

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Marguerite Yourcenar

HADRIANUS'UN ANILARI

Çeviren: Nili Bilkur

ADAM

Marguerite Yourcenar

Hadrianus'un Anıları

«Mémoires d'Hadrien»

©

Bu kitabın yayın hakları
ADAM YAYINCILIK A.Ş.'nindir.

Birinci Basım : Mayıs 1984

Kapak Düzeni : Erkal Yavi

282.01.023.251.149

ADAM YAYINCILIK VE MATBAACILIK A.Ş. BÜYÜKDERE CADDESİ, ÜÇYOL MEVKİİ NO:93 MASLAK-İSTANBUL
TEL: 169 54 10 (8hat) TELG: ADAMYAY TELEKS: 23790 redan

Marguerite Yourcenar

•

Hadrianus'un Anıları

VE

**HADRIANUS'UN ANILARININ YAZILMAS
ÜZERİNE DÜŞÜNCELER**

Çeviren: Nili Bilkur

ANIMULA VAGULA, BLANDULA
HOSPES COMESQUE CORPORIS,
QUAE NUNC ABIBIS IN LOCA
PALLIDULA, RIGIDA, NUDULA,
NEC, UT SOLES, DABIS IOCOS...

P. AELIUS HADRIANUS, IMP.

**ANIMULA
VAGULA
BLANDULA**

Sevgili Marcus,

Bugün, Asya'da uzun süren bir yolculuktan Villa'ya yeni dönen doktorum Hermogenes'i görmeye gittim. Muayeneden önce hiçbir şey yememem gerektiği için sabahın erken saatlerinde sözleşmiştik. Harmanımı ve üstümdekileri çıkararak sedire uzandım. Giderek yaşlanan, su toplamış yüreğiyle ölümü yaklaştırmış bir adamın tanımı sana da bana da sevimsiz geleceği için ayrıntılara girmiyorum. Şu kadarını söyleyeyim; Hermogenes'in istediği gibi öksürdüm, soluk aldım ve soluğumu tuttum. Belli etmek istemiyordu ama, hastalığının hızlı ilerleyişi karşısında çok endişelendi ve suçu kendisinin yokluğunda bana bakan Iollas'a yüklemeye kalkıştı. Doktor karşısında imparator gibi davranmak ne kadar güçse, kişinin temel niteliğini, insanlığını koruması da o kadar güç. Doktorun gözünde, bir irin, bir hilt yığını, zavallı bir kan ve lenfa karışımından başka bir şey değildim. Ruhumdan iyi tanıdığım bedenimin, bu sadık yoldaş ve dostumun, sahibini yutarak ölüme sürükleyebilecek kurnaz bir canavar olabileceği bu sabah ilk kez aklıma geldi. Ama yeter... Bedenimi seviyorum; bana her yönden hizmet etti ve bugün gereksinimi olan bakımı ona çok görmüyorum. Ancak benim için Doğu'dan getirttiği otlardan, maden tuzlarının belirli karışımlarından Hermogenes'in iddia ettiği gibi doğaüstü yararlar sağlanabileceğine pek inanmıyorum. Ne kadar ince düşünceli bir adam olursa olsun, içime su serpmek için söylediği çetrefil reçete lafları kimseyi kandıramayacak kadar bayat. Böyle yalan

HADRIANUS'UN ANILARI

dolan laflardan nasıl nefret ettiğimi bilir; ama insan otuz yıl doktorluk mesleğinde dirsek çürüttüyse cezasını bulmuş demektir zaten. Ölmek üzere olduğumu benden saklamak için gösterdiği çabalardan ötürü, bu iyi yardımcımı başışlıyorum. Hermogenes bilge kişidir, hatta akıllıdır ve sıradan saray doktorlarından çok daha dürüsttür. Benim yazgım, en iyi bakımı görmesi gereken hasta adam yazgısı. Ancak eceli gelen adamın yaşam sınırlarını kimse zorlayamaz. Şişen kol ve bacaklarım uzun Roma törenlerini kaldıramıyor artık; nefes nefese kalıyorum; boğulacak gibi oluyorum ve altmış yaşındayım.

Yanlış anlama: En az ümidin hayalleri kadar saçma ve hiç kuşkusuz çok daha eziyetli olan korku hayallerine kapılacak kadar zayıf değilim henüz. Eğer kendimi kandırmam gerekiyorsa, bunu, güven duyarak yapmayı yeğlerim. Böylelikle hem fazladan bir şey yitirmemiş hem de daha az acı çekmiş olacağım. Yaklaşan sonumun ille de çok yakın olduğu söylenemez; yine de hâlâ geceleri yatağıma yattığımda sabahı görmek bütün ümidim. Demin söz ettiğim mutlak sınırlar içinde aldığım tavrı adım adım savunabilirim, hatta yitirmiş olduğum birkaç karış mesafeyi geri kazanabilirim. Ancak şurası da bir gerçek: Her insanın er ya da geç eriştiği ve hayatın insanın kabullendiği bir bozgundan başka bir şey olmadığı yaşa ulaşmış bulunuyorum. Günlerimin sayılı olduğunu söylemek anlamsız. Her zaman için böyleydi ve bu hepimiz için geçerli. Ancak hiç durmadan yaklaştığımız bu hedefi seçebilmemizi engelleyen zaman yer ve biçimin belirsizliği, ölümcül hastalığım ilerledikçe benim için taşıdığı önemi yitiriyor. İnsan her an ölebilir ama hasta insan on yıl sonra hayatta olmayacağını farkındadır. Benim kuşku sınıırım yıllar değil aylar sorunu. Yüreğime saplanacak bir hançerle ya da attan düşerek sona ulaşma olasılığı çok az; veba olamaz, cüzzam ve kanser geride kalmışa benzer. Bir Kaledonyalı'nın baltasıyla, Partlar'ın oklarıyla parçalanmak gibi ölüm tehlikeleri de yok artık benim için. Fırtınaların, tufanların önlerine çıkan fırsatları değerlendirmemiş oldukları açık seçik ortada; bana boğularak ölmeyeceğimi söyleyen falcı da galiba doğruyu söyledi. Tibur ya da Roma'da, ya da olsa olsa Napoli'de öleceğim ve bir anlık nefes darlığı işi halledecek. Kriz uzun mu sürecek yoksa kısa mı? İşte bütün mesele bu. Adalar denizinde gezinen bir denizci akşama doğru parlak pusun yükselmesiyle

ANIMULA VAGULA BLANDULA

nasıl kıyıları seçmeye başlarsa ben de, ölümün görünüşünü yavaş yavaş sezmeye başlıyorum.

Şimdiden hayatımın bazı bölümleri, yoksullaşan bir zenginin tek başına oturmaktan vazgeçtiği konağının boşalmış odalarını andırıyor. Artık ava gidemem; Etrüks ülkesinin dağlarında oynayıp geviş getiren geyiklerin huzurunu bozacak kişi ben-den başkası değilse endişe duymalarına gerek kalmadı. Ormanların Diana'sıyla her zaman, sevgilisiyle ilişkisini iyi yürüten bir adam gibi hızlı, değişken, heyecanlı bir ilişki sürdürdüm; küçük bir çocukken yabandomuzu avı bana tehlikeyle yüz yüze gelmenin, tehlikeye egemen olmanın fırsatlarını tanıdı; bu spora aşırı düşkünlüğüm, Trayan'ın beni sık sık azarlamasına yol açtı. İspanya Ormanı'nda avladığımız canavar benim ölüm ve yüreklilik, canlı varlıklara acımak ve aynı zamanda acı çekmelerinden zevk duymakla ilk tanışmam oldu. Yetişkin çağımda, bana oranla çok zayıf ya da çok güçlü, çok kurnaz ya da çok aptal olan düşmanlarıma karşı yürüttüğüm gizli savaşlardan ancak ava çıktığım zamanlarda kurtulabildiğimi anladım. İnsanın insana kurduğu tuzakla karşılaştığımda, yaban hayvanının insan zekâsıyla eş düzeydeki akıllı savaşı tuhaf da olsa bana, daha temiz bir savaşmış gibi geldi. Toscana'daki av partileri, yüksek düzeydeki yetkililerin yürekliliklerini ve neler yapabileceklerini bir imparator olarak değerlendirmeme yardımcı etti. Devlet adamlarının çoğunu bu av partilerinde denedim: Kimisini seçtim, kimisini de eledim. Sonraki yıllarda Bitinya ve Kapadokya'da, Asya ormanlarında, sonbahar zaferi türünden şölenleri andıran büyük avlara çıktım. Ancak son avlarımdaki yoldaşım genç yaşta öldü ve onu yitirdikten sonra bu tür şiddet arzularım yatışmış oldu. Burada Tibur'da bile bazen yaprakların arasındaki bir geyiğin iç geçirişi, hâlâ bana içgüdüsel zevkler veriyor. İçim kıpır kıpır oluyor. Bu duygu belki de duyguların en eskisi. Bana imparator olduğum kadar bir kaplan olduğumu anımsatıyor. Kim bilir, belki de insan kanı akıtmakta bu kadar cimrice davrandığım için bunca hayvan kanı akıttım. Aslında gizliden gizliye, yaban hayvanlarının kanını insan kanına yeğledim. Yaban hayvanlarının görünümü insanlarınkinden çok daha fazla kafamı kurcalıyor. Akşam yemeklerinde konuklarımın sabrını taşıran sonu gelmez av hikâyelerini anlatmamak için kendimi zor tutuyorum. İmparatorluğa getirildiğim günü anıla-

HADRIANUS'UN ANILARI

rının güzel yanları olduğu hiç kuşkusuz ama, Moritanya'da öldürdüğüm arslanların anıları da ondan aşağı değil.

Ata binmekten vazgeçmek daha da büyük özveri istiyor; yaban hayvan ne de olsa insanın düşmanı ama atım benim dostumdur. Seçim yapmak fırsatı tanınmış olsaydı santor olmayı isterdim. Borysthenes'le aramdaki ilişkiler matematiksel bir kesinlikteydi; sahibi değil de beyniymişimcesine bana boyun eğiyordu. Bir insandan böylesine bir yakınlık gördün mü hiç? Böylesine mutlak bir yetki, her güç gibi sahibini hata yapmaya sürükleyebilir ama engel atlarken olanaksız denemek bana öyle büyük bir zevk veriyordu ki, çıkık bir omuz ya da kırık bir kaburga yüzünden keyfimi bozmayı düşünmüyordum bile. Atım beni insanlar arası dostlukları karmaşıklaştıran, ünvanın içeriğindeki san, ad ya da görevlerle tanımiyordu; insan olarak gerçek ağırlığımı tanıyordu, o kadar. Arzularımı en az benim kadar o da paylaşıyordu; irademin gücümü terk edip boşladığı anı belki de benden çok daha iyi biliyordu. Borysthenes'in yerini alan ata, kendi kendine ata binmekten âciz, zavallı bir adamın, adaleleri gevşemiş bir hastanın yükünü taşımak istemiyorum. Şu an, emirerim Celer, yeni atıma Preneste yolunda talim yaptırıyor; geçmişteki hız deneyimlerim, atın ve binicisinin, güneşli ve rüzgârlı bir günde dörtlüye giderlerken duydukları heyecanı ölçmeme yarıyor şimdi. Celer attan aşağı sıçradığında onunla birlikte yeniden toprağı hissetmeye başlıyorum ayaklarımın altında. Yürerken de aynı şey oluyor: Artık yüzemiyorum; ama yüzücüyü sarıp okşayan suyun verdiği hazzı hâlâ paylaşıyorum. Bugün benim için en kısa mesafeyi koşmak bile ağır bir heykelin, taştan bir Sezar'ın koşması kadar olanak dışı; çocukluğumda İspanya'nın kuru tepelerindeki yarışlarımı tıkrır tıkrır işleyen kalbimin, sağlam ciğerlerimin bozulan kan dolaşımını yeniden dengeleyeceklerinden emin olarak nefes nefese kalıncaya kadar koşup kendi kendime oynadığım oyunları anımsıyorum. Stadyum boyunca talim yapan binicilere duyduğum yakınlık salt zekâyla anlaşılabilir türden değil. İşte böylelikle, zamanında yapılmış şeylerden edindiğim bilgi şimdi yitirmiş bulunduğum zevkleri dengelemiş oluyor. Böyle davranarak bütün insanların yaşantısını paylaşmanın mümkün olacağını zannettim, hâlâ da zann ediyorum. Bana kalırsa böylesine bir duygudaşlık, insandan geri alınması en zor ölümsüzlük türü. Bu al-

ANIMULA VAGULA BLANDULA

gılamının insanın sınırlarını zorlayıp yüzücünden belirsiz çalkantılara süzüldüğü anlar olmuştur. Ancak buradan öteye kesin hiçbir bilgi olmadığına ve kesin hiçbir şey öğrenemeyeceğime göre, düş dünyasının her şeyi başkalaştıran alanına giriyorum galiba.

Oburluk, Romalı kusurudur; ben her şeyden birazcık tatmaktan her zaman için zevk duymuşumdur. Hermogenes yemek alışkanlığımı değiştirmeye gerek duymadı; ancak fırsat buldukça açlığını hemen gidermek için ilk verilen yiyeceği atıştırma sabırsızlığımı önlemeye çalıştı. Gezi ya da savaşların tatsız yanı sayılabilecek geçici açlığı, ya da isteyerek yemekten vazgeçmeyi denemiş zengin bir insanın, az yiyorum diye övünmesinin hiç de hoş kaçmadığı ortadadır. Belirli şölen günlerinde tıka basa doymaya çalışmak her zaman için yoksulların hırsı, sevinci ve doğal gururu olmuştur. Ordu eğlencelerinde, kırmış et kokusunu, sıyrılan tencerelerin gürültüsünü severdim; ordu ziyafetleri (kışlada çıkan yemeğe ne ölçüde ziyafet denilebilirse) neşe ve bolluklarıyla, her zaman için çalışma günlerinin kıtlığında denge sağlamışlardır. Saturnalia'nın meydanlarında kızartılan yiyeceklerin kokusuna her zaman dayanabilmişimdir ama, Roma'nın ziyafetleri bana öylesine can sıkıcı ve itici gelmiştir ki, bir kesif ya da askeri harekâтта her ölümle yüzyüze geldiğimde bir ziyafete daha katılmak zorunda kalmayacağım için kendimi avutmuşumdur. Beni bir sofı olarak nitelendirip haksızlık etme; tek amacı yaşamımızı sürdürmek olan ve günde iki ya da üç kez yinelenen bir eylem elbette küçümsenecek bir şey değil. Bir meyve yemek, bize yabancı olan, ama bizim gibi toprak tarafından korunup beslenen canlı bir nesneyi içimize almaktır; bir kurbanı tüketip başka nesneler pahasına kendimizi yaşatmaktır. Bir asker somununu her ısırışında, bu kaba ve ağır karışımın kendisini, kan ve sıcaklığa, sırasında yürekliliğe nasıl dönüştürebildiğine her zaman şaşakalmış, büyülenmişimdir. Ne yazık ki aklım en iyi gününde bile, bedenim bu birleştirici gücünün bir nebzesine olsun sahip çıkamamıştır.

Roma'da, uzun süren masa sohbetlerinden birinde, zenginliğimizin görece, yeni sayılabilecek başlangıcını, önceleri arpa ve sarmısakla beslenen ulusumuzun tutumlu çiftçi ve askerlerinin, akınlara sonucu ansızın Asya'nın yemek sanatı gösterisine alışarak, aklıktan gözü dönmüş köylüler gibi o karmaşık yiyeceklerle

HADRIANUS'UN ANILARI

rin üzerine saldırıp atıştırdıklarını düşündümdü. Biz Romalılar, salçaya batmış yelve kuşlarıyla tıka basa doyuyoruz, baharatlarla zehirleniyoruz. Bir Apicius, ziyafet sonrasının ince zevkli düzenini oluşturan, ağır yemekler, tatlı ve ekşiler dizisiyle böbürleniyor; bu yemekler ayrı ayrı sunulsa, tek başlarına yense, ağız tadı bozulmamış bir uzmanca tadılsa belki hoşla gidebilir. Kaba bir bolluk içinde karmakarışık verilince insanın damağında tat bırakmıyor, gerçek değerlerin, kendine özgü niteliklerin yok olduğu o tatlar kokular ve özler karmaşası mideyi altüst ediyor. Benim zavallı Lucius'um, bana güzel yemekler yaptığını sanarak kendi kendini avundururdu; jambon ve baharatın beceriyle karıştırıldığı sülün ezmeleri bir müzisyen ya da ressamın sanatını andırır incelikteydi ama ben, bu güzelim kuşun el değmemiş etini yiyemediğim için üzüldüm. Yunanistan bu konuda daha ileriye; sakız rakısı, üzerine susam serpiştirilmiş ekmek, denizin yanı başında ızgarada pişirilmiş yer yer kumlanmış ve yer yer kararmış, fazla süsü püsü olmayan lezzetli bir balık zevklerimizin en kabası olan iştahımızı gidermeye yeterdi. Aegina ya da Phaleron'da kümes gibi yerlerde öylesine taze yiyecekler yedim ki; hem taverna garsonunun pis parmaklarına karşın temizdiler; miktar da çok değildi ama ölümsüzlüğün ruhu küçültülerek bize sunulmuşçasına doyurucuydu. Bir avdan sonra, gece yarısı pişirilen etin tadı da benzer kutsal nitelikte olabilir, bizi insan ırkının ilkel başlangıcına götürür.

Şarap bizi, toprağın volkanik gizleri, saklı maden zenginlikleriyle tanıştırır; yakıcı güneş altında, ya da bir kış gecesi yorgunken içilen bir kadeh Samos şarabının sıcak süzülüşü ansızın diyafram boşluğumuzu kavrar, damarlarımızda o kesin, güvenli ve yakıcı yayılışı bize adeta kutsal bir duygu verir ve bazen böylesine bir duyguyla baş edemez olur beynimiz. Roma mahzenlerindeki yılları belli şaraplar insana böylesine arı bir duygu vermez; şarap uzmanlarının bilgiçlik taslamaları beni yorar. Oysa huşu içinde avucumuzdan bir ya da bir pınardan içtiğimiz kutsal su yeryüzünün en gizemli tuzunu, cennetten yağmurunu akıtır içimize. Su bile benim gibi hasta bir adamın kesin sınırlamalar içerisinde tüketebileceği bir zevk artık. Ne olursa olsun, ölümün sancısında, son ilacın acı tadına karışmış suyun taze yalınlığını dudaklarımda tatmaya çalışacağım.

Her tür yaşam biçiminin denendiği felsefe okullarında, kısa

ANIMULA VAGULA BLANDULA

bir süre için et yememeyi denedim; daha sonra Asya'da Osreos'un çadırında, Hintli Cimnosofistlerin (çıplak düşünürler) ateşi tüten kuzu ve gazal etlerinden tiksindiklerine tanık oldum. Senin sofuluk seven genç kafan bu uygulamayı çok hoş bulabilir ama, oburluktan öteye dikkati gerektiren karmaşık bir iştir bu; dostluk ya da resmiyetin egemen olduğu ve kendi halinde insanlar çoğunluğunun sık sık yerine getirdiği yemek yeme işlevinden dışlar bu bizi. Her yemekte konuklarımca ıstırap çekmekten hoşlanan bir çilekeş ve kendini beğenmiş bir adam olarak suçlanmaktansa, hayat boyu çulluk ve besili kazla doymayı yeğlerim. Kuru yemiş atıştırarak, içkimi yavaş yavaş yudumlayarak, şeflerimin ustalıklarının konuklarıma yönelik olduğunu, bu yemeklere karşı duyduğum ilginin onlarınkinden çok daha dağıldığını gizlemeye çalıştım. Bu açıdan, bir düşünüre tanınan serbestlik prene tanınmaz; prensin, aynı anda bir çok noktalarda sokaktaki adamdan farkh olması bağışlanmaz; farklı niteliklerimi gizleyebildiğim için ne kadar övünürsem övünüyüm, sayılarının çokluğuna tanrılar tanık. Zaman zaman, kesilen bir otun çektiği acının, katledilen bir kuzunun çektiği acıdan temelde ne kadar farklı olabileceğini kendi kendime sormuş olsaydım, ya da katledilen hayvanların bizde uyandırdığı dehşetin hayvanlarınkine eş fiziksel duygularımızdan gelebileceğini düşünmüş olmasaydım, kanlı et karşısında Cimnosofistlerin duyduğu dinsel çekince ve nefret beni daha çok etkileyebilirdi. Dinsel oruç ya da bir dine kabul edilme gibi, yaşamın belirli dönemlerinde uygulanan farklı perhiz biçimlerinin, hatta isteyerek tutulan açlık orucunun insan aklına sağladığı yarar ve zararları öğrenmiş bulunuyorum. Safradan arınarak hafifleyen gövde, baş dönmesiyle kendisine uygun olmayan bir dünyaya sürüklenir; ölümün boşluğunun ve soğukluğunun öntadını alır. Başka zamanlarda, bu deneyimler bana, yavaş yavaş intihar etmek fıkriyle oylanma fırsatını verdi; insanın bedensel olarak tükenmesine yol açan bu yavaş ölüm bazı düşünürlere göre, ters yönde beliren bir sefahat isteğinden ibaret. Herhangi bir düzene bağlı kalmak hiçbir zaman hoşuma gitmedi: Canım istediği zaman karnımı sucukla tıka basa doyurmak ya da belirli bir yiyecek, karnımı doyurmak için bulabildiğim tek yiyecekse onu yeme hakkımı hiçbir vicdani çekincenin elimden almasını kabul etmedim.

HADRIANUS'UN ANILARI

Kinikler ve ahlakçılar, yemek yeme ve içki içme zevkleri türünden zevkler olarak nitelendirirler şehveti ve daha da ileri giderek bu gereksinmenin diğerlerinden daha kolay vazgeçilebilir olduğunu öne sürerler. Ahlakçıdan her şeyi beklerim de, kinin bocalayıp yoldan çıkması oldukça şaşırtıcı geliyor bana. İçerisindeki şeytana ister direnirken ister boyun eğerken olsun, sanırım her ikisi de kendi şeytanlarından korkuyorlar ve zevkin o korkunç gücünü etkisiz hale getirebilmek için yutkunmaya zorlanırken aslında bu güce ram oluyorlar ve gizemliliğinde yitikle ne olduklarını şaşıyorlar. Bir sevdalının genç bir omuzda soluğunun kesilişi gibi ağzının tadını bilen bir kişinin en sevdiği yemek karşısında zevkle ağladığına tanık olmadıkça, aşkın yalnızca bedensel bir zevk olarak sınıflandırılmasını kabul edemeyeceğim -yalnızca bedensel bir zevk varsa tabii-. Tüm oyunlarımız içinde yalnızca aşk oyunu ruhumuza huzursuzluk verir; yalnızca bu oyunda oyuncu bedenini çılgınlığa teslim eder. Mantığı bir yana itmek bir ayyaş için olasıdır ama, mantığın yöntemi sürdüren bir aşık Tanrısını sonuna kadar izleyemez. Aşk dışında her eylemde perhiz ya da aşırılık yalnızca tek kişiyi ilgilendirmez; doyuma doğru atılan her adım bizi ötekiyle bir araya getirir; seçimimizin istekleri karşısında köleleşiriz. (Akılcı çarelerin sınır ve iyi yanlarının apaçık olduğu Diogenes davası bu kapsama girmez). Seçim yalnızca verdiği zevk için yapılmış ve gerçeği arayan kişinin önüne çıplak insanı tanıma fırsatı çıkmışsa alınan karar kadar yalın ve kaçınılmaz bir karar olamaz. Her seferinde ölüm kadar mutlak bir soyunma, dua ya da başarısızlığı aşan bir alçakgönüllülük yerine paylaşılan ve yadsınan deneylerin, karşılıklı sorumlulukların, beceriksizce söz vermelerin, sırttan yalanların, benim ve ötekinin hırslı uzlaşmalarının ördüğü karmaşık ağın yeniden biçimlenmesini hayretle gördüm. Çözülmesi olanaksız sayılan bağlar hızla gevşer. Beden sevgisinden öteye, bir insanı tümüyle sevmeye dönüşen bu oyun bana öylesine soylu gelmiştir ki, hayatımın bir bölümünü ona hasretmeye seve seve katlanmışımdır. Kelimeler aldatıcıdır, çünkü zevk kelimesi, bir yandan sıcaklık, tatlılık, bedenlerin içtenliği, öte yandan da şiddet, ağlama sesi gibi karşıt duyguları kapsar. Gergin tellere parmakların dokunuşu ses mucizesini ne ölçüde tanımlayabiliyorsa, okul defterlerine uslu bir öğrenci tavrıyla yazdığın Poseidonius'un müstehcen cümlesi de aşk olayını

ANIMULA VAGULA BLANDULA

o ölçüde tanımlayabilir. Adalelerden kandan ve deri tabakasından oluşan ve içinden doğru ruhun bir şimşek gibi çıktığı o kırmızı buluttan çok şehvete, aşk isteğine küfrediyor bu cümlesiyle. Vücudumuzu oluşturduğu zaman sadece, temizliğine, beslenmesine ve acı çekmesine özen gösterdiğimiz şu ten, ancak bizim dışımızdaki bir kişi tarafından canlandırıldığı ve uzmanların bile hemfikir olmakta güçlük çektiği bir güzellik ölçüsü adına okşandığında önem kazanabiliyor ve gitgide tuhaf bir saplantı haline dönüşüyor. Aşkın bu mucizesi, bu tuhaf saplantı mantığının çözümleyebileceği bir şey değil bana kalırsa. Mucizelerin vahi olması karşısına insan mantığı, ne denli yetersiz kalıyorsa, bu noktada da öyle yetersiz kalıyor. Aşk, gizemle kutsalın bağdaştığı bir başlangıç olarak gören geleneksel halk düşüncesi yanlış olmasa gerek. Cinsel deneyim, ilk yaklaşımda uyumak, yemek, içmek gibi sıradan eylemlerden oldukça farklı görünebilir. Cinsel temasa yeni yeni başlayan biri için dinsel korku ve şaşkınlık yaratan mucizelerle eş düzeyde olabilir; şaka, dehşet hatı utanca yol açar. Sevişmek bizi Maenad'ların danslarını ya da Kobyrant'ların çılgınlığını andıran, bir zamanlar bize yasaklanmış olan, ancak ateşi yatıştır yatışmaz terk ettiğimiz farklı bir dünyaya sürükler. Bir fatihe zaferden sonra sanını, bir tutukluya serbest bırakıldıktan sonra çekmiş olduğu işkenceyi, bir hastaya iyileştikten sonra, hastalığın tüm çıplaklığıyla ortaya serdiği gerçekleri unutturan yasalar, sevgilimin gövdesine bir yılanın çarpmıha mıhlандığı gibi mıhlандığım anlarda öğrenmiş bulunduğum birtakım yaşam gizlerini unutturdu bana.

Zaman zaman, başkalarının gizem ve haysiyeti sayesinde benliğimi farklı dünyalara sürükleyebileceğim bir temas kuramı, erotizmi temel alan bir insan bilimi geliştirmeyi düşünmüştür. Bu tür bir felsefenin belibaşlı ögesi, benlik ötesi bilgilerimizi arttıran, başkasına olan yaklaşımımızı bütünlüğü ve özelliği içinde kavrayabilen şehvettir. İçinde cinsellik ögesi bulunmayan ilişkilerde bile duyarlık temasla başlar, temasla biter: bana dilekçesini uzatan yaşlı kadının tiksindirici eli, ölüm yatağındaki babamın terli alını, bir yaralının temizlenen yarası gibi. En tarafsız, en akılcı alışverişler bile bu bedensel işaretler düzeyinde gelişir: Savaş sabahı manevralar kendisine anlatıldığı zaman tribünün yüzünde beliren ışıltı, yanından her geçişimde esas duruşa geçen astımın selamı, bana getirdiği tepsi için

HADRIANUS'UN ANILARI

teşekkür ettiğim kölenin dost bakışı, kendisine değerli bir taş armağan ettiğim eski bir arkadaşın değerbilir gülümsemesi gibi. İnsanlarla aramızdaki ilişkilerin en sıradanı, en yüzeyseli bile isteğimizi perçinlemeye, iştahımızı kabartmaya yeterlidir. Bu temas, ısrarla çoğalıp, sevilen mahlûğun etrafını sardıkça, karşımızdaki bedenin her bir zerresi, bir yüzün çizgileri gibi bizi çılgına çeviren anlamlarla yüklendikçe başbaşa kaldığımızda bize sadece rahatsızlık, zevk ya da sıkıntı veren insan bizi bir müzik gibi heyecanlandırıp çözümsüz bir sorun gibi kafamızı kurcalamaya başladıkça, dünyamızın sınırından merkezine doğru yol aldıkça ve en sonunda bize, kendimiz kadar hatta kendimizden daha çok vazgeçilmez gelmeye başlayınca, o inanılmaz ve şaşırtıcı şey gerçekleşmiş olur. Bence bu basit bir ten oyunundan çok, ruhun teni sarması ve fethetmesidir.

Aşk konusunda bu tür görüşler insanı ayartıcılığı meslek edinmeye sürükleyebilir. Ben, kendim, bu role bürünmemişsem bir hiç, kuykunuz daha iyi olmasın bile başka şeyler yapmış olmandan ibaret gelmektedir. Büyük bir daha istemeyen böylesine bir meslek benim kişiliğime uymayan dikkat ve stratejiler gerektirir. Kurulan tuzaklar hep aynıdır; foliitten öte yararı olmayan o tekdüze çabalar bana hep yavan gelmiştir. Bir sevgiliden ötekine atlamak için iyi bir ayartıcılık tekniği benim hiç bir zaman başaramadığım bir kolaylık ve aldırmaçlık gerektirir; bir insanın sevgilisine doymasının olanak dışı olduğunu düşündüğüm için sevgililerim çoğunlukla beni terk etmişlerdir. Sayı arttıkça her sevginin getirdiği zenginliği kesin olarak değerlendirmek, değiştiğini görmek, hatta eskidiğini izlemek olanak dışıdır. Bir zamanlar güzellik karşısında belirli bir duygunun benim için erdem yerine geçebileceğini düşünmüştüm ve kaba saba meraklara karşı bana bağışıklık kazandıracağını zannetmiştim. Ancak yanılmışım. En değersiz madendeki altın damarı gibi güzellik aşığı da güzelliği çevresinde ne yapar yapar bulur; büyük yapıtların kırık ve lekeli parçalarını ellerken bir koleksiyoncunun zevkini tadar; herkesin farkına varmadan önünden gelip geçtiği çömlüklerin tek arayıcısı olduğuna inanır. Yüksek bir yönetici olmak, zevkli bir insan için daha ciddi bir sorundur, çünkü mutlak gücün içeriğinde yalanlar, yaltaklanmalar vardır. Karşımdaki insanın yalan söylemesi, ona acı-mam, onu hor görmem, hatta ondan nefret etmem için yeterli-

dir. Yoksul insanın yoksulluğundan çektiği kadar ben de zenginliğimin huzursuzluklarından çektim. Bir adım daha ileri gidip efendisi olduğumu pekâlâ bildiğim şeyleri baştan çıkarırmış gibi davranıp kendi kendime bir masal uydurabilirdim. Ancak bu tür bir yaklaşım sadece nefrete ve budalalığa sürükleyebirdi beni.

Yalan dolanı olmasaydı insan sefahatın yalın kanıtlarını, eskimiş ayartıcılık stratejilerine yeğleyebilirdi. İlke olarak fuhuşu, masajcılık ya da berberlik gibi bir sanat kabul edebilirim ancak kendi hesabıma ne masajcılardan ne de berberlerden hoşlanırım. Suç ortaklığından daha kaba bir şey olamaz. Gençlik yıllarımda bile, en iyi şarabı başkalarından esirgeyip bana saklayan taverna sahibinin anlamlı bakışları Roma eğlencelerine karşı iştahımı kaçırmaya yetmiştir. Bir yaratığın arzularımı önceden kavrayıp yararlanması, benim istediğim şey sandığı duruma hemencecik ayak uydurmaya çalışması canımı sıkar. Böyle zamanlarda kendimi, karşımdaki kişinin gözlerinde görmek sinirlendirir beni. Yansımanı onun gözlerinde görmektense bir sofunun zavallı öyküsünü dinlemeyi yeğlerim. Efsane, Neron'un aşırılıkları, Tiberius'un allameliğini abartmıyorsa, bu iki büyük zevk tüketicisi bu karmaşık mekanizmaya kendilerini kaptırdıklarına göre ya çok duygusuzdular, ya da insan alemini öylesine hor görüyorlardı ki bu boyutlarda alay ve zorbalıklara katlanabiliyorlardı. Yine de böylesine mekanik zevklerden vazgeçmeyi ya da sıyrılmayı erdemimden çok şansıma borçluyum. İnsan yaşlandıkça bezginleşir, kafası git gide daha fazla karışmaya başlar. Ben de yaşlandıkça bu tür alışkanlıklara yeniden kapılabilirdim, ancak hastalık ve yaklaşan ölüm beni, önceden ezberlenmiş derslerin bir bir anlatılmasını andıran tekdüze yinelemelerden koruyacak.

Yavaş yavaş beni terk etmeye başlayan keyiflerim arasında en değerlisi, belki de en sıradanı uyku. Başının altına bir sürü yastık tıkıştırılmış, bölük pörçük uyuyabilen bir insanın bu keyif konusunu düşünecek çok zamanı oluyor. En iyi dinlenmenin sevişmeyi tamamlayan, iki gövdeye birden yansıyan o huzur olduğunu kabul ediyorum. Ama beni burada ilgilendiren her şeyin; renklerin, yoğunlukların hatta solumanın düzenini değiştiren, her gece insanın yapayalnız, çırpılıplak ve korunmasız daldığı deryaların kaçınılmaz tehlikesini andıran ölüm, yani uyku.

HADRIANUS'UN ANILARI

Uykunun bize güven veren tarafı uyanabilmek, hatta düşlerimizin artıklarını geri getirmemizi önleyen gizemli yasak yüzünden, hiç değişmeden uyanmak. Bize güven veren bir başka yanı da yorgunluğumuzu gidermesidir ama, düşünecek olursak bu tedavi biçimi geçici bir süre var olmamızı durduran çok kötü bir tedavidir. Uyku zevkini ve sanatını tadabilmek için kendimizi mutlu bilinçsizliğe terk eder, uyanık kimliğimizden daha güçsüz, daha hafif, daha az kesin olmayı kabul ederiz. Düşlerimizin garip dünyasına sonra döneceğim; şimdilik, ölümle yeniden yaradılışın sınırı sayabileceğim yalın uyku ve yalın uyanma deneyimlerinden söz etmek istiyorum. Gençlikte insan üstünü başını çıkarmadan kitapların üzerine devrilip matematik ya da hukukun şimşekleriyle derin uykulara dalar, bu kullanılmamış enerji kapalı göz kapakları ardında var olanın esasını taşır. İşte yeniden bu duyguyu yakalamaya çalışıyorum. Ormanda çıktığım yorucu avlardan sonra çıplak toprak üzerinde kestirdiğim zamanları canlandırıyorum gözümde; bir köpek havlaması ya da yanağıma yapışan bir pençe ansızın uyandırır beni. Her seferinde öylesine kaptırırdım ki kendimi, başka bir kişiliğe bürünürdüm adete, beni ta uzaklardan geri getirip insanlığın dar simgesi olan benliğime döndüren kuralla şaşırır, çoğu kez hüzünlenirdim. Uykuda özgürlüğümüze kavuşunca bizim için hiçbir önemi olmayan ama uyanırken o kadar önemsemediğimiz özellikler nelerdir? Hadrianus'un gövdesine geri dönerken, bir an için, hiçbir geçmişi, ya da belirli bir duygusu olmayan yeni varlığımı tadar gibi olmuşumdur.

Öte yandan, hastalık ve yaşlılığın da kendisine göre iyi yanları var. Onlar da uykuya muhtaç; uyku onları da kutsamasını biliyor ama başka biçimde. Bir yıl kadar önce Roma'da yorucu bir günden sonra öylesine dinlendim ki enerji dolu gençlik günlerimde yarattığı mucizenin eşini yarattı bu tüm enerjisi tükenmiş beden için. Kente çok seyrek iniyorum artık; orada olduğum zaman elimden geldiğince çok iş görmeye çalışıyorum. O gün can sıkacak kadar dolu bir gündü; Senato'daki oturumu mahkemede bir oturum izledi; sorguculardan birisi ard arda sorular sordu; onu kısa kesilmesi olanaksız dinsel bir tören izledi; üstelik de sürekli yağmur yağıyordu. Can sıkıcı dileklere, saçma sapan dalkavukluklara zaman bırakmamak için bu birbirinden farklı işlerin bir araya sıkıştırılmalarını kendim iste-

miştim. At sırtında dönüş, bu tür yolculuklarımın sonuncusu oldu. Villa'ya döndüğüm zaman hastaydım, kan damarlarımızda akmayı reddettiği zaman nasıl ürperirsek öyle ürperiyordum. Celer'le Khabrias yardımına koştular ama, içten olduğu zaman bile vesvese canımı sıkıyor. Odama çekilip kendi hazırladığım çorbadan birkaç kaşık içtim. Çorbamı kendi hazırlamamın nedeni sanıldığı gibi kuşkudan ötürü değil; bana yalnız kalma lüksü sağladığı için. Yatağa yattım; sağlık, gençlik, güçlülük bana ne denli uzaktaysa uyku da o denli uzaktaydı. Dalmışım. Kum saati ancak bir saat kadar uyumuş olabileceğimi gösteriyordu ama, benim yaşımda kısa da olsa tam bir dinlenme gençlik yıllarımda yıldızların yarı devirleri kadar süren bir uykuya eşittir; zamanım artık daha küçük birimlerle ölçülüyor. Beklenmedik, alçakgönüllü ama şaşılasi olayı gerçekleştirmek için bir saat yetmişti de artmıştı bile; kanımın sıcaklığı ellerimi yeniden ısıtmıştı; yüreğim ve ciğerlerim iyi niyetle yeniden görevlerini yapmaya başlamışlardı: Yaşam çok kabarık olmasa da sadık bir pınar gibi dolmaya başlamıştı. Kısa süren bir uyku nasıl kumsurlarımı tam bir tarafsızlıkla onarırsa iffetimin aşırılıklarını da onarmıştı. İyileştirici güçleri olan sular kaynaklarından içenlerle ne denli ilgilenmezlerse, büyük kurtarıcı da uyuyan kişinin kimliğine aldırmaksızın tanrılık nimetlerini sağlar.

Günlük yaşamımızın üçte birini kapsayan bir olayı bu kadar az düşünmemizin nedenini bize verdiği armağanları değerlendirmek için gereken alçakgönüllülükte aramalıyız. Uyurken, Caius, Caligula ve Aristedes arasında hiçbir fark yoktur; benim önemli ama boş ayrıcalıklarım unutulur ve korunmamla görevlendirilmiş kapımdaki kara tenli bekçiden hiçbir farkım kalmaz. Uykusuzluk, düşlerin akıllı saçmalığına, kapalı gözlerin tanrısal aptallığına kapıp koymak yerine, aklımızın, kendi düşüncelerini, kendi anlamlarını, kendi tanım ve mantıksal kıyaslamalarını yaratmak için delice inadından başka nedir? Son aylarda kişisel olarak çok denemek fırsatını bulduğum için söylüyorum, uykusuzluk çeken insan bilinçli olarak kendisini olayların akışına terk etmeye güvenemeyen kişidir. Ölümün kardeşi... Iscorates yanılıyordu, onun bu deyim güzel söz söyleme sanatından öteye hiçbir şey değil. Ölümle tanışmaya başlıyorum. Bizim insan olarak bugünkü durumumuza daha yabancı gizemleri var. Yokluğun, yarı unutulmuşluğun akıl ermezliği öylesine

HADRIANUS'UN ANILARI

karmaşık ve derin ki, uykunun ak pınarının bir yerlerde ölümün karanlık pınarına aktığını kabul ediyoruz. Sevdiklerime, uyurlarken, gözlerimi hiç dikmemişimdir; biliyorum, benden yorulmuşluklarını gideriyorlardı ama, bir yandan da benden kaçıyorlardı. Herkes uykunun lekeli görünümünden utanır; okumak ya da çalışmak için erken kalktığım zamanlar, yoklukla müstehcen ilişkilerimizin ve her gece yok olduğumuzun delilleri olan altüst olmuş yatak örtülerimi yastıkları, çoğunlukla kendim düzeltmişimdir.

Sana hastalığımın ilerleyişini anlatmak için yazmaya başladığım bu mektup, giderek, devlet işlerine gereken enerjisi tükenmiş bir adamın saptırmalarına, anılarıyla başbaşa kalmış hastanın yazılı düşüncelerine dönüştü. Daha başka bir şey yapmayı öneriyorum; sana yaşamımı anlatmak için bir yöntem geliştirdim. Geçen yıl, sekreterim Phelegon'un altına imzasını attığı mesleğime ilişkin bir özeti doğal olarak yazdım. Elimden geldiğince az yalana yer verdim; kamu çıkarları ve dürüstlük kaygısıyla bazı gerçekleri değiştirmeye zorlandım. Sana yazmak istediğim gerçekler her gerçek kadar kepaze; ne daha eksik ne daha fazla. Senin gibi on yedi yaşında bir gencin her şeyi anlayacağını sanmıyorum. Yine de seni bir yandan eğitirken bir yandan da afallatmak istiyorum. Kendi elimle seçtiğim eğitimcilerin belki de sana fazla korunmalı, iyi yönetilmiş, sert bir eğitim verdiler; umarım bu eğitimden sonunda hem sen hem de Devlet çok yararlanırsınız. Sana burada, soyut ilkelerden, önceden düşünülmüş fikirlerden soyunmuş bir öyküyü, bir şeyler öğretme kılıfına sokarak kendi öykümü anlatacağım. Gerçeklerin incelenmesinin bana belki de kendi tanımımı, kendi hakkımda karar vermeyi ya da hiç olmazsa ölmeden önce kendimi iyi tanımayı sağlayacağına inanıyorum.

İnsan yaşamını değerlendirebilmek için benim de önümde herkes gibi üç yol var; en zor, en tehlikeli ama belki de en verimli yöntem insanın kendisini incelemesi yöntemi; gizlerini bizden saklamaya çalışan ya da olmayan gizlerini varmış gibi göstermeye çalışan bizim dışımızdaki insanları gözlemlemek, bir de ister istemez belirli yanlışları sergileyen kitaplar. Tarihçilerimiz ve ozanlarımızın yazmış oldukları hemen hemen her şeyi, hatta uçarı olarak nitelenen masalcıların yazdıklarını okudum; kendi yaşamımın çeşitli durumlarında edindiğim bilgilerden

çok, bu okuduklarım benim için eğitici oldu. Değişmez yüce heykellerden nasıl bedenin hareketlerini değerlendirmeyi öğrendimse, yazılı sözcük bana insan sesini dinlemeyi öğretti. Bir yandan da yaşam, daha da yavaş olsa, bana kitapların anlamını kavrayacak ışığı tuttu.

Ama kitapların en içtenleri bile yalan söyler. Yaşamı çepeçevre kavrayacak sözcük ve deyimlerin kısırlığı yüzünden, yaşamdan acemi olan kitaplarda, gerçeğin zayıf ve düz bir benzeri bulunur. Lucan gibiler, yaşama, yapısında bulunmayan ciddiyet, ağırbaşlılık ve meziyetler yüklerler; Petronius benzeri ötekiler, tam karşıtı, yaşamı olduğundan da hafife alarak, ağırlığı olmayan bir evrende ,oradan buraya kolayca zıplatılan içi boş bir topa benzettirler. Ozanlar bizi çok fazla hırsı ve hoşluğu olan güzel, geniş bir evrene sürüklerler ama, bu evren bizimkisiinden öylesine farklıdır ki yerleşmemiz olanak dışıdır. Gerçeği arı olarak inceleme yanlısı düşünürler ise, yaşamı bir yangının ya da havanın maddeyi dönüştürdüğü biçime dönüştürürler; indirgendikleri küller ya da kristaller arasında bildik bir kişi ya da gerçeğin bir nebzesine rastlayamayız. Geçmiş anlatmak için tarihçilerin önümüze sürdükleri kusursuz düzende, neden ve sonuçlar dizisi öylesine kesin, öylesine açıktır ki bir gerçeği tümüyle yansıtamazlar; maddenin direnci yokmuşçasına ölüyü yeneden biçimlerler. Plutarkhos'un bile İskender'in niteliklerini kapabileceğine inanmıyorum. Masalcılar ve erotik öykü uyduranlar, ancak sinekler için çekiciliği olan et parçalarını satan kasa-plardır. Kitapsız bir dünyada mutlu olamam ama, tümünü kapsamadığı için, gerçek, kitaplarda bulunamaz.

Kötü niyet, ucuz yansılardan hoşlandığından, bir insanı doğrudan gözlemlene yöntemi de yetersiz ve sınırlıdır. Ünvan, rütbe gibi engeller, insanlık öğrencisinin görüş alanını daraltır; kölemin beni gözleme olanakları benim onu gözleme olanaklarımdan tümüyle farklıdır ama, onun yöntemleri de benimkiler kadar sınırlıdır. Yirmi yıldır, her sabah, yaşlı Euphiorin bana yağ şişemle süngerimi getirir ama, benim ona ilişkin bilgilerim nasıl bu yardımıyla sona eriyorsa onun bana ilişkin bilgileri de yıkanmamla birlikte sona erer; köle ya da imparatorun bir diğerine ilişkin daha çabuk bilgi edinme çabaları düşüncesizlik etkisi yaratır. Başkalarına ilişkin hemen hemen tüm bilgilerimiz ikinci elden edinilmiş bilgilerdir. Şans eseri birisi itiraf edecek

HADRIANUS'UN ANILARI

olsa, hem kendi davasını savunmuş hem de önceden özür dilemiş olur. Biz de onu gözlüyorsak yalnız değil demektir. Roma'nın polis kayıtlarını okuduğum için beni suçlarlar ama, şaşırtıcı şeyler öğrendim. İster dost ister sanık, ister tanınmış ister tanınmamış kişiler olsunlar, bu insanlar beni şaşkına çevirirler; onların budalalıkları kendi budalalıklarımın özürü olur. Soyunmuş adamla soyunmamışı karşılaştırmak da beni hiç yormaz. Bu yalın kayıtlar belge dağarcığımı kabartır ama, son kararda bana hiç yardımcı olmazlar. Sofu görünüşlü bir devlet memurunun suç işlemiş olması bana onu daha iyi tanıtmaz. Kendimi bir yerine iki olguyla karşı karşıya bulurum: Devlet memurunun dış görünüşü ve suçu.

Kendi kendimi incelemeye gelince, son günüme kadar birlikte yaşamak zorunda olduğum bu kişiyle hiç olmazsa anlaşmayı kendime kural seçtim ama, neredeyse altmış yılı bulacak bu beraberlik bile yanılgılara açık. Kendime ilişkin bilgiler için kendi içimin derinliklerinde yaptığım araştırmalardan ortaya çıkan bulgular belirsiz, içe dönük, biçimlenmemiş ve herhangi bir suç ortağı gibi gizli. Daha tarafsız bir yaklaşım ise sayılar biliminde geliştirebileceğim kuramlar kadar soğuk, gerçekten uzak bilgiler veriyor; kendi yaşamıma başkasının yaşamıymışçasına bakabilmek için aklım erdiğince uğraşıyorum. Bu iki bilgi edinme süreci oldukça güç süreçlerdir; biri insanın içine girmeyi, diğeryse insandan uzaklaşmayı gerektirir. Tembellikten ötürü ben, bu her iki yöntem yerine bilineni uygulayım. Beceriksiz bir terziye verdiğimiz kumaşı bilinen bir biçime uygulama çabasının kötü sonucu gibi kendi yaşamımı kısmen halkın gördüğü şekilde hazır yargılarla değerlendiririm. Bu araçların değerleri eş değildir; aletler az çok körleşmiştir ama, elimde başkaları olmadığı için kendimi ve insan olarak yazgımı onlarla değerlendirmek zorundayım.

Yaşamımı düşündükçe karşıma çıkan biçimsiz kitle beni afallatıyor. Bir kahramanın yaşamı çok yalın tanımlanır; doğrudan hedefine ulaşan bir ok gibidir. İster övünçle ister üzüntüyle olsun, insanlar yaşamlarını bir reçeteye indirgemek isterler ve genellikle de şikâyetçidirler; anıları, açık, anlaşılır bir geçmiş çizimlerini sağlar. Benim yaşamımın böylesine belirgin çizgileri yok. Ne olmadığımı beni ne olduğumdan daha iyi tanımlar; iyi bir asker ama büyük bir savaşçı değilim; sanatseve-

rim ama Neron'un ölüm döşeginde kendisini sandığı kertede bir sanatçı değilim; suç işlemeye yatkınım ama suçla yüklü değilim. Büyük insanların aşırılıklarıyla nitelendirildiklerine inanmaya başladım, bu insanların kahramanlıkları yaşamları boyunca bu aşırılıklarını korumuş olmalarından kaynaklanıyor. Aşırılıklar bizim birbirine karşıt kutuplarımız. Zaman zaman her tür aşırılığa kaydım ama hiçbirisi sürekli olmadı; yaşam beni aşırı kutuplardan geri çekti. Yine de bir çiftçi ya da iyi bir arabacı gibi orta yol bir yaşam sürdürdüm diyerek övünemem.

Günlerimin manzarası, çeşitli malzemelerin rastgele yığıldığı dağlık bir bölgeyi andırıyor. Bu manzarada, birbirine eşit içgüdü ve eğitilmiş bölümlerden oluşan kendi doğamın karışımını görüyorum. Orada burada kaçınılmazın granitleri yükselir, her yan rastlantının heyelanlarıyla doludur. Bir kurşun ya da altın damarını ya da toprak altı su yolunu izleyerek yaşamımı yeniden çizip bir plana oturtmaya çalışırım ama, bu yöntemler anılardaki görüntü oyunlarından başka bir şey değildir. Zaman zaman karşıma çıkanlar, bir kehanet, belirli olaylar dizisi, yazgının işlevini yakalatır gibi olur ama bol sayıda yollar insanı hiçbir yere ulaştırmaz ve birçok toplumların sonu bir hiçtir. Çeşitlilik ve düzensizlikte kişinin varlığını görürüm; biçimi hep durumun baskısıyla şekillenmiştir; suda yansıyan yüz gibi bulanıktır. İnsanların eylemleriyle ölçülemeyeceğine inananlardan değilim. Aslında, yalnız ve yalnız, eylem, benim için bir ölçüdür ve kendi anılarım da başkalarının anıları da eylemlerle aklıma nakşolmuştur. (Belki de insanların kendilerini eylemleriyle tanıtmaları, değiştirmeleri, yaşam ile ölüm arasındaki gerçek farkı belirler.) Ben ile beni yapan bu eylemler arasında tanımlanması güç bir boşluk vardır; yaptıklarımı sürekli değerlendirmek, anlatmaya çalışmak gereksinimi, kendi kendime hesap vermek çabası, bu farklılığın delilidir. Böylesine bir değerlendirmede kısa süreli bazı eylemleri bir yana itebiliriz; yaşam boyu süren bazı uğraşların da önemi olmayabilir. Örneğin, bu satırları yazarken, imparator olmanın hiçbir önemi olmadığını anlıyorum. Aslında yaşamımın dörtte üçü kadar bir bölümü bu eylemler tanımının dışında kalır; isteklerim, arzularım hatta tasarılarımın büyük bir kısmı bir hayal kadar bulanık ve uçucudur; geriye kalan, gerçeklerle doğrulanmış yutulabilir kısmı da pek be-lirgin değildir; olaylar dizisi, düşler kadar karmaşıktır. Roma'

HADRIANUS'UN ANILARI

nın kuruluşu ve Olimpiyatlar dönemini temel alanlarla hiçbir ilişkisi olmayan, kendime özgü bir zaman çizelgem var. Ordu-larımın içinde geçen on beş yıl, Atina'da geçen tek bir sabahtan daha kısa sürdü; yaşamım boyunca sık sık gördüğüm ama ölü-ler diyarında rastladığım zaman tanımayacağım nice insan bili-yorum. Uzayda düzeyler de bu şekilde birbirlerine geçer; Mısır ve Tempe Ovası gerçekten birbirlerine yakın ve ben buradayken her zaman Tibur'da değilim. Zaman zaman yaşamım bana, yaz-mak bir yana, üstünde durulmayacak kadar sıradan geliyor, kendi gözümde bile başka bir insanın yaşamından daha önem-li değil. Zaman zaman da öylesine özgün bir yaşam gibi geli-yor ki, değerini ve yararını yitiriyor, çünkü bu tür bir yaşam insanın bilinen deneyimlerine indirgenemiyor. Hiçbir şey beni tek başına tanımlayamaz; ne kusurlarım ne de iyi yanlarım bir yanıt verebilir; şansım, mantıksal bir nedene dayanmaksızın, bir süreklilik içinde değil de yer yer, daha aydınlatıcı olabilir. İn-san kendisinin bir şans ürünü olduğunu kabul etmez. Hele ken-disine tutarının başkılık etmediğini, tanırsız yazgıların ge-çerli bir ürünü olduğunu hiç kabul edemez. Ne kadar az düşün-meye değer olursun olsun, her yaşamın bir kısmı varlığının ne-denlerini, başlangıç noktasını, kaynağını araştırmakla geçer. Bu konuları keşfetmekteki kendi başarısızlığım beni zaman zaman büyülü açıklamalara yöneltti, sağduyunun öğretemediklerini sim-yanın çılgınlıklarında aramaya sürükledi. Tüm hesaplar yanlış çıkıp, düşünürlerin bize söyleyecek hiçbir şeyleri kalmadığı, za-man kuşların rastgele cıvıltılarına ve yıldızların uzak dengele-rine dönmek haklı görülebilir.

**VARIUS
MULTIPLEX
MULTIFORMIS**

Büyükbabam Marullinus, yıldızlara inanırdı. İhtiyarlıktan kurumuş, benzi solmuş bu uzun boylu adamın bana gösterdiği sevgi, çiftliğinde yaşayan hayvanlara, topraklarına, gök taşları koleksiyonuna gösterdiği gibi şefkatsiz gözle görünmez, sözcüklere hiç yer vermeyen bir sevgiydi. Scipo'lar döneminden kalma İspanya'ya uzun bir süre önce yerleşmiş bir soydan geliyordu ve senatörlük rütbesinde adımızı taşıyan üçüncü kişiydi; ondan önce ailemiz şövalyelik rütbesindeydi. Titus döneminde ufak tefek kamu görevlerine getirilmişti. Taşralı olduğu için Yunanca'yı hiç öğrenmemişti ve Latince'yi öylesine kaba bir lehçeyle konuşurdu ki, sonradan, bana da geçirdiği bu lehçe yüzünden, Roma'da hayli alay konusu oldum. Kafası işlenmemiş bir kafa sayılmazdı: Öldükten sonra, evinde, yirmi yıl elini sürmemiş olduğu matematik aletleri ve kitaplarıyla dolu bir sandık buldular. Kendince bir öğrenim görmüştü; yaşlı Cato'yu nitelleyen, eski ilimle dar önyargı karışımı, yarı köylü, yarı bilimsel bilgiyle donatılmıştı. Ama Cato tüm yaşamını Roma Senato-su'nda geçirmiş, Kartaca ile savaşta Cumhuriyet Roması'nın boyun eğmeyen gerçek bir örneği olmuştu. Marullinus'un koyu sertliği daha gerilere dayanıyordu. Aşiret insanıydı; zaman zaman bizim Etrüsklü kahinlerde izine rastladığım dehşet verici kutsal bir dünyanın insana dönüşmüş biçimiydi. Beni de sonradan eleştirdikleri gibi o da hep çıplak kafayla dolaşırdı; nasırlı ayaklarına sandal dayanmazdı ve günlük giysileri, yaşlı dilencilerin ya da güneş altında çömeldiklerini izlediğim ciddi bakış-

HADRIANUS'UN ANILARI

lı kiracı çiftçilerin giysilerinden farksızdı. Büyücü olduğunu söylerlerdi ve köy halkı bakışlarından kaçınırdı. Hayvanlar üstünde büyük etkinliği vardı. Kırılmış kafasını, dostça da olsa, dikkatle, engerek yılanları yuvasına yaklaştırmak için yamru yumru parmaklarını kertenkeleler önünde dans ettirirken görmüşümdür.

Yaz geceleri, çıplak bir tepenin üstünden gökyüzünü incelemek için beni de yanına alırdı. Ben, kayan yıldızları sayarak yorulur, alnım kırmış, uykuya daldım. O ise gözlerini yukarıya dikerek oturur, yıldızlarla birlikte görünmez bir biçimde döner dururdu. Philolaos ve Hipparkhos sistemlerini, sonradan benim kendi seçimim olan Sisamlı Aristarkhos sistemlerini her halde iyi biliyordu ama bir süre sonra bu konular onun için önemini yitirmişti. Yıldızlar ona göre taşlara, yavaş hareket eden böceklere benzer nesnelerdi ve gökyüzünün ateşli noktalarıydı; tanrıların isteklerinin, şeytanların etkilerinin ve insana düşen payın bir araya geldiği bu gizemli evreni belirleyen parçalarda, geleceğin kötülüklerini okurdu. Benim yıldızlarıma da bakmıştı. On bir yaşlarındayken bir gece sarsarak uyandırdı, kiracı çiftçilerine iyi ürün alınacağını bildirir gibi, kısa ve öz, bir gün dünyayı yöneteceğimi bildirdi. Sonradan güvensizliğe kapılarak, gecenin soğuk saatlerinde üşümemizi önlemek için yakıtığımız közleşmiş tomruk uçlarından birisini çekerek ışığını elimin üstüne tuttu, gökyüzünde yazılı çizgilerin doğruluğunu, hiç anlamadığım bir biçimde, bu çocuksu, katı avucumda okudu. Onun için dünya tek bir parçaydı; yıldızları doğrulamaya yarayan bir eldi. Verdiği haber beni sandığından az etkiledi; çocuk kafası herşeyi kabul edebilir. Yaşlılığın, zamanın olaylarına ve geleceğe ilişkin umursamazlığı içerisinde, sanırım sonradan kendisi de bu kehanetini unuttu. Bir sabah, büyükbabamı, topraklarının uzak bir köşesinde, kestane ağaçlığında ölü buldular. Bedeni soğumuş, yırtıcı kuşlarca parçalanmıştı. Ölmeden önce bana kendi sanatını öğretmeye çalışmıştı ama başarıya ulaşamamıştık, benim doğal merakım, onun biliminin karmaşık bir ölçüde itici ayrıntılarıyla kafa yormaktansa bir an önce sonuca ulaşmaktı. Yine de belirli tehlikeli deneyimlere karşı eğilimim gereğinden uzun sürdü.

Babam, Aelius Hadrianus Afer, iyiliğin yükü altında ezilmiş bir insandı. Yaşamı kamu yönetiminin değerbilmez görevleri arasında geçmişti: Senato'da pek söz sahibi değildi. Genelde ola-

nın tersine, Afrika topraklarındaki valiliği onu zenginleştirmemişti. İspanya'da, küçük belediyemiz İtalica'da yerel anlaşmazlıkları çözmek için kendisini yorar dururdu. Yıldan yıla, kendilerini silip tüketen insanlar gibi, o da, her türlü hırstan ve sevinçten yoksun, sınırlarını kendi koymuş olduğu, ufak tefek işlerle aşırı uğraşırdı. Ben de kendimi kılı kırk yarmanın ve dürüstlüğü'nün onurlu çekiciliğine kaptırmışımdır. Deneyimleri babamı tüm insanlığa karşı kuşkucu yapmıştı ve ben çocukluk günlerimde bile, bu kapsamın içindeydim. Yaşayıp görebilseydi de başarılarım babamı etkilemeyecekti; aile gururu öylesine güçlüydü ki ona bir şeyler ekleyebileceğim kabul edilemezdi. Bu çok yorgun adam aramızdan ayrıldığı zaman on iki yaşındaydım. Annem, geriye kalan günlerinde yalın bir dul yaşamı sürdürdü. Vasim beni Roma'ya çağırdıktan sonra evden ayrıldım ve annemi bir daha hiç görmedim. Annemin, Atalar Duvarı'nda mumla sabitleştirilmiş yüzünün imgesi, 'anılarımdaki yüze benziyor: Bizim İspanyol kadınlarının pek çoğunda. görülen ince, uzun, hoş bir kederin dokunduğu bir görüntü bu. Sımsıkı sandalları içinde ayakları Gadesli kadınların ayakları gibi inceydi ve bölgenin dansçılarına özgü yumuşak kalça oyunları bu erdemli genç anaya pek yabancı sayılmazdı.

Bir insanın ya da bir ailenin yaşamakta olduğu yüzyılın fikirlerini, olaylarını ister istemez paylaşacaklarını sanmanın ne denli yanlış olduğunu sık sık düşünmüşümdür. Neron'a karşı ayaklanma sırasında, büyükbabam, Galba'yı bir gece evinde konuk etmişti ama yine de Roma entrikalarının etkileri, İspanya'nın uzak bölgesinde yaşayan atalarım hiç ulaşmıyordu. Bizler, Utica'nın kuşatılması sırasında, Kartacalılar tarafından diri diri yakılmış bir Fabius Hadrianus ya da Mithridates'in, küçük Asya yollarında, izini sürmüş kötü yazgılı ikinci Fabius gibi üzüldüğümüz arşiv kahramanlarının anılarıyla yaşıyorduk. Çağın yazarları konusunda babamın hiçbir bilgisi yoktu: Bizim gibi İspanyol asıllı olmalarına karşın, Lucan ve Seneca babama yabancıydılar. Bir bilimadamı olan büyük amcam Aelius, Augustus dönemi yazarlarının yapıtlarını okumakla sınırlamıştı kendini. Çağdaş gelişmelere böylesine umursamazlık, onları, zevklerinde yanlışlığa düşmekten ve özellikle tantanalı söz söylemek yanlışına kapılmaktan korumuştur. Hellenizm'i ve Doğu'yu bilmiyorlardı ya da olsa olsa uzaktan kaşlarını çatarak izliyorlar-

HADRIANUS'UN ANILARI

dı: Tüm yarımada tek bir güzel Yunan heykeli olduğunu sanmıyorum. Tutumlulukla zenginlik el ele gidiyordu ve şaşaalı törenlere aşırı tutkunluğumuz köylülüğümüzü cas cavlak ortaya koyuyordu. Kız kardeşim Paulina, ciddi, sessiz ve somurtkandı; genç yaşta yaşlı bir adamla evlendirilmişti. Onur konusunda çok katıydık ama kölelerimize karşı serttik. Hiçbir şey merak edilemezdi: İyi bir Roma vatandaşı olmak için gerekli her konu titizlikle ele alınırdı. Erdem sayılırlarsa, tüm bu erdemleri boşa harcayacak kişi yine ben olacaktım.

Resmen, bir Roma imparatorunun Roma'da doğmuş olması gerekir ama ben İtalia'da doğdum; sonradan, dünyanın bir çok bölgelerini, işte bu kuru ama bereketli toprakların üstüne yığıdım. Resmi hurafelerin iyi yanları vardır: İsteklerin ve aklın kararlarının durumlara egemen olduğunu saptar. İnsanın asıl doğum yeri, kendisine ilk kez akıllıca baktığı yerdir; benim ilk anayurdum kitaplar olmuştur; okullar daha az önemli savılabilir. İspanya okulları, taşra tembelliğinin etkisindeydi. Roma'da, Terantius Scaurus'un okulu, düşünürler ve ozanlara ilişkin orta karar bir eğitim veriyordu ama insan yaşamının olaylarına iyi hazırlanıyorduk; öğretmenlerin öğrencilere karşı gaddarlıklarını ben başka bir insana uygulamaya utanırım: Her biri kendi öğreniminin dar sınırlarıyla çerçevenmişti ve meslekdaşlarını küçümserlerdi; kendi konuları dışında bilgileri pek yoktu. Bu bilgiçlerin söz çatışmalarında sesleri boğuk çıkardı. Öncelik için yaptıkları kavgalar, çevirdikleri dolaplar, kara çalmalar sonradan yaşadığım her toplulukta karşılaşılabilecek beni tanıştırdı, o sıralar bunlara bir de çocukluğun düşüncesizlikleri eklenmişti. Yine de ustalarımın bazılarını, öğrenci ile öğretmen arasındaki, o hem içten, hem de anlaşılmasız garip ilişkiyi, insan için yeni bir fikrin örtüsünü ilk kez kaldıran ya da usta bir işi ilk kez açıklayan, o çatlak sesin içinde duyulan Siren'lerin şarkı seslerini sevmiş olduğumu söylemeliyim. Beni asıl baştan çıkaran Alkibiades değil Sokrates olmuştur.

Dilbilimcilerin ve güzel söz söyleme sanatçılarının yöntemleri belki de bana zorla öğretilmeye kalkıldığı yıllarda sandığım kadar saçma değil. Mantıksal kuralların ve rastgele kullanmanın karışımı olan dilbilim, genç bir kafaya, sonradan, insan davranış bilimleri, hukuk ve ahlakın, insanın içgüdüsel deneyimlerini yasallaştıran tüm düzenlerin öntadını verir. Sırasında

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

Kserkes ve Themistokles, Octavius ve Marcus Antonius olduğumuz, güzel söz söyleme sanatındaki deneyimlerimiz başımı döndürmüştü: Kendimi Proteus sanırdım. Bana, sırası geldikçe, her birinin düşüncelerine girmeyi öğretti; her birinin kendi kararını kendisinin vermiş olduğunu anlamama ve kendi yasalarına uygun olarak yaşayıp öldüklerini kavramama yardımcı oldu. Ozanları okumaktan daha çok etkilendim: Aşk keşfetmenin, şiiri keşfetmekten daha üstün olduğuna emin değilim. Şiir beni başkalaştırdı; ölümle tanışmak, beni, Virgilius alacakaranlığından daha uzaklara götürmeyecek. Sonraki yıllarda, Ennius'un, ırkımızın kutsal başlangıcına yakın sertliğini, Lucretius'un acı mantığını yeğledim; Homeros'un soylu rahathlığındansa, Hesiodos'un gösterişsiz cimriliğini sevdim. En karmaşık ve en anlaşıl-maz ozanlardan daha çok hoşlandım; beni düşünmeye zorladılar; bana yepyeni yollar açan ya da yitirdiğim izleri bulmama yardım eden en yeni ve en eskileri araştırdım. Ama o yıllarda ister Horatius'un cilalı metali, ister Ovidius'un teni andıran yumuşak dokusu olsun, şiir sanatının doğrudan doğruya duygularımı etkileyen yönlerini seviyordum. Orta karar bir ozan olmaktan öteye gidemeyeceğimi açıkça söyleyen Scaurus, beni çok mutsuz etmişti; tanrı vergisinden ve beceriden yoksundum. Uzun bir süre yanılmış olabileceğini düşündüm; çoğu Catullus'a öykünen bir ya da iki cilt kadar aşk şiirim bir yerlerde kilitli duruyor. Kendi ürünlerimin değerli ya da değersiz olmaları artık beni ilgilendirmiyor.

Beni, genç yaşlarımda, Yunanca öğrenmeye başlattığı için Scurus'a ölünceye kadar şükran borcumu ödeyemem. Bilinmeyen bir alfabenin karakterlerini defterime geçirmeye başladığım sıralarda küçücük bir çocuktum; yeni bir dünyaya girmiştım; büyük gezilerimin, aşk kadar, hem isteyerek hem de istemeyerek yapılan bir seçimin yarattığı duyguların başlangıcındaydım. Her sözcüğünün gerçeğe, değişken ya da dolaysız teması anla-tabilecek zenginliği, yumuşak, kusursuz bir beden kadar esnek-liği olan bu dili çok sevdim; insanoğlunun söylemiş olduğu her şey en iyi Yunanca'da söylenmiştir. Başka diller de olduğunun farkındayım ama onlar ya dondurulmuştur ya da henüz doğma-mıştır. Mısırlı rahipler bana eski simgelerini gösterdiler; onlar sözcük değil, işaret; ölü bir ırkın gömülmüş konuşması, dünya ve nesneleri sınıflandırmak için köhne çabalar. Yahudiler'le sa-

HADRIANUS'UN ANILARI

vaşta, Haham Yeşaya, Tevrat'ın bazı metinlerini benim için sözcüğü sözcüğüne çevirdi; bu dil, tanrılarıyla tutturmuş, insanı yok sayan mezhepçilerin diliydi. Askerlerimin arasındayken Kelt yardımcılarının dillerine alıştım ama daha çok şarkılarını anımsıyorum... Barbarların kendilerine has dilleri insanlığın gelecekteki dil aşamaları bakımından oldukça önemli; şimdi söyleyemediklerini gelecekte hiç kuşkusuz söylemeye mecbur kalacaklar çünkü Yunanca'nın gerisinde, daha şimdiden, insan ve Devlet deyimlerinin sağlamış olduğu bir deneyimler dağarcığı var. İyonyalı gaddardan Atinalı halk avcısına kadar, bir Agesilaos'un yalın dürüstlüğünden Dionysios'un ya da Demetrios'un aşırılıklarına, Dimartos'un ihanetinden Philopoemen'in bağlılığına kadar insanın bir başka insana yapabileceği her tür yardım ve engelleme hiç olmazsa bir Yunanlı tarafından bugüne değin yapılmış. Kişisel kararlarımızda da durum aynı: İnanmazlıktan ülkücülüğe, Pyrrhon'un kuşkuculuğundan Pithagoras'ın gizemli düşlerine, redlerimizden kabullerimize, her şey, şimdiden olagelmış, iyi yanlarımızın ve kötü huylarımızın Yunanlı örnekleri var. Latin adak ya da mezar yazıları kadar güzel hiçbir şey olamaz: Taş üstüne yazılmış o bir kaç sözcük dünyanın bize ilişkin bilmesi gereken her şeyi görkemli bir tarafsızlıkla özetler. İmparatorluğumu Latince yönettim: Tiber'in yakasında, kabrimin duvarlarına yazıtım Latince yazılacak, ama Yunanca düşünmüş ve yaşamış olacağım.

Çocukluğumu geçirmiş olduğum yarımadanın güneyinden çok farklı Pireneler'in bir hayli içlerinde, İspanya'nın yabanıl bölgesi sayılan yerdeki Yedinci Ordu'da, bir süre ön eğitim görüp Roma'ya döndüğüm zaman on altı yaşındaydım. Vasim Acilius Attianus, güç koşullar altında geçen ayları, yaban avlarını ciddi bir çalışmayla dengelemenin iyi olacağını düşünmüştü. Scaurus'un kendisini kandırmasına izin vererek beni Atina'ya, doğaçtan söylemeye özel yeteneği ve çok zeki bir adam olan sofist İsaеus'un yanına yolladı. Atina'yı görür görmez sevdim; bu beceriksiz öğrenci, bu arpacık kumrusu ama, gayretli genç, o ince havanın, çabuk konuşmaların, altın gecelerde uzun yürüyüşlerin, tartışma ve zevklerin biraradalığının eşsiz rahatlığını ilk kez orada tattı. Matematik ve güzel sanatlar birbirlerine koşut eğitimler olarak ilgimi çekti: Leotykhides'ten tıp derisi alma fırsatını da bana Atina sağladı. Tıp mesleği bana uygun

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

olabilirdi: İmparator olarak görevimi yerine getirmek için uyguladığım ilkeler ve yöntemler tiptakilere eş. İnsana çok yakın olduğu için hiç bir zaman mutlak olamayacak, merak ve yanıl-gılara açık olmasına karşın her an ortaya çıkan yeni durumlar ve çıplakla teması yüzünden durmadan düzeltmelere yol açan bu bilime karşı tutkum gelişti. Leotykhides her şeye en olumlu ve pratik yönden yaklaşıyordu: kırıkları yerlerine yerleştirmek için akıl almaz bir yöntem geliştirmişti. Akşamları, kıyıda, birlikte yürüyüşe çıkardık: Evrensel ilgileri olan bu adam, deniz kabuk-larının yapısını, deniz çamurunun bileşimini merak ederdi. De-ney yapacak olanaklardan yoksundu ve yaratıcı kafaların bir-birleriyle yarıştığı, fikir çatışmalarının yer aldığı laboratuvarla-rı, tahlil odaları bulunan, gençliğinde eğitim görmüş olduğu İs-kenderiye Müzesi'nde bulunamamaktan yakınırdı. Nesnelere söz-lerden çok değer vermeyi, formüllere güvenmemeyi, karar vermek-tense gözlemi yeğlemeyi bana, onun açık zekası öğretti. Bana yöntemi öğreten de bu acılı Yunanlı olmuştu.

Çevremde dolaşan efsaneye karşın, gençliğe fazla ilgi duy-mamışımdır, özellikle kendi gençliğime. Tarafsız ele alacak olur-sak, yaşamın bu çok abartılmış yılları, çabuk kırılabilir, denge-siz, cilalanmamış dönem, bana her zaman biçimsiz ve donuk gel-miştir. Bu kurala uymayan örnekler olduğunu söylemek gerek-siz; öyle iki üç tanesi vardı ki gerçekten harikaydı: Bu kuraldı-şılık arasında Marcus, sen kendin, belki de en temizisin. Bana gelince, bugün neysem yirmi yaşında da oyдум ama hep aynı kıvamda değil. Her şeyim kötü değildi ama olabilirdi: İyi ya da daha iyi yönlerim daha kötüyü güçlendirdi. Geriye baktığım za-man, bildiğimi sandığım dünya konusundaki toyluğumdan, sa-bırsızlığımdan, anlamsız arzularımdan ve kaba hırsımdan uta-nıyorum. Gerçek söylenmeli mi? Tüm zevklerin gereken ilgiyi gördüğü Atina'nın çalışkan yaşamı ortasında, Roma'nın kendi-sinden değil ama, dünya işlerinin yapılıp bozulduğu, hükümet çarklarının ve makaralarının seslerinin duyulduğu havasından sıkılıyordum. Domitianus'un saltanatı sona ermek üzereydi; Ren cephesinde üne kavuşan kuzenim Trayan, halk kahramanı ola-rak ortaya çıkmıştı; İspanyol aşireti Roma'yı ele geçiriyordu. Her an eyleme hazır bir dünyayla karşılaştırdığım zaman, bu çok sevgili Yunan kenti, değişikliklerin çok az kırıpdatebildiği fikirler sisi içinde uyukluyor gibi geliyordu ve Hellenler'in siya-

HADRIANUS'UN ANILARI

sal eylemsizlikleri vazgeçmenin bir tür köleleşmesini andırıyor-
du. Benim iktidar ve para hırsım, üne kavuşma hırsı kadar güçlüydü. (Para hırsı iktidar hırsının ilk adımıdır; ün sözcüğüyse kendi hakkımızda konuşulanlara karşı duyduğumuz kaşınımın güzel ve hırslı bir adıdır.) Roma'nın bir çok bakımlardan daha aşağı olmasına karşın hiç olmazsa senatör ya da şövalye düzeyindeki yurttaşlarını kamu olaylarına katılmaya zorlamasının üstün olabileceği konusunda yarattığı duygu, bu istencelerle şaşırtıcı bir biçimde karışmıştı. Neredeyse, Mısır'dan buğday ithal etmek gibi sıradan bir konuda yapılan tartışmanın bana Platon'un tüm «Devlet» inden daha çok hükümet konusunda bir şeyler öğrettiğine inanmaya başlamıştım. Daha birkaç yıl önce, askeri sıkı düzende yetiştirilmiş genç bir Romalı olarak, bir İspartalı asker ya da Pindaros döneminde sporcu olmanın ne anlama geldiğini profesörlerimden daha iyi anladığımı fark etmiştim. Atina'nın olgun ışığını bırakarak, insanların şubat rüzgârlarına karşı ağır ehramlara büründüğü, gösterişinin ve baştan çıkarmasının hiçbir hoş yanı olmayan, ama, alınan en ufak bir kararının bile dünyanın dörtte birinin yazgısını etkilediği kente geri döndüm. Bir zamanların tümünden kör olmasa da kaba amaçlar peşinden koşan genç ama hırslı taşralısı, yavaş yavaş, yerine getirmeye başladığı arzularını yitiriyordu: İnsanlar ve nesnelerle yetinmeyi, buyruk vermeyi, belki de pek hoş sayılmayacak hizmet etmeyi eninde sonunda öğrenecekti.

Rejim değişikliği beklentisiyle yerleşmek için acele eden ır-demli bir orta sınıfın başına geçmek çok hoş değildi: Kuşku yaratan tasarılar siyasal dürüstlüğü gündeme getirmişti. Senato tüm yönetim mevkilerini yavaş yavaş kendisine bağlı taraftarlarına devrederek sıkışıp kalmış Domitius'un çevresini kuşatmak üzereydi; aile bağlarıyla bağlı olduğunu yeni gelenler, belki de yerlerini almakta oldukları kişilerden pek farklı değillerdi; iktidarda olmadıkları için daha az kirlenmişlerdi, o kadar. Taşralı kuzenlerim ve yeğenlerim hiç olmazsa maiyette görevler bekliyorlardı ve bu görevleri dürüstlikle yapacakları sanılıyordu. Ben de payıma düşeni almıştım: Miras davalarına bakan bir mahkemeye yargıç olmuştum. Domitius ile Roma arasındaki ölüm düellosunun son darbelerine bu alçakgönüllü görevimin başındayken tanık oldum. İmparator, idamlara başvurmaksızın Kent'i yönetemez duruma gelmişti ve bu idamlar onun da sonu oldu; ordu tümüyle, ölümü

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

için hazırlanan komploya katıldı. Arenadaki kılıç oyunlarından çok daha ölümcül olan bu oyunu pek anlayamadım; o zamanlar, bir düşünürün öğrencisi olarak kafese kısıtlanmış bu gaddara karşı duygularım kibirli bir hor görüydü. Attianus'un akıllı danışmanlığının yardımıyla siyasete karışmaksızın görevimi sürdürdüm.

Görevimde geçirdiğim ilk yıl öğrenim yıllarımdan farksızdı. Hukuk konusunda hiçbir şey bilmiyordum ama mahkemedeki meslekdaşım Neratius Priscus olduğu için çok şanslıyım. Beni yetiştirmeyi kabul etti ve yaşamı boyunca hukuk danışmanım ve dostum olarak kaldı. Pek sık rastlanmayan bir kafası vardı; hukuku meslek edinmeyenler bilemezler, konuya egemen olduğu zaman sanki olayın içindeymiş gibi görebiliyordu ama yine de olayların genel akışı içinde göreceli değerini anlıyor, insancıl açıdan ölçüyordu. Yerleşik süreçleri kendi çağdaşlarından daha iyi bilmesine karşın, yararlı bir yenilik önerildiği zaman çekinmeden kabul edebiliyordu. Sonraki yıllarda, onun yardımıyla, bazı reformları gerçekleştirebildim. Düşünülmesi gerekli başka şeyler de vardı. İspanyol lehçesinden kurtulamamıştım. Mahkemedeki ilk konuşmam kahkahalara yol açtı. Bu konuda, ailemin kepezelik olarak nitelediği oyuncularla yakınlığımı iyi kullandım. Uzun aylar süren güzel söz söyleme sanatı dersleri çabalarımın en yorucusu ama en zevklisi oldu ve yaşamımın gizlerinden bir tek onu ele vermedim. O güç yıllarda, sefahat bile öğrenilmesi gereken bir şeydi: Roma'nın çağdaş gençlerine ayak uydurmaya çalışıyordum ama bu konuda tam başarılı olduğum söyleyemez. Yürekliliğimizin yalnızca fiziksel olduğu ve başka yerlerde boşa harcadığı yaşların örnek korkaklığı içinde kendi benliğimi ortaya çıkaramıyordum: Başkalarına benzememek çabası içinde doğal görünümümü sırasında abartıyor, sırasında baskı altında tutuyordum.

Çok sevdiğim söylenemez. Sevilmem için herhangi bir neden yoktu. Atinalı öğrenciyken fark edilmeyen, bir imparatora az çok yakıştığı kabul edilen sanat sevgim gibi belirli eğilimlerim, ilk yetki aşamalarımda, memur ve yargıçlık dönemimde, huzursuzluk yaratıyordu. Hellenizmim alay konusu oluyordu, hele zaman zaman gizlemeye, zaman zaman da göstermeye beceriksizce çabaladığım anlarda. Senatörler arkamdan «Yunancık» diyorlardı. Kısmen yaptıklarımızın, kısmen de hakkımızda düşünülenlerin

HADRIANUS'UN ANILARI

o pırıltılı garip yansımasıyla efsane nasıl oluşursa, benim efsanem de oluşmaya başlamıştı. Bir senatörün karısıyla aramda geçen dolapları duyan davacılar, bana kendileri geleceklerine, hayasızca karılarını, ya da genç bir pantomimciye tutkumu gösterdiğim zaman, oğullarını yolluyorlardı. Umursamayarak bu insanları bozmak bir tür zevk veriyor insana. En acıklısı, edebiyattan söz ederek gönlümü çelmeye çalışanlardı.

Bu önemsiz ilk görevlerimde geliştirmek zorunda kaldığım teknik, bana sonradan, imparator olarak huzura kabulde yardımcı oldu; davanın kısa süresinde herkese kendini tamamen verebilmek: Dünyayı bir süre için şu bankere, bu eski askere ya da şu dula indirgeyebilmek; bir örneğin dar sınırları içinde doğal olarak sıkışıp kalmış ama yine de her biri birbirinden farklı bu kişilere, insanın olsa olsa kendisine yöneltebileceği dikkati vermek ve hemen her seferinde, masaldaki kurbağa gibi kendilerini şişirmek için bu fırsatı kullanmalarına yol açmak, daha da önemlisi, onların işlerini ya da sorunlarını düşünebilmek için ciddi ciddi birkaç dakika ayırabilmek. Yine doktorun yöntemiyle karşılaşmıştım; eski nefretler iltihabını, yalanlar cüz zamını ortaya çıkarıyordum. Karılarına karşı kocalar, çocuklarına karşı babalar, herkese karşı ikinci derece mirasçılar: Kişisel olarak aile kurumuna duyduğum az buçuk saygıdan da eser kalmamıştı.

İnsanlardan nefret ediyorum sayılmaz. Öyle olsaydı, onları yönetmem için hiçbir neden ya da hakkım olmazdı. Kibirli, bilgisiz, obur ve ürkek olduklarını biliyorum; başarı, ya da hiç olmazsa kendi gözlerinde kendilerini yüceltmek ya da yalnızca acıdan kaçmak için herşeyi yapabilirler. Biliyorum, çünkü ben de onlar gibiyim, hiç olmazsa zaman zaman; ya da onlar gibi olabilirdim diyelim. Başkalarıyla aramda gördüğüm farklılıklar son toplamda hesaba katılmayacak kadar az; onun için, bir düşünürün soğuk üstünlüğünden uzak kalmaya çalıştığım kadar bir Sezar'ın kibirinden de uzak bir konumda bulunmaya çalışıyorum. En bilgisizde bile bilinmeyi sezmenin yüce pırıltıları vardır, katil iyi fülüt çalabilir, kölelerin sırtlarını kırbaçlayan şu adam belki de söz dinler bir evlâttır, şu ahmak belki de ekmeğinin son kırınıtısını benimle paylaşacaktır. İstenilen düzeyde bir şeyler öğrete-meyeceğin ancak birkaç kişi vardır. Bizim en büyük yanlışımız insanların iyi yanlarını geliştirmek yerine onlardan olmayan dü-rüstlükleri aramaktır. Duyumsal açıdan güzeli araştırırken, daha

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

önceden söylemiş olduklarımı, kısmi dürüstlük araştırmalarımaya uygulayabilirim. Baban ve Antoninus gibi kendimden iyi ve çok soylu insanlar tanıdım, pek çok kahraman ve birkaç yetenekli adama rastladım. İnsanların çoğunda ne iyilik ne de kötülük tatarlıdır. Genellikle düşmanca sayılabilecek güvensizlikleri ve umursamazlıkları hemen, kısa sürece, şükran ve saygıya dönüşür: Bencilliklerinden bile yarar sağlanabilir. Benden çok az kişinin nefret etmiş olmasına her zaman şaşırımsındır; bir ya da iki gerçek düşmanım olmuştur ve her zaman olduğu gibi bu düşmanlıkların sorumlusu kısmen ben olmuştumdur. Birkaç kişi beni sevmiştir: Umduğumdan, ya da isteyebileceğimden çok daha fazlasını bana vermişlerdir: Bana ölümlerini, sırasında yaşamlarını vermişlerdir. İçlerinde taşıdıkları tanrı ölümlerken ortaya çıkmıştır.

Birçok insandan üstün olduğumu bildiğim bir tek şey var. Daha özgürüm ve onların olamayacakları kadar uysalım. Çoğunlukla ne hakları olan özgürlüklerinin ne de gerçek köleliklerinin farkındadırlar. Zincirlerine küfrederek ama sırasında da gurur duyarlar. Yine de günlerini boş yetkilerle geçirirler ve en hafif bir boyunduruğu bile kendi yararlarına nasıl çevirebileceklerini bilemezler. Ben kendi adıma güçlü olmaksızın özgür olmayı seçmişimdir. Güçlü olmayı da yalnızca özgürlüğe yol açtığı için istemişimdir. Özgür insan felsefesinden çok tekniği beni ilgilendirmiştir (böylesine bir felsefe arayanlar pek sıkıcı gelirler bana): Düzenin, doğamızı sınırlayacağına güçlendireceği noktayı, isteklerimizle yazgımızın buluşup bir arada eyleme geçeceği yeri keşfedeceğimi ummuştumdur. Açıkça anlamam gerekir, burada söz konusu, senin o çok değer verdiğin stoacı iradesi, ya da, nesneler ve bedenler bileşimi katı bir bütün olan evrenimizin duyumuna hakaret sayılabilecek soyut seçimler ya da reddetmeler değildir. Hayır, daha gizli bir uyum, daha yumuşak bir yanıt aradım. Yaşam benim için, eğitebildiğin kadar eğittikten sonra hareketlerine boyun eğdiğin bir attır. Ne denli yavaş ve görünmeden gerçekleşse de, her şeyin eninde sonunda, bedensel uyumun da içirildiği, aklın kararı olduğuna göre, o özgürlük düzeyine, ya da saf denilebilecek o boyun eğmeye yavaş yavaş ulaşmaya çalıştım. Bu çabamda, beden hareketleri ve diyalektik bana yardımcı oldu. Başlangıçta, dinlenme anlarının yalın özgürlüğünü aradım; iyi düzenlenmiş bir yaşamın böyle araları vardır ve dinlenmesini bil-

HADRIANUS'UN ANILARI

meyen bir insan yaşamasını bilmiyor demektir. Bir adım daha ileriye giderek, iki eylemin bir arada yapılabileceği ya da iki durumun bir arada olabileceği eşzamanlılığı kavradım: Örneğin, Sezar'a öykünerek aynı anda birden çok metni yazdırmayı, okumayı sürdürürken konuşmayı öğrendim. En ağır bir işin kendimi ona tümüyle vermeden kusursuz yapılabileceği bir yaşam biçimi yarattım, aslında, sırasında öylesine ileriye gittim ki fiziksel yorgunluk kavramını aklımdan çıkardım.

Başka zamanlarda, sıralaşma yöntemiyle elde edilen özgürlüğü uyguladım: Duygular, düşünceler, iş, istenilen anda durduruluyor ve sonra sürdürülüyordu; bu tür uğraşları bir köleymişçesine istediğim zaman çağırıp, istediğim zaman geri yollayabilmenin yarattığı güven, gaddarlık etmelerine olanak vermiyordu ve beni her tür köleşmek duygusundan kurtarıyordu. Daha da iyi bir iş yaptım: Günün eylemlerini kendi seçtiğim bir düşünce akışının çevresinde örgütledim ve ona bağlı kaldım; tasarılar ya da başka tür işler gibi hiçbir önemi olmayan sözcükleri, günün binlerce olayı gibi aklıma çecek ya da beni vazgeçirebilecek her şeyi bu düşünce akışının çevresine bir asma direğe nasıl sardırılabilirse öyle sardırdım. Sırasında tam karşıtını uyguladım, her düşüncüyü, görünürdeki her gerçeği bölüp, elde tutulması daha kolay, çok sayıda küçük düşünce ve küçük gerçeklere ayırdım. Bu yöntemle, alınması zor kararlar, küçük ama gerçek karar tozlarına dönüşüyor, biri ötekine yol açtıkça her biri ele alınmış, böylece algılamışları kolaylaşmış ve gerçekleştirilmeleri kaçınılmaz olmuş oluyordu.

Yine de bunların en gücü olan, boyun eğme özgürlüğü, çabalarımın en yorucusuydu. Bulunduğum durumu en iyi biçimde değerlendirmeye kararlıydım. Bağımlılık yıllarımda, yararlı bir deney olarak kabul ettiğim sürece, kul olmanın verdiği duygu, acıyı ve aşağılamış olmayı unutturuyordu bana. Ne edindiysen kendi seçimimle edindim ve tümünü elde etmek ve bir deneyimin tümüyle tadına varmak için kendi kendime yardımcı oldum. Kendimi teksif etmeyi kabul ettiğim sürece en sıkıntılı işleri bile başarabiliyordum. Bir nesne bana itici geldiği zaman ondan bir hoşlanma vesilesi çıkarabilmek için kendimi ustaca zorlayarak incelemeye çalışıyordum. Güvenlik ve benzeri tüm önlemler alındıktan sonra, bir tuzak, denizde fırtına gibi neredeyse umutsuzluğa yol açacak beklenmedik bir durumla karşı karşıya kalınca,

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

tehlikeyi kabul etmeye, bu beklenmedik oyundan hoşlanmaya çalışarak bunları tasarı ve düşüncelerime ram etmeye çalışıyordum. En büyük felaketimin şiddetli sancılarında bile, bir anlık tükenmişliğin tüm bunların korkunçluğunu giderdiğini anladım. Başarısızlığımı kabul ettiğim zamanlarda bile onu kendimin bir parçası bildim, kendime mal ettim. İşkence görürsem (ki sanırım hastalık yüzünden o da başıma gelecek) bir Thraseas kadar vurdum duymaz olabileceğimi sanmıyorum ama hiç olmazsa ağlamaktan kaçınmayacağım. Dikkat ve yürekliliğin karışımı, boyun eğme ve karşı koymanın birlikteliği, aşırı istek ve akılcı ödün, sonunda kendimi kabul etmeyi öğretti bana.

Çok uzasaydı, Roma'daki bu yaşam beni hayata küstürecek, yozlaştıracak ya da yoracaktı. Orduya dönüş beni kurtardı. Ordu yaşamında da ödünler vardır ama onlar daha sıradandır. Ayrılık bu kez gezi anlamına geldi ve sevinçle yola çıktım. Yanımda Plutarkhos'un yeni yayımlanmış bir cildinden başka arkadaşım olmaksızın, yağışlı bir sonbaharın birkaç ayını Adjutrix İkinci Ordusunda, Yukarı Tuna kıyılarında geçirdim. Kasım ayında, şimdi bulunduğu yerde, aynı ırmağın ağzında, Aşağı Moisia cephesinde bulunan Macedonica Beşinci Ordusuna tayin oldum. Kar yolları kapamıştı ve kara yoluyla gitmemi engelliyordu. Pola'da kıyıya çıktım, sonradan uzun süre kalacak olacağım Atina'ya çok kısa bir zaman için uğrayabildim. Kampa gelişimden birkaç gün sonra duyulan Domitianus'un öldürülmesine ilişkin haber kimseyi şaşırtmadı ve genel bir sevince yol açtı. Nerva, Trayanlı hemen evlat edindi; yeni yöneticinin ilerlemiş yaşı, saltanatın gerçek sahibinin çok çok birkaç ay içinde belirleneceğinin göstergesiydi. Kuzenimin herkesçe bilinen Roma'yı fetih politikasına hazırlama önerisi, birliklerin yeniden bir araya toplanmasının başlatılması, giderek sertleşen sıkı düzen, ordunun heyecanlı bekleyişini sağlamıştı. Tuna orduları yeni yağlanmış askeri makineler gibi tıkr tıkr işliyordu. İspanya'da tanıdığım uyurgezer birliklere hiç benzemiyorlardı. Daha da önemlisi, ordunun dikkati saray kavgalarından imparatorluğun dış olaylarına çevrilmişti; birliklerimiz, önlerine ne ya da kim çıkarsa öldürmeye kalkışan bal tacı takımı değildi artık.

Subaylarımız arasında en akıllı olanlar, kendilerinin de katılmış oldukları bu yeniden örgütlenme içinde, yalnız kendi geleceklerini değil, bir genel planın izlerini bulmaya çalışıyorlardı.

HADRIANUS'UN ANILARI

Başlangıç olaylarına ilişkin yürütülen fikirler arasında pek çok saçmalıklara rastlanıyordu ve iyi bir temele dayanmayan boş stratejik planlama her akşam yemeğinden sonra masanın üstünü kirletiyordu. Roma'nın dünyayı yönetme görevine ve bizim yöneticiliğimizin yararlarına gerçekten inanmış bu profesyonel askerler için Roma yurtseverliği, benim henüz alışmamış olduğum, acımasız boyutlara ulaşmıştı. Cephede, hiç olmazsa şimdilik bazı göçebe reisleriyle konuşarak uzlaşmaya varılabilecekken, askerler devlet adamlarını hiçe sayıyorlardı, zorla yaptırılan işler, bir sürü savaş talepleri, herkesçe kınanan zararlara yol açıyordu. Allahtan barbarlar kendi aralarında sürekli bölünüyorlardı ve kuzeydoğuda durum olabileceğinin en iyisiydi; daha sonraki savaşların durumu iyileştirdiği konusunda kuşkuluyum. Sınır çatışmalarında fazla kayıp vermedik ama sürekli olduklarından huzursuzluk yaratıyorlardı. Askeri ruhu bilemek için bu uyanıklık gerekliydi diyelim. Yine de bizim tarafımızdan daha az harcamayla daha akılcı bir çaba bir araya gelip, bazı reislerin bastırılmasına diğerlerinin de tarafımıza kazanılmasına yeterli olabilirdi. Herkesin yok saydığı bu görevi kendim özellikle üstlenmeye karar verdim.

Yabancı nesnelere karşı sevgim beni bu amaca daha da yöneltti: Barbarlarla uğraşmaktan hoşlanıyordum. Bizim gibi bir içdenizin kıyılarında doğmuş, tepeleri, dağlık burunları ile açık, kuru, güney çizgisine alışık olanlara, hiç olmazsa iki yakasını gezinebilmiş olduğum bu üçgen alan, Tuna'nın ağızları ile Borysthenes arasında uzanan bu ülke, dünyanın en olağanüstü bölgelerinden biri gelir. Orada, zaman zaman, bizim burada Roma tanrıçasına taptığım gibi Toprak tanrıçasına taptım; Ceresten söz etmiyorum; daha eski belki de hasatın icadından eskiye giden bir tanrıdan söz ediyorum. Her yanından, kemik yapılı kayalarla desteklenen bizim Yunan ve Latin topraklarımızda biçimli bir erkek bedeni güzelliği vardır: İskit toprağının yoğun bolluğu, yere uzanmış bir kadın gibiydi. Düzlük, gökyüzünün başladığı yerde sona eriyordu. Irmakların karşısında şaşkınlığımı hiç gideremiyordum; geniş, boş topraklar kendi suları için yokuşlar ve yataklar oluşturuyorlardı. Bizim ırmaklarımız kısadır; kaynaklarından uzak hissetmeyiz kendimizi; karmaşık gelgitleriyle orada sonuç bulan bu korkunç akış ise beraberinde bilinmeyen bir kıtanın çamurunu, yerleşilmesi olanaksız bölgelerin buzlarını sürüklüyor-

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

du. İspanya'nın yüksek yaylaları her yer kadar soğuktur ama ülkemize çok kısa süreler için gelip geçen kışla ilk kez karşı karşıya kalmıştım. Orada daha uzun aylar kalıyor; daha kuzeyde, başı sonu olmayan bir değişmezlik içinde olsa gerek. Kampa ulaştığım günün akşamı, başlangıçta kırmızı sonra maviye dönüşen iç akıntılarının araba izleri gibi üzerinde çatlaklar oluşturduğu Tuna, kocaman bir buz yoluydu. Soğuktan korunmak için kürklerden yararlanıyorduk. Soyut denecek kadar, kişiden uzak bu düşmanın varlığı, tanımlanması güç bir biçimde insanı aşka getirip güçlendiriyordu. Başka yerlerde insan, yürekliliğini korumak için ne denli savaşırsa, burada da beden ısınısı korumak için o denli savaşıyordu. Bazı günler kar, bozkırın yükseklik farklarını silip yokediyordu: Arı uzay ve arı atomlar dünyasında dörtlü gidiyorduk. Don, en sıradan nesnelere bile bir saydamlık veriyor, en yumuşaklar bile kutsal bir sertliğe bürünüyor. Kırılan her kırıntı kristal bir fülütü andırıyordu. Kafkas yardımcım Assar, akşam üstleri buzları kırarak atlarımıza su veriyordu. Söz açılmışken belirtiyim, bu hayvanlar, bizim barbarlarla ilişki kurabilmemiz için en yararlı nesnelerdi: Alışveriş, sonsuz pazarlıklar, atçılık konusunda iki tarafın da belirli becerilerine karşı duyulan saygıdan, aramızda bir tür dostluk kurulmuştu. Geceleri, kamp ateşi, ince belli dansçıların olağanüstü sıçrayışlarını, gösterişli altın bileziklerini aydınlatıyordu.

Baharda, karlar eridikçe, birkaç kez daha içerlere dalma yürekliliğini gösterebildim; bildiğimiz adaları ve denizleri çevreleyen güney ufkuna, Roma'da bir noktada güneşin batmakta olduğu batı ufkuyla birlikte sırtımı çevirerek bozkıra dalmayı, Kafkas rampalarını aşarak, daha kuzeye, Asya'nın ta içlerine girmeyi düşledim. Oralarda acaba ne tür bir iklim, ne tür bir bitki örtüsü, ne tür bir insan ırkı bulacaktım; Hindistan'ın biberi, Baltık bölgelerinin kehribarı bize ne denli uzaksa, onların da bizi peşpeşe uzanan tacirlerin taşıdıkları birkaç maldan öteye tanıma olasılıkları olmayan, bizim de hiç tanımadığımız nemene imparatorluklar bulacaktım? Odessos'ta birkaç yıl süren bir yolculuktan geri dönen bir gezgin bana, yarı saydam, kutsal olduğu söylenen büyük yeşil bir taş armağan etti; bu koca krallığın hiç olmazsa sınırlarına kadar ulaşmış ama ne gelenekleri ne de tanrıları konusunda bir fikir edinmişti; yalnızca kendi çıkarlarıyla ilgilenmişti. Başka bir ülkeden gelen bu değerli taş,

HADRIANUS'UN ANILARI

benim için, gökyüzünden düşmüş ya da başka bir dünyadan gelmiş bir kuyruklu yıldızdı. Dünyanın yıldız kümesindeki yeri konusunda çok az şey biliyoruz ama bilgisizliğe boyun eğmeyi kabul edemiyorum. Eratosthenes'in beceriyle hesaplamış olduğu, çepeçevre döndüğümüz zaman bizi başlangıç noktamıza getirecek, ikiyüz elli bin Yunan stadyasını* dönmeyi başaracak olanları kıskanıyorum. Kafamdan, yollarımızın bize açtığı izleri sürdürmek gibi sıradan bir karar verdim. Düşüncemi geliştirdim... Malı mülkü olmaksızın, ünsüz, kendi kültürümüzün sağladığı yararlardan yoksun, yalnız olmak; insanın kendisini yeni insanlar, taze tehlikeler arasına atması..... Yalnızca bir düş olduğunu söylemek gerekmez ama düşlerin en kısasıydı. Yaratmaya çalıştığım bu özgürlük, yakından bakar bakmaz ortadan kalkıyordu; başladığım her şeyi yeniden hemen yaratacaktım. Ayrıca, gittiğim her yerde Roma'dan uzaklaşmış bir Romalı olacaktım. Kent'e bir tür göbek bağıyla bağlıydım. Baş parmağın eklemi nasıl insan beyni kadar özgür değilse, o zamanlar henüz *tribün* olduğum için sonradan imparator olduğum zamanlardan daha çok kendimi imparatorluğa bağımlı hissediyordum. Latin topraklarına tüm ciddiyetleriyle bağlı atalarımızı ürpertecek olan bu yakışsız düşü kurdum işte; böylesine bir şeyi, bir an için bile düşünmüş olabilmek beni onlardan sonsuza kadar farklı kılar.

Trayan Aşağı Germanya birliklerinin başındaydı; Tuna ordusu, imparatorluğun yeni varisini kutlamak için beni yolladı. Nerva'nın ölümü açıklandığı zaman, Orta Galya'da, Kolonya'ya üç günlük piyade yürüyüşü uzaklıkta, akşam molasındaydım. İmparatorluk postasından önce gidip, kuzenime tahta geçtiğini haber vermek istemiştim. Dörtnala yola çıktım, kayınbiraderim Servianus'un valilik yaptığı Treves'e gelene dek hiçbir yerde durmaksızın yola devam ettim. Treves'de birlikte akşam yemeği yedik. Servianus'un aptal kafası, imparatorluk kuruntularıyla doluydu. Bana kötülük etmek ya da hiç olmazsa sevinmemi önlemek isteyen bu hilekâr herif, Trayan'a kendi habercisini yollayarak benden önce davranmayı kurmuştu. İki saat sonra, bir ırmağın sığ yerinde saldırıya uğradım; katiller emirlerimi yaraladılar ve atlarımızı öldürdüler. Yine de saldırganlardan birisini, kayınbiraderimin eski bir kölesini ele geçirebildik ve bize

* *Bir stadya: 185 metre*

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

olanları tümüyle anlattı. Servianus'un, kararlı bir adamın, canı alınmadıkça kolaylıkla yolundan dönmeyeceğini anlamış olması gerekirdi: Ama korkaklığından ötürü bu tür bir girişimden kaçınmıştı. Bana atını satan bir köylüye rastlayıncaya kadar beş kilometre yol yürümem gerekti. O gece kayınbiraderimin habercisinden birkaç saniye önce Kolonya'ya ulaştım. Böylesine bir serüven atlatmış olmam daha iyi olmuştu; ordu daha çok yakınlık gösterdi. İmparator beni, İkinci Ordu Fidelis'te *tribün* olarak alıyordu.

Trayan, tahta geçiş haberini hayran kalınacak bir soğukkanlılıkla karşıladı. Uzun zamandır beklediği için tasarılarını değiştirmede. Her zaman olduğu gibi başkumandan olarak kaldı ve ölünceye kadar da öyle sürdü: Hükümet içinde, tümüyle askeri sıkı düzen kavramına dayanan düzeni sağladı. Başlangıçta, savaş tasarıları, fetih amaçları bile her şey gibi bu fikrin çevresinde örgütleniyordu. Asker bir imparator ama hiçbir zaman askeri serüvenci değildi. Yaşam biçimini hiç değiştirmede; alçakgönüllülüğü ne yapmacığa ne de kibire yer veriyordu. Ordu şenlik içindeyken, yeni sorumluluklarını günün olağan bir işiymişçesine kabullendi ve mutluluğunu yakınlarına yalın bir biçimde belli etti.

Bana çok güvenmezdi. Kuzendik ama benden yirmi dört yaş büyüktü ve babamın ölümünden sonra velilerimden birisi olmuştu. Aile sorumluluğunu bir taşralı ciddiyetiyle yerine getiriyordu, hakkım olduğuna inandığı an olanaksız zorlamaya hazırdı: Beceriksiz olsaydım bana herkese davrandığından daha acımasız davranacaktı. Aile arasında örtbas edilmiş olan gençlik saçmalıklarına haklı olarak öfkeleniyordu; hatalarımdan daha çok borçlarım onu afallatmıştı. Başka yönlerim de huzursuz ediyordu onu. Kendi öğrenimi sınırlıydı ama düşünürlere ve bilimadamlarına karşı saygı beslerdi: Büyük bir düşünüre uzaktan uzağa hayran olmak başka şeydir, yanibaşında genç bir teğmenin edebiyatla uğraştığını görmek başka şeydir. İlkelerimi ve nelere egemen olabileceğimi bilmediğinden, bende hiçbirisi yok sanıyor, kendi benliğim karşısında güçsüzlüğüme inanıyordu. Hiç olmazsa, görevimi savsaklamak yanlışına kapılmadım. Subay olarak ünüm güven vermişti ama onun gözünde, yakından izlenmesi gereken, genç, geleceği parlak bir tribünden başka bir şey değildim.

HADRIANUS'UN ANILARI

Kişisel yaşamımızda geçen bir olay neredeyse felaketime neden olacaktı. Yakışıklı bir yüz beni fethetmişti. İmparator'un da hoşuna giden bu gence tutulmuştum. Uzun zamandır her yanlışımla Trayan'a bildirmeyi kendi kendisine görev bilmiş olan Gallus adlı bir yazman, bizi imparatora ihbar etti. Sınırsız bir öfkeye kapılmıştı: İşler bir süre kötü gitti. Acillius Attianus'la birlikte bazı dostlar araya girerek, sürekli ve saçma sapan bir dargınlığa kapılmasını önlemek için ellerinden geleni yaptılar. Sonunda yakarmalarına boyun eğdi ama, başlangıçta ikimiz için de pek içten sayılmayacak uzlaşma, benim için öfke sahnelerinden daha yüz kızartıcıydı. Gallus'a beslediğim nefretin bir eşi olamayacağını itiraf etmeliyim. Yıllarca sonra kamu paralarını zimmetine geçirdiği anlaşıldı, intikamımın böylece alınmış olmasından çok mutluluk duydum.

Daçyalılar'a karşı ilk sefer bir yıl sonra başladı. Savaşa dayalı bir politika benim siyasal inanç ve seçeneklerime her zaman ters düşmüştür ama Traian'ın büyük girişimlerinin başımı döndürmediğini söylesem erkekliğimden kuşku duyulur. Tümüy-le ele alınıp uzaktan bakılacak olursa, o savaş yılları yaşamımın mutlu yıllarıydı. Başlangıçta zordu ya da bana öyle geliyordu. Trayan'ın beğenisini henüz kazanmamış olduğum için bana ikinci derecede görevler veriliyordu ama, ülkeyi tanıyordum ve yararlı olduğumu biliyordum. İçimdeki kıpırdamalardan habersiz, bir kıştan ötekine, bir kamptan ötekine, bir savaştan ötekine, henüz karşı koyma görevim hatta sesimi çıkarmaya hakkım olmadığı halde imparatorun politikasına ters düşen duygular beslemeye başlamıştım. Sesimi çıkarsam da zaten beni kimse dinlemezdi. Beşinci, ya da onuncu derecede, bir yana itilmiş olduğum için birliklerimi daha iyi tanıyordum: Onların yaşamını daha çok paylaşıbiliyordum. Otuz yaşını aşmış, iktidarı ele geçirmiş bir insanın eylemlerinde olamayacağı kadar, daha doğrusu, eylemsiz kalamayacağı kadar özgürdüm. Bu sert toprağı sevmek, geçici olmak koşuluyla her tür gönüllü sıkıntıya ve sıkı düzene tutku duymak gibi kendime özgü yararlı yönlerim vardı. Sanırım genç subaylar arasında Roma'yı aramayan tek kişi bendim. Savaş yılları uzayıp çamura ve kara battıkça benim becerilerim de ortaya çıktı.

Asya'nın ta içlerindeki garnizonlardan garip tanrılarla geri dönen çevremdeki küçük teğmenler grubunun da etkisiyle, ola-

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

ğanüstü coşkulu bir devir yaşadım. Parthiya seferimizden sonra yaygınlaşan ama o zamanlar pek bilinmeyen Mithra mezhebi, askeri yaşamımızın tekdüze sertliğini ölüm, kan, demir tutkusuyla evrensel savaşıma düzeyine çıkarıp, katı sofuluğu, irademin yaylarını geren gücüyle geçici olarak kanıma girmişti. Savaş konusunda edinmeye başladığım görüşlerle bundan daha öteye bir çelişki olamazdı ama, üyeleri arasında ölüm kalım bağı yaratan bu barbarca dinsel törenler, zamana karşı sabırsız, geleceğinden kuşkululu ve o yüzden tanrılara açık genç bir adamın en gizli umutlarını okşamaya yetiyordu. Bu mezhebe girişim, meslekdaşım Marcus Turbo'nun başkanlığında, Tuna kıyılarında, tahta ve sazdan yapılmış bir kulede gerçekleşti. Anımsadığım kadarıyla, kanlı serpintiyi tatmak için altına uzanmış olduğum kafes zemin, boğanın ölüm sancılılarıyla neredeyse yıkılacaktı. Son yıllarda, zayıf bir yöneticinin idaresi altında, böylesine gizli bir topluluğun Devlet için ne denli tehlikeli olabileceğini düşündüm ve sonunda yasakladım ama, düşman karşısında yandaşlarına tanrısal bir güç verdiğini kabul ediyorum. Kendisini hem kendi hem düşmanı gören, kurban hayvan ve aynı anda cellât-insan olan tanrımıza benzer bir biçimde her birimiz insan yapımızın dar sınırlarını aştığımızı sanıyorduk. Şimdi zaman zaman beni dehşete düşüren bu tür garip düşler, Heraklitus'un hedef ve yayın kimliği kuramından pek farklı değildi. Atımın nalları altında ezdiğim Daçya piyadeleriyle, sonraki yıllarda, yetiştirdiğimiz atların birbirlerinin göğüslerini kopardıkları dişe diş göze göz çatışmalarda yere düşen Sarmat atlılarıyla kendimi bir tuttuğum zaman daha kolay öldürülebiliyorlardı. Giysilerinden soyunmuş bedenim savaş alanına terk edilseydi onlarinkinden pek farklı olmayacaktı. Son kılıç darbesinin şaşkınlığı onlarinkine eş olacaktı. Sana, burada, yaşamımın en gizli, en olağanüstü düşüncelerini, bir daha hiç benzerini duymadığım garip bir baş dönmesini itiraf ediyorum.

Herhangi bir asker tarafından yapılmış olsaydı, belki de hiç kimsenin dikkatini çekmeyecek yüreklilik eylemleri, Roma'da ve ordu içinde ün kazanmama yol açtı. Benim o sözde yiğitlik eylemlerim boş kabadayılıktan başka bir şey değildi; sana biraz önce sözünü ettiğim o kutsal coşkuyla karışık, yaltaklanma bayağılığı, dikkati kendime çekme isteği, şimdi utançla fark ettiğim bir duygu. Böylece, Tuna'nın taşkınlara gebe olduğu bir

HADRIANUS'UN ANILARI

sonbahar günü, Batavyalı yardımcılarımızın tüm aygıtlarını sırtlanarak, at üstünde ırmağı geçtim. Doğruyu söylemek gerekirse, bu işin onurunu benden çok atım haketti. O çılgın yiğitlikler dönemi bana yürekliliğin farklı yönlerini öğretti. Her zaman sahip olmak istediğim yüreklilik duygusuz, tarafsız, her tür fiziksel coşkudan yoksun, tanrının dirginliğine eş ve vurdumduymaz olmalı. O noktaya ulaştığımı söyleyerek kendimi övecek değilim. Daha sonraki yıllarda edindiğim bunu andıran yüreklilik, en kötü günlerimde, yaşama karşı kuşkucu bir kayıtsızlıktı; iyi günlerimdeyse yapışıp kaldığım bir görev duygusuydu. Tehlikeyle karşı karşıya kalınca kuşkuculuk alıyordu. O yaşlarımda, bu baş döndürücü yüreklilik sonsuza dek uzayıp gidiyordu. Yaşamla dağlanmış bir varlık ölümü göremez; aslında, her yaptığı işle ölümün var olduğunu yadsır. Ölüm onu yakalayacak olursa farkına varmayacaktır; bir şaşkınlık ya da hastalık nöbeti gibi bir şey olacaktır. Şimdi her iki düşüncemden birisinin kendi ölümüne ilişkin olmasını, sanki bu yıpranmış beden bekleneni kabul etmesi için bir törene gereksinme varmış kanısını acı bir gülümsemeyle farkediyorum. O zamanlar, tam tersine, birkaç yıl daha yaşayamazsa yitireceği pek çok şey olan genç bir adam, her gün, hiçbir korku duymaksızın geleceğini tehlikeye atıyordu.

Şu anda söylemiş olduklarıma fazla bilgili bir askerin kitap sevgisi yüzünden özür dilemesi gibi bir anlam verilebilir. Böylesine sıradan görüşler yanlış olabilir. Hiçbiri uzun süreli olmadıysa da farklı farklı kişiler yönetti beni: Her gözden düşen gaddar yeniden çabucak iktidarı ele geçiriyordu. Böylece, sırasıyla, kılı kırk yaran sıkı düzende bağınaz ama askerleriyle savaşın yokluklarını neşeyle paylaşan subaydan, tüm dikkatini tanrılarına vermiş gamlı hayalciden, bir anlık zevk için her şeyi tehlikeye atabilecek sevdalıdan, gece lamba ışığı altında haritalarını incelemek üzere odasına çekilip dünyanın gidişini hor gören kibirli genç teğmenden, sonunda, geleceğin devlet adamına kadar tüm bu kişilikleri benimsedim. Ancak, imparatorun sofrasında, sarhoşluktan yere yığılanları kızdırmaktan korkan alçak fırsatçıyı, saçma bir güvenle her soruyu yanıtlayan genç adamı, parlak bir söz söyleyebilmek için bir dostu yitirmekten çekinmeyen uçarı zekâyı, aşağılık gladiyatörlük ticaretini me-

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

kanik bir kesinlikle uygulayan askeri de unutmamak gerekir. Asker yatağında yatarken bir kokuyla aklı çelinen, esintinin soluğuyla uyanan, arının sonsuz vızıltılarına belli belirsiz kulak veren, durumların sıradan bir oyuncağı halindeki bedenden başka hiçbir şey olmayan ben ve diğerleri gibi, tarihte adı sanı geçmeyen, yeri yurdu olmayan meçhul insanı da bu kapsama almalıyız. Yavaş yavaş ortaya çıkan bir sahne yöneticisi gibi olaylara egemen oluyordum. Oyuncularımın adlarını öğrenmeye başlıyordum ve onlara akla yakın girişler ve çıkışlar sağlıyordum; yüzeysel satırları kısa kesiyordum ve yavaş yavaş çok belirgin gösterişleri geçiştiriyordum. Son olarak da fazla monoloğdan kaçınmayı öğrendim. Yavaş yavaş eylemlerim beni biçimlendirmeye başlamıştı.

Trayan'dan daha önemsiz bir adam karşısında olsaydım, askeri başarıların yüzünden düşmanlık kazanırdım. Ama yiğitlik onun anında kavrayabildiği tek dildi; sözcükleri doğrudan yüreğine saplanıyordu. Beni, sanki oğluymuşumcasına kumandan yardımcısı olarak görüyordu, sonradan olacakların hiçbirisi artık aramızı açamazdı. Ben kendi yönümden, ordular karşısında akıl almaz dehasından ötürü, Trayan'ın görüşlerine karşı yeni edindiğim zararlı olabilecekleri yolundaki düşüncelerimi bir süre için bir yana itmeyi ya da unutmayı yeğledim. Her zaman büyük bir uzmanı işbaşında izlemekten hoşlanmışımdır; İmparator, kendi alanında, kimseden aşağı kalmayacak bir beceri ve güvene sahipti. Orduların en ünlüsü, Minervia Birinci Ordunun başına getirilerek Demir Kapılar bölgesindeki düşman sığınaklarının sonuncularını yok etmekle görevlendirilmiştim. Sarmizegethusa kalesini kuşatıp ele geçirdikten sonra, Kral Decebalus ve konsüllerinin zehir içerek son ziyafetlerini tamamladıkları toprak altı odaya İmparator'un peşinden girdim; Trayan o garip ölü adamlar yığınına ateşe vermem için emir verdi. Aynı akşam, savaş alanının sert yamaçlı tepelerinde, hemen hemen imparatorun yerine geçme anlamına gelen, Nerva'nın kendisine vermiş olduğu pırlanta yüzüğü parmağıma geçirdi. O gece uykuya daldığım zaman mutluydum.

Roma'da ikinci kalışımda, yeni kazandığım ün, sonradan mutluluk yıllarımda git gide artmasına tanık olacağım bir tür esenlik vermişti içime. Trayan halka ikramiye dağıtmam için

HADRIANUS'UN ANILARI

bana iki milyon sesterce* vermişti; tabii yetersizdi ama ben o zamana kadar artık kendi mülkümü yönetmeye başlamıştım ve para sıkıntım yoktu. Çevremi kızdırmak türünden alçakça korkularımı büyük ölçüde yenmiştim. Çenemdeki yara izini bahane ederek Yunan düşünürlerinkine benzer kısa bir sakal bırakmıştım. İmparator olduktan sonra aşırılığa götürdüğüm yalın bir giyinme biçimi benimsemiştim; bilezik takma, koku sürme günlerim geride kalmıştı. Bu yalınlığın hâlâ bir davranış biçimi olması önemsizdi. Yavaş yavaş yalınlığı sırf yalın kalmak için benimser oldum, sonradan da, mücevher koleksiyonu ile koleksiyoncunun süssüz ellerinin değerini anladım. Roma'daki tribünlük yılımda, beni dinleyenlerin sırf giysilerime bakarak, gelecek hakkında kehanette bulunmalarına neden olan bir olay gelişti. Havanın korkunç kötü olduğu bir günde, açıkta bir konuşma yapmam gerekiyordu ve ağır Galya yününden harmanımı yanlışlıkla çıkarmıştım. Üzerimde yalnızca ehramını vardı ve kat yerlerinden seller akıyordu; konuştukça gözlerimden inen yaşları sık sık silmem gerekmişti. Roma'da, hava nasıl olursa olsun, üşütme ayrıcalığı, üzerine ehramından başka bir şey giymesi yasak olan imparatora aittir; o günden sonra her işportacı ve kavuncu benim şans getirdiğime inanmıştı.

Gençlik düşlerinden çok söz ederiz. Genellikle çevirdiği entrikaları unutturuz. O da bir tür düştür ve ötekilerden fazla abartılmamıştır. Roma şölenleri sırasında bu tür hesaplar yapan tek kişi ben değildim; ordu tümüyle onurlandırılmak yarışına katılmıştı. Ben, neşeyle, hırslı politikacı rolüne bürünmüştüm ama bunu çok uzun bir süre inanarak yürütemiyordum ve bir yardımcıya her zaman gereksinmem vardı. Senato olaylarını kaydetmek gibi yorucu bir görevi büyük bir titizlikle yürütmek istiyordum; ne tür yardımların önemli olduğunu biliyordum. Orduların hayran kaldığı imparatorun kısa ve özlü yaklaşımı Roma için yetersizdi; yazınsal beğenileri benimkine eş olan İmparatoriçe, konuşmalarını benim yazmam için İmparator'u kandırdı. Plotina'nın benim için yaptığı iyi işlerden ilki bu olmuştu. Başkasının işini görmek için bu tür uğraşlarımda daha başarılı oldum: Çıraklığımın güç döneminde senatörler için sık sık fazla bir fikir ya da güzel deyişler taşımayan söylevler yazdım;

* *Sesterce: Roma sikkesi.*

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

sonunda yazarların kendileri olduklarını sanıyorlardı. Trayan için bu biçimde çalışırken, gençliğimde güzel söz söyleme sanatından aldığım zevki alıyordum; odamda, yalnız başıma, ayna karşısında yapacağım etkiyi denerken kendimi imparator sanıyordum. Aslında imparator olmayı öğreniyordum; kendimin düşünemeyeceği küstahlıklar, başkası omuzlayacağı zaman, kolay geliyordu. İmparatorun düşünceleri yalın olmasına karşın anlaşılmaz ve belirsizdi; onu çok iyi tanıdığım için fikirlerini kendisinden daha iyi bilmekle övünüyordum. Baş kumandanın askeri yaklaşımının papağanlığını yapmaktan, aslında benim sorumlu olduğum deyişleri, Senato'da kendi deyişleriymiş gibi söylemesinden de hoşlanıyordum. Çoğunlukla Trayan odasından dışarı çıkmıyordu, artık okumaya bile katlanamadığı bu konuşmaları yapma görevi bana veriliyordu ve kusursuz konuşma yeteneğimi Olympos'un trajik oyuncusunun vermiş olduğu derslere borçluydum. Pilinius'un abartılmış sokulganlığından hiçbir zaman çok hoşlanmadım: Tacius'un yüce katılığı, bana, Sezar'ın ölümünden bu yana değişmemiş bir dünya görüşünün, Cumhuriyetçi bir gerici tarafından bir çerçeveye sıkıştırılmasını hatırlatıyordu. Resmi olmayan çevre çirkin bir kabalık içindeydi ve o yönde şimdilik yeni tehlikelere atılmama gerek kalmıyordu. Yine de kendimi tutarak bu çok farkh insanlara karşı olabildiğince kibar davranıyordum. Bazılarına karşı saygılı, bazılarına karşı ise uysaldım, gerektiği zaman dağıtıyordum, zeki ama çok zeki değildim. Elimden her şeyin gelmesini istiyordum ve isteyerek çok yönlüydim, anlaşılmama oyunu oynuyordum. Çok gergin bir ip üzerinde yürüyordum, bir oyuncudansa bir akrobattan ders alsam daha iyi olurdu.

Bu dönemde, bizim soylu kadınlarımızdan bir kaçıyla evlilik dışı ilişki kurmak yüzünden suçlandım. Bu çok eleştirilen ilişkilerden ikisi ya da üçü aşağı yukarı başkanlığımın ilk dönemine kadar sürdü. Roma her ne kadar baştan çıkarmayı hoş görüyle karşılarsa da yöneticilerinin aşklarından hoşlanmaz. Marcus Antonius ve Titus bu konuda kendi paylarına düşeni yapmışlardı. Benim serüvenlerim onlarınkinden daha ılımlıydı ama, geleneklerimiz uyarınca bir insanın midesi kibar orospuları kaldıramıyorsa, evlilikten de ölesiye sıkılmışsa, kadınların çeşitli dünyasını nasıl öğrenebilecekti anlayamıyorum. Büyük kayınbiraderim, çekilmez Servianus, benden otuz yaş büyük ol-

HADRIANUS'UN ANILARI

duğu için başımda bir okul öğretmeni ve casus gibi düşmanlarıma bu ilişkilerde aşktan çok merak ve hırsın yer aldığını açıkladı; karılarıyla kurduğum içli dışılık, beni yavaş yavaş kocalarının siyasal gizlerine soktu, metreslerimin sırdaşlıkları beni son-raki yıllarımda eğlendiren polis kayıtları kadar değerliydi. Sü-rekliliği olan her ilişki, ister istemez, şişko ya da çelimsiz ko-cayla, genellikle kör olan, tantanalı ya da korkak adamla dost-luk kurmamı gerektirdi ama bu ilişkilerden çok az zevk aldım ve hiç yararlanmadım. Metreslerimin boşboğazlıkla kulağıma fısıldadığı bazı öykülerin, bu çok alay edilen, hiç anlaşılmamış kocalara karşı içimde bir yakınlık uyandırdığını itiraf etmeli-yim. Kadınlar aşk oyununda uzmansa bu tür ilişkiler çok hoştu, güzel oldukları zamansa, gerçekten duygulandırıcıydı. Benim için sanatın incelenmesiydi: Heykelleri tanıdım; bir Knidoslu Venüs'ün, ya da Kuğunun ağırlığı altında titreyen bir Leda'nın değerini daha yakından anladım. Tribullus ve Popertius'un dün-yasıydı bu: Arka merdivenlerde öpüşmeler, göğsün üzerinde uçu-şan bir atkı, gün doğarken ayrılmalara, kapı eşiğine bırakılan çiçek demetleri, hüznü, sözümona ateşli ama Frigya maka-mında başdöndürücü bir melodi.

Bu kadınlara ilişkin hiçbir şey bilmiyordum: Bana yaşamla-rında ayırdıkları kısım, iki aralık kapı arasına dar bir biçimde sıkışmıştı; bıkıp usanmaksızın sözünü ettikleri sevgileri, sırasın-da çelenkleri kadar hafif geliyordu; moda bir mücevheri, çabuk kırılır bir baş bağını andırıyordu, sevgilerini gerdanlıkları ya da allıkları gibi takındıklarından kuşkulanıyordum. Benim yaşamım da onlar için eş düzeyde gizemliydi; pek bilmek istemiyorlardı; yanlış, belirsiz düşler kurmayı yeğliyorlardı: Bu sonsuz yapma-cıkların abartılmış onay ve yakınmaların, zevklerin zaman za-man öykünmelere, sırasında gizlenmelere yolaçmasının, bu bu-luşmaların bir dansın hareketleriymişcesine düzenlenmesinin, oyunun ruhunda yattığını öğrenmeye başlamıştım. Kavgaları-mızda bile, benden, bilinen yanıtlar bekliyorlar, ağlayan güzel-ler, sahnedeymişcesine, ellerini ovuşturuyorlardı.

Kadınlara hırslı bir düşkünlükleri olan erkeklerin, tanrıça-ları kadar tapınağa ve mezhebin yardımını unsurlarına bağlan-dıklarını sık sık düşünmüşümdür: Kınayla allanmış parmaklar-dan, tene sürülmüş kokulardan, güzelliği geliştiren binlerce un-surdan hatta güzeli yaratanlardan hoşlanırlar. Bu çıt kırıldım

putlar, barbarların uzun boylu kadınlarından ya da bizim ciddi ve yapılı köylü kadınlarımızdan her yönden farklıydılar; Yunan denizlerinin köpüklerinden doğan Venüs gibi büyük kentlerin altın helezonlarından, boyacıların teknelerinden ya da hamamların ıslak buharından yaratılmışlardı. Antioche akşamalarının ateşli tadının, Roma sabahlarının şehvetli okşamalarının taşıdıkları ünlü adların ya da son gizi kendilerini çıplak göstermek olan, ama onu da süsten arındıramadıkları, gösterişlerin ayrılmaz parçalarıydılar. Daha çok şey istiyordum: Aynaya ilk kırışıklığın yansıdığı, ilk doğan çocuğun ölümünden sonra ya da hastalık anında olabileceği gibi, kendi kendine kalan süs-süz insan yaratığını görmek istiyordum. Okuyan, düşünen ya da tasarlayan bir erkek kendi cinsiyetinden çok kendi soyuna aittir: İyi anlarında insan olmanın da ötesine ulaşır. Ama benim güzel aşıklaımı yalnız kadınca düşünmekle övünüyorlardı: Aradığım kafa, belki de ruh, güzel bir kokudan öteye bir şey değildi.

Bundan öteye bir şeyler olmalıydı: Perde arkasına gizlenmiş bir güldürü oyuncusunun uygun anı beklediği gibi, bilinmeyen bir iç dünyanın seslerini, kadınların konuşmalarının özel bir tonunu, anı bir öfke ya da kahkahanın sesini, içten mırıldanmaları dikkatle duymaya çalışıyordum: Orada olduğumu anladıkları anda tümü sona eriyordu. Benim önümde önemlerinden hiç söz edilmediği halde, ben ayrılır ayrılmaz çocuklar, giyim ya da para sorunlarıyla ilgili konuşmalara öncelik tanınıyordu; küçüm-sedikleri kocaları bile önemseniyor belki de sevilesi nesneler oluyorlardı. Metreslerimi, en önemli uğraşları ev işleri olan, durmaksızın evin parasal sorunları konusunda kafa yoran, akılları fikirleri aile gururuyla dolu, sürekli atalarımızın büstlerinin bakımı, yeniden boyanmaları için buyruk yağdıran, ailemin asık suratlı kadınlarıyla karşılaştırıyordum: Bu buz gibi anaç kadınların bahçenin gizli bir yanında aşıklaırını kucaklayıp kucaklamadıklarını, bu uysal güzellerimin ayrılmamı bekleyip bir kâhyayla ara verdikleri kavgaya yeniden dalıp dalmadıklarını düşünüyordum. Kadın dünyasının bu iki unsurunu birbirine uydurmak için elimden geleni yapıyordum.

Geçen yıl, Servianus'un sonunu belirleyen komplodan kısa bir süre sonra, eski metreslerimden bir tanesi damatlarından birisini ihbar etmek için Villa'ya kadar gelmek zahmetine katlandı. Bir kaynananın nefretinden kaynaklanacağı gibi, bana ya-

HADRIANUS'UN ANILARI

rarı olsun diye yapılmış olabilecek bu suçlamaya karşı hiçbir eyleme girişmedim. Yine de konuşma ilgimi çekti: Eskiden miras mahkemesindekine benzer biçimde her şey, miraslar, akrabalar arası karanlık entrikalar, ne olacağı bilinmeyen ya da şanssız evliliklere ilişkindi. Kadınların dar döngüsü bir kez daha karşıma çıkmıştı: Aşk bitince dünya başlarına yıkılıyor ve o işlek zekâları tüm acımasızlığıyla ortaya çıkıyordu. Bir tür huy-suzluk ve katı bağlılık benim sinir bozucu Sabina'mı akla getiriyordu. Zamanın kolu, yumuşamış mumdan bir maskenin üstünden sertçe ileri geri gitmişçesine, konuğumun yüzünün çizgileri düzelip erimişti: Bir an için güzel olduğuna inandığım şey, gençliğin tazeliğinden başka bir şey değilmiş oysa. Yapaylık yine egemendi: Kırışık yüzüyle beceriksiz gülücükler dağıtıyordu. Eski, şehvet anları benim için tümüyle silinmişti; o da benim gibi yaş ve hastalık belirtileri taşıyan bir yaratıktı ve aramızdaki hoş bir söyleşiden öteye bir şey değildi artık: İspanya'dan yaşlı bir kuzene ya da Narbonium'dan gelen uzak bir akrabaya karşı iyi niyetten gelen can sıkıcı bir duyguya kapılmıştım sanki.

Bir an için çocukça bir oyunun gökkuşağı baloncuklarını, bir dumanın kıvrımlarım yeniden yakalamaya çalışıyorum. Oysa unutmak öyle kolay ki... O geçici aşk günlerinden bu yana öylesine çok şey oldu ki. Hem artık tatlarını bile unuttum. Bana hiç acı vermediler diyebilmek mutluluğu içindeyim. Yine de o metreslerim arasında birisini hiç olmazsa sevmek hoş bir duyguydu. Ötekilerden hem daha ince hem daha sertti; yumuşak ama daha katıydı; ince bedeni bir kamış gibi yuvarlanmıştı. İnsan saçı, bedenini o ipek ve dalgalı parçası her zaman içimi ısıtmıştır ama bizim kadınlarımızın saçları kuleler, labirentler, gemiler, engerek yılanı yuvasıydılar. Onun saçı ise sevdiğim gibi yalındı; üzüm salkımı ya da kuşun yayılmış kanatlarıydı. Yanımda yatarak, küçük gururlu kafasını kafama dayar, o akıl almaz dürüstlüğüyle aşklarından söz ederdi. Severken gösterdiği yoğunluk ve tarafsızlığı, zevkten aldığı doğru tadı, kendi ruhunu hırpalayan tüketici hırsı beğeniyordum. Sayısını aklında tutamadığı düzinelerce aşığı olduğunu biliyordum: Ben, bağlılık beklemeyen geçici birisiydim.

Bathyllus adında bir dansçıya aşık oldu; öylesine yakışıklıydı ki uğrunda yapılabilecek her tür saçmalık önceden bağış-

lanabilirdi. Kollarımın arasında hiçkırarak adını anardı ve benim onaylamalarım kendisini yüreklendirirdi. Başka zamanlarda birlikte çok güldük. Utanç verici bir boşanmadan sonra, ailesinin sürgüne yolladığı, türlü hastalıkların yuvası olan bir adada, genç yaşta öldü. Yaşlanmaktan çok korktuğu için onun adına sevindim ama gerçekten sevdiğimiz bir kişi için bu duyguyu besleyemeyiz. Epeyce paraya gereksinimi vardı. Bir gün benden yüz bin sesterce borç istedi. Ertesi sabah getirdim. O ufak ve belirgin biçimiyle, aşık oynarmışçasına yere oturdu, torbayı mermer dösemeye boşalttı ve pırıltılı yığını kümelere ayırmaya başladı. Tüm savurganlar gibi, onun için de, bu altın paraların değeri, Sezar'ın kafasını taşıyan gerçek değerlerinin ötesinde, dansçı Bathyllus'e benzer bir ejderin resmi basılmış, kişisel bir para, gizemli bir nesneydi sanki. Orada olduğumun farkında bile değildi: Yalnızdı. Kendi güzelliğinin umursamazlığı içinde kaşlarını kırıştırarak, o an için yalın bir biçimde, somurtkan bir okul çocuğu gibi güç toplamları parmaklarıyla sayıyor, yeniden sayıyordu. Bana hiçbir zaman o günkü kadar çekici gelmemiştir.

Trayan'ın Daçya zaferi kutlanırken Sarmatlar'ın saldırı haberleri Roma'ya ulaştı. Bu çok gecikmiş şölenler sekiz gün sürdü. Arenada katledilecek vahşi hayvanların Asya ve Afrika'dan getirilmeleri bir yıl sürmüştü: Bu tür on iki bin canavarın katli ve düzenli bir biçimde on bin gladiyatrın yok edilmesi, Roma'yı kötü bir ölüm alanına çevirmişti. O özel günde, Attianus'un evinin çatısında, Marcus Turbo ve ev sahibiyile birlikteydim. Aydınlatılmış kent, gürültülü eğlenceler arasında korkunçtu: Marcus ve benim gençliğimizin dört yılını vermiş olduğumuz o acı savaş, halkın sarhoş şöleni, zafer yerine geçen gaddarlıkların sözde nedenine yaramıştı. Bu övünç kaynağı zaferlerin sonuncusu olmadığı, yeni düşmanların sınırlarımıza dayanmış olduklarını halka açıklayacak zaman değildi. Artık Asya için tasarılarına dalmış olan İmparator, kuzeydoğudaki durumla hiç ilgilenmiyor, oldu bitti kabul etmeyi yeğliyordu. İlk Sarmatia savaşı cezalayıcı, kolay bir sefermişçesine ele alındı. Pannonia valisi olarak tüm askeri yetkilerle donatılarak savaşa gönderildim.

Savaş on bir ay sürdü, çok çirkin ve gaddarcaydı. Daçyaların yokedilmelerini hâlâ haklı buluyorum: Hiçbir devlet baş-

kani, kendi kapılarında, örgütlü bir düşmanın yerleşip varlığını sürdürmesini kabul edemez. Ancak, Decebalus krallığının çöküşü o bölgelerde bir boşluk yaratmıştı ve Sarmatlar bu boşluğa çullanmışlardı: Nereden çıktığı belirsiz güruhlar yıllar süren savaşlardan harap olmuş ve tarafımızdan zaman zaman yakıp yıkılmış bir ülkeyi kaplamışlar, zaten sayıları yetersiz birliklerimize üs bulma olasılığım ortadan kaldırmışlardı: Yeni düşmanlar Daçya zaferlerimizin cesetlerine solucanlar gibi üşüşüyorlardı. Son başarılarımız düzenimizi iligine kadar tüketmişti; ileri karakollarda, Roma şölenlerinde açıkça gördüğüm korkunç vurdumduymazlığı andıran şeylere rastladım. Bazı tribünler, tehlike karşısında, ahmakça bir gözüpekliklik gösteriyorlardı: Yalnızca bir önceki sınırları iyi bildiğimiz, tehlikeli bir yalnızlığa terk edilmiş olduğumuz bir bölgede, günden güne yiten, çürüyerek sayılarının azaldığına tanık olduğum silahlarımızın bize sürekli zafer sağlayacağına inanıyorlardı. Bundan sonra tüm kaynaklarımızın Asya'ya yönelteceğini bildiğim için bekledikleri destekten de umudum yoktu.

Bir başka tehlike daha tehdit etmeye başlamıştı: Dört yıl süren savaş yükümlülüğü, gerimizde kalan köyleri harap etmişti: İlk Daçya seferimizden başlayarak, düşmanın elinden büyük gizlilikle alınan her koyun ve öküz sürüsüne karşılık köylülerden sayısız büyük baş hayvanın zorla alındığına tanık olmuş-tum. Durum böyle sürüp giderse, köylü halkımızın, ağır bir yük olan askeri çarkı desteklemekten yorularak barbarları yeğleyecekleri zaman yaklaşıyordu. Askerlerimizin çapulculuğu belki de o kadar önemli bir sorun değildi ama daha göze çarpıcıydı. Öylesine bir ünüm vardı ki birliklere en sıkı sınırlamaları koyabilirdim; sonradan tüm orduya yaymayı başardığım İmparatorluk Sıkıdüzen Mezhebi'ni yarattım ve kendim de uyguladığım sofuluğu geçerli kıldım. Görevimi güçleştiren atılgan ve hırslılar Roma'ya geri gönderildiler; onların yerini, elimizin altında çok az bulunan teknisyenlerle doldurdum. Son zaferlerimizin şişirdiği gururumuz yüzünden iyice savsaklamış olan savunma işlerimizin onarılması zorunluydu; korunması masraflı olacak her şeyi tümenden başımdan attım. Her savaşı izleyen düzensizliğe somut bir biçimde yerleşen sivil yöneticiler, egemenliğimiz altındaki her şeyi gaspedecek, yavaş yavaş bize karşı her tür ihaneti yapabilecek yarı bağımsız reisler düzeyine ulaşıyorlardı. Bu aç-

dan da, çok uzak olmayan bir gelecekte gerçekleşebilecek ayaklanmaların ve bölünmelerin başlangıcım görüyordum. Ölümünden ne denli kaçamazsak bu tür felâketlerden de kaçabileceğimize inanıyorum ama bunları birkaç yüz yıl ertelemek bizim elimizde. Beceriksiz memurlardan kurtuldum: En kötülerini idam ettirdim. Amansız bir insan olduğumu keşfetmeye başlamıştım.

Yağışlı bir yaz puslu bir sonbahara yer verdi ve onu da soğuk bir kış izledi. Tıp bilgime gereksinimim vardı ve bu her şeyden çok kendimi tedavi için gerekliydi. Sınırlardaki o yaşam beni yavaş yavaş Sarmat aşiret adamlarının yaşam düzeyine indirdi: Yunan düşünürünün kısa sakalının yerini barbar şeflerinin sakalları alıyordu şimdi. Daçya seferlerinde tanık olduğum iğrençlikleri miğdem bulanarak bir kez daha yaşadım. Düşmanlarımız tutuklularını canlı canlı yakıyorlardı; Roma ve Asya'daki köle pazarlarına yollayacak araçlardan yoksun olduğumuz için biz de bizimkileri kesmeye başladık. Siperlerimizin kazıkları kesik kafalarla dolmuştu. Düşman, rehinelerine işkence yapıyordu; bir çok dostum böylece ortadan yitip gitti. İçlerinden birisi, kan içinde kol ve bacaklarını sürüyerek kampa kadar ulaştı; öylesine tanınmaz bir durumdaydı ki önceleri neye benzediğini artık anımsayamaz olmuştum. Kış da kendi kurbanlarını alıp götürdü: Buzda sıkışıp kalan ya da taşkınlarla sürüklenen atlılar, çadırlarında çelimsizce inleyen ve öksürmekten acı çeken hastalar, el ve ayakları donmuş yaralılar. Çevremde çok değerli birkaç kişi toplanmıştı; bu sıklık grubun bağlılığı, yardım etmek için bükülmez kararlılığı hâlâ inandığım tek yüce erdemdir. Kendime çevirmen olarak atadığım bir Sarmat kaçağı, kendi insanları arasına geri dönerek yaşamını tehlikeye attı ve orada ayaklanma ve ihanet yaralarını sardı; bu aşiretle anlaşma yapmayı başarabildim ve sonradan ileri karakollarımızı korumak için savaşılabilir. Aslında temkinsizlik olan ama beceriyle yönlendirilmiş bir kaç yiğitlik gösterisi, düşmana, Roma Devletine saldırmanın saçmalığını göstermiş oldu. Sarmat aşiret reislerinden birisi Decebalus örneğini izledi; keçe çadırında ölü olarak bulundu; yanbaşıyla boğularak öldürülen karıları yatıyordu ve bir başka korkunç yığın içinde çocuklarının cesetleri. O gün, bu boşluk ve savurganlık karşısındaki nefretim barbarların kayıplarını da içeriyordu: Roma'nın günün birinde canavar göçebelere karşı müttefik olarak kullanabilece-

HADRIANUS'UN ANILARI

ği bu insanları içinde eritmek yerine öldürmesi yazık olmuştu. Dağılan düşmanlarımız, daha bir çok fırtınaların patlak vereceği o karanlık bölgelerde geldikleri gibi yok olmuşlardı. Savaş sona ermemişti. Tahta çıkışımdan birkaç ay sonra, yeniden ele alıp sona erdirmek zorunda kalmıştım. Roma'ya onurlarla donatılmış olarak geri döndüm. Ama yaşlanmıştım.

İlk konsüllük yılım barış adına başlattığım bir seferberlik gizli bir savaş yılı olmuştu. Tek başına yürütülen bir savaşım değildi bu. Mektuplarımda uyguladığım katı denetime karşın, Licinius Sura, Attianus ve onlar gibi Turbo'da da benimkine koşut bir davranış değişikliği oluşmuştu ve anlamışlardı; ya beni izliyorlardı ya da daha ileriye gitmişlerdi. Önceleri şansımdaki iniş çıkışlar, daha çok dostlarımdan işkillenmeleri yüzünden beni üzerdi; yalnızken hafife alabileceğim korku ve sabırsızlıklar başkalarından gizlendiği zaman ya da açıklanıp onları üzdüğü zaman bunaltıcı oluyordu. Bana sevgileri yüzünden benden çok benim için endişelenmeleri, yüzeydeki çalkantının altında yatan ve hiçbir şeyi tek başına önemsemeyen, onun için de her şeye dayanıklı dingin kişiyi görememeleri hoşuma gitmiyordu. Artık kendimi düşünecek ya da kendimi düşünmeyecek zaman yoktu. Kişi olarak önemli değildim ama görüşlerim önem kazanmaya başlamıştı. Önemli olan sonuçlarını ve son amacını düşünen birisinin fetih politikasına karşı çıkması ve elverirse kendisini yanlışları onarmaya hazırlamasıydı.

Sınırlardaki görevim, zafer hakkında Trayan Anıtı'nın hiçbir cephesinde bulunmayan şeyler öğretti bana. Sivil yönetime dönüşüm, askeri partiye karşı, bana orduda topladığım kanıtlardan daha kesinlerini bir araya getirme fırsatı verdi. Tümenin askerleriyle, Praetoria Muhafızlarının tamamı yerli İtalyan halkındandı; bu uzak savaşlar, zaten nüfusu az olan bir ülkenin yedeklerini kurutuyordu. Yeni ele geçirilen topraklarda yerleşmeye zorlandıkları için, savaşta yaşamlarını yitirmeyenler bile bu ülke için kayıptılar. Askere alma düzeni, taşrada bile, o zamanlarda, ciddi ayaklanmalara yol açmıştı. Aile topraklarımdaki bakır madenlerini incelemek için bir süre sonra İspanya'ya yaptığım gezi, savaşın ekonominin her dalında ortaya çıkardığı düzensizlik konusunda epeyce bilgi verdi bana: Roma'da tanıdığım işadamlarının haklı karşı koymalarını doğruladı. Savaşların tümüne karşı koyabilme gücümüz olduğunu düşün-

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

cek kadar umutlu değildim ama savunma için savaşılmasını istiyordum; gerekirse daha az yaygın sınırlarda ama daha güvenli bir biçimde düzeni korumak amacıyla eğitilmiş bir ordu düşünüyordum. Geniş imparatorluk yapısında her yeni çoğalma, sonunda ölümümüze yol açacak bir kanser ya da ödem gibi görünüyordu gözüme.

Bu görüşlerin hiçbirisi İmparatora bildirilmezdi. İnsanın gizemli bir yasa uyarınca kendi kendini yok etmeye ya da aşmaya sürüklendiği şeytana ya da dehasına teslim olduğu, o her-kese göre değişen yaşa gelmişti. Genelde başkanlık döneminin başarıları çok beğeniliyordu ama, saltanat hukukçu ve mimarlarının o büyük projeleri, gözde danışmanlarının barış uğraşları, onun için, bir zaferden hep daha az önemli olmuşlardı. Kişisel harcamalarında oldukça cimrice davranan bu adam, şimdi bir harcama tutkusuna kapılmıştı. Kral Decebalus'un beş yüz bin külçesi, Tuna yataklarından kaldırılan barbar altınları, benim de kısmen katılmış olduğum, askerlere bağışlara, halka ödenen ikramiyelere, oyunların gösterişine, Asya'da girişilecek büyük ve tehlikeli işin başlangıcına ancak yetmişti. Bu zararlı zenginlikler, gerçek parasal durumu yanıltıyordu. Haydan gelen huya gider. Bu, savaş konusunda da geçerli olan bir sözdür.

Licinius Sura bu sıralarda öldü. İmparatorun özel danışmanları arasında en liberal olanıydı ve ölümü bizim taraf için bir kayıp olmuştu. Bana karşı hep bir baba gibi davranmıştı. Üstüme titrerdi. Birkaç yıldır hastalık yüzünden iyiden iyiye güçsüzleşmiş, kişisel hırslarını gerçekleştirmeyi bir yana bırakmıştı ama görüşleri kendine tutarlı gelen bir adamı destekleyecek yeterli çabası, her zaman olmuştu. Arabistan onun öğütlerine karşı fethedilmişti; yaşamış olsaydı, tek başına, Devleti, Parth seferinin yol açtığı dev boyutlardaki gerginlik ve harcamalardan koruyabilirdi. Ateşle kavrulurken, uykusuz geçen saatlerinde benimle reform tasarılarını tartışıyordu; çok yoruluyordu ama bu reformların başarısı onun için birkaç saat daha yaşamaktan çok daha fazla önemliydi. Saltanatımın gelecekteki aşamalarını, en küçük yönetim ayrıntılarına kadar onun başucunda yaşamış oldum. Ölmek üzere olan bu adam, imparatoru, eleştirilerinin dışında tutuyordu ama, rejimin son sağduyu kırıntılarını da kendisiyle birlikte mezara götürdüğünü biliyormuş gibi bir tavır takınıyordu. İki ya da üç yıl daha yaşayabilseydi, be-

HADRIANUS'UN ANILARI

ni iktidara geçiren entrikaların bazılarını önleyebilirdim belki de, beni daha çabuk ve açıkça kabul etmesi için imparatoru ikna edebilirdi. Ancak yine de, görevini bana devreden bu devlet adamının son sözleri, imparatorluk onurumu kamçılamadı, diyemem.

Beni destekleyenlerin sayısı arttıkça düşmanlarım da çoğalıyordu. Düşmanlarımın en tehlikelisi, ikinci Daçya seferinde Numidia atlı birliklerinde önemli bir rol oynamış olan ve şimdide Asya savaşı için şiddetli baskı yapan, o Romalı Arap kırması Lusius Kietus'tu. Barbarca gösterişinden, altın kordonla bağlı beyaz harmanisinin çok bilmiş savruluşlarından, yalancı, kibirli gözlerinden, ele geçirdiği insanlara ya da kendisine boyun eğenlere karşı inanılmaz acımasızlığından, her şeyinden, nefret ediyordum. Asker grubun öncüleri, iç çatışmalarla, kendi kendilerini yok ediyorlardı ama ortada kalanlar daha güçlenmişlerdi, ben de Palma'nın güvensizliği ya da Celsus'un nefreti karşısında daha korunmasızdım. Allahtan, kimsenin el atamayacağı bir konumdaydım. İmparator artık yalnızca savaş tasarılarıyla uğraştığından, sivil yönetim giderek daha çok benim elimde geçiyordu. Yetenekleri ve olaylara ilişkin bilgileri yüzünden ayağımı kaydırabilecek insanlar, dostlarım, soylu bir biçimde kendi kendilerini ortadan silerek bana birinci yeri veriyorlardı. İmparatorun güvenini kazanmış olan Neratius Priscus, eylemlerini, günden güne, hukuksal uzmanlığı çerçevesinde daraltıyordu. Attianus bana hizmet için kendi yaşamını örgütler olmuştu ve Plotina'nın akıllı beğenisini kazanmıştım. Savaştan bir yıl önce Suriye valiliğine atanmıştım; sonradan buna askeri valilik görevi de eklenmişti. Üslerimizi örgütleme ve yönetme emri bana verildiği için, hiçbir mantığa dayanmadığına inandığım bu girişimin kumanda yetkililerinden birisi olmuştum. Bir süre için kararsız kaldım ama sonra kabul ettim. Reddetmek, iktidarın benim için çok önemli olduğu bir dönemde, iktidar yollarını kapatmak anlamına gelecekti. Başkanlık etmek fırsatını da kaçıracaktım.

Devletin bunalıma girmesinden önceki bu birkaç yıl zarfında düşmanlarımın beni ömür boyu uçarılıkla suçlayacakları bir karar aldım ama bu karar hesaplı bir karardı ve her tür saldırıyı gidermek amacıyla alınmıştı. Birkaç ay için Yunanistan'a gittim. Görünürde, bu gezinin hiçbir siyasal amacı yoktu. Eği-

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

tim ve eğlenceyi amaçlayan bir geziydi; Plotina'yla paylaştığım bazı kitaplar ve mezarlardan çıkarılmış çanaklarla geri döndüm. Bana verilen tüm onurlar içinde, gerçekten sevinerek kabul ettiğim orada edindiğim onur oldu; beni Atina'nın dokuz hakiminden biri yapmışlardı. Birkaç ay, zevk içinde, fazla sıkıntıya girmeksizin yaşamak için kendi kendime izin verdim; yaban lalelerinin kapladığı dağ yamaçlarında yürüyüşler yaptım, çıplak mermere dokundum dostlukla. Khaironea'da Kutsal Taburun antik çiftinin dostlukları karşısında derin düşüncelere daldım; Plutarkhos'un konuğu olarak iki gece geçirdim. Kendi Kutsal Taburum vardı ama genellikle olduğu gibi tarih benim için yaşamın kendisinden daha etkileyiciydi. Arcadia'da ava çıktım, Delfe'de dua ettim. Eurotas'ın kıyısında, Sparta'da, çobanlar, kavalla çalınan bir hava öğrettiler, garip bir kuş şakıması; Megara yakınlarında gece boyu süren bir köy düğününe katıldım; geleneklerine bağlı Roma'da hiçbir zaman yapamayacağımız danslar yaptım yanımdakilerle.

Cinayetlerimizin izleri her yanda görülebiliyordu. Korinthos duvarları Nummioslar tarafından harap edilmişti ve Neron'un rezil gezisi sırasında örgütlenen heykel hırsızlığı kutsal yerlerin boşalmasına neden olmuştu. Yoksullaşan Yunanistan, dalgın bir incelik, aydınlık bir sezgi ve dingin bir haz içindeydi. Güzel söz söyleme sanatçısı Isaeus'un öğrencisinin sıcak bal, tuz ve kuru üzümün ilk kez kokusunu ciğerlerine çektiği dönemden bu yana hiçbir şey değişmemişti; kısacası yüzyıllardır hiçbir şey değişmemişti. Cimnastikhanenin kumları her zamanki gibi sapsarı, pırl pırlıdı; Phidias ve Socrates artık oralarda görünmüyorlardı ama antreman yapan genç adamlar hâlâ güzeller güzeli Kharmides'i andırıyorlardı. Zaman zaman Yunan ruhunun, dehasını en uç sonucuna, mantık kıyasına götürmemiş olduğu duygusuna kapılıyordum; ekinler hâlâ toplanacaktı; güneşte olgunlaşıp biçilmiş buğdaylar o güzel toprağın, Eleusinia'nın gizli zenginlikleriyle karşılaştırılınca pek fazla bir şey değildiler. Yabanıl düşmanlarım Sarmatlar'ın arasında bile, Apollon görüntüsü ile bezenmiş aynalarda, eksiksiz biçimde vazolarda Yunanistan'ın donuk bir güneş ya da kar gibi pırıltısını bulmuştum. Barbarları helenleştirmek ve Roma'yı Atinalılaştırmak olasılıkları görebiliyordum, böylece dünyaya, kendisini canavar, biçimsiz ve tembelden ayırt edebilmiş bir yöntem tanımlı, politika düzeni

HADRIANUS'UN ANILARI

ve g z ellik kuramı yaratmış tek kültürü yavaş yavaş kabul ettirebilecektik. Yunanlıların en ateşli saygılarında bile her zaman sezinlediğim hafif hor görme beni hiçbir zaman kızdırmadı; doğal buluyordum. Onlardan beni ayırt eden ne denli iyi yanlarım olursa olsun bir Egeli denizci kadar ince ve kurnaz, Agora'da otlarını satan adam kadar akıllı olamayacağımı biliyordum. Sinirlenmeksizin hafif kibirli lütuflarını kabul ediyordum ve tüm ulusumun bildiği gibi sevdiklerim karşısında ayrıcalıklarımı hemen bırakabiliyordum. Yunanlılar'ın yapmakta olduklarını sürdürmeleri, g zelleştirmeleri için zamana, yüzyıllarca barışa gerek vardı; o dingin rahatlığa, soyut özgürlüklere yalnız ve yalnız barış izin verebilirdi. Ne dersek diyelim, onların sahipleri olduğumuz için, Yunanistan, korunmasını bize bırakmıştı. Bu savunmasız tanrıyı dikkatle izlemek için kendi kendime söz vordim.

Suriye'de valilik görevimi bir yıl kadar sürdürdükten sonra Trayan, Antakya'da buna katıldı. Parthlar'a saldırı tasarısının başlangıcı olarak gördüğü Ermeni seferinin son hazırlıklarını yoklamak için gelmişti. Her zamanki gibi Plotina da yanındaydı; son yıllarda ev işlerine bakmak üzere kampa birlikte götürdüğü yeğeni, benim kaynanam, Matidia da beraberindeydi. Eski düşmanlarım Celsus, Palma ve Nigrinus da hâlâ kons ld ler ve genelkurmaya egemendiler. Seferin başlamasını beklemek üzere tümü saraya yerleştiler. Daha önceden olmadık biçimde saray entrikaları gelişmeye başladı. Savaşın zarları atılmadan önce herkes kendi oyununu kurmaya çabalıyordu.

Ordu hemen kuzeye doğru harekete geçti... Orduyla birlikte karınca yığınını andıran yüksek rütbeli yetkililer, hırslılar ve asalaklar da vardı. İmparator ve beraberindekiler bir kaç gün için, zafer düzeyinde şölenlere katılmak üzere Commagene'de kaldılar; Doğu'nun daha önemsiz kralları Stala'da toplanmışlar, İmparatora sadakat için birbirleriyle yarışıyorlardı ama ben Trayan'ın yerinde olsam gelecek için bunlardan hiçbir beklentim olmazdı. Benim tehlikeli rakibim, Lusius Kietus, ileri kuvvetlerin başında, büyük ama saçma denecek kadar kolay bir fetihle Van Gölü'nün kıyılarını ele geçirdi; Parthlar'ın boşaltmış oldukları Mezopotamya'nın kuzey kesimi hiçbir güçlük çekilmeksizin topraklarımıza katıldı; Edessa'da Osroes kralı Abgar teslim oldu. Parth İmparatorluğunu istil yı bahara kadar erte-

lemek kararıyla İmparator, kış karargâhını kurmak için Antakya'ya geri döndü; barışa yönelik bir başlangıca girişmemeye kararlıydı. Her şey tasarılarına uygun gelişmişti. Uzun zaman ertelenmiş bu serüvene dalmak, bu altmış dört yaşındaki adamı gençleştirmişti sanki.

Benim sonuç konusunda görüşlerim hâlâ karanlıktı. Arap ve Yahudi unsurlar giderek savaşa karşı daha düşmanca tavır alıyorlardı; taşranın büyük toprak sahipleri gelip geçen askerlerin harcamalarını karşılamak zorunda oldukları için öfkeliydiler; kentler, yeni konan vergilere şiddetle karşı koyuyorlardı. İmparatorun dönüşünden hemen sonra ilk felaket patlak verdi; sonradan geleceklerin habercisi oldu.

Aralık ayının ortalarında, bir gece, deprem, bir kaç saniye içinde Antakya kentinin dörtte birini yerle bir etti. Yıkılan bir direk, Traya'nın orasını burasını ezmişti ama o kahramanca yaralılara yardımını sürdürdü; çok yakın çevresinden bazıları ölmüştü. Suriyeli güruhlar, felâketin suçlusunu bulmaya çalışıyorlardı ve İmparator hoşgörü ilkelerini bir yana bırakarak, bir grup Hristiyanın katledilmesine izin verme yanlışını yaptı. O mezhebi ben kendim de pek sevmem ama, yaşlı adamların kırbaçlanmasının, çocuklara işkence yapılmasının görüntüsü genel tedirginliği arttırdı ve uğursuz kışı daha da iğrençleştirdi. Depremi etkilerini hemen onaracak para yoktu; binlerce barıksız insan geceleri meydanlarda çadır kuruyorlardı. Saraya üşüşen ileri gelenlerin hiç kuşkanmadıkları, gizli bir nefretin, saklı bir hoşnutsuzluğun var olduğunu, yapmakta olduğum yoklamalardan anlamıştım. Yıkıntıların ortasında, İmparator, bir sonraki seferinin hazırlıklarını yürütüyordu; bir orman tümüyle Dicle'yi geçmek için taşınır köprüler ve salları yapımında kullanılmıştı. Senatonun kendisine verdiği bir dizi rütbeyi sevinçle kabul ediyor, Roma'ya zaferle geri dönmek amacıyla Doğu'da işini bitirmek için sabırsızlanıyordu. En küçük bir erteleme, aşırı ateşe kapılmışçasına, çılgınlık nöbetlerini arttırıyordu.

Seleukoslular'ın çok zaman önce yapmış oldukları, benim de hiçbir anlamı olmayan bir biçimde duvarlarına onuruna met-hiyeler yazdırmış olduğum ve Daçya savaşlarının görkemli silahlarıyla donattığım sarayın geniş koridorlarını durmak dinlenmeksizin adımlayan bu adam, yirmi yıl kadar önce beni Kolonya kampına kabul eden adam değildi. Eskiden içtenlikli bir şef-

HADRIANUS'UN ANILARI

kati gizleyen biraz ağırca keyfi artık kaba bir alışkanlığa, sertliği inada dönüşmüştü; pratik konularda ve hemen elde edilene karşı yeteneği, düşünmeyi tümüyle reddetmesine yolaçmıştı. İmparatoriçe'ye beslediği yumuşak saygı, yeğeni Matidia'ya gösterdiği homurtulu sevgi, giderek fikirlerine daha çok karşı çıktığı bu iki kadına bunakça bir karşı koymaya dönüşmüştü. Kendisi hiç üstünde durmadığı halde, karaciğer nöbetleri doktoru Kriton'un canını sıkıyordu. Zevkleri her zaman sanattan yoksun olmuştu ama yaşlandıkça daha da kötülediler. Günlük işleri bittikten sonra, hoşuna giden ya da yakışıklı gençlerin eşliğinde barakalarda sefahata dalması imparatorun kendisi için pek önemli değilmiş gibi görünür ama tam tersine, şarabı kaldıramaması, çok içmesi adamakıllı ciddi boyutlara ulaşmıştı; güvenilmez karakterde kölelerden seçilip yönetilen ve giderek bayağılaşan yakınları, öylesine yerleştirilmişlerdi ki her konuşmamızda hazır bulunuyorlardı ve düşmanlarıma haber taşıyorlardı. Gündüzleri, onu, yalnız plan ayrıntılarının konuşulduğu kurmay toplantılarında görüyordum ve fikir yürütecek zaman kalmıyordu. Diğer zamanlarda özel görüşmelerden kaçınıyordu. Hiçbir inceliği olmayan bu adama şarap, kaba saba hilelerin gerçek cephanesini sağlıyordu. Eski günlerin alınganlıkları geçmişti: Zevklerine katılmam için ısrar ediyordu; genç adamların gürültüsü, kahkahaları, aptalca bulucukları birçok şeylerde olduğu gibi ciddi iş konuşma zamanı olmadığını gösteriyordu bana. Bir bardağın daha aklıma başımdan alacağı zamanı bekliyordu. Yaban öküz kafalarından barbar armağanlarının yüzüme bakarak güldüğünü sandığım bu odada her şey beni sersemletiyordu. Şarap testileri durmaksızın birbirini izliyordu; orada burada bir şarap şarkısı ya da bir iç oğlanın kaba, kandırıcı kahkahası duyuluyordu. İmparator, giderek titremesi artan bir eli masanın üstüne yerleştirerek, yarısı yalan olabilecek bir sarhoşlukla çevresine duvar çekiyor, Asya'nın uzak yollarında kayboluyor, ağır düşlerine gömülüyordu.....

Ne yazık ki bu düşlerin güzellikleri vardı. Eskiden Kafkaslar'ın ötesine, Asya'ya kuzey yollarım izlemek için bana her şeyden vazgeçmeyi düşündüren düşlerin benzerleriydi. Yaşlı İmparatorun büyülenmişçesine boyun eğdiği bu çekicilik kendisinden önce İskender'in kanına girmişti. O Prens bu düşlerini hemen hemen gerçekleştirmiş ve bu yüzden otuz yaşında ölmüştü. Bu

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

büyük tasarıların en ciddi tehlikesi görünürde kusursuz olmalarında yatıyordu; her zaman olduğu gibi saçmayı haklı çıkarcak, olanaksız sürükleyecek uygun nedenler çoğalıyordu. Doğu sorunu bizi yüzyıllarca uğraştırmıştı; toptan çözümleyerek kurtulmak doğal geliyordu. Hindistan ve İpekler Ülkesi ile mal alış-verişimiz tümüyle, Parth yolları ve limanlarında ayrıcalıkları olan Yahudi tüccarların ve Arap ihracatçıların eline bakıyordu. Arsaklı atlıların gevşekçe birleşmiş geniş imparatorlukları bir kez hiçe indirgenince, dünyanın o zengin uçlarıyla dolaysız temas kurabilecektik; bir zamanların birleşmiş Asya'sı Roma'nın bir parçası olacaktı. Mısır'daki İskenderiye limanı, Parthlar'ın iyi niyetine bağlı olmayan, Hindistan'a tek açılış yolumuzdu; orada da Yahudi toplulukların sıkıntı veren istekleri ve sürekli ayaklanmalarıyla karşı karşıya kalıyorduk. Trayan'ın seferinin başarısı o güvenilmez kenti önemsememizi sağlayacaktı. Ama mantığın böylesine düzenlenmesi bana hiç inandırıcı gelmemiştir. İyi düzenlenmiş ticari sözleşmeler beni daha çok sevindirecekti, daha sonradan Antinoopolis'i kurarak yapmış olduğum gibi, Kızıldeniz yakınlarında, ikinci bir Yunan metropolü yaratarak İskenderiye'nin önemini azaltacak olasılıkları görebiliyordum. Asya'nın bu karmaşık dünyasını anlamaya başlamıştım. Dünya'nın zenginliğinin dayandığı ve daha çok yerleşik nüfusu olan bu ülkede, Daçyalılara uygulanan tümenden yok etmek gibi sıradan bir tasarı geçerli olamazdı. Frat'ın ötesinde, insanın ne yapacağını bilmeksizin gömüldüğü kumlarda, sonu hiçbir yere ulaşmayan yollarla bizim için bir vahalar ve tehlikeler ülkesi başlıyordu. En küçük bir terslik her tür başıbozukluğa yol açacak, ünümüzün sarsılmasıyla sonuçlanacaktı; sorun tek bir fetih sorunu değildi, yine ve yine sonsuz fetihler gerekiyordu; bu girişim gücümüzü tüketecekti. Daha önceden denemiştik; yüzeysel Yunan eğitiminden geçmiş bir barbar kralın Roma'ya karşı kazanılan bir zaferden sonra bir ögle üstü Crassus'un kafasını elden ele dolaştıran, Euripides'in Bakkha'lar gösterisini dehşetle düşündüm. Trayan bu eski başarısızlığın intikamını almayı düşünüyordu; ben ise yinelenmesini engellemekten başka bir şey düşünemiyordum. Bir insan bugünü oluşturan unsurların büyük bir kısmı konusunda bilgi sahibiyse gelecek konusunda nasıl doğru fikirleri olabilecekse, benim durumum da öyleydi; birkaç anlamsız zafer, ordularımızı çok uzaklara sürükleye-

HADRIANUS'UN ANILARI

cek, diğer cepheler tehlikeli bir biçimde açık kalacaktı; ölümün eşiğindeki imparator büyük üne kavuşacak, ondan sonra yaşamak zorunda olanlar tüm sorunları çözümlenecekler ve kötü lükleri onaracaklardı.

Sezar bir köyde birinci sırada olmayı, Roma'da ikinci olmayı yeğlemekte haklıydı. Hırs ya da boş bir ün sayılamazdı; ikinci olan adam boyun eğme tehlikesi, ya da daha tehlikelisi, uzlaşma arasında seçim yapmak zorundadır. Ben Roma'da ikinci adam bile değildim. İmparator tehlikeli bir sefere çıkmak üzere olduğu halde yerine geçeceği belirtmemişti: Tasarılarını gerçekleştirmek için ileriye doğru attığı her adım genelkurmay başkanlarına bazı fırsatlar yaratıyordu. Hemen hemen saf denilebilecek bu adam bana kendimden de karmaşık geliyordu. Yalnız kaba davranışları yeniden güven veriyordu; huysuzluğu arasında bana oğluymuşçasına davranıyordu. Zaman zaman, yardımlarımdan vazgeçilir vazgeçilmez, Palma'nın ayağımı kaydırmasını ya da Kietus'un önümü kesmesini bekliyordum. Gerçek gücüm yoktu; Yahudi kışkırtıcıların beklenmedik eylemlerinden bizim kadar korkan ve kendileri gibi Yahudi olanların hazırlıklarını Trayan'a bildirebilecek Antakya Sanherdrin'in etkin üyelerinden ötürü beni dinlemiyordu bile. Küçük Asya'nın eski imparatorluk ailelerinin birisinden gelen, adının ve zenginliğinin büyük ağırlığı olan dostum Latinus Alexander'a da benim gibi aldıran yoktu. Onanmaz iyimserliğine karşın anlatabilirdi diye düşünsək bile dört yıl önce Brithynia'ya gönderilen Plinius, İmparator'a kamuoyunu ve mali işlerin durumunu tam olarak bildirmeye zaman bulamadan ölmüştü. Asya olaylarını tam anlamıyla bilen Lykialı tüccar Opramoas'ın gizli raporları Palma tarafından alaya alınıyordu. Sarhoş akşamları izleyen sabah başağrılarından yararlanan köleler beni imparatorluk odasından uzak tutuyorlardı; imparatorun Phoedimos adındaki dü-rüst ama aptal ve bana karşı kullanılan emirleri iki kez içeriye girmemi önledi. Buna karşılık, konsül rütbesindeki düşmanım Celsus, bir gere Trayan'la konuşabilmek için kendisini odaya kilitletti ve saatlerce süren görüşmeden sonra artık kaybettiğimi sandım. Nerede bulabilirsem müttefikler arıyordum; başka zaman olsa isteyerek bir geminin mutfağına yollayabileceğim eski köleleri altın karşılığı yozlaştırdım; birden çok kıvrıcık saçlı sevgili başı okşadım. Nerva'nın pırlantası ateşini yitirmişti.

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

İşte o sırada, dehalarımın en akıllısı yardımına koştu: Plotina. İmparatoriçeyi yirmi yıldır tanıyordum. Aynı çevreden ve aşağı yukarı aynı yaşlardaydık. Benimkine benzer, ama geleceği daha hiç olmayan, zorlanan bir yaşamı dingince sürdürdüğüünü görüyordum. Zor anlarımda, farkında değilmişçesine, benim tarafımı tutmuştu. Sonradan, ölümüne değin koruyabildiğim saygısı gibi, Antakya'daki kötü günlerde varlığı benim için vazgeçilmez olmuştu. Bir kadının giyinebileceği kadar yalın giysiler içinde, beyazlara bürünmüş bu kadına, suskunluğuna, bir yanıtı aşmayacak ölçüde ve olabildiğince kısa sözcüklerine, alışmıştım. Görünüşü, Roma'nın debdebesinden çok daha eski olan bu saraya her yönüyle uyuyordu; iktidarı yeni elde etmiş bir ırkın bu kızı, Seleukoslar'dan hiç de aşağı değildi. Hemen hemen her konuda anlaşıyorduk. İkimizin de ruhumuzu süslemek, sonradan soyarak çıplaklaştırmak tutkumuz vardı ve kafamızı her konuda denemeyi seviyorduk. Epikuros felsefesine yatkındı; ben de, o dar ama temiz yatağa zaman zaman düşüncelerimi yaslamışımıdır. Beni büyüleyen tanrılar gizemi onu huzursuz etmiyordu ve benim gibi insan bedenine karşı ateşli bir aşkı da yoktu. Yalnızca kolay olandan nefret ettiği için temizdi, yapısından ötürü değil ama istediği için eliaçıktı, akıllıca kuşkucu ama bir dostun önüne geçilmez yanlışlarıyla birlikte her şeyini kabule hazırdı. Dostluk tüm benliğini verdiği bir seçimdi; benim yalnız aşık olduklarıma verdiğim gibi kendisini bir dosta tümüyle veriyordu. Beni herkesten iyi tanıyordu; herkesten dikkatle gizlediklerimi onun görmesine izin verdim; örneğin, gizli korkaklıklarım. Benden hiçbir şey gizlememiş olduğuna inanmak isterim. Aramızda hiçbir zaman bedensel bir yakınlık olmadı; onun yerini sıkı sıkıya iç içe girmiş bu iki kafanın teması almıştı.

Uyumumuzda açıklamalara, onaylara ya da sır saklamalara yer yoktu; gerçekler yeterliydi. Kurallara benden daha çok uyuyordu; o zamanın modası gereği kalın örgüler altındaki yumuşak kaşları bir yargıcınkiler gibiydi. En küçük nesnelerin bile görüntüsü aklında tam olarak yer edebiliyordu; onun için benim tersime uzun süre kararsız kalmasına ya da çok çabuk karar vermesine fırsat kalmıyordu. Bir bakışta en gizli düşmanlarımı algılayabiliyor ve beni izleyenleri duygusuz bir tarafsızlıkla değerlendiriyordu. Aslında suç ortağıydık ama en iyi eği-

HADRIANUS'UN ANILARI

tilmiş bir kulak bile aramızdaki gizli uyumun tonlarını yakalayamazdı. Hiçbir zaman bana imparatorun yakınlık gibi korkunç bir yanlışlığa düşmedi, ne de kurnazca onu özörlü göstermeye ya da övmeye kalkıştı. Benim açımdan bağılılığım kuşku götürmezdi. Roma'dan henüz gelen Attianus, zaman zaman gece boyunca süren bu tartışmalara katılıyordu; hiçbir şey bu soğukkanlı ama yine de çabuk kırılır kadını yormuyordu. Eski vasimi özel meclise sokmayı başarabilmiş ve düşmanım Celsus'u ortadan kaldırmıştı. Trayan'ın bana güvensizliği ya da geride benim görevimi yapacak başka birinin bulunamaması Antakya'da kalmamı gerektirecekti; resmi yazışmalarda açıklanmayan her şey konusunda bu dostlarımdan bilgi alabileceğimi hesaplıyordum. Bir felaket olursa, ordunun sadık kesiminin çevreme toplayabileceklerdi. Düşmanlarım, yalnızca bana yardım etmek için yola çıkan gut hastası bu yaşlı adamın varlığını ve bir asker kadar dayanıklı olan bu kadını hesaba katmak zorunda kalacaklardı.

Sert ama heybetli bir dinginlik içindeki İmparatoru, at sırtında tahteravanda taşınan sabırlı kadınlar grubunu, artık daha da kuşku yaratmaya başlayan Lusius Kietus'un Numidia gözcüleriyle Praetor muhafızlarını yola çıkarlarken izledim. Kışı Fırat'ın kıyılarında geçiren ordu, kumandanları gelir gelmez ilerlemeye başlamıştı. Parth seferi tam anlamıyla başlıyordu. Gelen ilk haberler görkemliydi; Babil fethedilmişti, Dicle geçilmişti, Ktesiphon düşmüştü. Her şey, her zaman olduğu gibi, bu adamın akıl almaz üstünlüğü karşısında boyun eğmişti. Characene Arap prensi bağılılığını bildirerek Dicle'nin tümünü Roma gemilerine açmıştı. İmparator, Basra Körfezinin başında Kharax limanına demir atmıştı. Masal kıyılarına yaklaşıyordu. Korkularım sürüyordu ama onları suçmuşçasına gizliyordum; bu kadar çabuk haklı çıkmak yanlış olurdu. Daha da kötüsü kendi yarğımdan kuşkulanmaya başlamıştım; çok iyi tanıdığımız bir insanın büyüklüğünü anlamamızı engelleyen o aşağılık kuşkunun günahını mı çekiordum? Bazı yaratıkların, yazgının sınırlarını kaydırarak tarihi değiştirdiklerini unutuyordum. İmparatorun dehasına lanet yağdırmıştım. Görevimin başında, endişe içinde kavruluyordum; bir şans eseri olanaksızla ulaşılırsa, benim hiçbir rolüm olmayacak mıydı? Her şey her zaman sağduyuyu uygulamaktan daha kolay olduğu için, bir kez daha Sarmat sa-

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

vaşlarının zırhlarına bürünüp, Plotina'nın etkisini kullanarak orduya geri çağrılmak arzusuyla tutuşuyordum. Askerlerimizin en önemsizlerini, Asya'nın tozlu yollarında geçirdiklerini, Pers'lerin zırhlı taburlarıyla karşılaştıkları zaman geçirdikleri şaşkınlığı kıskanıyordum. Senato bu kez, imparatorun tek bir zaferi kutlaması yerine ölünceye kadar bir dizi zafer kutlaması kararını onayladı. Ben de kendi hesabıma durumun gerektirdiğini yaptım: Şölenler yapılmasını buyurdum, kurban adamak için Casius Dağı'nın doruğuna tırmandım.

Doğunun o ülkesinde, için için yanmakta olan ateş bir anda her yerde parladi. Yahudi tüccarlar Seleukia'da vergi vermeyi reddettiler; Kyrene doğrudan doğruya ayaklandı ve kentin Doğulu unsurları Yunan unsurlarını katletti; Mısır buğdayının birliklerimize ulaştığı yolları Kudüs'ün Yahudi partizan grupları kestiler; Kıbrıs'ta Yunan ve Roma halkı Yahudi nüfus tarafından yakalanarak gladiyator çatışmalarında birbirlerini kılıçtan geçirmek zorunda bırakıldılar. Ben Suriye'de düzeni kurmayı başardım ama havraların eşğinde oturan dilencilerin gözlerindeki ateşi görebiliyordum ve deve sürücülerinin dolgun dudaklarında haketmediğimiz nefretin sessiz hakaretini sezinliyordum. Başlangıcından bu yana ticaretlerini tehdit eden bu savaşa karşı Yahudi ve Arapların ortak nedenleri vardı; ama İsrail, dinsel çılgınlıkları, garip törenleri ve tanrısının uzlaşmazlığı yüzünden dışlanmış olduğu bu dünyaya cephe alarak olaylardan yararlanmak istiyordu. İmparator derhal Babil'e döndü ve Kietus'u ayaklanan kentleri temizlemekle görevlendirdi: Kyrene, Edessa, Seleukia, Doğu'nun büyük Yunan merkezleri, kervan duraklarına düzenledikleri baskınlar, ihanetler tasarladıkları ya da Yahudilerce yönetildikleri için cezalandırılarak ateşe verildiler. Bir süre sonra, bu kentlerin yeniden yapımını görmeye gittiğim zaman, yerle bir olmuş kemerlerin altından, kırık heykel dizilerinin yanlarından geçtim. Bu ayaklanmalara bütçesinden para yardımı sağlamış olan İmparator Osroes hemen saldırıya geçti; Abgar, harap olmuş Edessa'ya yeniden girmek için direnişe geçti; Trayan'ın güvenebileceğini sandığı Ermeni müttefiklerimiz Persli savaş derebeylerine yardım ettiler. Hiçbir uyarı olmaksızın, İmparator kendisini, düşmanla her yandan çatışmak zorunda bırakıldığı büyük bir savaş alanının ortasında buldu.

HADRIANUS'UN ANILARI

Kış, çölün ortasında, ele geçirilmesi olanaksız bir kartal yuvası olan Hatra Kalesi kuşatmasıyla boşu boşuna geçirdi; ordu-muz birkaç bin asker kurban verdi. İnadı giderek kişisel bir yü-reklilik biçimi aldı; bu hasta adam işleri bırakmayacaktı. Tra-yan'ın kısa süren bir felç nöbetinin uyarısına karşın hâlâ yeri-ne geçecek insanın adını vermemekte direndiğini Plotina'dan öğrendim. İskender'e öykünen bu adam yüksek ateşten ya da ayyaşlıktan, Asya'nın sağlıklı bir köşesinde ölecek olursa, bu yabancı savaş bir iç savaşla daha da karmaşıklaşacaktı; beni destekleyenlerle Celsus ya da Palma'yı destekleyenler arasında ölesiye bir savaşım patlak verecekti. Birdenbire hiç haber ala-maz olduk; İmparatorla aramdaki zayıf haberleşme en büyük düşmanımın Nümidyalı çetecileri tarafından sağlanıyordu. O dönemde, doktorumdan ilk kez kırmızı mürekkeple göğsümde yüreğimin tam yerini çizmesini istedim; işler daha kötüye gider-se, Lusius Kietus'un eline canlı düşmek istemiyordum. Bitişik ada ve bölgeleri yatıştırmak diğer görevlerime eklenmişti, ama gündüzün yorucu işleri, huzursuz uzun gecelerle karşılaştırılın-ca hiçbir şey değildi. İmparatorluğun tüm sorunları birden üze-rime yıkılmıştı ama kendi kötü durumum bana daha yorucu ge-liyordu. En yüce iktidarı istiyordum. Bunu kendi tasarılarımı uy-gulamak, kendi onarmalarımı ve yeniden barışı sağlamak için istiyordum.

Kırk yaşımı sürüyordum. O zaman ölmüş olsaydım, geride, yalnızca yüksek rütbeliler dizisi arasında bir isim ve Atina'nın onur yargıcı olarak Yunanca bir yazı kalacaktı. O endişeli dö-nemden bu yana, herkesin, başarılarını ya da tersini kolaylıkla yargılayabileceğini sandığı orta yaşlarda bir insanın ortadan kayboluşuna her tanık oluşumda, o yaşlarda benliğimin yalnız kendimin ve arada sırada, benim gibi, sırasında yeteneklerim-den kuşku duyan, birkaç dostumun farkında olduğunu anımsa-rım. Çok az insanın kendisini, ölümden önce, tamamlayabildiği-ni anlamaya başladım; onun için de yarıda kalan işlere acırım. Boşa gitmiş ömür sürmüş olmak bir saplantı halinde, düşünce-lerimi hareketsiz kıldı ve her şeyi çevresine bir çıban gibi top-ladı. İktidar açlığım, sevdalıyı yemekten, uyumaktan, düşün-mekten hatta belirli törenler gerçekleştirilmedikçe sevmekten alıkoyan aşk oburluğunu andırıyordu. Geleceği etkileyecek kara-rı verebilecek özgür efendi ben olmadıkça en önemli görevler

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

bile anlamsız geliyordu; yeniden faydalı olabilmek için saltanatın bana devredileceği konusunda güven verilmeliydi. Daha sonraları, birkaç yıl gerçek bir keyif çılgınlığı içinde yaşayacağım Antakya Sarayı, o zamanlar, benim için bir tutukevi, belki de bir ölüm hücresiydi. Kahinlere, Jüpiter Ammon, Castalia, Zeus Dolikhenus'a haberler yolladım. Pers Maguları'nı çağırttım; çarımha gerilecek bir suçluyu Antakya zindanlarından getirterek önümde boğazının kesilmesini emredecek ve bir an için yaşamla ölüm arasında yüzen ruhunun geleceği haber vereceği umudunu besleyecek kadar ileri gittim. Zavallı, yavaş yavaş öldürülmeğe böylesine ansızın öldürülmekten kazançlı çıktı ama, sorulan sorulara yanıt bulunamadı. Geceleri, titreşen yıldızlara sorular sorarak, taşlar üzerinde kendi yıldızlarımın hesaplarını yaparak, bir pencere çıkmasından ötekine, bir balkondan ötekine, duvarları hâlâ depremin çatlaklarını taşıyan sarayın odalarında bir aşağı bir yukarı gezinip durdum. Geleceğin belirtilerinin yeryüzünde araştırılması gerekiyordu.

Sonunda, İmparator, Hatra kuşatmasından vazgeçti ve işin başından beri, geçilmesine karşı çıktığım Fırat'tan geri dönmeye karar verdi. Sıcaklık şimdiden kavurucuydu ve Persli okçuların saldırıları o zavallı dönüşü daha da yürekler acısı bir duruma sokmuştu. Sıcak bir mayıs akşamı, kent kapıları dışında, Asi Irmağı kıyılarında, endişe, ateş ve yorgunluktan yıpranmış küçük grubu, hasta İmparatoru, Attianus ve kadınları karşılamaya gittim. Trayan sarayın kapısına kadar kararlı bir biçimde atının sırtından inmedi. Ayakta duracak halde değildi; bir zamanlar onca canlı olan bu adam, ölümü yaklaştığı için ötekilerden daha çok değişmişe benziyordu. Kriton ve Matidia, merdivenleri tırmanmasına yardım ettiler, yatması için kandırdılar ve ondan sonra da yatağının başucundan ayrılmadılar. Attianus ve Plotina kısa mektuplarında yazamamış oldukları, sefere ilişkin olayları anlattılar. Bu öykülerden birisi beni çok duygulandırdı; her zaman benim için kişisel bir anı, kendi simgem olarak kaldı. Yorgun İmparator, Kharax'a ulaşır ulaşmaz, kıyıda oturarak Basra Körfezi'nin tuzlu ve acı sularına bakmaya başlamıştı. Zafere ulaşılacağından kuşku duymadığı bir dönemdi ama ilk kez dünyanın büyüklüğünün, ilerleyen yaşının, her birimizi çevreleyen çizgilerin sınırının karşı konulmazlığını farketmişti. Hiçbir zaman ağlayabileceği düşünilemeyen bu adamın yanak-

HADRIANUS'UN ANILARI

larından iri yaş damlları süzölmeğe başlamıştı. Bugüne kadar tüm o bilinmedik kıyılara Roma kartallarını getiren yüksek kumandan, bu denize, hiçbir zaman demir atamayacağını anlamıştı: Uzaktan başını döndüren o bilinmeyen Doğu, Bactria, Hindistan onun için yalnız birer düş ve ad olarak kalacaklardı bundan böyle. Ertesi gün alınan kötü haberler geri dönüşü zorlamıştı. Yazgımın istencimi yadsıdığı her olayda, o uzak kıyıda, belki de ilk kez, kendi yaşamı ile karşı karşıya kalan yaşlı bir adamın akıttığı göz yaşlarını anımsadım.

Ertesi sabah İmparator'un odasına gittim. Onun oğlu, daha doğrusu babasıymışım duygusu içindeydim. Her yönden kendisini ordusunun sıradan bir eri olarak düşünmüş ve öyle yaşamış olan bu adam tam bir yalnızlık içinde ölüyordu; yatağında yatmış, artık kimseyi ilgilendirmeyen gösterişli tasarılarını sürdürüyordu. Her zamanki aceleci konuşma alışkanlığı düşüncelerini çarpıtiyordu; sözcüklerini güçlükle biçimlendirerek, bana, Roma'da, kendisi için hazırlanmakta olan zafer töreninden söz ediyordu. Ölümü yadsıdığı gibi başarısızlığı da yadsıyordu. İki gün sonra ikinci bir nöbet geçirdi. Attianus ve Plotina'yla gizli görüşmeler yapmaya başladım. İmparatoriçenin ileri görüşlülüğü, eski dostumun Praetoria piyade taburunun kumandanlığına getirilmesini ve böylece imparatorluk muhafızlarını denetimimiz altına alan çok güçlü bir konuma yerleşmesini sağlamıştı. Çok şükür, hastanın başucundan bir an bile ayrılmayan Matidia da tamamen bizden yanaydı; ne olursa olsun bu yalın ve sevecen kadın Plotina'nın elleriyle yoğurabileceği bir mum gibiydi. Ama hiçbirimiz İmparator'a yerine geçecek kişi konusunun henüz çözümlenmemiş olduğunu söyleyemiyorduk. Belki o da, İskender gibi, kendi yerine geçecek kişinin adını kendisi vermeyecekti. Belki de yalnız kendisinin bildiği Kuetus grubuna karşı yükümlülükleri vardı. Aslında, herhalde kendi sonuyla yüzyüze gelmekten kaçınıyordu. İnsan pek çok ailelerde, vasiyet bırakmadan ölen böyle inatçı yaşlılara rastlar. Amaçları şimdiden duygusuzlaşmış parmaklarının zaten uzaklaşmış olduğu hazineleri ya da imparatorluklarını ellerinin altında tutmaktan çok kararların verilemeyeceği, şaşırtıcılıkların yapılamayacağı, canlıları tehdit edemeyecekleri ya da vaadlere boğamayacakları ölüm sonrasına çabuk girmeyi önlemektir. Ona acıyordum; öylesine farklıydık ki; tüm yetkilerle donatılmış bir insan, ölüm yatağın-

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

da, kendi yöntemlerine, hatta kendi yanlışlarına bağlı kalacağına söz verecek uysal varisi umutsuzca arıyor ama benim kişiliğimde aradığını bulamıyordu. Çevresindeki dünyada devlet adamı olabilecek nitelikte bir tek kişi bile yoktu ve büyük bir prens olarak görevine bağlı bir adam olarak seçebileceği tek insan bendim; kendisine yapılanları değerlendirmeye alışkın olan bu Reis beni kabul etmek zorundaydı. Bu da benden nefret etmesi için en iyi nedendi. Yavaş yavaş odasından çıkabilecek kadar iyileşti. Yeni bir seferden söz etmeye başladı; kendisi de pek inanmıyordu ya. Yaz ortası sıcağının etkilerinden korkan doktoru Kriton, sonunda Roma'ya dönmesi için onu kandırmayı başardı. Ayrılmadan bir akşam önce, kendisini İtalya'ya götürecek olan gemiye beni çağırarak yerine başkumandan atadı. Kendisini o kadar bağlayabilmişti. Ancak asıl gereken yapılmamıştı.

Bana verilen buyrukların tersine, gizlice, Hosroes'la hemen barış görüşmelerini başlattım. İmparatora artık hesap vermek zorunda kalmayacağıma güveniyordum. On gün geçmeden, geceyarısı bir habercinin gelişiyle uyandırıldım; Plotina'nın sırdaşı olan elçiyi hemen tanıdım. Bana iki mektup getirmişti. Bir tanesi resmi bir mektuptu, Trayan'ın deniz yolculuğuna dayanamayıp, Kliky'a'da, Selinos'ta, gemiden inerek bir tüccarın evinde ağır hasta yattığını bildiriyordu. İkinci mektup gizliydi ve ölüm haberini veriyordu ve Plotina elinden geldiğince haberi saklı tutarak ilk uyarılan insan olma şansını bana tanıyordu. Suriyeli bölüklerden söz alıp, gerekli önlemleri hazırladıktan sonra, derhal Selinos'a hareket ettim. Henüz yola çıkmıştım ki yeni bir haberci imparatorun ölüm haberini getirdi. Benim, yerine geçmemi açıklayan vasiyeti güvenilir ellerle Roma'ya gönderilmişti. On yıl kadar süren ateşli düşler, tasarılar, tartışılan ya da hiç sözü edilmeyen her şey, her şey, küçük sert bir kadın eliyle Yunanca yazılmış iki satırlık bir habere indirgenmişti işte. Selinos iskelesinde bekleyen Attianus, beni imparator olarak ilk selamlayan kişiydi.

İşte burada, hastanın gemiden indirilip ölümüne kadar geçen zamanda, yazgımı belirleyen ama benim için nasıl olduğunu kavramam olanaksız bir dizi olay gelişti. Attianus ve kadınların o tüccarın evinde geçirdikleri birkaç gün, bundan sonraki yaşamımın nasıl geçeceğini kararlaştırmış oldu; aynı biçimde da-

HADRIANUS'UN ANILARI

ha sonraları Nil'de geçen bir öğleden sonraya ilişkin olaylar da benim için çok önemli olduğundan kesinlikle bilmem gerektiği halde, hiçbir zaman bilemeyeceğim olaylardır. Roma'da herhangi bir aylağın yaşamıma ilişkin öyküler konusunda bir fikri vardır ama o olaylara ilişkin en bilgisiz kişi benim. Düşmanlarım, Plotina'yı imparatorun son anlarından yararlanarak, ölmekte olan adamı iktidarı bana devretmesi için bir iki sözcüğü kaleme almaya zorlamakla suçladılar. Daha korkunç kafalı kara çalıcılar, perdeleri çekilmiş bir yatakta, belli belirsiz bir lamba ışığı altında, doktoru Kriton'un, artık ölmüş olan adamın sesini taklit ederek, Trajan'ın son isteklerini yazdırdığı haberini yaydılar. Benden nefret eden emireri Phodimos'un, efendisinden bir gün sonra ölümcül bir ateşle, tam zamanında ölmüş olduğuna parmak bastılar. Bir de Phoedimos'un parayla susturulacak birisi olmadığını söylediler üstelik. Bu şiddet ve entrika görüntülerinde, halkın, hatta benim bile düş gücümüzü kurcalayan ve tam anlamıyla kavrayamadığım birtakım noktalar vardı. Akli başında bir avuç insanın benim yararına suç işleyebilmelerinin, ya da imparatoriçenin bağlılığının kendisini o noktaya kadar sürükleyebilmesinin gururumu okşayan bir tarafı yok değildi. Plotina, alınmamış bir kararın Devlet için ne kadar tehlikeli olduğunu iyice farkındaydı; dürüstlük, sağduyu, kamu çıkarları ve dostluk zorladığı zaman gerekli sahtekarlığı yapmayı kabul edeceğine inanacak kadar ona saygım vardı. Olaylardan sonra, düşmanlarımla şiddetle karşı koydukları belgeyi gördüm; hasta adamın son yazılarının gerçekten ona ait olup olmadığını söyleyemeyeceğim. Ölümünden önce, Trajan'ın tüm önyargılarını bir yana iterek, kendi isteğiyle imparatorluğu en değerli bulduğu kişiye bırakmış olduğuna inanmak istemeyi yeğlerim. Bu olayda sonucun, benim için, izlenen yoldan daha önemli olduğunu itiraf etmeliyim; önemli olan iktidara getirilen adamın, bundan sonra bu iktidarı hak etmiş olduğunu göstermesiydi.

Ceset, Roma'da sonradan yapılacak görkemli cenaze törenlerine başlangıç olarak, oraya ulaşmamdan kısa bir süre sonra, kıyıda yakıldı. Yalın törende hemen hemen kimseler yoktu ve gün doğarken gerçekleşen bu olay kadınların uzun bir süredir Trajan'a göstermiş oldukları evcil yardımlarının son halkasını andırıyordu. Matidia kendini tutamayarak hıçkırıklarla ağladı;

VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS

cesetin yakılması için yığılan odunların çevresinde dalgalanan hava içerisinde Plotina'nın çizgileri de bulanıktı: Ateş sarsmıştı onu; o her zamanki dingin, mesafeli ve ketum halini koruyordu. Attianus ve Kriton her şey gerektiği gibi yapılıncaya kadar izlediler; hafif duman, gölgesiz sabahın uçuk havasında solup gitti. Dostlarımın hiçbirisi imparatorun ölümünden önceki birkaç güne değinmediler. Anlaşılan onlar susmayı kabul etmişlerdi, ben de tehlikeli sorular sormamayı.

Aynı gün, dul kalan imparatoriçe ve yanındakiler Roma'ya gitmek üzere yeniden gemiye bindiler. Yol boyunca askerlerin alkışlarının eşliğinde Antakya'ya geri döndüm. Olağanüstü bir dinginlik içindeydim; hırs ve korku geçmişin karabasanlarıydı artık. Ne olursa olsun imparatorluk şansımı sonuna kadar savunmaya kararlıydım ama evlat edinilmiş olmam her şeyi kolaylaştırmıştı. Kendi yaşamım artık beni uğraştırmıyordu; bundan böyle artık, eskiden olduğu gibi insanlık alemini düşünebilyordum.

TELLUS STABILITA

Yaşamım yeniden düzene girmişti ama imparatorluk öyle değildi. Bana miras kalan dünya, olgunluk çağının tüm gücüne ve dinçliğine karşın ciddi bir hastalığın titreme nöbetini daha yeni atlatmış ve doktoruma göre yıpranma belirtileri gösteren bir adamı andırıyordu. Görüşmeler yeniden, ama bu kez açıkça başlamıştı. Trayan'ın ölümünden önce, böyle yapmamı bana söylemiş olduğunu herkese bildirdim. Tehlikeli olabilecek tüm fetihleri bir kalemde sildim; yerleşme olanağımız bulunmayan Mezopotamya'yla birlikte bir derebeylik olarak alıkoyduğum, bizden ve dünyamızdan oldukça uzak kalan Ermenistan da bu kapsamın içindeydi. Söz konusu ilkelerden bir yarar sağlanacağı umudu olsaydı yıllarca sürebilecek barış görüşmeleri, Satrasların güvenini kazanmış olan tüccar Opramos'un arabuluculuğuyla yumuşatıldı. Bu diplomatik konuşmalara, başkalarının savaş alanına sakladıkları hırsı uygulamaya çalıştım; barışı zorladım. Hosra da en aşağı benim kadar barış taraftarıydı; Parthlar Hindistan ile aramızdaki ticaret yollarını yeniden açmaktan başka bir şeyle ilgilenmiyorlardı. Büyük bunalımdan birkaç ay sonra, Asi ırmağı kıyılarında, kervanların yeniden kuruluşunu görmek sevinci içindeydim; vahalar, yeniden akşam ateşinin pırlıltısında tüccarların haberler üzerine yorum yaptıkları, her sabah bilinmeyen yerlere taşıdıkları mallarla birlikte, gerçekten bizim olan bir sürü düşünce, sözcük ve geleneği paketleyerek, fetih askerlerinden daha güvenli bir biçimde, yavaş yavaş yeryüzünü ele geçirmeye başladıkları yerler haline gelmişti; damarlardaki ge-

HADRIANUS'UN ANILARI

rekli hava kadar etkili olan, altın ticareti ve fikir taşımacılığı dünyanın o koca gövdesi içinde yeniden başlıyordu: Yeryüzünün nabızı yeniden atmaya başlamıştı.

Zamanı gelince ayaklanma ateşi de yatıştı. Mısır'da ayaklanmalar öylesine şiddetli olmuştu ki yedekleri beklerken alelacele köylü milislerden asker toplamak zorunda kalmışlardı. Hemen yoldaşım Marcius Turbo'yu orada düzeni yeniden kurmaya gönderdim; o bu görevi dirayetini akıllıca kullanarak yerine getirdi. Ancak, sokaklarda düzen sağlamak benim için hiç yeterli değildi; olanak bulabilirsem halkın bilincinde düzen kurmak istiyordum, daha doğrusu ilk kez düzeni yasallaştırmak istiyordum. Pelusium'da kaldığım bir haftanın tamamı sonsuza dek uyusamayacak Yunanlılar'la Yahudilerin aralarındaki farklılıkları düzenlemekle geçti. İstedğim hiçbir şeyi göremedim; ne Nil kıyılarını, ne İskenderiye müzesini, ne de tapınak heykellerini. Canopus'un keyif veren sefahatine zar zor bir gece ayırabildim. Bitmek tükenmek bilmeyen altı gün, rüzgârın oraya buraya savurduğu sıcaklığı önlemek için uzun perdelerin asılmış olduğu, hammam gibi buharı tüten mahkemelerde geçti. Geceleri korkunç irilikte sivri sinekler lambaların çevresine yığılıyordu. Yunanlılara her zaman en akıllı insanların kendileri olmadığını, Yahudilere ise en arı insanlar olmadıklarını göstermeye çalıştım. Bu aşağı sınıf Helenlerin, düşmanlarıyla zıtlaşmak için söyledikleri iğneleyici şarkılar, Yahudilerin abartılmış beddualarından daha saçma sayılamazdı. Yüzyıllarca yan yana yaşamış bu ırklar birbirlerini anlamayı hiç denememişler, birbirlerini kabul etmek dürüstlüğüne gösterememişlerdi. Gece yarılarına kadar kalan yorgun davacılar; gün ağarırken, beni, sırama oturmuş, hâlâ yalan yanlış tanıklık çöplerini ayıklar buluyorlardı; bana inanmam için kanıt olarak gösterdikleri, ya hançerlenmiş cesetler, ya yataklarında ölen hastaların cesetleri, ya da tahnitçilerden çalınanlardı. Tüm zaferler gibi, tehlikeli olmasına karşın, her dingin geçen saat kazanılmış bir zaferdi; hakemliği yapılan her anlaşmazlık gelecektekiler için başlangıç ve bir söz verme oluyordu. Varılan anlaşmaların, zorlanmış, ya da geçici olmaları benim için önemli değildi; iyinin, kötü benzeri tekdüzeleşeceğini, geçicinin sürekli olabileceğini, dıştan olanın içe işleyebileceğini, zaman tanınırsa maskenin gerçek suratın yerini alabileceğini biliyordum. Nefret, aptallık ve çılgınlığın etkileri sürdü-

TELLUS STABILITA

güne göre, iyi niyet, açık kafa ve haktanır uygulamanın da etkileri olmaması için bir neden göremiyordum. Bir Yahudi işportacı ile Yunanlı manavı birlikte yaşamaya kandıramadığım sürece sınırlarda kurulacak düzenin bir anlamı olamazdı.

Asıl amacım barıştı ama tek tanrım bu değildi; gerçekten çok uzak kaldığı için, barış ülkümdü demek de hoşuma gitmiyor. Daçya'dan vazgeçecek kadar fetihleri yadsımayı sürdürebildim ama selefimin politikasına açıkça karşıt düşmek doğru olamazdı; şimdiden tarihin kayıtlarına geçmiş ve tahta çıkışımdan önce sağlanmış kazançları akıllıca değerlendirmek daha iyi olacaktı. Benim Sarmat sınırlarında, neredeyse yenileceğim yıldaki gibi, sözde bastırılmış bir ülkede, o bitip tükenmek bilmeyen nankör yatıştırma görevinden yorulan, yeni örgütlenmiş bölgenin ilk valisi, çok beğenilen Julius Bassus, oradaki çalışmaları sırasında ölmüştü. Genellikle yalnız imparatorlara özgü bir onur olan, Roma'da zafer cenazesi töreni yapılması için buyruk verdim; bu bilinmezde kurban edilmiş iyi yardımcıya göstermiş olduğum saygı, benim, fetih politikasına dolaylı olarak son kararı koymamı; fetihleri kısa kesecek yetkiyi, elde ettikten sonra açıkça yadsımam gereksizdi. Öte yandan, Lusius Kietus'un adamlarının bir ayaklanma mayaladıkları Moritanya'da askeri önlemler alınması gerekiyordu; benim hemen oraya gitmem için hiçbir neden yoktu. Brotonya'da da durum aynıydı. Kaledonyalılar, Asya savaşı için birliklerin geri çekilmesinden yararlanarak o cephede sayıları azalmış olan askerleri yok etmek istemişlerdi. Roma'daki işler düzene girip, uzun bir geziye çıkmama izin verinceye kadar, Julius Severus orada hemen yapılması gerektiğini yaptı. Sonuçlanmadan bırakılan Sarmat savaşına kendim başkanlık etmek istiyordum ve barbar yağmacılığına son verecek gerekli sayıda askeri bu kez tamamen oraya sürmek yanlısıydım. Her yerde olduğu gibi burada da belirli bir düzene boyun eğmeyi kabul etmiyordum. Doktor nasıl ilaçlık otları denedikten sonra dağlamaya karar verirse, görüşlerin yararsızlığı saptandıktan sonra, savaşı, barışa yol açacak bir girişim sayıyordum. İnsan olayları öylesine karmaşık ki, ister beğensin ister beğenmesin, büyük bir başkomutanın yaşamında nasıl barışçıl aralar olacaksa, benim iktidarım da istediği kadar barış yanlısı olsun yine de savaş dönemleri olacaktı.

Sarmat anlaşmazlığının son çözümünü için Kuzeye hareket et-

HADRIANUS'UN ANILARI

meden önce Kietus'u bir kez daha gördüm. Kyrene kasabı korutucu halini koruyordu. Yaptığım ilk şeylerden biri Numidia izcilerinin de içinde bulunduğu hatları bozmak olmuştı; Senato'daki yeri, Ordu'daki görevi, istediği an bir sıçrama tahtasına ya da bir saklanma yerine dönüştürebileceği batı kumlarının arasındaki o geniş bölge ona kalmıştı. Ormanların derinliklerinde, Mysia'da bir ava çağırıdı beni ve öylesine bir kaza ayarladı ki şansım yaver gitmeseydi ve çevik davranamasaydım hiç kuşkusuz ölebilirdim. Kuşku duymamış gibi davranmak, sabırla beklemek daha iyi olacaktı. Olaydan kısa bir süre sonra, Aşağı Moisia'da, Sarmat prenslerinin teslim olmaları bana İtalya'ya daha önce dönmeyi düşündürdüğü bir sırada, eski vasim, şifreli yazışmalarımızda Kietus'un ansızın Roma'ya geri geldiğini ve orada Palma ile görüştüğünü bildirerek uyardı. Düşmanlarımız konumlarını güçlendiriyorlar ve yeniden birleşiyorlardı. Bu iki adam bize karşı olduğu sürece güvenlik söz konusu olamazdı. Attianus'a hemen harekete geçmesini yazdım. Yaşlı adam bir şimşek hızıyla harekete geçti. Kendisine verilen buyruktan da ileriye giderek, bir vuruşta, bana karşı oldukları açık seçik belli olan son düşmanlarımdan beni kurtardı; aynı gün, bir kaç saat arayla, Celsus Baiae'de, Palma Terracina'daki villasında, Nigrinus Faventia'daki yazlık evinin eşğinde öldürüldü. Kietus ise, komplocu arkadaşlarıyla bir görüşmeden sonra, kendisini kente getirecek arabanın basamağında, yoldayken öldürüldü. Roma'yı bir dehşet dalgası kapladı. Başarımı kabul etmek zorunda kalan ama yapacağım yanlışları büyük bir keyifle bekleyen Servianus, benim yaşlanmış kayınbiraderim, yaşamı boyunca hiç bu kadar keyiflenmemiştir herhalde. Çevremde dolaşan uğursuz söylentilere yeniden inanılmaya başlandı.

Haberi, beni İtalya'ya geri getirmekte olan gemide aldım. İnsan her zaman düşmanlarından kurtulduğu zaman sevinir ama koruyucum, büyük uzantıları olacak eylemine, yaşın verdiği umursamazlıkla girişmişti; yirmi yılı aşkın bir süre bu cinayetlerin yaratmış olduğu etkilerle yaşayacağımı unutmuştu. Augustus'un anılarını sonsuza dek lekeleyen Octavius'un yasaklarını düşündüm; Neron'un ilk cinayetini ve onu izleyen diğer suçlarını. Sıradan bir adam olan, başkalarından ne daha kötü ne daha iyi, korkunun, kendi korkusunun ve başkalarında yarattığı korkunun yok ettiği, sarayının içinde ormanda izlenen

TELLUS STABILITA

bir canavarmışçasına ölen Domitianus'un son yıllarını anımsadım. Kamu yaşamım şimdiden kendi denetimimden çıkıyordu; ilk yazılan, harfleri iyice oyulmuş birkaç sözcüğü hiçbir zaman söylemeyecektim. Senato, yalnız eziyet edildiği zaman güçlü olabilen, o büyük zayıf organ, dört üyesinin benim buyruğumla toptan öldürülmelerini hiçbir zaman unutamayacaktı; üç entrikacı alçak ve bir canavar bundan böyle kahraman olarak yaşayacaklardı. Attianus'un beni Brundisium'da karşılayıp, yaptıklarının hesabını vermesi için haber yolladım.

Liman yakınında, Virgilus'un yıllar önce öldüğü hanın doguya bakan odalarının birinde beni bekliyordu. Gut nöbeti geçirdiği için beni karşılamak üzere sendeleyerek eşiğe çıkmıştı. Onunla yalnız kaldığım an azarlamaya başladım: ılımlı hatta örnek olmasını istediğim bir saltanat, içlerinde yalnız bir tanesi kaçınılmaz olan dört idamla başlıyordu ve yasal işlemler açısından yalnızca bir tanesi için önlem alınmıştı. Yetkinin böylesine kötüye kullanılması bundan böyle ne zaman merhamet, titizlik ve haktanırlıkla çabalarsam çabalayım karşıma serzenişle çıkacaktı; sözde erdemlerimin yalnızca bir dizi maske olduğunu saptayacak sözde nedenlere yarayacak, belki de tarihin sonuna kadar sırtıma yüklenecek bayatlamış bir gaddarlık efsanesi yaratacaktı. Korkumu itiraf ettim; insanlara ilişkin tüm yanlışlarda olduğu gibi merhametsizlikte de kural dışı kalamazdım; bir kez kan tadan hayvan örneği, herkesçe bilinen, suçun suçu besleyeceği görüşünü paylaşıyordum. Bağlılığına tam anlamıyla güvenilir sanılan eski bir dost, şimdiden kendi başına işler yapmaya başlamıştı; bende gördüğünü sandığı yetersizliklerden yararlanıyordu; yardım etme görüntüsü altında Nigrinus ve Palma ile arasındaki kişisel hesapları görmüştü. Barış çalışmalarına ödünler getiriyordu ve gerçekten Roma'ya çirkin bir dönüş hazırlanıyordu.

Yaşlı adam oturmak için izin istedi ve keçeye sarılı bacağını bir tabureye dayadı. Konuşurken, hasta ayağının örtüsünü düzeltiyordum. Konuşmamı sürdürmeme izin verdi; zor bir ezberi sökmeye çalışan öğrencisini izleyen dilbilimcisi gibi gülmüşüyordu. Sözlerimi bitirdikten sonra, rejimin düşmanlarını ne yapmak istediğimi sordu. Gerekirse, bu dört adamın beni öldürmeyi düzenledikleri saptanabilecekti; ne olursa olsun beni öldürmek onların çıkarımaydı. Bir saltanattan ötekine geçiş

HADRIANUS'UN ANILARI

her zaman temizlik eylemlerini gerektirirdi; benim ellerimin temiz kalması için kendisi bu görevi üstlenmişti. Kamuoyu bir kurban arıyorsa, onu, Praetoria valiliği görevinden almak kadar kolay bir şey olamazdı. Böylesine bir önlemi öngörmüştü; bana bunu uygulamamı öneriyordu. Senato'nun gönlünü hoş etmek için başka şeyler gerekiyorsa, taşraya sürgüne göndermemi bile onaylıyordu.

Attianus, tatlılıkla kandırılıp parası alınabilecek bir koruyucu, zor günlerimin danışmanı, sadık bir vekilim olmuştu; çifte gerdanı dikkatle tıraş edilmiş bu yüze, abonoz bastonuna dinginginlikle yapışmış hasta ellerine ilk kez yakından bakıyordum. Başarılı bir yurttaş olarak yaşamının farklı unsurlarını çok iyi biliyordum; çok sevdiği ama sağlığı iyi olmayan bir karısı, evli kızları ve kızlarının çocukları vardı; kendi istek ve arzularına olduğu gibi onlarınkilere karşı da ılımlı ama dirençliydi; seçme yemeklere pek düşküncü. Yunan kabartma taşlarına ve genç dansçı kızlara pek düşküncü. Tümünü bir yana bırakıp bana öncelik tanıdı; otuz yıldır hep ilk önce beni korumayı sonra da yardım etmeyi ön plana almıştı. Fikirler ve tasarımlardan, olsa olsa gelecekteki görüntümden başka henüz hiçbir şeyi ön plana almamış olan benim için bir erkeğin başka bir erkeğe bu yalın bağlılığı şaşılacak bir şey, kavranılması çok zor bir olaydı. Kimse buna değmez ve düşündükçe ben hâlâ bu olaya şaşıyorum. Önerisini kabul ettim; mevkisini kaybetti. İnce gülümsemesi benden sözüne uymamı beklediğini gösteriyordu. Eski bir dosta karşı, sırasız bir şefkat gösterisinin, beni akıl yolundan alıkoymayacağını çok iyi biliyordu; bu kurnaz politikacının benden beklediği buydu. Gözden düşüşünün boyutlarını abartmayalım; birkaç ay uzaklaştırıldıktan sonra Senato'ya kabul edilmesini başardım. Şövalyelik rütbesindeki bu adama verebileceğim en büyük onur buydu. Aile ve kamu olaylarına ilişkin eksiksiz bilgisi yüzünden çok aranan bu zengin Romalı Şövalye, yaşlılık günlerini rahat içinde sürdürdü: Albano tepelerindeki villasında sık sık konuğu oldum. Ne olursa olsun, bir savaş arefesinde, İskender gibi ben de, Roma'ya girmeden önce Korku'ya kurban vermiştim, zaman zaman Attianus'u insan kurbanlarım arasında sayarım.

Attianus tahminlerinde haklı çıkmıştı; saygının bakir altınına, biraz adi korku madeni katılmasaydı kof kalacaktı. Kon-

TELLUS STABILITA

sül rütbesindeki dört adamın cinayete kurban gitmiş olmaları sahne vasiyet gibi kabul edilmişti; dürüst ve yüreği temiz olanlar beni bu olaya bulaştırmayı reddediyorlardı; Kelbiler en beterini düşündükleri için beni daha da beğeniyorlardı. Kızgınlığının birden sona erdiği öğrenilir öğrenilmez, Roma dinginliğine kavuştu; her insanın kendi güvenliğine karşı duyduğu keyif, ölümlerin hemen unutulmalarına yol açtı. Aslında her sabah tümüyle rastlantısal olarak şiddet yerine seçtiğim sevecenliğin, bilinçli ve gönüllü olduğu zannediliyordu. İçeriğinde bazı hesapların yattığı sanılan yalnlığım övülüyordu. Trayan sıradan bir adamın tüm erdemlerini taşırdı ama benim niteliklerim daha beklenmedik niteliklerdi: Bir adım ileriye gidip, kötülüklerin iyi biçimlenmiş durumuydu denilebilirdi. Eskiden olduğum gibiydim. Ancak, önceden kötölenenler şimdi yüceltiliyorlardı: İnce ve kurnaz olmayanların güçsüzlük hatta korkaklık olarak niteledikleri aşırı kibarlığım, şimdi gücümün o pürüzsüz ve parlatılmış kını olarak kabul ediliyordu. Dilekçe verenler karşısındaki sabrım, askerî hastanelerde hastaları sık sık ziyaret edişim, emekli askerlerle dostça yakınlığım büyütülüyordu. Yaşamım boyunca yardımcılarım ya da kiracı çiftçilerime karşı davranışımın bunlar arasında hiçbir fark yoktu. Her birimizin inanıldığından çok erdemlerimiz vardır ama ancak başarı onları ortaya çıkarır, belki de, o zaman bunları uygulayamayacağımız beklenir de ondan... İnsanlar, bir dünya yöneticisinin aptalca üşengeç, küstah ya da acımasız olmadığını şaşkınlıkla öğrendikleri zaman en kötü kusurlarını ele verirler.

Tüm ünvanları reddetmiştim. Saltanatımın ilk ayında, kendim daha farkına varmadan, bazı imparatorların boynuna püsküllü bir atkı gibi takılan, bir dizi onur ünvanı ile donatmış Senato beni. Dacius, Parthicus, Germanicus: Trayan, Parth alaylarının zil ve davullarını andıran bu askerî müziğin kahramanca patlamalarını severdi; onda yankılar ve yanıtlar yaratan bu sesler beni yalnızca sinirlendiriyor ve şaşırtıyordu. Tümünden arındım, hoş sayılabilecek, ülkenin babası ünvanını da bu sırada reddettim; Augustus bu ünvanı, yaşamının ileri yaşlarında kabul etmişti, ben de kendimi henüz bunu hak etmiş görmüyordum. Zafer şölenlerine karşı da benzer tutum takındım; bir sonucu zorlamaktan başka bir becerisi olmayan bir savaş için şöleni kabul etmek saçma olacaktı. Bu direnişlerde alçakgönüllü-

HADRIANUS'UN ANILARI

lük görenler beni gururlu olmakla suçlayanlar kadar yanılıyorlardı. Başkaların üzerinde yaratacağı etkilerden çok kendime sağlayacağı yararlarla ilgileniyordum. Ünümün kendimden kaynaklanmasını, kişiliğimin ayrılmaz bir parçası olmasını istiyordum. Bu akıl çevikliği, güç ve başarıyla değerlendirilmeliydi. Ünvanım olacaksa daha sonra sırası gelecekti; başka bir ünvanlar olacaktı, henüz hiç bir iddiam olmayan gizli zaferlerin kanıtları olacaktı. Şimdilik yalnız, ya da en iyisi Hadrianus olmak için yeterince yapılması gerekli işler vardı.

Beni Roma'ya çok az ilgi göstermekle suçlarlar. Dar sokaklar, kalabalık Forumlar, altın rengi tuğlalar kenti Roma'nın o iki yıl boyunca Devlet ve ben birbirimizi yoklarken kendine özgü bir güzelliği vardı. Doğu ve Yunanistan'dan geri döndüğünde Roma, Roma'da doğmuş ve yalnız kentte büyümüş bir insanın farkedemeyeceği bir garipliğe bürünürdü. Bir kez daha nemli ve kuruma bulaşmış kışlarına, yazlarının, Albano göllerinin ve Tibur çağlayanlarının serinletici etkilerinin yumuşattığı Afrika sıcağına, Yedi Tepe'ye taşra düşkünlüğüyle bağlı kalmakla birlikte giderek hırs, saldırı ve kölelik tehlikeleri yüzünden buralara sürüklenmiş dövmeli kara tenliden, kılı German'e, ince Yunanlı'dan tıknaz Doğulu'ya kadar dünyanın her ırkının karışımına açılan bu köylü nüfusa alışmıştım. Kendimi çıtkırıldımlıktan kurtardım; herkesin gittiği saatlerde hamama gidebiliyordum; şimdiye kadar yalnızca boş ve aptalca bir savurganlık olarak gördüğüm oyunlara tahammül etmeyi öğrendim. Düşüncelerim değişmemişti; yaban hayvanın hiçbir şansı olmayan bu katliamlardan nefret ediyordum ama yavaş yavaş, törensel değerlerini, bilgisiz kitlelerde yarattığı trajik arındırma etkisini anlamaya başlamıştım. Şölenlerimin debdebesinin Trayan'ın kiler kadar olmasını istiyordum ama daha çok sanatsal yönleri ağır basmalıydı ve daha düzenli olmalıydılar. Gladiyatörlerin kusursuzluk kılıç kullanmalarından zevk alabilmek için kendimi zorluyordum, yalnız bu mesleği gönüllü seçmeleri koşulunu getirmiştim. Arenanın tepesinden halka haberciler aracılığıyla konuşmayı, saygılı davrandıkları sürece, kalabalıkları susturmayı öğrendim (benim onlara yaptığımın yüz kat karşılığını verdiler); hakları olan istekleri kabul ettim, nedenini açıklamaksızın hiçbir şeyi reddetmedim. Senin yaptığın gibi imparatorluk locasına kitaplarımı götürmedim; insanların keyiflerini hor gör-

TELLUS STABILITA

mek onları aşağılamak olur. Gösteri iğrenç geldiği zaman Epikтетos'u incelemektense, katlanma çabası benim için daha değerli bir uğraştı.

Töreler özel kararlardır; dürüstlük halkı ilgilendirir. Göze çarpan her tür aşırı serbestlik bana cafcacflı bir gösteri gibi gelmiştir. Sürekli dalaşmalara neden olan kadınların ve erkeklerin aynı anda hamamları kullanmaları geleneğine son verdim. Vitellius'un domuz açlığının simgesi olan o büyük gümüş tabak takımı, buyruğum sonucu eritilip Devlet hazinesine geri verildi. İlk Sezarlarımız miraslara zorla el koymak yüzünden çok nefret uyandırmışlardı; varislerinin kendilerine hak tanıdıkları miraslarını Devlet'e ve bana verilmemesini kurallaştırdım. İmparatorluk ailesinin köle sayısının aşırı boyutlarına bir sınır koydum ve bu kölelerin özellikle zaman zaman üst sınıflarla yarışmaya ve onları korkutmaya yönelik küstahlıklarını engelledim. Yardımcılarımdan birisi bir gün bir senatörle konuşmak küstahlığını gösterdi; adamı tokatladım. Düzensizlik karşısındaki nefretim, borca gömülen mirasyedileri arenada kırbaçlatmayı buyuracak kadar ileri gitti. Rütbelere arası farklılığın korunması amacıyla, kendim Roma dışında giymek zorunluğunu duymadığım, her onur nesnesi gibi rahatsızlık veren giysilerin, ehram ve senatörlük giysilerinin halk arasında her zaman giyilmesinde ısrar ettim. Oturmak ya da yaslanmaya karşı duyduğum tepki sonucu, dostlarımı ayağa kalkarak karşılamayı ve huzura kabul ettiklerimi sonuna kadar ayakta dinlemeyi alışkanlık edindim. Hız yapmak gösterişi kendi amacına ters düştüğü için, caddelerimizde yük taşıyan küstah atlı araba kalabalığının sayısını azalttım; Kutsal yolun dönemeçlerinde, giriş çıkışlarında, ard arda dizilmiş taşıtlardansa yayalar daha hızlı ilerleyebiliyorlardı. Ev sahibimi beni dışarda beklemek gibi usandırıcı bir görevden kurtarmak, güneşin sıcaklığı altında ya da Roma'nın korkunç rüzgârında caddeye kadar beni geçirmeye gelmelerini önlemek için konuk gittiğim evlerde içeriye kadar tahteravanla taşınma alışkanlığını edindim.

Yeniden bizimkilerle birlikte oldum; kız kardeşim Paulina'yı her zaman sevmişimdir ve Servianus da eskisinden daha az itici geliyordu. Kaynanam, Matidia, Doğu'dan dönmüştü ve şimdiden kendisinde ölümcül bir hastalığın belirtileri başgöstermişti; acısını unutturmak için yalan yemekler yaratıyor, bu alçakgönül-

HADRIANUS'UN ANILARI

l  ana kadını birkaç damla zararsız  arapla sarhoş etmek yollarını arıyordum. Can sıkıntısından kentten ayrılan karımın yokluğu, aile zevklerimi eksiltmiyordu. Tüm insanlar arasında sanırım sevindiremediğim tek kişi o oldu; çok da çaba gösterdim sayılmaz. Dul kalan İmparatoriçe'nin kendisini kitaplar ve tefekkür gibi ciddi keyiflere adanmış olduğu küçük eve sık sık gidiyordum; orada Plotina'nın kusursuz sessizliğinin hiç deği me i olduğunu algılıyordum. Ya amaktan yavaş yavaş vazgeiyormuş gibiydi; bahçe ve aydınlık odalar, giderek İlham Perisi'nin kapandığı bir odaya, şimdiden tanrılar arasına karışmış olan bir imparatoriçenin tapınağına benziyordu. Yine de dostluğu zorlayıcıydı; ama düşünülecek olursa istekleri akılcı ve haklıydı.

Dostlarımı yeniden görmeye ba ladım ve uzun bir ayrılıktan sonra yeniden değerlendirmek ve değerlendirilmenin ince zevkini tattım. Zevklerimde ve edebiyata ilişkin ara tırmalarım da bana eskiden eşlik eden Victor Voconius  lm   ; kendisinin  g zel i kencem  diye adlandırdığı, bal rengi bukleleriyle Theslyis'in cenazede bulunması nasıl g l msemelere yol atıysa, benim hazırlamış olduğum cenaze söylevinde kendi şiirlerinin yalanladığı namusu, erdemleri arasında saymam da gülümsemeleri kışkırttı. İkiy zl l ğ m göründüğü kadar bayağı değildi; sanatla yapılan her hoş şey bana namusluymuş gibi geliyordu. Ev sahibinin, yokluğunda güvenlik içinde bırakmak istediği evi gibi Roma'yı yeniden düzene soktum; yeni i birlikiler değerlerini saptamışlar, eski d  manlarım barışmışlar ve daha önceki deneylerde beni destekleyenlerle Palatina'da birlikte yemek yemeye ba lamışlardı. Soframda, Neratius Priscus yasama tasarımlarının taslaklarını çiziyordu; mimar Apollodorus çizimlerini anlatıyordu; kanında yarı yarıya kral soyu olduğu söylenen, eski bir Etr  k ailesinden gelen, soylu ve zengin Ceionius ile Senato'da çevireceğim dolapları konu uyorduk;  arapları tanıdıkları kadar insanları da iyi tanıyordu.

O zamanlar on sekizinde bile olmayan oğlu Lucius Ceionius, çok yalın tuttuğum bu ziyafetlere genç bir prensin canlı inceliğini katıyordu. Şimdiden ho a giden delice alışkanlıkları vardı; dostlarına az bulunur yemekler sunmak tutkusu, iek düzenlemesine ince d   n l ğ , travestilere ve kumara olan a ırısı tutkusu. Martial onun Virgilius'uydu; o  ımarık  iirleri hoş bir yüz-

TELLUS STABILITA

süzlükle okurdu. Ona vermiş olduğum sözler, o günden sonra bana, pahalıya mal oldu; bu dans eden yarı keçi yarı tanrı, yaşamımın altı ayını aldı.

Sonraki yıllarda Lucius'u sık sık gözden yitirdim ama yine de ara sıra gördüm; onun için görüntüsü birbiri üzerine geçmiş anıların, yaşamının hiçbir döneminin kısa bir varlığına ilişkin olmayan bir bileşimi. Roma örneği kibirli bir hakem, zor bölümlerde önerilerimi isteyen ürkekçe biçime bağlı yeni yetişen bir söylevci, ince sakalını büken endişeli genç subay, ölümüne kadar izlediğim öksürmekten yorgun düşmüş hasta, bunların hiçbirisi o zaman varlığını duyurmamıştı. Oğlan çocuk Lucius'un görüntüsü anılarımın daha gizli yerlerinde saklı; bir yüz, bir beden, su mermerinin soluk kırmızılığını andıran bir ten, Callimachus'un aşka dair yazıtlarının tam bir karşıtı ya da şair Strato'nun süssüz ve yalın dizileri.

Artık Roma'dan ayrılmak istiyordum. Benden öncekiler yalnız savaş için ayrılmışlardı; benim için büyük girişimler, barış eylemleri, kendi yaşamım, Roma sınırları dışında başlıyordu.

Yapılması gerekli bir iş daha kalmıştı, Trayan'ın ölüm düşlerindeki tutkusu, zafer şöleni yapılmalıydı. Aslında zafer şöleni yalnız ölümlere yakışıyor. Yaşadığımız sürece bizi başarısızlıklarımızdan ötürü suçlayacak birisi hep çıkar; bir seferinde Sezar'la kabak kafası ve aşıkları yüzünden alay etmişlerdi. Binlerce yıllık unutulmuşluğa, yüzyıllarca süreceğe üne geçişten önce, birkaç saatlik gürültülü debdebe, mezara giriş töreni, ölümlerin hakkı. Yazgılarında artık olayların tersine dönüşü diye bir şey yoktur, yenilgileri bile zaferlerinin parlaklığına ulaşır. Trayan'ın son zafer töreni, sadece biraz kuşkulu olan Pers başarısını anmakla kalmadı, tüm yaşamının onurlu çabalarını da simgeledi. Son yıllarında en çalışkan, en dürüst ve en haksever olan Augustus'tan bu yana Roma'nın en iyi imparatorunu kutlamak için toplanmıştık. Eksiklikleri, yüz ile mermer portrenin kusursuz benzerliğini saptayan belirgin özelliklerden öteye bir şey değildi. İmparatorun ruhu, Trayan Dikili Taşı'nın duragan sarmallığından gökyüzüne yükselmişti. Babalığım tanrı olmuştu; yüzyıldan yüzyıla dünyayı sarsıp değiştirmeye gelen ölümsüz Mars'ın insana dönüşmüş bir dizi askerce görüntüsü arasında yerini almıştı; Palatinus terasında durduğum sürece aramızdaki farklılıkları ölçüp biçtim; ben kendimi daha dingin so-

HADRIANUS'UN ANILARI

nuçlara yöneltiyordum. Gerçek bir Olympia iktidarı düşlemeye başlamıştım.

Roma artık Roma'yla sınırlı değildi; bundan böyle kendisini yeryüzünün yarısıyla bir tutması gerekiyordu; yoksa yok olacaktı. Evlerimiz, batan güneşle gül pembesine ve altına dönüşen kiremitle teraslanmış çatılarımız, krallarımızın zamanında olduğu gibi kent surlarıyla çevrili değildi artık. Gerçek surlarımız şimdi Roma'dan binlerce kilometre ötedeydi. Bu korunma hatlarının büyük bir kısmını ben kendim Germen ormanlarında, Britanya kırlarında kurmuştum. Bir çiçeğin sapına yerleşmişliği gibi, güneşli bir yolun dönemecinden kentin tepesine kusursuzca yerleşmiş bir Yunan kalesine uzaktan her bakışında, bu benzersiz bitkinin kusursuzluğu yüzünden sınırlı olduğunu düşünmüşümdür; uzayın bir noktasında ve zamanın yalnız bir parçasında ulaşılmış bir kusursuzluk. Tek yayılabilmek şansı bir bitkinin tohumundan yayılabilmesi kadardı: Yunanistan fikir çiçek tozlarıyla dünyanın bereketini artırmıştı. Roma, daha ağır, daha biçimsiz, ırmak yakasındaki düzlüğe kollarını bacaklarını salarak hızla büyümeye doğru ilerliyordu; Kent, Devlet olmuştu. Devletin, evrenin düzenine, nesnelerin kutsal yapısına kendisini uydurarak daha da genişlemesini istiyordum. Bir zamanlar yedi tepeli bu kent için yeterli olan erdemler, tüm yeryüzünün gereksinmelerini karşılayacaksa daha esnek ve çeşitli olmalıydı. «Sonsuz» diye ilk kez benim nitelendirebildiğim Roma, giderek Asya mezheplerinin, gençliğin ve ürünlerin yaratıcısı, hem aslanı hem arı kovanını bağrında barındıran ana tanrıçalarına dönüşüyordu. Ama insan eliyle yapılmış, sonsuzluğu amaçlayan her şey, doğanın büyük organlarının değişen ritimleri, kutsal zamanla uyum kurmak zorundadır. Bizim Roma'mız artık Evander'in zamanındaki köy değildi, bir kısmı şimdiden tamamlanmış büyük bir geleceği vardı: Cumhuriyet döneminin yağmacı Roması hükmünü savmıştı; ilk Sezar'ların çılgın başkenti daha ağırbaşlılığa yöneliyordu; biçimlerini bulanık gördüğüm ama yoğrulmalarına yardımcı olacağım başka Romalar da gelecekti. Kutsal ama tümünden ölü, insan ırkları için hiçbir değeri olmayan eski kentleri gezerken, benim Roma'mı bir Thebai, bir Babil ya da bir Tyr benzeri, taşlaşmaktan kurtarmaya kendi kendime söz verdim. Taş bedenine bağlı kalmayacak, Devlet, yurttaşlık,cumhuriyet sözcüklerini içeren daha güvenilir bir ölüm-

TELLUS STABILITA

süzlük yaratacaktı. Ren ve Tuna yakalarında, Batavia Denizi kıyılarında, uygarlığımızın henüz ulaşmadığı ülkelerde, tahta çitlerle çevrili her köy, kurtun sütüyle beslenen, gübre yığını ve saz kulübede yaşamlarından hoşnut uyuklayan Romalı İkiizleri akla getiriyordu; geleceğin bu kentleri Roma örneğini izleyeceklerdi. Coğrafya ve tarihteki rastlantılarıyla, atalarının ya da tanrılarının birbirine benzemeyen istekleriyle, farklı uluslar ve ırklara, insan davranış birliğini, bizden öncekileri yok etmeksizin, akli başında deneyimlerden elde edilmiş bir deneyim mezhobini getirmeliydik. Satıcıların ağırlıklarının dürüst olması, caddelerin temiz ve aydınlık olması için, karışıklık, gevşeklik, dayanıksız inançlar ve haksızlıkla savaşılan, yasalara daha geniş ve haktanır bir yorum getirmeye çalışan yargıçlar en küçük kasabalarda bile Roma'nın varlığını sürdürecekti. İnsan eliyle yapılmış son kentin sonuna kadar Roma ayakta kalacaktı.

HUMANITAS - LIBERTAS - FELICITAS - saltanatımın sikketlerini çekici kılan bu soylu sözcükleri ben yaratmadım. Her Yunan düşünürü, hemen hemen her Roma aydını, dünyayı benim gördüğüm biçimde algılar. Çok sert olduğu için haksız bir yasa ile karşı karşıya kalınca, Trajan'ın yasanın uygulanmasının zamanın ruhuna aykırı olduğuna kızıp yadsıdığını işitmişimdir. Tüm eylemlerini bu «zamanın ruhuna» boyun eğdiren, onları bir düşünürün şişirilmiş düşlerinden ya da iyi bir prensin belli belirsiz amaçlarından öteye götüren ilk kişi belki de ben oldum. Bana verilen görevin, bir karmaşa içinden henüz biçimlenmemiş maddeyi çıkarmak ya da yeniden canlandırmak için bir cesetin üzerine yatmak yerine dünyanın yeniden akılcıca örgütlenmesini isteyen döneme rastladığı için tanrılara şükran borçluydum. Geçmişimizin bize büyük örnekler verebilecek kadar uzun olduğunu ama bizi altında ezecek kadar ağır olmadığını düşünmek beni sevindiriyordu; teknik gelişmemiz, kentlerde sağlık kolaylıklarının gelişip ilerlemesini sağlamıştı; insanları gereksiz kazançlara boğmayacak düzeyde nüfusumuza bolluk vermişti; sanatlarımız, taşıdıkları ağırlığın yorgunluğu içindeki ağaçlar benzeri hâlâ birkaç seçme meyve verebiliyorlardı. Saygın ama hiçbir biçimi olmayan uzlaşmazlıkları süzölmüş, yabancı törenlerden arınmış dinimizin, bizi insanın ve yeryüzünün en eski sırlarına gizemli bir biçimde bağlamasından, aynı zamanda insan davranışına ve gerçeklere laik tanımlar bulmamızı yasaklamamasın-

HADRIANUS'UN ANILARI

dan mutluluk duyuyordum. Özetleyecek olursak, İNSANLIK, ÖZ-GÜRLÜK, MUTLULUK sözcüklerinin henüz kötüye yorulup yıpranmamış olmaları ve değerlerini henüz yitirmemiş olmaları bile beni sevindiriyordu.

İnsanın yeryüzündeki durumunu iyileştirmeye yönelik her çabaya karşı çıkıldığını görüyorum; belki de insanlık alemi böylesine bir uğraşı hak etmiyor. Ama ben karşı koymayı kolaylıkla göğüslüyorum; Caligula'nın düşlerinin gerçekleşmesi olanaksız olduğu sürece, tüm insan ırkının kafası baltanın altına yönelmedikçe, insanlığı taşımak zorundayız ve sınırları içinde tutup son kertesine kadar yararlanacağız; kendi çıkarımız için en iyi şey ona yardım etmek olacak. Benim kendi yöntemim uzun süre kendi üzerimde yaptığım gözlemlere dayanıyordu; kolay anlaşılır her tanım beni her zaman inandırmıştır: Saygı ve nezaket fethetmiştir, mutluluğun her anı beni her zaman akıllandırmıştır. Mutluluğun güçsüzlüğe yol açtığını, özgürlüğün çok gevşeklik getirdiğini, sevecenliğin karşısındakini yozlaştırdığını söyleyen iyi niyetli insanları yarım kulak dinlemişimdir. Doğru olabilir; ama dünyamızın şu durumunda, böylesine bir düşünce, aklıktan ölmekte olan bir adamı birkaç yıl sonra fazla yemekten ötürü rahatsız olabileceği korkusuyla doğru dürüst beslemekten kaçınmak anlamına gelir. Yararsız kölelikler hafifletilebildiğince hafifletilip, gereksiz şanssızlıklar önlenebilse bile, insanın dayanıklılığını sınavacak gerçek kötülükler, ölüm, yaşlılık, onanmaz hastalıklar, karşılıksız aşklar, reddedilen ya da aldatılan dostluklar, öngördüğümüz enginlikte olmayan sıradan ve düşlerimizden sönük bir yaşam, kısacası, nesnelerin kutsal yapılarının neden olduğu üzüntüler dizisi önümüze serilmiştir.

Yasalara pek inancım olmadığını açıkça söylemeliyim. Çok sertceler haklı olarak çiğnenirler. Çok karmaşıksa, insan zekâsı, sürüklenip giden ama çabuk kırılır bu şebekenin çarklarından sıyrılma yollarını bulur. Bu yasalara saygı insan dindarlığında derin kökleri olana yanıt bulur ama yargıçların tembelliğine de yastık olur. En eski yasalar, düzeltmeye çabaladıkları vahşetin bir bölümüdürler; onlar arasında en saygıdeğerleri bir gücün ürünüdür. Ceza yasalarımızın büyük çoğunluğu allahtan suçluların büyük kesimine ulaşamazlar; yurттаşlar yasalarımız hiçbir zaman gerçeklerin büyük ve değişken farklılıklarına uyacak kadar esnek olamayacaklar. Yasalar geleneklerden daha yavaş de-

TELLUS STABILITA

gişirler, zamanın gerisinde kalınca tehlikelidirler ama, zamanından önce geleneklerin ilerisine geçmeleri daha da tehlikelidir. Yine de bu yıpranmış tekdüzelik yığınından, tehlikeli yeniliklerden, tıpta olduğu gibi orada burada birkaç yararlı tasarım ortaya çıkmıştır. Yunan düşünürleri bize insan yapısına ilişkin daha çok şeyler öğrettiler; en iyi yargıçlarımız kuşaklarca sağduyunun çizgisinde çalıştılar. Kısmen reform sayılabilecek kalıcı birkaç reformda benim de etkim oldu. Sık sık bozulan her yasa kötü bir yasadır; düşüncesiz yasal kararların yarattıkları sözdinlemezik daha iyi ve daha haktanır yasalara yol açmadıkça, bunları kaldırmak ya da değiştirmek yasa yapıcısının görevidir. Amaç olarak, yüzeysel kararların akıllıca önlenmesini, onların yerine az sayıda ağırlıklı kararların yürürlüğe konmasını önerdim. İnsanlık aleminin çıkarları için eski reçetelerin yeniden değerlendirilmelerinin zamanı geldiği anlaşılıyordu.

Bir gün, İspanya'da, Tarragona bölgesinde, yarı terk edilmiş bir madeni tek başıma gezerken, bir köle bıçakla üstüme saldırdı. Kırk üç yıllık yaşamının büyük bir kısmını bu yeraltı dehlizlerinde geçirmişti, uzun süren köleliğinin intikamını mantıksal olarak imparatorundan alıyordu. Kolaylıkla silahını elinden almayı başardım; doktorum sayesinde şiddeti yatıştı, başkaları kadar sezişli, pek çoğundan daha bağlı, asıl benliğine döndü. Yasalar gadrar bir sertlikle uygulansaydı hemen idam edilecekti; sonunda benim en iyi yardımcım oldu. İnsanların çoğu bu köle gibidir; gereğinden çok boyun eğicidirler; uzun uyuşukluk dönemlerine acımasız olduğu kadar etkisiz birkaç isyan serpiştirilmiştir. İyi yoluna konmuş özgürlüklerin daha iyi sonuçlar elde edip etmeyeceğini görmek istiyordum ve daha çok sayıda prenze, buna benzer deneyimlerin çekici gelmemiş olmasına şaşıyordum. Madenlere kapatılmış bu barbar benim için tüm kölelerimizin ve tüm barbarlarımızın simgesi oldu. Onların silahını alan elin bir kez güvenilir bir el olduğunu anlattıktan sonra, yalnızca sevecenlikle onları zararsızlaştırarak bu adama davranışım gibi onlara da davranılabileceğini anladım. Günümüze kadar ortadan silinip giden uluslar, eliaçık olmadıkları için yitip gittiler, Sparta, Helot'ların yaşamlarını sürdürmek için bazı çıkarlar sağlasaydı kendi yaşamı da daha uzun olurdu; Atlas'ın gökyüzünün ağırlığını desteklemeye son verip başkaldırıyla dünyayı sarsacağı gün her an gelebilir. Dıştaki barbarların ve içte-

HADRIANUS'UN ANILARI

ki kölelerin uzaktan saygı duymaya ya da alttan yardım etmeye zorlandıkları ama hiçbir kazancından yararlanmadıkları bir dünyanın üzerine kapanacakları anı, önleyebilirsem önlemek, ya da olabildiğince geciktirmek istiyordum. Kentin lağımalarını temizleyen kölelerden, sınırlarda aç susuz dolaşıp duran barbarlara kadar en sefillerin bile Roma'nın yaşamını sürdürmesinde çıkarları olmasına kararlıyım.

Dünyadaki hiç bir felsefenin, köleliği baskı altında tutmayı başaracağını sanmıyorum; hiç olmazsa adını değiştireceklerdir. Bizimkinden çok daha kötü kölelik biçimleri düşünebiliyorum; insanları aptala çevirip durumlarından hoşnut en söz dinler oldukları zaman kendilerini özgür sandıkları makinelere dönüştüren, ya da insan için gerekli zevk ve rahatlıkları yok edip barbar ırkların savaş tutkusunu andıran şiddetli çatışma tutkusunu geliştiren daha sinsi kölelik biçimleri vardır. İnsanın kafasını ve düşünme yetisini böylesine zincire vuranlardansa bizim açık köleliğimizi yeğlerim. Ne olursa olsun, bir insanı başka bir insanın insafına bırakan korkunç durum, yasalarla dikkatlice düzenlenmelidir. Bir kölenin kurmuş olduğu aile bağları dikkate alınmaksızın, adsız bir mal gibi satılmasını ya da bir yargıcın yeminli savunmasını almadan bir köleye alçak bir nesneymişçesine işkence yaptırmasını engelledim. Saygın olmayan ya da tehlikeli mesleklerle kölelerin zorla sokulmalarını önledim; onların gladiyatrörler okuluna, genelev sahiplerine satılmalarını yasakladım. Bu tür mesleklerden hoşlananlar uygulasin bu meslekleri; aslında öyle olunca meslekler de daha kazançlı çıkar. Gözetimcilerin kölelerin gücünü sömürdüğü çiftliklerde, olanak elverdikçe, yerlerine serbest ortakçıları getirdim. Fıkra derlemelerimiz hizmetçilerini köpekbalıklarına parçalatan iyi yemek düşkünlerine ilişkin öykülerle doludur, ancak kolayca cezalandırılabilen rezilce suçlar kimsenin sorguya çekme yürekliliği gösteremeyeceği dürüst ama sevgisiz insanların her gün işledikleri binlerce tekdüze gaddarlığın yanında hiç kalır. Yaşlı kölelerine kötü davranan, herkesin beğendiği zengin, soylu bir kadını Roma'dan kovduğum zaman büyük gürültüler koparmışlardı; yaşlı ana babasını boşlayan kötü bir erkek evlat kamu vicdanını şaşkına çevirir ama ben bu iki insanlık dışı biçim arasında pek fark görmüyorum.

Kadınların durumu garip geleneklerle pekiştirilmiştir; hem

TELLUS STABILITA

uyrukturlar hem korunurlar, zayıf ve güçlüdürler, hem küçük görülürler hem saygı uyandırırılar. Kullanılma biçimlerinin bu çelişkili karmaşasında toplum olgusu doğa olgusunun üzerine binmiş gibidir, ancak ikisi arasındaki ayrılığı fark etmek kolay değildir. Her yönden bu çok karışık durum görüldüğünden daha dengelidir; aslında kadınlar oldukları gibi kalmak isterler; değişikliğe karşı direnirler; ya da onu sadece amaçları için kullanırlar. Eskiye oranla daha çok ya da daha gözle görünür olan bugünün kadın özgürlüğü, bolluk döneminin getirdiği kolay yaşamın bir unsurudur. Eskinin ilkeleri ya da önyargıları gerçekten bozulmamıştır. İster içten olsun ister olmasın, resmi övgüler ve mezar yazıları, endüstriden, namustan ve Cumhuriyet döneminde kendilerinden beklenen ağırbaşlılığın erdemlerine benzer erdemlerle nitelerler analarımızı. Bu gerçek ya da değişiklik sanılanlar, aşağı sınıfların törelerindeki sonsuz özgürlükleri ve burjuvazinin süregelen fazla namus düşkünlüğünü hiçbir yönden değiştirmemiştir. Kadınların güçsüzlüğü, kölelerinki gibi, yasal konumlarından kaynaklanır; hiçbir sınır tanımayan küçük şeylerdeki güçleriyle ölçerini alırlar. Kadınların yönetmediği bir aileye pek rastladığımı sanmıyorum; onlarla birlikte kâhya, ahçı, ayrıcalıklı köle de genellikle bu yönetime katılır. Parasal konularda bir tür vasilik altındadırlar ama, uygulama başkadır. Suburra'nın her küçük dükkânında tezgâhtan sorumlu ve ordan hiç ayrılmadan oturan, tavukçunun ya da yemişçinin karısıdır. Attianus'un karısı gerçek bir işadama gibi aile topraklarını beceriyle çekip çevirmiştir. Yasalar alışılmış uygulamalardan çok farklı olmamalıdır, onun için kadınlara kendi zenginliklerini yönetmeleri, miras bırakıp miras edinmelerinden daha çok haklar tanıdım. Hiçbir kadının kendi isteği dışında evlendirilmemesi konusunda ısrarcı oldum; bu yasallaştırılmış ırza geçme biçimi diğerleri kadar yakışıksız. Evlilik kadınların en büyük girişimi, isteyerek buna katlanmalarından daha haklı hiçbir şey olamaz.

Kötü yanlarımızın bir kısmının nedenini bir çok insanın utanç verici düzeyde varsıl olmalarında, bir çoğunun da akıl almaz derecede yoksul olmalarında aramak gerek. Allahtan ki bu dönemde, bu iki aşırı uç arasında bir denge kurma eğilimi içindeyiz; imparatorların ve derebeylerin büyük boyutlardaki zenginlikleri artık tarihe karıştı: Trimalchio ve Neron öldüler. An-

HADRIANUS'UN ANILARI

cak, dünya ekonomisinin akıllıca yeniden örgütlenmesi için daha pek çok şey yapılması gerekiyor. İktidara geçince, kentlerin imparatora gönüllü katkılarını reddettim; bu bir tür hırsızlıktan başka bir şey değil. Sana da zamanı gelince reddetmeni öneririm. Devlete özel borçları toptan yok saymam daha tehlikeli bir önlemdi ama on yıllık savaş finansmanından sonra her şeye yeniden başlamak gereksinimi vardı. Paramızın değeri, yüzyıla yakın bir süredir tehlikeli bir biçimde düşmüştü; yine de Roma'nın sonsuzluğu, altın sikkelerimizin değişim gücüyle değerlendirilmekte; paraya somut bir ağırlık vermek ve mal olarak gerçek değerlerini belirlemek gerekir. Topraklarımız plansız programsız ekiliyor; Mısır, Afrika, Toscana gibi tek tük şanslı bölgeler ve birkaç tanesi daha, bağ ve tahıl bakımı konusunda titizlikle eğitilmiş köylü topluluklar yaratmayı biliyorlardı. En önemli işlerimden birisi, o sınıfı geliştirerek, daha az becerili, ilkel ve tutucu taşra nüfuslarına onlardan eğitimciler getirmek oldu. Kamu yararını hiç düşünmeyen, büyük toprak ağalarının ekmeyi boşladıkları topraklar rezaletine son verdim; bundan böyle beş yıl ekilmemiş her toprak parçası ondan yararlanmayı öneren çiftçinin olacaktır. Madenler için de durum bunun benzeriydi. Zenginlerimizin pek çoğu Devlete, kamu kuruluşlarına ve imparatora büyük armağanlar verirler; çoğu bunu kendi çıkarları için yapar, birkaç tanesi bencil değildir ama sonunda tümü kazançlı çıkar. Eli açıklıklarının gösterişli sadakalardansa başka bizim almış olmasını, bugüne kadar yapmış oldukları gibi yalnızca kendi çocuklarını zenginleştirmektense varlıklarını toplum yararına geliştirmelerini öğrenmelerini yeğledim. Bu amaçla imparatorluk topraklarının yönetimini kendi elime aldım. Kimsenin cimrinin altın çömleğine davrandığı gibi davranmaya hakkı yok toprağa.

Tüccarlarımız sırasında en iyi coğrafyacılarımız, en iyi yıldız bilicilerimiz ve en bilgili doğa bilimcilerimiz olarak çıkarlar karşımıza. Bankacılarımız insanı en iyi anlayanlar arasındadır. Bu özel yetenekleri kullandım ama el uzatma olasılıklarına tüm gücümle karşı koydum. Gemi yapımcılarına yardımlar, yabancı uluslarla olan ticaretimizi on katına çıkardı; böylece çok masraflı imparatorluk filomuza, az harcamayla yeni destek sağlamayı başardım. Doğu ve Afrika üzerinden yapılmakta olan ithalata gelince, İtalya gerçekten bir ada olsa sanki daha iyi

TELLUS STABILITA

olurdu; kendi kendine yeterli olamadığı ve yaşamını sürdürmek açısından tahıl tüccarlarına bağımlı olduğu sürece yapılacak tek şey, bu vazgeçilmez işadamlarını birer memur yerine koyarak yakından izlemek olacaktı. Son yıllarda, eski topraklarımız, belki de daha artırılması olası bir bolluk düzeyine ulaştılar ama bu bolluktan yalnızca Herod Atticus bankasının ya da bir Yunan köyünün tüm yağını alan küçük vurguncunun ötesinde herkesin yarar sağlaması önemliydi. Kentlerimize yığılan, her tavernada fısıldaşan, tezgâha eğilip kendilerine hemen yarar sağlamayacak politikaları küçümseyen bu iğrenç, şişko, geviş getiren bol sayıda aracı ırkını ortadan kaldıracak hiçbir yasa sert sayılmamalı. Kıtık dönemlerinde, Devlet silolarından yapılacak haklı bir dağıtım, fiyatların rezilcesine yükselmesini kontrol altına alır ama ben, üreticilerin, Galya'daki bağcılarının, Karadeniz'deki balıkçıların, kendilerini örgütlemelerini daha çok istiyordum. (Balıkçıların elde ettikleri az bir para, havyar ve tuzlu balık ithalatçılarınca savrulup gidiyor ve aracılar o çok tehlikeli uğraşların ürünlerinden semiriyorlardı.) Adalar denizinden bir grup denizciyi tek bir ortaklık altında birleştirip kasabalardaki satıcılarla dolaysız ilişki kurmaya ikna ettiğim gün, yaşamımın en keyifli günlerinden biri oldu. Yönetici olarak bundan daha yararlı olamazdım.

Ordu açısından barış, genellikle iki çatışma arasında geçen şamatacı bir başıboşluk dönemidir. Eylemsizlik ya da düzensizlik karşısındaki seçenekler, önceden kararı alınmış bir savaşa hazırlık ve sonra da savaşın kendisidir. Bu tür tekdüzelikleri kırdım; ileri karakolları düzenli olarak denetlemek, barış dönemi ordusunun işe yaramasını sağlamak için yaptığım pek çok şeyden sadece birisiydi. Her yerde, Kolonya'da kardan korunmak için ya da Lambaesis'te çöl fırtınalarından barınmak için olsun, askerler, tüm yapılarını, talim alanlarını, barakalarını, düzlükten dağlık yerlere, orman kıyısından çöle kadar benzer biçimde yayarlar ya da bir araya toplarlar; yararsız her tür malzemenin satılması için emir verdiğim dükkânlarından, imparator heykelinin tepesinden baktığı subay kulüplerine kadar tümü benzer biçimdedir.

Ancak bu benzerlik yalnızca görünürdedir: Birbirleriyle değiştirilebilecek kışlalar hiç de birbirleriyle aynı olmayan kalabalık yardımcı birlikler barındırırlar; her ırk, orduya kendi özel

HADRIANUS'UN ANILARI

gücü, kendine özgü silahları, piyadelerinin, atlılarının, okçularının dehasıyla katkıda bulunur. O düzensizlikte, imparatorluğun tümü için araştırmakta olduğum birlik içinde farklılıkların kaba bir benzerini buldum. Buyruk verilirken ulusal dillerinin kullanılmasına yetki verdim ve askerlerin kendi savaş çılgınlıklarını atmalarını özendirdim; barbar kadınlarla eski askerlerin birleşmelerini onayladım, kamp yaşamının güçlüklerini yatıştırmak amacıyla, bu yalın ve bilgisiz adamlara adam gibi davranabilmek için çocuklarına yasal konum tanıdım. Çevikliklerini tehlikeye sokmayı göze alarak, onlardan savunmalarını beklediğimiz topraklara bağlanmalarını amaçladım; orduyu bölgeselleştirmekten çekinmedim. Cumhuriyetin ilk yıllarındakine benzer milisler gibi, her insanın kendi toprağını ya da çiftliğini savunacağı düzeni imparatorluk boyutlarında yeniden kurabileceğimi umuyordum.

Her şeyden çok askerlerin teknik yeteneklerini geliştirmek için çalıştım; amacım, bu askerî merkezlerden uygarlığın kaldıran bir kafaya sahipti. Sürekli atışıyorduk, ancak engin bilgisi tim. Korinthos kemeraltı direklerini ve ırmak yakası boyunca racı gibi yararlanmak, sivil yaşamın daha ince aletlerinin körleştirmiş olabileceği yerlere yavaş yavaş çakılan keskin ve güçlü bir çivi gibi girebilmektir. Ordu, ormanda yaşayanlar, bozkır ve kırlara yerleşenlerle daha incelikli kent nüfusu arasında bağlayıcı halkayı oluşturmaya başlamıştı; barbarlara ilk eğitimi, kültürlü Yunanlılara ya da Roma'nın rahatına alışmış kendi binici gençlerimize dayanıklılık ve sorumluluk eğitimi sağlıyordu. Asker yaşamının çetin unsurları gibi kaçamaklı kolaylıklarını da kendim yaşamış olduğum için iyi biliyordum. Subayların sık sık izin almalarını yasaklayarak özel ayrıcalıkları ortadan kaldırdım ve kampları masraflı bahçeler, eğlence pavyonları ve ziyafet salonlarından temizledim. Bu gereksiz yapılar, hastanelere, eski askerler için evlere dönüştürüldü. İnsanlarımızı çok genç yaşta askere alıyor ve çok ileri yaşlara kadar alıkoyuyorduk; bu uygulama hem acımasızdı hem de pek ekonomik değildi. Tümünü değiştirdim, Augustus düzeninin zamanımızın insancıl eğilimlerini yansıtması gerekiyordu.

Biz imparatorlar Sezar değiliz; biz devletin görevlileriyiz. Bir gün, sonuna kadar dinlemeyi reddettiğim bir davacı kadın, onu dinlemeye zamanım yoksa, ülkeyi yönetecek zamanımın da

TELLUS STABILITA

olmadığını söylediği zaman haklıydı. Ondan özür dilemem yalnızca biçimsel değildi. Yine de zaman yetersiz. İmparatorluk genişledikçe, yetkinin çok farklı unsurları devlet başkanının elinde toplanma eğilimi gösteriyor; zaman açısından çok sıkışık olan bu adam, görevlerinin bir kısmını başkalarına devretmek zorunda; çevresine güvenilir insanlar topladıkça dehası daha çok ortaya çıkar. Claudius ve Neron'un en büyük suçları, üşengeçlik içinde kendilerini derebeylerine ve kölelerine temsil ettirmeleri ya da onları kendilerine danışman yapmış olmalarıydı. Yaşamımın ve gezilerimin bir bölümü, yeni bir bürokrasinin yönetim başkanlarını seçmek, onları eğitmek, görevleriyle becerilerini yapabildiğimce hakseverlik içinde bağdaştırmakla, Devletin dayanağı olan orta sınıflara yararlı iş olanakları sağlamakla geçmiştir.

Bu memurlar ordusunun tehlikelerinin farkındayım; kısaca, tekdüzenin ölümcül çoğalışı biçiminde tanımlanabilir. Yakından izlemezsek, gelecekteki yüzyıllar için kurgusu yapılmış olan bu mekanizma çarpılabilir; sahibi, yıpranmanın etkisini önceden görüp onarmalı ve hareketlerini düzenlemelidir. Ancak deneyimler, bizden sonra yerimize geçecekler konusunda ne denli titiz olursak olalım, sıradan imparatorların sayısının her zaman akıllılardan daha çok olacağını, her yüzyılda hiç olmazsa bir aptalın saltanata geçebileceğini göstermiştir. İyi örgütlenmişler, bunalım dönemlerinde, bu iş yerleri, yapılması gerekeni sürdürecekle ve iki iyi yönetici arasındaki zamanı dolduracaklardır. (Bu süre sırasında çok uzun da olabilir.) Bazı imparatorlar, fetihlerin ve sonsuz alaylarını, boyunlarından bağlı barbarlar dizisini peşlerinden sürüklemeyi severler. Benim alaylarımı farklı olacak; eğitmeye çalıştığım en iyi memurlardan kurulu olacak. İmparatorluk Konseyi sayesinde, Roma'yı, sırasında yıllarca bırakıp kısa süreler için geri dönme olanağı sağlayabildim. Tehlike anlarında semaforla, diğer zamanlardaysa en hızlı haberciler aracılığıyla iletişim kurabildim. Konsey de kendi açısından başka yararlı yardımcıları eğitti. Yetkilerini ben sağladım; etkin eylemleri benim başka yerlerde iş yapma özgürlüğümü yarattı. Çok endişe duymaksızın ölüme gitmeme de izin verecek bu durum.

Yirmi yıllık iktidarımın on iki yılını belirli bir yeri mesken seçmeksizin geçirdim. Sırasıyla Asya tüccarlarının saray yavru-

HADRIANUS'UN ANILARI

su evlerinde, ağırbaşlı Yunan evlerinde, sıcak hava ısılı hamamlarıyla Roma Galya'sının güzel villalarında, kulübelerde ve çiftliklerde yaşadım. Yine de yelken bezi ve ip mimarisi hafif çadırları yeğlerim. Denizdeki yaşam karadakiler kadar çeşitliydi; cinnastikhanesi, kütüphanesi olan bir gemim vardı ama hareket durumunda bile olsa kendimi tek bir yerleşme yerine bağlayacak tüm sabitliklere güvensizliğim vardı. Suriyeli milyonerin üç direkli yelkenlisi, filonun kadırgası, Yunan balıkçısının hafif filikası, tümü eşit biçimde arzularımı karşıladı. En büyük gösterişim hızı; iyi atlar, hızlı arabalar, olabildiğince hafif yük, iklimle en uygun giysiler ve takılar gibi hızı kesmeyen şeyler. Ama en büyük zenginliğim kusursuz sağlığımdı. Yirmi fersahlık zorunlu bir yürüyüş bana mısın demezdi; uykusuz geçen bir gece rahat düşünebilmek için yaratılmış bir fırsattan başka bir şey değildi. İnsanların çoğu uzayıp duran gezilerden hoşlanmazlar; bu tür geziler, tüm alışkanlıkları kırar ve önyargıları sonsuza dek sarsar. Ben ise hiçbir önyargım olmasın, alışkanlıklarım en alt düzeye insin diye uğraşıyordum. Yumuşak bir yatağın verdiği keyifi istiyordum ama dünyanın kaba ya da pürüzsüz çevresiyle, çıplak toprağın temasını ve kokusunu da seviyordum. İster Britanya'nın un çorbası, ister Afrika'nın kavunu olsun her tür yiyeceğe alıştım. Bir seferinde bir Germen aşiretin en lezzetli yemeği sayılan kokmuş av eti yedim; kustum ama denemiş oldum. Aşk konusunda zevkimin çok belirgin olmasına karşın onda da tekdüzelikten korkuyordum. Koruyucularım arasında en iyilerini alıkoyarak sayılarını olabildiğince azalttım ve diğer insanlarla arama girmelerini önlemek, hareketlerimde özgür olabilmek için çok dikkat ettim ve herkesin bana ulaşabilmesini sağladım. Britanya'nın kayalar üstündeki tahtı ya da Daçya palasının üzerindeki amblem gibi kendi seçtiğim o yönetim birimleri, eyaletler, gölge aradığım ormanlar, susuzluğumu giderdiğim kuyular, durakladığım yerlerde rastlaşmalar, bilinen ve sırasınca sevilen yüzlerden kurulu belirginlikleri olan varlıklardı. Roma'nın belki de dünyaya en büyük armağanı olan yollarımızın, her kilometresini tanımaya başladım. Ama en iyisi, en unutulmazı, yolların dağ eteklerinde son bulduğu zaman, bir yarıktan ötekine, bir kaya parçasından ötekine atlayıp Alpler'in bir doruğundan ya da Pireneler'in yüksekliklerinden günün doğuşunu yakaladığım andı.

TELLUS STABILITA

Benden önce az sayıda insan dünyayı gezmişti; Pitagoras, Platon, birkaç düzine düşünür ve birkaç serüvenci. İlk kez bir insan, görmek, reformlar gerçekleştirmek ya da yeni şeyler yaratma özgürlüğünü hem bir gezgin hem de bir efendi olarak gerçekleştirmiş oluyordu. Fırsat bana düşmüştü; yetki, yaradılış ve dünya arasında böylesine mutlu bir uyumun bir kez daha sağlanabilmesi için yüzyıllar gerekebileceğini düşünüyordum. O anda yeni olmanın, evliliğin bile pek bağımlı kılmadığı yalnız bir adam olmanın yararlarını anladım; çocuksuz, hemen hemen hiçbir atası olmayan, dışarda Ithake'si olmayan bir Odysseus. Başka hiç kimseye söylememiş olduğum bir şeyi burada itiraf etmeliyim; sevgili Atina, hatta Roma da olmak üzere hiçbir yere tam anlamıyla ait olma duygusuna hiç kapılmadım. Her ülkede yabancı olmama karşılık hiçbir yerde yabancılık çekmedim. İmparatorluk sanatı kapsamına giren farklı meslekleri uygulayıp durdum. Kullanıla kullanıla bollaşıp rahatlayan bir giysi gibi askerlik yaşamımı yeniden sürdürdüm, barbar dillerin baskısıyla bozulan, bilinen bulucukların ve açık saçıkların serpiştirildiği, bozuk kışla ağzını yeniden benimsedim, talim günlerinin ağır araçlarına, sol kola takılan bir kalkanın gövdenin tüm dengesinde yarattığı değişikliğe yeniden alıştım. Nereye gidersem gideyim, ister Asya'da bir eyaletin hesaplarını, ister kamu hamamlarının yapımında bir Britanya kasabasının borçlarını incelemek için olsun, muhasebecinin sonsuz görevleri, mesleklerim içinde en çetini oldu. Yargıçlık görevimden önceden de söz etmiştim; başka işlerden edinilen kıyaslamalar geliyordu aklıma; hastalara bakmak için kapı kapı dolaşan doktoru, bir kaldırımı onarmak ya da ana su borusunu lehimlemek için çağrılmış yol işleri işçisini, gemide oradan oraya koştururan, kürekçileri özendirip kamçıyı kullanmamaya çalışan gözeticiyi düşündüm. Ve bugün, villanın terasından, kölelerin meyve ağaçlarını budamasını, çiçek yataklarından otları temizleyişlerini izlerken işini bilen bir bahçıvanın o düzenli gidip gelmelerini düşündüm.

Berberimde götürdüğüm esnaf bana dert olmuyordu, geziye duydukları ilgi benimki kadar güçlüydü. Ama yazarlar ve bilim adamlarıyla takışmalarını oluyordu. Vazgeçilmez Phlegon, yaşlı bir kadın gibi yaygaracıdır ama yıllarca yazmanlığımı sürdüren tek kişi o olmuştur, hâlâ da benimle birlikte. Bana Latince yazmanlık yapmasını önerdiğim ozan, Florus, sağda solda,

HADRIANUS'UN ANILARI

İskit ülkesi soğuğu ya da Britanya yağmuru ile boğuşmaya zorlanan bir Sezar olmak istemediğini bağırdı herkese. Uzun yürüyüşlerimiz de ona çekici gelmiyordu. Ben de kendi açımdan, her akşam karşılıklı aynı şakaların yapıldığı, herkesin ortaklaşa aynı sivrisineklerle yem olduğu tavernalarda Roma'nın yaz günlerinin keyfini çıkarması için ona izin verdim. Suetonius'u arşiv müdürlüğü görevine atadım, böylece Sezar'ların yaşam öyküleri için gerekli gizli belgeleri elde edebilecekti. Tranquillus, adı kendisine çok yakışan bu becerikli adamı insan bir kitaplığın dışında düşünemezdi; Roma'da kalarak, karımın yakınlarının ve dünyanın gidişatına kusur bulmak için toplanan mutsuz tutucuların oluşturduğu küçük çevreye katıldı. Bu grubu pek sevmiyordum, Tranquillus'u emekliye ayırdım. Sabin Tepeleri'ndeki kulübesine çekilip rahat rahat Tiberius'un zalimliklerini düşünebildirdi artık. Yunanca yazmanlık görevine, bir süre için Arlesli Favorinus getirildi. Tiz bir sesi olan o cücenin de bazı incelikleri vardı ama şimdiye kadar rastladığım en yanlış sonuçları çıkaran bir kafaya sahipti. Sürekli atışıyorduk, ancak engin bilgisi hoşuma gidiyordu. Hastalık hastası olduğu için onunla eğleniyordum, tıpkı bir aşğın el üstünde tuttuğu metresi gibi ilgileniyordu sağlığıyla. Hintli yardımcısı, Doğu'dan izzet ikram getirtilen pirinçten, pilav yapardı ona; ne yazık ki, bu dışardan gelme aşçı Yunanca'yı çok kötü konuşuyordu ve başka dillerde de fazla bir şey söylemediği için bana kendi ülkesinin gariplikleri konusunda hiçbir şey öğretmedi Favorinus, yaşamında az rastlanır üç şeyi başarmış olmakla övünürdü. Galyalı olmasına karşın kendisini herkesten iyi Hellenleştirmişti; aşağı sınıftan gelmişti ama sürekli imparatorla kavga ettiği halde başına hiç belâ gelmiyordu; bu özel durum konusunda övünmesi gereken bir kişi varsa o da bendim iktidarsız olmasına karşın evli kadınları kandırmak suçundan sürekli ceza öderdi. Taşradaki hayranlarının, kendisini birkaç kez kurtarmak zorunda kaldığım, güç durumlarına neden oldukları doğrudur. Bu işlerden bir zaman sonra bıktım ve Eudemo, Favorinus'un yerini aldı. Yine de çok iyi yardımcılarım olduğunu söyleyebilirim. O küçük dostlar ve memurlar grubunun saygısının, gezilerin o kaba yakınlıkları arasında nasıl sürebildiğini bir tek tanrılar bilebilir; bağılıklarından çok ağızlarını tutmasını bilmeleri şaşırtmıştır beni. Geleceğin Suetonius'ları kişiliğime ilişkin bir kaç fıkra üretebilecekler. Kamu benim yaşamıma ilişkin ne biliyorsa kendim açıkladım. Dostlarım

TELLUS STABILITA

siyasal ya da diğerk gizlerimi sakladılar; onlar için benim de aynı şeyi yapmış olduğumu söylemek haksızlık olmaz.

Yapı yapmak toprakla işbirliği kurmak demektir; kır görüntüsüne insanın damgası vurularak sonsuza dek görünümünü değiştirilmiş olur; kent yaşamını oluşturan yavaş değişikliğe katkıda bulunmak demektir bu. Bir köprünün ya da bir çeşmenin tam yerini bulmak, bir dağ yoluna kusursuz ve aynı zamanda en iktisadi çözümü getirecek olan dönemece karar vermek öyle kolay bir iş değildir... Megara'ya giden yolun genişletilmesi Skiron Yamaçları eteğindeki kıyıyı değiştirdi; Antinoopolis'i Kızıldeniz'e bağlayan, sarnıçlı, nöbetçi kulübeli, kaldırım taşlı, iki bin stadyalık yol, çölü, tehlikeli olmaktan kurtarıp güvenlik çağına kavuşturdu. Asya eyaletinin beş yüz kentinden toplanan gelirlerle Troas'ta yaptırılmış olan su kemerleri düzeni pahalı sayılmaz; Kartaca su kemeri, Pun savaşlarının acımasız koşullarının suçunu kısmen olsun ödemiş oldu. Surların yapımı sonuç olarak kanalların yapımıyla aynı şeydi: Bir kıyı ya da bir imparatorluğun, dalgalara ya da barbarların saldırılarına karşı koyabildiği, onları püskürtebileceği, durdurabileceği ya da kırabileceği çizgiyi bulabilmekti, amaç limanlar yapmak, körfezleri dermek, demektir. Kitaplıklar kurmak, kamu yararına kilerler yaptırmak, şimdiden elinde olmaksızın belirtilerini farkettiğim ilerideki ruhsal kışlara yedek erzak biriktirmek demektir.

Bir çok onarımlar yaptırdım. Yeniden yapım geçmiş halindeki zamanla işbirliği yapmak onu kavramak ya da değiştirmek, gelecekteki sürecine durak olmak demektir. Taşların altında, kaynakların gizini bulmak demektir.

Yaşam kısadır; durmaksızın, tümenden bize yabancıymışçasına, bizden önceki ya da bizden sonra gelecek yüzyıllara değiniriz, ama, taşlarla oyunlarımda onlara yaklaştım. Pekistirdiğim bu duvarlar yok olmuş bedenlerin sıcaklığını hâlâ sürdürüyor; daha doğmamış eller bu dikili taşları okşayacak. Kendi ölümüm ve özellikle başkalarının ölümlerini her düşünüşümde yıkılmaz uzantılar ekledim yaşamlarımıza. Tuğla, geldiği yere, toprağa döner ama yavaş yavaş döner. Yapı, bir kale, bir mezar bir arena görüntüsünü yitirse bile, tuğlanın gözle seçilmeyen ufalanışı ve birikimi geride bir dağ bırakır. Yunanistan ve Asya'da, bir kez kesildi mi insan ölçü ve oranlarına sadık kalan, bir direğin en ufak parçasında bile tüm bir tapınak planının

HADRIANUS'UN ANILARI

yaşamını sürdürebildiği, o güzel malzemeyi, yerli mermeri seçtim.

Mimari, Vitruvius'un dört emrini aşan değişiklik olasılıkları taşıyor, bu bakımdan ondan daha zengin; büyük taş parçalarını, müzik tonlarımız gibi sonsuz bileşimler bekliyor. Pantheon için kuşlara bakan falcıların ve kahinlerin Etrüsk'üne döndüm; İyonya tarzının güneşinde yuvarlaklaşan Venüs tapınağı bunun tam karşısı; tanrıçanın çevresini kuşatan gül rengi ve beyaz karışımı direkler var; Caesar ırkının çıktığı o etten kemikten yapılmış Venüs, tanrıça. Bir tepede yükselen Atina Olympieion'u ovaya yayılan Parthenon'la denge oluşturmalıydı; enginlik kumsuzluğa karşı, hırs dinginliğin önünde diz çökmüş, debdebe güzelliğin ayaklarına kapanmış olmalıydı. Antinous'un dua odaları ve tapınakları, yaşam ile ölüm arasında bir geçiti andıran gizemli odalardı; insanın nefesini kesen bir mutluluk ve acının dinlendiği yerlerdi, dua ve ölüme çağrı yerleriydi; orada yasımla başbaşa kalıyordum. Tiber yakasındaki kabrim Appia yolunun eski kemerli kabirlerinin dev boyutlarda bir örneğidir ama oranları, onu, terasları ve kuleleriyle insana yıldızlara daha yaklaştığını anımsatan Ktesiphon ve Babil'e dönüştürüyor. Mezar meraklısı Mısır, dikilitaşları, boş mezarların sfenkslerini çıkarıp ortaya. Bu tür meraklara kayıtsızlıkla karşı çıkan Roma'ya arkasından akıtılan gözyaşlarının sonsuza dek yetersiz kalacağı bir dostun anısını bırakmış, hatta kabul ettirmiştir.

Villa, gezilerimin mezarıydı. Asya prenslerinin çadırlarının mermerden koşutu, göçebenin son konak yeri idi. Hoşumuza giden hemen hemen her şey biçimler dünyasında daha önceleri denenmiştir; ben başımı renkler dünyasına çevirdim; denizin derinlikleri kadar yeşil yeşim taşı, ten kadar yoğun somaki taşı, bazalt ve yanardağdan çıkan kara taş. Sarkıtların al rengi giderek daha çarpaşık süslerle bezeniyor; duvarların ya da kaldırımların mozaikleri ne çok altın rengi, ne bembeyaz, ne de kapkaraydı. Her yapı taşı bir isteğin, bir anının, sırasında bir karşı koymanın garip bir biçimde taş kesilmesi idi. Her yapı bir düşün grafiği idi.

Plotinopolis, Hadrianopolis, Antinoopolis, Hadrianothere-rae... Bu insan kovanlarını elimden geldiğince çoğalttım. Kentlerin doğumuna, mühendisler, mimarlar, duvarcı ustaları ve su ustaları başkanlık eder, işlem belirli gizemli becerileri de zorunlu

TELLUS STABILITA

kılar. Çoğunlukla ormanlardan, çöllerden, işlenmemiş topraklardan kurulu bir dünyada, kaldırım taşı sokakları, şu ya da bu tanrı için tapınağı, kamuya açık helâları, berberin müşterileriyle Roma'dan gelen haberleri tartıştığı dükkânı, yufkacısı, ayakkabıcısı, belki de bir kitapçısı, doktorunun tabelası, arada sırada Terentius'un bir güldürüsünün sahnelendiği tiyatrosu ile bir kent gerçekten hoş bir görüntüdür. İnce zevklilerimiz kentlerimizin bir örnekliğinden yakınırılar, her yerde imparatorun aynı heykeli, aynı su borularını görmekten bıkmışlardır. Yanılıyorlar, Nimes'in güzelliği Arle'in güzelliğinden çok farklı. Şimdi üç kıtada görülebilen o aynılık, gezgine, kilometre taşına benzer bir güven verir; kasabalarımızın en sevimsizlerinde bile duraklama yerinin barınmanın rahatlatıcılığının önemi vardır. Bir kent: İnsanların başka insanlar için yaptırdıkları o çerçeve, isterseniz tekdüze bulun, bu tekdüzelik içinde bal akan bal peteğinin tekdüzeliğini andıran, bir buluşma ve alışveriş yeridir; köylülerin ürünlerini satmak için, gelip yapıların önünde, direkler altındaki resimleri ağızları açık izleyerek zaman geçirdikleri yerdir.

Benim kentlerim rastlantılardan, karşılaşmalardan doğmuştur: Karşılaşmalarından, hem de imparator olarak öngördüklerimle kişisel yaşamımdaki olayların bağlarından doğmuştur. Plotinopolis, Trakya'da yeni pazar kasabaları gereksinimi ile Plotina'yı onurlandırmak arzumdan doğmuştur. Hadrianotherae Küçük Asya'nın ormanlara yerleşmiş insanların ticaret yapmalarına yardımcı olmayı amaçlamıştır, başlangıçta, yaban hayvanlarıyla dolu ormanı, Tanrı Attys tepesinin eteğindeki kaba yontulu kerestelerden av evi, her sabah içinde yüzdüğümüz köpüklü ırmağıyla kendim için yazları gideceğim bir yer olarak düşünülmüştü. Epiros'taki Hadrianopolis, yoksullaşmış bir bölgenin göbeğinde, bir kent merkezi oluşturdu, başlangıcını Dodona kahinine yapmış olduğum bir ziyarete borçludur. Trakya'daki Hadrianopolis barbar ülkelerin sınırında, Sarmat savaşlarının eski askerlerinin yerleşmiş olduğu, stratejik önemde tarımsal ve askeri bir ileri karakoldur, orada yerleşmiş eski askerlerin her birinin güçlerini, zayıf noktalarını, adlarını, kaç yıl askerlik yapmış olduklarını ve yaralarının nedenlerini bilirim. Antinopolis, hepsinden daha çok sevdiğim o yer, felaket yerinde doğmuş, ırmakla uçurum arasında dar, kırıç bir toprakla sınırlı-

HADRIANUS'UN ANILARI

dır. Bundan ötürü, Hindistan'la ticaret ırmak trafiği, bir Yunan kentinin bilgiçlik taslayan güzellik ve zerafeti gibi başka kaynaklarla zenginleştirilmesi gerektiğine inandım. Dünya üstünde bundan daha az yeniden görmek istediğim bir yer olduğunu sanmıyorum ama bu kentle uğraştığım kadar pek azıyla uğraştım. Gerçek bir sütunlar kenti, aralıksız direklerin çevrelediği avlular ve yapılar. Tapınağın girişi ve zafer kemerinin heykellerine ilişkin konular için Vali Fidus Axuila ile haberleşiyorum; anılarımı sınıflandıran, hem açık hem gizli, yönetsel, dinsel birimlerinin ve sancak bölümlerini simgesel adlarını ben seçene uygun, düzenli aralıklarla dizilmiş palmiye ağaçlarının planını ben kendim çizdim. Birbirine paralel sokaklarla kesilmiş, Yunan tiyatrosundan mezara giden geniş bir caddeyle ortasından ikiye bölünmüş bu kusursuz dörtgeni kafamdan sayısız kez gezindim.

Çevremiz heykellerle dolu; resim ve heykellerin en olağanüstülerinden gına getirmişiz ama bu bolluk da bir aldanma, artık benzerlerini yaratamayacağımız bir düzine kadar başyapıtı yeniden yapıp duruyoruz. Başka koleksiyoncular gibi ben de Villa için ve Hermaphorite ve Kentevros'u, Niboid ve Venüs'ü kopuya ettirdim. Mümkün olduğu kadar bu biçimler müziği arasında yaşamak istedim. Yitip gitmiş teknikleri, amaçları yeniden yakalayabilecek, eskiyi bilen, geçmişin düşünce ve yöntemlerini denemeyi özendirdim. Önceleri beyaz olarak gösterilen soyunmuş Marsyas'ı, kırmızı mermerden çeşitlemelerini yaptırarak boyalı resimler dünyasına yeniden mal etmiş oldum; ya da solgun Paros mermeri üzerine Mısır heykellerinin kara kumlu görünümünü geçirerek, putu, hayalete dönüştürdüm. Sanatımız kusursuzdur, yani tamamlanmıştır, ama bu kusursuzluk, arı bir ses benzeri, ince bir biçimde değiştirilebilir; yine de o bulunan çözümlere beceriyle yaklaşmak ya da geri çekilmek oyununu oynamak için fırsatımız var; denetimin ya da aşırılığın sınırlarına kadar gidip, o güzel alana sayısız yeni yapılar sokabiliriz.

Scopas'ı akılcıca izlemekte özgür olmak ya da Praksiteles'ten zevkle ayrı düşmek gibi insanın gerisinde birçok karşılaştırma noktaları olması, kendi yararınadır. Barbar sanatlarıyla kurmuş olduğum ilişkiler, her ırkın kendisini belirli konularla ve bu konular içinde görülebilir belirli tarzlarla sınırladığına inandırdı beni; her ırka açık olasılıklar içinde de her dönem kendi seçti-

TELLUS STABILITA

mini yapıyor. Mısır'da dev boyutlarda tanrılar ve krallar gördüm; Sarmat tutuklularının kollarında gördüğüm bilezikler'ha-bire dörtnala giden atı ya da birbirilerini yiyip yutan aynı yılanları yineleyip duruyordu. Ama bizim sanatımız (Yunan sanatı demek istiyorum) kendisine insanı merkez seçmiştir. Yalnız ve yalnız biz, dinlenen bir bedenin gizli gücünü ve çevikliğini göstermeyi bilmişizdir; yalnız bizi, yumuşak bir kaşı akıllı bir yansımanın simgesi yapabilmişizdir. Ben, bizim yontu ustalarımız gibiyim; insan olan yeterli bana; onda sonsuza kadar her şey benim; herşeyi buluyorum. Kentavros'un onda görüntüsü bana çok sevilen ormanları özetler ve fırtına rüzgârları, bir deniz tanrıçasının dalgalanan örtüsünden başka hiçbir yerde daha iyi soluk alamaz. Doğal nesneler ve kutsal amblemler ancak insana ilişkin ağırlıklarıyla değer kazanırlar benim için; erkeklik uzvu ve cenaze çam kozası, çeşme başında uykuya dalanları anımsatan kuşulu vazo, sevgilisini gökyüzüne taşıyan yarı aslan yarı kartal ejder.

Portre sanatı beni çok ilgilendirmedir. Yüzünün son kırışığına kadar, her sigili kopya edilen bizim Roma büstlerimiz, ancak belge olarak değerlidirler; yaşamımızı dirsek dirseğe birlikte çürüttüğümüz ama ölür ölmez unuttuğumuz insanların delikli kaplılarıdır bunlar.

Yunanlılar, tam tersine insan kusursuzluğunu öyle çok sevmişlerdir ki çeşitli görünüşlerini hiç dikkate almamışlardır. Mermerin beyazlığıyla değişmiş o koyu renk yüze, o iri iri açılmış gözlere, titremesine kadar denetlenmiş o ince ama etli dudaklara, kendi benzerime bir göz atıp geçerdim. Ancak bir başkasının yüzü çok daha fazla ilgilendirdi beni. Yaşamımda önem kazanmaya başlar başlamaz, sanat bir gösteriş bir lüks olmaktan çıkıp, bir tür kaynak, yardıma koşan bir biçime dönüştü. O görüntüyü dünya benimsesin diye zorladım; herhangi bir çalışkan adamdan ya da bir kraliçeden çok o gencin portresi yapıldı. Başlangıçta, değişmekte olan bir biçimin birbirini izleyen güzelliklerini heykellerle belgelemek istiyordum; sonradan sanat, yitirilmiş bir yüzü canlandırabilecek bir tür gizemli işleme dönüştü. Dev boyutlarda resimler, yücelttiklerimize duyduğumuz sevginin gerçek oranlarını belirtmeye yarar: Yakından bakılan bir yüz kadar kocaman, korkulu düşlerdeki görüntüler ve hayaletler kadar uzun ve ağırbaşlı, şu anılar gibi boğucu görüntüler olmasını is-

HADRIANUS'UN ANILARI

tedim. Kusursuz bir bütünlük ve kusursuz bir arılıkta direniyordum; kısacası, sevenin gözünde yirmi yaşında ölen bir varlık olan tanrıyı istiyordum; tam bir benzerlik, alışkın olduğum bir varlık ve güzellikten çok, sevilen yüzün düzensizliklerini arıyordum. Kaşın kalınlığını, dudağın şiş eğmecini olduğu gibi korumak için ne de çok tartışmıştık... Yok olabilecek ya da şimdiden yok olmuş bir beden varlığını sürdürüebilmek için taşın sonsuzluğuna, bronzun bağlılığına inanmaktan başka çarem yoktu, ama hergün asit ve yağ karışımıyla mermerin silinmesini, heykelin o genç tenin yumuşaklığına ve pırıltısına benzermesini ihmal etmiyordum.

Yüzü kendine özgü bir yüzdü ama yine de onu her yerde buluyordum; tanrıları, cinsiyetleri, sonsuzluk niteliklerini, ormanların yiğit Diana'sıyla Bakhüs'ün kara sevdasını, cimnastikhanenin güçlü Hermes'i ile başı koluna yaslanmış eğilmiş bir çiçekmişçesine uyuyan iki yanlı Tanrıyı birbirine karıştırıyordum. Düşünceli genç bir adamın erkek görünüşlü Athena'yı ne denli andırdığını fark ediyordum yavaş yavaş.

Yontu ustalarım biraz dağıttılar; fazla yetenekli olmayanlar çok yumuşak çizgiler verme ya da çok bilineni yapma yanlısına düştüler; ama yine de tümü düşü yakalamışlardı. Genç adamın, on beş ile yirmi yaşlarına uzanan, o değişen engin kır görüntüsünü yansıtan canlı resimler ve heykeller var; boyun eğen genç bir çocuğun ağırbaşlı yandan görünümü; Korintoslu bir yontu ustasının yakaladığı, eli kalçasında, düşük omuzlu, köşebaşında bir zar oyunu seyrederek bakan genç bir oğlan umursamazlığı, Afrodisiashlı Papias'ın mermere yonttuğu o narin, o kolu kanadı kırık, narcissus bedeni var. Aristeas, aman vermeyen bir taş o egemen ve gururlu küçük kafayı benim buyruğumla yonttu. Ölümün damgasını bıraktığı, artık yaşama ait olmadıkları için paylaşamadığım gizlerle yüklü olan, o bilen dudakların, büyüklük yüzlerin çizilmiş bulunduğu ölüm sonrası portreleri var. Kariahi Antonianos'un ham ipek giysi içinde, bağbozumcusunun dost köpeğinin çıplak bacağına burnuyla sokulduğu biçimi kutsal ve gamlı bir gölgeye dönüştürdüğü yarı kabartma var. Kyreneli yontu ustasının yapıtı, zevkle acının aynı yüzde bulunduğu aynı kayada kırılan iki dalgayı andıran, o dayanılması güç maske var. İmparatorluk propagandasının bir kısmını oluşturan ve bir meteliğe satılan o küçük toprak heykelcikler: TELLUS STA-

TELLUS STABILITA

BILITA, elinde meyveleri ve çiçekleri taşıyan yaslanmış bir genç kılığında Barışa Durmuş Toprağın Dehası.

TRAHIT SUA QUEMQUE VOLUPTAS. Herkes kendi eğilimi-ne göre; ya da herkes kendi ereğine ya da istencine göre, ya da dilerseniz, kendi en gizli isteği, en yüce ülküsüne göre. Duygula-rımızın ve gözlerimizin, görünürdeki tüm kanıtlarına karşın ta-nımlanması çok güç olan güzellik sözcüğünde hapisti benim ül-küm. Dünyanın güzelliğini korumak, çoğaltmak için sorumlu tu-tuyordum kendimi. Kentlerin görkemli, açık, havadar olmaları-nı; caddelerinin temiz sularla sulanmasını istiyordum. Yaşayan-ların bedenlerinin ne sefalet damgasıyla parampaşa olmasını ne de kaba varsılıklarla kabarmış olmasını istiyordum; okul ço-cuklarının bazı yararlı dersleri doğru olarak ezbere okumaları-nı, ev işlerine bakan kadınların hem güçlük hem dinginlik göste-ren analık onuruyla hareket etmelerini, cımnastikhanelerin spor ve sanatı bilen gençlerce kullanılmasını, bağ ve bahçelerinin en iyi meyveleri, tarlalarının en iyi ürünleri vermelerini istiyordum. İleri doğru yürüyen göklerin müziğinin duyarsız varoluşu gibi Roma Barışının güç ve görkeminin herkese ulaşmasını, yayılma-sını istiyordum; en yoksul gezginin, bir ülkeden ötekine, bir kıta-dan ötekine, tehlikesizce, yorucu işlemlerle karşılaşmaksızın, her yerde, hiç olmazsa en az yasal korunma ve kültür içinde do-laşabilmesini istiyordum; askerlerimizin sınırlardaki sonsuz sa-vaş danslarını sürdürmelerini, ister iş yerlerinde, ister tapınak-larda olsun, her şeyin pürüzsüz yürütülmesini, denizlerin yüzle-rinin kahraman gemilerle kırılganlığını, sokakların sık sık geçen arabaların seslerini yankılamalarını, iyi düzenlenmiş bir dünya-da düşünürlerin de dansçıların da yeri olmasını istiyordum. İn-sanlar aptal ve acımasız eylemlere tükettikleri enerjilerinin bir kısmını, aslında alçakgönüllü bir ülkü olan bu ülküye ayırabil-selerdi ona sık sık ulaşılabilirlerdi belki de; bir yüzyılın son yirmi beş yılında benim şansım, amaçlarımin bir kısmını ger-çekleştirebilmeme izin verdi. Zamanımızın en iyi kafalarından biri olan Nicomedialı Arrianos, Sparta ülküsünü üç sözcükle ta-nımlayan, eski Terpander'e ait güzel satırları bana anımsatmak-tan hoşlanır: GÜÇLÜLÜK - HAKSEVERLİK - ŞİİRİN ESİNİ. (La-kedaimon'un istediği ama hiçbir zaman ulaşamadığı o kusursuz yaşam biçimi.) Güçlülük asıl olmalı, düzen olmaksızın güzellik olamazdı ve sertlik olmaksızın hakseverlik olamazdı. Haksever-

HADRIANUS'UN ANILARI

lik bölümlerin dengesiydi, böylesine uyumla bir araya getirilmiş bütünü tehlikeye sokacak hiçbir aşırılığa izin verilemezdi. Güçlülük ve hakseverlik Şiir'e esin veren tanrıçaların elinde etkinliği olan araçlardı. Gaddarlık ve sefalet insanlığın güzel bedenini aşağılayacağı için yasaklanması gereken nesnelerdi ve her haksızlık gökyüzünün uyumunda kulağa hoş gelmeyen bir notaymışcasına önlenmeliydi.

Germany'a'da kampların, surların, yolların yapımı ve yenilenmesi beni bir yıl kadar oyaladı; üç yüz kilometre uzaklığı kapsayan yeni kale tabyaları Ren boyunca sınırlarımızı pekiştirmeye yaradı. Bağlar ve akarsular ülkesini çok iyi tanıyordum; orada, Trayau'a tahta geçiş haberini veren genç tribünün yollarından yeniden geçtim. Yine orada, ladin ormanlarının kerestelerinden yapılmış en uç kalemizin ötesinde, aynı karanlık, tek düze ufuklar, Augustus alaylarının akılsız saldırısının başlatılmasından bu yana bizlere kapatılmış olan ağaçlar deryası ve açık renk saçlı adamların engin kaynakları yatıyordu. Yeniden örgütlenme görevi tamamlandıktan sonra, Belçika ve Batavya düzlüklerinde, Ren'in ağzına indim. Kimsesiz toprak yığınlarını keskin otların kestiği görüntü oluşturunuyordu bu kuzey manzarasını; Niviomagus limanında, direkler üzerinde yükselen evler, kapılarına demir atmış gemilerle göğüs göğüseydiler ve deniz kuşları tünüyordu damlarına; hiçbir tanrının biçimlendirmemiş olduğu çamurlu ırmakların bulutlu gökyüzü altında kıvrılarak aktığı bu toprakları bu ıssız yerleri yardımcılarım ne denli çirkin bulurlarsa bulsunlar, ben seviyordum.

Bir mavuna kadar düz bir gemiyle Britanya adasına geçtim. Rüzgâr, bizi, birkaç kez yola çıktığımız kıyıya geri savurdu; o güç yolculuk birkaç güzel boş saat geçirmemi sağladı. Yatağında durmaksızın kıpırdayan, kuma bulanmış ağır denizden dev bulutlar yükseliyordu. Daha önceden Dacya ve Sarmat ülkelerinde olduğu gibi Toprak Tanrısına saygıyla eğildim, ilk kez burada bizimkinden daha karmakarışık bir Neptün, sonsuz bir sular dünyası olduğu duygusuna kapıldım. Plutarkhos'ta, Arktik denizi sınırlarındaki bölgelerde, yüzyıllarca önce zafere ulaşan Olymposluların, şimdi artık ortadan kalkmış olan Titanları sürgün ettikleri yerlere ilişkin bir denizci efsanesini okumuştum. Orada kayalar ve dalgaların o görkemli tutukluları, bir okyanusun sonsuz çarpınmaları arasında, uyku durak bilmeden dur-

TELLUS STABILITA

madan düş kurar, sürekli çarpmıha gerilen istek şiddet ve sıkıntılılarıyla Olympos düzenine meydan okurlar. Dünyanın uzak uçlarına ilişkin bu efsanede kendim için benimsemiş olduğum felsefe kuramlarına yeniden rastladım: Her birimiz kısa yaşamımız içinde yorulmak bilmeyen umutlarla, umudun yok olduğunu bilmenin verdiği bilgelik arasında, karmaşanın verdiği lezzetle, düzen ve denge arasında seçim yapmalıyız... Aralarında seçim yapmak ya da sonunda aralarında uyum sağlayarak başarılı olmak.

Britanya'da uygulanmış olan sivil reformlar, başka yerlerde de değinmiş olduğum yönetim uğraşlarımın bir bölümünü oluşturur. Burada önemli olan, bilinen dünyanın sınırlarındaki bu adada, benden önce, yalnız Claudius'un baş kumandan olarak birkaç günü kapsamış olan girişimini saymazsak, barışçı çözümlü uygulayan ilk imparatorun ben olduğudur. Bir kış boyunca, Parth savaşları sırasında gereksinimler yüzünden Antakya nasıl dünyanın gerçek merkezi olduysa, Londinium da benim için öyle oldu. Böylece benim her gezim, imparatorluk gücünün ağırlık merkezine yer değiştirtti; kâh Ren boylarına kâh Thames kıyılarına taşıttı onu. Londinium ve bu tür başkentlerin zayıf noktalarının ya da güçlerinin ne olabileceğini anlamama yardım etti. Britanya'da kalışım, batıdan Atlantik dünyasının yöneten bir imparatorluk varsayımını düşlememe olasılık tanıdı. Böylesine düşsel görüntülerin uygulama değeri yoktur; ancak hesapları yapan kişi ölçülerine yeterince gelecek sağlayabiliyorsa saçma olmaktan çıkarlar.

Gelişimden üç ay kadar önce Cictrix Altıncı Alayı Britanya topraklarına geçirilmişti. Parth seferimizin Britanya'daki çirkin sonucunu oluşturan Caledonialıların ayaklanmaları sırasında paramparça olan mutsuz Dokuzuncu Alayın yerini almışlardı. Böylesine bir felaketin yinelenmemesi için iki önlem gerekiyordu. Birliklerimiz Eborcum'da, yerlilerden oluşturulan yardımcı bir kolorduyla pekiştirilmişti. Yeşil bir tepelikten, yeni kurulan bu Britanya ordusunun ilk manevralarını seyrettm. Adayı en dar yerinden ikiye bölen suların yapımı, güneyin verimli ve korumalı bölgelerini kuzey aşiretlerin saldırılarından korunmaya, yardımcı olacaktı. Seksen mil uzunluğunda bir toprak yol üzerinde bir anda her yerden başlatılan yapının büyük bir kısmını kendim denetledim: Sınırları belli olan bir alanda, bir kıydan ötekine ulaşan, sonradan başka yerlerde de uygulanabilecek bir

HADRIANUS'UN ANILARI

savunma düzenini deneme fırsatını yakalamıştım. Şimdiden o kusursuz askeri tasar, barışa ve Britanya'nın o bölgesinde gelişen bolluğa yardımcı olabileceğimizi kanıtlıyordu, köyler oluştu ve bizim sınırlarımıza doğru yerleşme hareketleri başladı. Alayın siper kazıcılarına yerli gruplar yardım ediyorlardı; yeni yeni gönülleri alınmış bu dağ adamlarının çoğu için bir duvarın yapımı Roma'nın koruyucu gücünün ilk yadsınmaz kanıtıydı, onlara ödenen ücret, ellerine aldıkları ilk Roma parasıydı. Bu sur, benim fetih politikasından vazgeçmemin amblemiydi, en kuzeydeki tabyanın altına Terminus Tanrısı adına bir tapınak yapılmasını buyurdum.

O yağmur ülkesinde her şey beni büyülüyordu; tepe eteklerinde pus şeritleri, bizimkilerden daha yabanıl su perilerine ayrılmış göller, hüzünlü, gri gözlü insanlar. Britanya yardımcı birliklerinden genç bir tribünü kendime kılavuz aldım, açık renk saçlı bu tanrı Latince'yi öğrenmişti ve duraklaya duraklaya Yunanca da konuşabiliyordu; o dilde ürkekçe aşk şiirleri yazmayı bile denemişti. Soğuk bir sonbahar akşamı Sybilla ile aramda çevirmenlik yaparak yardım etti. Kaba saba yünden pantolonlarımız içinde, bir Keltli oduncunun duman içindeki kulübesinde bacaklarımızı ısıtmaya çalışırken, yağmurdan sıırılsıklam, darma-dğınık, ormanların yaban ve korkak hayvanlarını andıran çok yaşlı bir yaratığın bize doğru sürünerek geldiğini gördük. Fırında pişmekte olan yulaf, somunların üzerine kapandı. Kılavuzum bu peygamberi kandırdı ve benim için duman halkalarını incelemeyi kabul etti. O ani kıvılcımları, közlerin ve küllerin o çabuk kırılır yapılarını inceledi durdu. Yeni yapılan kentlerle sevinçli kalabalıklar gördü ama onların yanı sıra, benim barış düşlerimi yalanlayan, alevler içinde kentler ve acıyla dolu dizi dizi tutuklular da vardı; kadın sandığı ama benim inanmak istemediğim genç ve yumuşak bir yüz vardı; sonra, beyaz bir hayal olarak gördüğüm şey belki de bir heykeldi; ormanların ve çalılıkların bu kadını için bir heykel, herhalde hayalden de daha garip olabilirdi. Birkaç yıl sonra, belli belirsiz ölümümü gördü ama ben kendim onsuz da ölümümü öngörebilirdim.

Bolluk içindeki Galya'da ve varsıl İspanya'da, varlığıma Britanya'dan daha az gereksinme vardı. Narbon Galyası bana, bulutsuz gökyüzü altında direkleriyle, aynı güzel söz söyleme okullarıyla, oralara kadar uzanmış olan Yunanistan'ı anımsattı. Bir

TELLUS STABILITA

gün Nimes'de Plotina'nın tapınağı olacak küçük bir mabedin tasarısını hazırlamak için mola verdim. Bazı aile bağları, bu kenti, İmparatoriçe için çok değerli kılmıştı ve benim için de bu duru, güneşle ısınmış manzara daha sevilesi oldu.

Ama, Mauretania'daki ayaklanma alevleniyordu. İspanya gezimi kısa kestim, Corduba ile deniz arasında, hatta çocukluğumun, atalarımın kenti Italica'da bile durmadım. Gades'te, Afrika'ya gitmek üzere gemiye bindim.

Atlas dağlarının yakışıklı dövmeli savaşçıları hâlâ Afrika kıyı kentlerini rahatsız ediyorlardı. Orada birkaç gün, Sarmat savaşlarının Numidia koşutlarını yaşadım; aşiretlerin bir bir zorla boyun eğmelerine, kibirli reislerin, kadınlar, paketler, diz çökmüş hayvanlar karmaşasında, çölün ortasında ayaklara kapışırlarına tanık oldum. Bu kez karın yerini kum almıştı.

Bir kezcik olsun Roma'da baharı geçirmek, Villa'nın başlangıcını görmek, maymun iştahlı Lucius'un okşamalarını yeniden tatmak, Plotina'nın dostluğuna kavuşmak istiyordum. Ama kentte kalına olasılığı korkutucu savaş söylentileriyle kesildi. Parthlar'la barış yapılabildi daha üç yıl olmamıştı ama, şimdiden Fırat dolaylarında ciddi olaylar baş gösteriyordu. Hemen Doğu'ya hareket ettim.

Asker yollamaktansa daha az bilinen bir yöntemle sınır huzursuzluklarını çözümlemeye kararlıyım. Osroes'le görüşmem ayarlandı. Trayan'ın Babil'i işgali sırasında, daha bebekken kaçırılıp Roma'da rehin tutulan kızını da beraberimde götürdüm. İri gözlü cılız bir çocuktur. Çok hızlı yapılması gereken bir yolculukta bu kızın ve yanındaki kadınların birlikte taşınmaları büyük yük olmuştu. Peçeler içindeki yaratıklar kalabalığı, Suriye çölünü geçerken, develer üzerinde sarsılıyordu. Sayvanlarının perdeleri sıkı sıkıya örtülü tutuluyordu ama her akşam prensesin bir gereksinimi olup olmadığını sorduruyordum.

Lykia'da, bir saat kadar mola vererek görüşmelerde daha önceden yeteneğini kanıtlamış olan tüccar Opramoas'ı, Parthlara birlikte gitmeye kandırmak için uğraştım. Zamanımızın olmayışı, geleneksel gösterişini uygulamasını ancak engelledi. Varsıllık ve gösterişle hantallaşmıştı; ancak çölü ve tüm tehlikelerini bilen, çok iyi bir yol arkadaşıydı.

Doura yakınlarında, Fırat'ın sol yakasında buluşacaktık. Salı ırmağı geçtik. Irmak yakasında Parth muhafız gücü askerleri

HADRIANUS'UN ANILARI

göz kamaştırıcı bir biçimde dizilmişlerdi; zırhları altındandı ve atları da eş gösterişli süsler içindeydi. Emektar Phlegon'un beti benzi atmıştı, benimle birlikte gelen subaylar bile korku içindeydiler; buluşma bir tuzak olabiliirdi. Ama Asya'da kıpırdayan her havaya karşı gözü açık olan Opramoas, bu sessizlik ve gürültü karışımında, hareketsizlik ve ansızın duyulan dörtlül sesleri içinde, kumların üzerinde bir halı gibi yayılan görkemli görünüşün ortasında çok rahattı. Bana gelince, şaşılacak kadar endişeden uzaktım. Gemisinin üzerindeki Sezar benzeri, şansımı taşıyan tahta kalaslara bırakmıştım kendimi. Ayrılma zamanına kadar kendi tarafımızda tutmaktansa Parth prensesi hemen babasına göndererek güvenimi kanıtladım. Trayan'ın savaş ganimeti olarak ele geçirmiş olduğu Arsaklı hanedanı altın tahtını da geri vereceğime ilişkin söz verdim. Bize hiçbir yararı yoktu ama Doğu'nun boşınanları bu nesneyi çok yüceltmmişti.

Osroes'le yapılan oturumların şatafatı bir görünüşten ibaretti. Aslında bir sınır anlaşmazlığını barışçı yollarla çözümlemeye uğraşan iki komşu arasındaki görüşmeden hiçbir farkı yoktu. Benden daha ahmak, daha hain olmayan, ama işi salladıkça güvensizlik yaratan, Yunanca konuşan, yapaylaşmış bir barbarla uğraşmam gerekiyordu. Aklımı terbiye etmiş olmam bu kaçamak zekâyı kavramama yardım ediyordu; Parth imparatorunun karşısında oturmuş, yanıtlarının ne olabileceğini kestirmeye, yanıtlarını yöneltmeye çalışıyordum onun oyununu oynuyordum; sonunda kendimi Hadrianus'la pazarlık eden Osroes gibi görmeye başladım. Daha başlangıçta iki tarafın da kabul edip etmeyeceğini bildiği gereksiz tartışmalardan nefret ederim; işi yalınlaştırmak ve ilerletmek için gerçekleri daha çekici bulurum. Parthlar bizden korkuyorlardı; biz de kendi açımızdan onlardan ürküyorduk ve iki tarafın korkularının birleşmesinden savaş patlayacaktı. Satraplar kendi çıkarları için savaş baskısı yapıyorlardı; Osroes'in de benim gibi kendi Kietus ve Palma'sı olduğunu hemen anlamıştım. Yarı bağımsız sınır prensliklerinin en çalkantılısı olan Pharasmenes, bizden çok Parth imparatorluğu için tehlikeliydi. O alçak ve yoz lordlara para yardımı yapmakla suçlanıyordum; parayı iyi harcamıştık. Yalancı gurura kapılmayacak kadar birliklerimizin üstünlüğüne güveniyordum ve sırf ün kazanmak için uzlaşmaya yanaşıyordum. En güç şey, vermiş olduğum sözlerin sayısı ne denli azsa onları o kadar tutacağımı Os-

TELLUS STABILITA

roes'e anlatabilmekti. Sonunda bana inandı, ya da inanmış davrandı. O gezi sırasında aramızda yaptığımız anlaşma sürdü gitti; on beş yıl, iki taraf için de sınırlarda huzursuzluk yaratacak bir olay olmadı. Ölümünden sonra da durumu sürdüreceğine inanıyorum Marcus.

Osroes'in çadırında, bir akşam, onuruma verilen bir yemekte, kadınlar ve uzun kirpikli iç oğlanlar arasında oturan, tamamen hareketsiz, zayıf, çıplak bir adam dikkatimi çekti. Gözleri açıktı ama akrobatlar ve dansçılar karmaşasında, av hayvanları yemekleriyle dolu tabakları hiç görmüyor gibiydi. Çevirmenim aracılığıyla konuşmak istedim ama yanıt vermedi, gerçek bir dervişti. Müritleri daha konuşkandı. Bu dindar dilenciler Hintliydiler ve efendileri o güçlü Brahmanlar sınıfındandı. Düşüncelerinin, ona, tüm evrenin bir düşler ve yanlışlar yığını olduğuna inandırıldığını anlamıştım; bizim Heraklitos'unuzun sevecek dogup büyüdüğü bu değişken biçimler selinden kurtulmanın tek yolu, onun için, kendisini reddetmek, ilişkisini kesmek ve ölmüdü... Duygular dünyasının ötesinde, Platon'un da düşlemiş olduğu, o hareketsiz gök kubbesine, arı kutsallıktaki alana, yeniden kavuşmayı umuyordu.

Çevirmenlerimin beceriksizliklerine karşın, bizim kendi düşünürlerimizi andıran ama bu Hintli tarafından daha mutlak bir sonla belirtilen kavramları sezinledim. Hiçbir maddesi ve biçimi olmayan, o elle tutulmaz, birleşeceği tanrısından bedeninden başka kendisini ayıracak hiçbir şeyin kalmadığı bir düzeye erişmişti; ertesi sabah kendisini canlı canlı yakmaya karar vermişti. Osroes kutsal törene benî de çağırdı. Kokulu tahtalardan bir yığın hazırlanmıştı; adam içine atladı ve hiç ses çıkarmadan yok oldu. Müritlerinde de üzüntü belirtisi yoktu; bu onlar için bir cenaze töreni değildi.

Ertesi gece, saatler boyunca bu olayı düşündüm. Parlak brokarlar asılı bir çadırda, en iyi yünden yapılmış bir halının üzerinde yatıyordum. Bir iç oğlan ayaklarımı ovuşturuyordu. Dışardan Asya gecesinin sesleri geliyordu; kapıdaki kölelerin fısıltıları, bir palmyenin yumuşak hışırtısı ve bir perdenin gerisinden Opramoas'ın horultusu; bir atın ayak vuruşları; daha uzaklarda, kadınlara ayrılmış yerlerde, bir şarkının hüznü mırıltısı; bunlardan hiçbirini Brahman'ı duygulandırmamıştı. Reddetmenin gerçek tutkusuyla, bir sevgilinin kendisini yatağa

HADRIANUS'UN ANILARI

bıraktığı gibi alevlere atılmıştı. Herşeyden üstün tuttuğu o görünmez ve hoş merkezini, özgün varlığını gizleyen giysiler olarak gördüğü, nesne, varlık hatta kendisini bile atmıştı sırtından.

Kendimi daha geniş seçeneklere hazır ve daha farklı buluyordum. Sofuluk, vazgeçicilik, yokluk benim için pek yeni sayılmazdı; bana da, yirmi yaşında, gençken çekici gelmişti. Roma'daki bir dostumla, Domitianus sürgüne yollamadan kısa bir süre önce, yaşlı Epiktetos'u Suburra'daki ahır benzeri evinde görmeye gittiğim zaman daha da gençtim. Kölelik günlerinde olduğu gibi, dayaktan bacağı kırılmış olmasına karşın, gaddar bir efendi nasıl ondan bir ağlama sesi duymamışsa, yaşlanmış, zayıflamış, hastalığının yavaş yavaş gelişen işkencesine sabırla katlanıyordu; yine de bu bana hemen hemen kutsal sayılabilecek bir özgürlük keyfi içindeymiş duygusu vermişti. Koltuk değnekleri, yassı ağaçtan çömleği, toprak lambası, toprak çanak içinde tahta kaşığı, arı bir yaşamın yalın aletleri, çok beğendiğim nesneler olmuştu.

Ancak Epiktetos çok şeyden vazgeçmişti; tek başına bir vazgeçmenin her şeyden tehlikeli bir kolaylık olduğunu hemen anlamıştım. Bu Hintli daha akıllı bir biçimde, yaşamın kendisini reddediyordu. Bu tür arı yürekli bağnazlardan öğrenecek çok şey vardı ama alınacak dersi başlangıçtaki anlamından ters çevirmek koşuluyla. Bu dervişler, biçimler dünyasının ötesinde ve üstünde, tanrıları yeniden bulma çabası içindeydiler ve tanrıları evren olma eylemi içinde boşlamış oldukları asıl konumlarına, cisimsizlik, dokunulmazlık ve özgün niteliklerine indirgemeye uğraşıyorlardı. Ben ilahiyle kendi ilişkilerimi farklı görüyordum. Tanrının dünyaya düzen ve biçim verme çabalarında, büklümlerini, uzantılarını, karmaşalarını çoğaltmak ve geliştirmek uğraşlarında onu desteklediğimi görüyordum. Tekerleğin parçalarından bir tanesi, nesnelerin çokluğuna kendisini kaptırmış o özgün gücün bir unsuruydum; kartal ve boğaydım, insan ve kuğu, erkeklik uzvu ve beyin olarak bir bütündüm, Jupiter olan bir Proteus'tum.

İşte bu sıralarda kendimi kutsal görmeye başladım. Beni yanlış anlama; hâlâ ve her zamankinden çok, dünyanın meyveleri ve teniyle beslenen, tüketilmemiş kısımlarını toprağa geri veren, yıldızların her devrinde uykuya boyun eğen, aşkın sıcak varlığından uzun bir süre yoksun kalınca sinirlenmeye başlayan

TELLUS STABILITA

aynı adamım. Kafamın, bedenimin gücü ve çevikliği yalnız insan düzencesiyle titizlikle korunabilmiştir. Yaşanmış olan her şeyin tanrısal bir deneyim gibi yaşanmış olduğunu söylemekten başka ne diyebilirim ki? Gençliğin tehlikeli deneyimleri, geçen saati yakalamaktaki aceleciliği yatışmıştı. Kırksekiz yaşında, artık sabırsız değildim; kendime güveniyordum; kendi yapımın izin verdiği oranda kusursuzluğa hatta sonsuzluğa ulaşmıştım. Ama tüm bunların fikir düzeyinde olduğunu anlamamı isterim; çılgınlık; bu sözcüğü ile de kullanman gerekiyorsa, daha sonra ortaya çıktı. Kısaca söyleyecek olursak, insan olduğum için tanrıydım. Daha sonra Yunanistan'ın bana vermiş olduğu tanrısal ünvanlar, benim çok önceden kendim için karar vermiş olduklarımı açıklamaktan başka bir şey değildi. Domitianus cezaevlerinden birisine ya da bir madenin çukuruna tıklmış olsaydım yine de kendimi tanrı sanacaktım, buna inanıyorum. Böylesine açık iddialarda bulunabiliyorsa, nedenini, bu duygunun bana hiç de olağanüstü, ya da özgün gelmeyişiinde aramalı. Benden başkaları da bunu algıladılar, ya da zaman içinde algılayacaklar.

Daha önceden de, ünvanlarımın, bu şaşırtıcı kaniya gerçekten bir şey eklememiş olduklarını söylemiştim; tam tersine, imparator olarak en küçük, tekdüze görevlerimi yerine getirirken bile bu duygu doğrulanmıştır. Jüpiter dünyanın beyniyse, insan olaylarını örgütleyen ve başkanlık eden kişi de kendisini, haklı olarak bu her şeyi yöneten kafanın bir parçası sayabilir. İnsanlık, doğru ya da yanlış, tanrısını Allah olarak görmüştür; benim görevlerim beni bu Allah'ın insana dönüşmüş biçiminde, insanlığın bir bölümüne yardım etmeye zorladı. Devletin gücü ve boyutları büyüdükçe, sert ve soğuk bağları insandan insana uzandıkça, bu çok güçlü zincirin ucundaki koruyucu kişinin görüntüsünü, insan inancı, giderek yüceltmek ister. İster isteyim, ister istemeyim, imparatorluğun Doğulu nüfusu beni şimdiden tanrı olarak görüyordu. Batıda, hatta ölümden önce kutsal olduğumuz açıklanmayan Roma'da bile, halkın içgüdüsel dindarlığı giderek bizi daha yaşarken kutsallaştırmak eğiliminde, Parthlar barışı gerçekleştiren koruyan Romalı onuruna hemen tapınaklar yaptırıldılar; Vologasia'da, sınırlarımızın ötesindeki o engin dünyanın merkezinde bile kutsal yerim vardı. Bu beğeniyi kabul eden insanın kibirli haddini bilmezlik tehlikesi ya da çılgınlığı

HADRIANUS'UN ANILARI

yerine, kendimi, bir kısıtlama, yüce bilgeliğin bir kısmını kendi yeteneklerime ekleme uğraşı, bir sonsuzu örnek alma zorunluluğu içinde buldum. Her şeyi tartıp biçersek, tanrı olmak imparator olmaktan daha çok erdem gerektirir.

On sekiz ay sonra Eleusis'te giriş törenim gerçekleşti. Osroes'le buluşmak bir anlamda yaşamımın dönüm noktası olmuştu. İmparatorluğun Yunan ve Doğu bölgelerine zaman ayırmaya karar vermiştim: Atina, giderek düşüncelerimin merkezi, yuvam, oluyordu. Yunanlıları sevindirmek ve olabildiğince kendimi Hellenleştirmek istiyordum; başlangıçta amaçlarının bir bölümü siyasaldı ama eşi bulunmaz bir deneyim oldu çıktı sonunda. Eski törenler insan yaşamında olup bitenleri simgelemeye yarar, ama, simgenin eylemden daha çok anlamı vardır; göksel mekanizmanın terimleriyle hareketlerimizi açıklar. Eleusis'te öğretilenler sir olarak kalmalıdır; açıklanmasından çok tanımlanamayacak nitelikte oluşu tehlike yaratır. Bir biçime sokulacak olursa basmakalıplaşır; gerçek derinliği de orada yatar. Hierophant'la daha sonraki özel konuşmalarda bana verilen daha yüksek dereceler, hacıların en önemlisiyle birlikte aldığımız törensel abdesin ve ırmaktan içtiğimiz suyun ortaklaşa paylaşılan duygusuna hemen hiçbir şey eklemeydi. Uyuşmazlıkların uyum içinde çözümlendiklerini duymuştum; bir an için başka bir düzeyden, uzaklardan, ama yine de yakından, hem insan, hem de kutsalın geçitini düşündüm; acı çekmenin varlığını sürdürdüğü ama artık yanlışların bulunmadığı bu bizim dünyamızda benim de yerim vardı. Böylesine bir bakış açısında bizim insan yazgımız, en alışmamış gözün bile birçok yanlışları seçebileceği o belli belirsiz çizgi, gökyüzünün biçimlerini andırırçasına parılıyordu.

Su anda, bana Eleusis'in yolları kadar gizli olmayan ama ona paralel yollarda ilerlememi sağlayan bir alışkanlıktan söz edebilirim; yani yıldızların incelenmesinden. Her zaman gökbilimcilerinin dostu, müneccimlerin müşterisi oldum. Müneccimlerin bilimi kuşku yaratabilir ama, ayrıntıları yanlış olsa bile, toplam sonuçta belki doğrudur; insan, evrenin bir bölümü, bir paketiye, göklere egemen kurallarla yönetiliyorsa, yaşamımızı biçimlendiren, başarılarımız ve yanlışlarımızı neden olan çekicilikleri gökyüzünde aramak akılsızlık olamaz. Sonbahar akşamları, güneye doğru, Kova burcunu göksel kupa taşıyıcısı, Armağanlar Vericisi, doğumumu belirleyen yıldızı, selamlamayı hiç

TELLUS STABILITA

unutmamaya çalıştım. Yaşamımı yöneten Venüs ve Jüpiter'in geçişlerine dikkat etmeyi, Satürn'ün tehlikeli etkisini de aklımdan çıkarmamaya çalıştım.

Boğa burcundan Süreyya burcunun gözyaşlarına, kuzey burçlarından Pegasustan Kuğu deneni takım yıldızlarının geçişine kadar her şeyi izledim. Benimle birlikte aynı gökyüzüne bakan gencin ciddi ciddi sorduğu saf sorulara elimden geldiğince yanıt verdim. Burada Villa'da bir gözlem evi yaptırdım ama artık merdivenlerini tırmanamıyorum. Bir kez, yaşamım boyunca çok az yaptığım bir şey yaptım. Bir gecenin tüm yıldızlarına kurban verdim. Osroes'le buluşup, Suriye çölünden geri döndüğüm zamandı; sırt üstü yatmış, tam anlamıyla uyanık, tüm insan ilişkilerini bir yana itmiş, gecenin başlangıcından günün doğuşuna kadar kendimi bu kristal ve alevler dünyasına terk etmiştim. Gezilerimin en görkemlisi bu gezi olmuştu. Üzerimde, biz yok olduktan sonra on binlerce yıl insanların kutup yıldızı olarak kalacak, Şilyak burcunun yıldızı parlıyordu. Ufkun son ışığında Yay burcunun ikizleri, Pollux ve Castor soluk bir parıltı içindeydiler; Yılan okçuya yerini verdi; sonra Kartal, kanatlarını iyice açarak, başucuna doğru yükseldi ve onun altında, gökbilimcilerin henüz bir ad veremedikleri ama o zamandan bu yana benim adlar içinde en sevdiğimi takmış olduğum yıldız göründü.

Binaların içlerinde yaşayan ve uyuyan insanların sandıkları kadar hiçbir zaman çok karanlık olmayan gece, başlangıçta daha karanlıktı sonra açılmaya başladı. Çakalları korkutmak için yakılmış olan ateşler söndü; sönmekte olan kömürler, bağının orta yerinde durup kendisini ısıtan büyükbabamı, şimdi gerçekleşmiş olan, yakında da geçmiş olacak kehanetlerini düşündüm. Çeşitli biçimlerde ilahiyle birleşmeyi denemiş ve çeşitli hazlar duymuştum; bazıları korkunç olmuştu bazıları ise başedilmeyecek kadar hoştu ama, Suriye gecesinde duyduğum haz garip bir biçimde saydamdı. Bölük pörçük bir gözetimin hiçbir zaman ulaşmama yol açamayacağı bir kesinlikle gökyüzünün hareketlerini içime kaydetti. Bu yazıyı yazdığım saatte, Tiber'da bu alçılı ve boyalı tavanın üzerinden hangi yıldızların geçtiğini tam olarak biliyorum; başka yerlerde, çok uzaklarda, bir mezarın üzerinden geçenleri de. Birkaç yıl sonra, düşüncelerimi sürekli kaplayan nesne ölüm oldu. Devlet el koymadığı sürece, kafamın düşünme

HADRIANUS'UN ANILARI

yeteneklerini tümden ona ayırdım. Ölüm konusunda sözeden herkes, belki de ölünce ulaşabildiğimiz o gizemli dünyadan söz eder. Bazıları kınanabilir nitelikte olsa bile, böylesine uzun düşüncelerden, bu kadar çok deneyimlerden sonra bile ölümün karanlık perdesi gerisinde neler olduğunu hâlâ bilmiyorum. Ancak, Suriye gecesi benim sonsuzluk konusunda tek bilinçli deneyimim.

SAECULUM AUREUM

Osroes'le buluşmamı izleyen yazı Küçük Asya'da geçirdim; Bithynia'da durarak, Devlet ormanında yıllık ağaç kesimini kendim denetlemek istedim. Nikomedia'da, o parlak, düzensiz ve bilge kentte, genç Julius Caesar'ın şehvetli anlarıyla dolu, Kral Nikomedus'un eski sarayında, bölgenin maliye memuru Cneius Pompeius Proclus'da kaldım. Serin, gölgeli odaları Propontis'in esintileri havalandırıyordu. Proclus ince zevkli bir adamdı; benim için birkaç okuma günü ayarladı. Pan'a adanmış bir kaynağın başında, bahçede, gezi için gelmiş bir kaç sofist, öğrenci grupları ve şiir sevenlerle toplandık. Arasına bir yardımcı, gözenekli toprak bir çömleği serinletici sulara daldırıyordu; en duru dizeler bile o berrak çayın pırlıltısından yoksundu.

Bir gün öğleden sonra, geç saatlerde, sesleri, biçimleri, dolaylı anlatımları yüreklice biraraya getiren, yankılar ve aynalar düzenini önümüze sürdüğü için çok hoşuma giden, Lykophron'un anlaşılması güç bir yapıtını okuyorduk. Diğerlerinden biraz uzakta, genç bir oğlan, yarı uykulu, dolgun dolgun bizim zor kıtaları dinliyordu, aklıma birden, ormanın derinliklerinde, garip bir kuşun çağlıklarından belli belirsiz haberli bir çoban geldi. Ne yazı yazacak bir levha ne de kalem getirmişti. Havuzun yanında, oturmuş, o güzel, dingin yüzeyde elini gezindiriyordu. Sonradan öğrendim, babası imparatorluğun engin toprakları üstünde küçük bir yöneticiydi; genç yaşta büyükbabasının denetimine bırakılmıştı ve oradan Nikomedia'ya okumak için, ana babasının eski bir konduğu, bu orta halli aile için zengin sayıla-

HADRIANUS'UN ANILARI

bilecek bir gemi sahibi ve kentin yapımcılarından birisinin yanına yollanmıştı.

Ötekiler gittikten sonra onu alıkoydum. Çok az okumuştı ve dünyaya ilişkin hemen hemen hiçbir bilgisi yoktu; çocuksu güvenine karşılık düşünmeye açıktı. Doğum yeri. Claudiopolis'i görmüştüm; onun için gemilerimizin direklerini sağlayan büyük çam ormanlarının yanıbaşındaki memleketi konusunda konuşmasını istedim; tiz müziğine bayıldığı Attys'in tepe üstündeki tapınağından, ülkesinin üstün atlarından ve garip tanrılarından söz etti. Sesi alçaktı, Yunancası'nda Asya lehçesi vardı. Dikkatimi, belki de gözlerimi dikişimi birden fark ederek şaşırdı, kızardı ve kısa zamanda alıșacağı o inatçı sessizliğine büründü. Yavaş yavaş bir yakınlık gelişti. Ondan sonraki tüm gezilerimde bana yoldaşlık etti ve efsane benzeri yıllar başladı.

Antinous Yunanlıydı; bu eski ama az bilinen ailenin öyküsünü Propontis kıyılarında, ilk Arkadialar'ın yerleşmelerine kadar geriye götürebildim. Bal damlasının şarabı bulutlandırıp hoş bir koku vermesi gibi Asya da o kaba kanda kendi etkilerini yaratmıştı. Apollonius'un müritlerindeki gibi onda, gizemli boş inançlar, dinsel tapınmayla birlikte kralına boyun eğen Doğulu'yu buluyordum. Varlığı olağanüstü sessizdi; beni bir hayvan, ya da bilinen bir ruh gibi izliyordu. Genç bir köpek gibi ateşli ve tasatsızdı, oyun oynamaya ve çabucak dinlenmeye sonsuz yeteneği vardı. Okşamalara ve buyruklara açık bu tazi, ayağımanın dibindeki yerini aldı.

Kendi hoşuna gitmeyen ve mezhebine uymayan her şeye karşı gösterdiği umursamazlığı çok beğeniyordum; ilgisizliği, kurnazlık ya da acıyla öğrenilen her tür erdemin yerine geçiyordu. Tüm benliğini kapsayan ağırbaşlı bağlılığını, sert yanları da olan inceliğini olağanüstü buluyordum. Yine de bu boyun eğiş, gözü kapalı bir boyun eğiş değildi. Uysallıkla ya da düşler içinde sık sık indirilen o göz kapakları her zaman kapalı değildi; dünyanın bu en dikkatli gözleri, zaman zaman üstüme dikildikçe yargılandığımı anlıyordum. Bir tanrının kendisine tapanı yargıladığı gibi yargılanıyordum; sertliklerim ve ani kuşku larım (sonradan oluştu) sabır ve ağır başlılıkla onaylanıyordu. Yaşamımda ilk kez bir varlığın mutlak sahibi oluyordum.

Böylesine apaçık bir güzelliikten şu ana kadar söz etmemişsem, bunu tüm den fethedilmiş bir adamın suskunluğuna yorma.

SAECULUM AUREUM

Umutsuzlukla yakalamaya çalıştığımız yüzler genellikle bizden kaçar; yalnız bir an için... kara saç kitlesiyle eğilmiş bir kafa, göz kapakları uzun, gözleri çekik gibi, dinlenen geniş yapılı genç bir yüz görüyorum. Bir bitkiymişçesine bu ince beden sürekli değişiyordu ve bu çeşitlemelerin bir bölümü büyümeyi andırıyordu. Çocuk değişti; boylandı. Bir haftalık tembellik onu tüm-den yumuşatmaya yetti; ayda geçen bir ikinci vakti bu genç atleti yeniden sertleştirip çevikleştirdi; güneş altında bir saat kalmaya görsün, teni yasemin renginden bal rengine dönüşüyordu. Çocuksu kaslar uzadı; yüzü, ince çocuksu yuvarlaklığını yitirdi ve yüksek elmacık kemiklerinin altları çukurlaştı; genç koşucunun dolu göğsü, Bakkha rahibesinin yumuşak, parlak eğmeçlerine dönüştü; düşünceli dudaklar acı bir hırsı, üzüntülü bir doyumunu dile getirdiler. Ashında yüzü, gece gündüz yonttuğum bir mermer gibi değişiyordu.

O günleri yeniden düşündüğüm zaman, Altın Çağ'a geri döner gibi oluyorum. Sıkıntı kalmamıştı; geçmişin çabaları ilahi denilecek bir rahatlıkla ödenmişti. Geziler, zevkler, fırlanıp denetlenmiş, beceriyle tasarlanmıştı. Dur durak bilmeyen çalışmalar zevkin değişik bir kipinden başka bir şey değildi. Hayatta her şeye geç ulaşmıştım, iktidar ve mutluluğa da geç ulaştım. Yaşam, öğle güneşi parlaklığına, odadaki tüm nesnelerin ve yanında yatan bedeninin altın gölgelerle yıkandığı aydınlık pırıltılı bir ikinci vaktinin uyku saatine kavuşmuştu. Doyuma ulaşmış tutku, diğer tutkular gibi çabuk kırılır bir saflık taşır; geri kalan insan güzellikleri benim için yalnızca seyredilebilir düzeye inmiştir; artık izlenmesi gereken bir oyun olmaktan çıkmışlardı. Gerçek bir rastlantı olarak başlayan bu serüven, yaşamımı hem zenginleştirdi hem de yalınlaştırdı; gelecek fazla ilgimi çekmiyordu; kahinlere sorgularım sona ermişti; yıldızlar artık o gökyüzü kemerinin çok güzel biçimlerinden başka bir şey değildi. Yaşamımın hiç bir döneminde, uzaktaki adalarda gün doğuşunun pırıltısı, su perilerinin kutsal mağaralarının serinliği, gelip giden kuşların uğrak yeri, gün batarken kekliğin alçaktan uçuşu böylesine coşku vermemişti bana. Ozanları yeniden okudum; bazıları daha iyi geliyordu ama çoğu daha kötüydü. Her zamankinden daha yetersiz bulduğum kendi mısralarımı yazdım.

Ağaç denizleri, mantar meşesi ve çam ormanlarıyla Bithynia

HADRIANUS'UN ANILARI

vardı; oğlanın bildiği uğrak yerlerinde, hançerini ve altın keme-rini çıkarıp, oklarını oraya buraya saçarak, deri sedirlerde köpeklerle boğuştuğu, kafesli balkonlarıyla av evi vardı. Düzlükler uzun yazın sıcakını bağrında toplamıştı; yabancı atların koşuş-tuğu Sangarius (Sakarya) boylarındaki kırlardan pus yükseli-yordu. Gün doğarken, yolumuzun üstünde çiğden ıslanmış uzun otlara sürünerek, Bithynia'nın amblemi hilal tepemizde asılı, ır-mağa yıkanmaya giderdik. Bu ülkeye her tür ayrıcalık tanındı ve hatıra benim adımla da kendi adına ekledi.

Kışa yakalandığımız zaman Sinop'taydık; İskit soğuşuna benzer bir soğukta, deniz kuvvetlerinin adamlarınca, benim buyruğumla başlatılmış olan limanın genişletilmesi işlemini res-men açtım. Bizans'a giderken, her köyün dışında, yerel yetkililer, muhafızlarımızın ısınmaları için büyük ateşler yaktilar. Fırtına ve karın tüm güzelliği arasında Karadeniz Boğazı'nı geçtik. Onu, harmanilerimizin buklümlerini şişiren, iliklere işleyen rüzgârda, Trakya ormanlarında at üstünde uzun geziler izledi. Yaprakla-rın ve çadırın üzerine düşen yağmur damlalarının sürekli şıpır-tısını, Hadrianapolis'in yapılacağı yerde, çalışma kampında du-raklayışımızı ve Daçya savaşlarının eski askerlerinin zafer ala-yını, kısa bir süre sonra üzerinden duvarlar ve kulelerin yüksele-ceği yumuşak, ıslak toprağı anımsıyorum. Baharda, Tuna garni-zonlarını denetlemeye gittiğim zaman, şimdi bolluk içinde bir köyden başka bir şey olmayan Sarmizegethusa'ya yeniden uğ-radım; Kral Decebalus'un bir bileziği artık genç Bithynialı'nın bileğini süslüyordu.

Yunanistan'a dönüş kuzeyden oldu: Üzerine ırmakların sıç-ramış olduğu Tempe koyağında oyalandım; oradan sarışın Euboea'ya ve şarap pembesi tepeleriyle Attika'ya gittik. Atina'-da hemen hemen hiç durmadık ama Eleusis'te, mezhebe girişim için üç gün üç gece, sonbahar şölenine gelen hacılarla birlikte oldum; güvenliğim için alınan tek önlem hançer taşınmasının yasaklanmasıydı.

Antinous'u atalarının Arcadia'sına götürdüm: Ormanları, es-ki kurt avcılarının zamanında olduğu gibi balta girmez orman-lardı. Arada bir, bir atlı kamçısını şaklatarak bir engerek yılanı-nı ürkütüyordu. Taşlık yüksekliklerde, güneş, yaz gibi yakıcıydı. Genç oğlan başı önüne düşmüş, saçları esintiden hafifçe kıpırda-yarak, yaslanmış olduğu kayada gündüz Endymion'u gibi uyuk-

luyordu. Genç avcımın büyük çabayla evcilleştirdiği bir tavşanı köpekler yakalayıp parçaladılar, gölgesiz günlerin tek acısı o oldu. Mantinea halkı, o güne kadar bilinmeyen, Bithynia sömürgelerinden bir aileyle kan bağı izleri buldular; oğlanın daha sonradan tapınaklarının yapılacağı kent, tarafından zenginleştirildi ve süslendi. Neptün'ün hatırlanmayacak kadar eski tapınağı harap olmuştu ama yine de öylesine kutsaldı ki her tür giriş yasaklanmıştı; o hiç açılmayan kapıların gerisinde, insanlık alemi kadar eski gizemler sonsuzlaştırılıyordu. Bundan böyle bir meyvenin yüreğinde yatan çekirdek gibi, eskisinden çok daha geniş ve eski yapıyı cepeçevre kuşatan yeni bir tapınak yaptırdım. Mantinea yakınlarındaki yolda, Epaminondas'ın savaşın en alevli anında bıçaklanan genç yoldaşının da vurulup yanında yattığı yerdeki mezarın onarımını yaptırdım; uzaktan bakıldığı zaman, ister incelik, ün ya da ölümden olsun, her şeyin soylu ve yalın görüldüğü bir zamanı anmak için üzerine şiir yazılı bir taş dikildi.

Isthmus'ta oyunlar, eski zamanlardan bu yana görülmedik bir debdebe içinde kutlandı: Hellen şölenlerini yeniden canlandırarak, Yunanistan'ı bir kez daha yaşayan bir birime dönüştürmeyi umuyordum. Çıktığımız av, bizi, sonbaharın son kıvılcıklarının bronzlaştırdığı Helikon koyağına sürükledi; Narkissos kaynağında, Aşk Tapınağı yakınlarında durakladık. Tanrıların en akıllısı Eros adına, tapınak duvarına, altın çivilerle sabitleştirilen dişi bir ayı postu armağan ettik.

Efesli tüccar Erastos'un bana Adalar Denizi'nde gezinmem için vermiş olduğu gemi Phaleron körfezinde, boşu boşuna demirlemiş duruyordu; memleketine dönen bir adam gibi Atina'ya dönmüştüm. Çok beğenileni kusursuz yapmak amacıyla bu kentin güzelliklerine güzellik katmak istiyordum. Uzun bir gerileme döneminden sonra Atina, ilk kez yeniden büyüyecekti. Kentin genişliğini iki katına çıkardım; Ilissos boyunca yeni Atina'yı tasarladım; Hadrianus kenti Thesus'la birleşti. Her şey yeniden düzenlenecek ya da yeniden yapılacaktı. Altı yüzyıl önce Olimpos Zeus'u adına yapılması düşünülen büyük tapınak, yapımı başlar başlamaz terk edilmişti. İşçilerim görevi üstlendiler ve Atina Perikles'in zamanından bu yana duymadığı hareket keyfini yeniden duydu; Seleukoslar'dan birisinin boşuna bitirmeye uğraştığı bir şeyi tamamlıyordum ve bir çeşit Sullanın yağmaları-

HADRIANUS'UN ANILARI

nın özürünü diliyordum. Çalışmaları denetlemek için her gün makinelerin dolambaçlı yollarına, makaraların karmaşıklıklarına girip çıkıyor, mavi gökyüzünün altında ışıldayan, oraya buraya rastgele yığılmış yarı bitmiş sütunlar ve mermer bloklar arasında dolaşıyordum. Tersanelerde duyulan coşkuya benzer bir coşku vardı; kocaman bir gemi kurtarılmıştı ve gelecekte kullanılmak üzere onarılıyordu.

Geceleri yapım sanatı yerini, görünmez de olsa, yine de mimari diye nitelendirdiğim müziğe veriyordu. Tüm sanatlarla az çok uğraştım ama biraz becerim olduğunu söyleyebileceğim müzikle sürekli uğraştım. Roma'da bu zevkim gizlemek zorundaydım ama Atina'da akıllıca kendimi müziğe verebilirdim. Müzisyenler Hermes'in heykelinin bulunduğu yere yakın bir selvi ağacının yetiştirdiği avluda toplanıyorlardı. Altı yedi kişi kadardı, neyler ve lirler orkestrasıydı; aralarına arada sırada kitara-yı meslek edinmiş birisini de katıyorduk. Eski, unutulmuş melodileri çalıyorduk; arada benim için bestelenmiş yenileri de oluyordu. Dor havalarının sert dinçliğini seviyordum, ancak, korkak ve ağırbaşlı, halkın, duygu ve ruhunu sarhoş ettiği gerekçeyle reddettiği dokunaklı, incelikli kırık ritmlere ya da şehvetli ve tutkulu melodilere de bir diyeceğim yoktu. Gruptaki yerine tümünden kendisini vermiş, gergin tellerde parmaklarını titizlikle hareket ettiren genç dostumun yandan görünüşünü lirin telleri arasından izliyordum.

O kusursuz kış, dost ilişkiler bolluğu içindeydi; yapılarıma bankasının sermaye sağlamış olduğu, varlıklı Attikos (kendisi de yarar sağlıyordu ya), o zamanın modası yazarlar, konferansçılar grubuyla çevrili olarak yaşadığı Kephissia'daki bahçelerine çağırdı beni; oğlu, genç Herodes, ince zekâsıyla, Atina yemeklerimin vazgeçilmez konuğu oldu. Tahta çıkışımı kutlamak için Atina gençlerinin elçisi olarak Sarmat cephesine geldiği zaman dilini dolaştıran ürkekliğinden eser kalmamıştı; yine de giderek gelişmekte olan kibiri bana biraz saçma geliyordu. Söz söyleme sanatında ve varsılıktaki Herodes'in rakibi, Paktolos'un altın taşıyan dalgaları gibi ışıldayan ve Doğulu stili ile beni kandırmış olan Laodicea'nın gururu, güzel söz söyleyen Polemo olmuştu; bu sözcükler konusunda zeki sanatçı, konuştuğu biçimde bir debdebe içinde yaşıyordu.

Yine de bu karşılaşmaların içinde en değerlisi, en iyi dost-

SAECULUM AUREUM

larımdan birisi olan Nikomedialı Arrianos ile ilişkimdi. Benden on iki yaş küçük olmasına karşın siyaset ve askerlik alanında olağanüstü başarı sağlamıştı ve hâlâ ününü ve Devlet'e yardımlarını sürdürüyor. Hükümet deneyimleri, av, atlar, köpekler ve bedensel idmanlar konusunda bilgileri, o zamanın sözcük satıcılarının çok üstüne çıkarmıştı onu. Gençliğinde, onsuz gerçek bilgelik ya da gerçek büyüklük olamayacak ruhun garip tutkularından birisinin tutsağı olmuştu; yaşamının iki yılı Epiktetos'un ölmekte olduğu, Epirus'taki Nikopolis'in soğuk ve çıplak odasında geçmişti; yaşlı ve hasta düşünürün son sözlerini sözcüğü sözcüğüne toplayıp yazmayı kendisine görev edinmişti. O coşku dönemi üzerinde damgasını bırakmıştı; deneyiminden çok beğenilebilecek bir ahlak düzencesi, bir tür ciddi yalınlık edinmişti. Kimsenin aklına gelmeyecek sofulukları gizli gizli uyguluyordu. Hüzün ve sevince sabırla katlanan Stoacı düşüncesinde uzun çıraklığı, onda kendi kendisini haklı çıkaracak sertliğin gelişmesini önlemişti; erdemin yüceliğinin aşk gibi, özel değerine, çok az rastlanır olmasına, özgün başarısına ve yüce aşırılıklarına borçlu olduğunu anlayacak kadar akıllıydı. Şimdi Ksenophon'un kusursuz dürüstlüğü, dingin sağduyusunu kendisine örnek almaya çalışıyordu. Ülkesi Bithynia'nın tarihini yazıyordu: Uzun süre prokonsüllerce kötü yönetilmiş bu bölgeyi kendi yetkim altına aldım; Arrianos bana reform tasarılarımda akıl verdi. Sokrates diyaloglarının bu çalışkan okuyucusu, benim genç dostuma karşı yumuşak ve saygılıydı; Yunanistan'ın dostlar arasında aşkı soylu kılan kahramanlık, bağlılık ve hatta akıllılığının zengin dağarcığını çok iyi biliyordu. Bu iki Bithynialı, sözcüklerin sonları hemen hemen Homeros biçiminde olan yumuşak bir İyonca konuşuyorlardı. Sonradan, yazılarında, bu lehçeyi kullanması için Arrianos'u kandırdım.

O dönemde, Atina'nın tutumlu yaşamının düşünürü vardı; Kolonos'un bir köyünde, bir kulübede, Demonaks örnek ama sevinç içinde bir yaşam sürdürüyordu. Bir Sokrates değildi; Sokrates'in inceliğinden ve şevkenden yoksundu ama şakacı iyi niyetinden hoşlanıyordum. Bu iyi yürekli dostlardan birisi de eski Attika güldürülerinin canlı oyuncusu, aktör, Aristomenes'ti. Ona, benim Yunanlı keklğim adını takmıştım; kısa boylu, şişman, bir kuş ya da çocuk kadar mutluydu; dinsel kut törenleri, şiir ve eski günlerin yemekleri konusunda herkes-

HADRIANUS'UN ANILARI

ten daha bilgiliydi. Uzun süre benim eğlence ve eğitim kaynağım oldu. O sıralarda Antinous, kendisine eğitimci olarak, Orpheus öğretilerine eğilimi olan Platoncu, insanların en safı, düşünür, Khabrias'ı seçti; oğlana karşı bir bekçi köpeği bağlılığı geliştirdi ve sonradan bana da aynı biçimde davranmaya başladı. On bir yıl saray yaşamı onu hiç değiştirmede; hâlâ tüm söylentilere sağır, entrikalara kör, kendi hayal aleminde yaşayan dürüst ve dindar bir yaratık olmayı sürdürüyor. Arada sırada beni kızdırır ama ondan beni ancak ölüm ayıracak.

Stoacı düşünür Euphrates'le ilişkilerim daha kısa sürdü. Roma'da parlak bir başarıdan sonra Atina'ya çekilmişti. Kendime okutman yaptım onu ama bir karaciğer iltihabından uzun süredir çektiği acılar ve bu hastalığın sonucu zayıflamak, onu yaşamım sürdürmek için artık hiçbir neden kalmadığına inandırmıştı. Yanımdan ayrılıp, canına kıymak için izin istedi. Yaşamdan gönüllü olarak ayrılmaya hiçbir zaman karşı koymamıştım ve Trayau'nun ölümünden önceki bunalımlı dönemimde kendim için böyle bir son düşünmüştüm. O zamandan bu yana aklımdan çıkarmadığım intihar sorunu, o anda bana çok kolay bir çözüm gibi gelmişti. Euphrates'a izin verdim; genç Bithynialım'la ona yanıtı yolladım, belki onun yerinde olsaydım bu son yanıtı, ben de onun elinden almak isterdim diye düşünmüştüm. O akşam, düşünür, saraya son bir görüşme için geldiğimde yaptığımız konuşmalar öncekilerden farklı olmadı; ertesi gün intihar etti. Sonradan olayı birkaç kez tartıştık; birkaç gün oğlanın canı sıkındı. Bu ateşli genç ölümünden çok korkuyordu; konuyla epeyce ilgilendiğini anlamıştım. Tüm kötülüklerine karşın bana onca güzel görünen bu dünyayı isteyerek terketmeyi, aklım almıyordu. Düşünce ve temas olasılıklarını, hatta görmeyi, sonuna kadar zorlamaktan kaçınmayı anlayamıyordum. O zamandan bu yana çok değiştim.

Günlerin tarihi birbirine karışıyor; anılarım birçok mevsimin gezi ve olaylarının bir araya toplandığı bir fresk görünümünde şimdi. Efesli tüccar Erastos'un gösterişli biçimde donatılan gemisi pruvasını önce Doğu'ya, sonra güneye, en sonunda da benim artık Batı dediğim İtalya'ya çevirdi. İki kez Rodos'a uğradık; gözleri kör eden aklıktaki Delos'a bir nisan sabahı, bir de sonradan dolunay altında yazın en uzun gününde uğradık; Epirus kıyılarında, yakalandığımız fırtına, Dodona'da kararlaştırdı-

SAECULUM AUREUM

ğımdan daha uzun süre kalmama neden oldu. Sicilya'da, Syracusa kaynaklarını, mavi suların güzel perileri Arethusa ve Kyna'nın gizemlerini araştırmak için birkaç gün geciktik. Orada bir kez daha, boş zamanını, su gücü ilminin harikalarını incelemekle geçiren devlet adamı Licinius Sura'yı düşündüm. Aetna'nın doruklarından bakıldığı zaman, gün ağarırken İyon Denizi'nin garip renklerinden bana çok söz edilmişti. Dağa tırmanmaya karar verdim. Üzüm bölgesinden volkanik bölgeye, oradan da karlı alana geçtik; oğlan dans eden bacaklarıyla, dik yamaçlardan koşup duruyordu ama, benimle gelen bilim adamları katır sırtında tırmandılar. Dorukta, günün ağarmasını beklememiz için bir barınak yapılmıştı. Gün ağarırken kocaman bir gökkuşağının bir ufuktan ötekine kemer biçiminde uzandığını gördük; buz tepesinde garip ateşler parlıyordu; toprak ve denizle bütünleşen alanda Afrika'yı görüyorduk. Yunanistan'ı sadece seziyorduk oysa. Yaşamımın bir doruğuydu orası. Her şey vardı; bulutların altın saçakları, kartallar ve sonsuzun kadeh taşıyıcısı; hepsi oradaydı.

Gündüzle gecenin eşit olduğu mevsimler benim itidal noktalarımdı... Eski günlerimin mutluluğunu abartmamalıyım, bununla birlikte görüntüsünü solgunlaştırmamak için de çaba göstermeliyim; onları anımsamak bile etkiliyor şu an beni. Bu mutluluğumun gizli nedenini açıklamakta çoğu kişiden daha içten olabilirim; kaçamaklı sözler etmeden itiraf edebilirim; çalışmak ya da aklı düzene koymak elzem olan dinginlik bana aşkın zengin sonuçlarından birisi gibi geliyor. Nasıl aramış olursak olalım ya da nasıl elde etmiş olursak olalım sonuçta gelip geçici olduğunu bildiğimiz bu tür sevinçler sözümona bilge kişilerce hep aşağılanırlar nedense; bu beni şaşırtmıştır hep. Yokluğumdan ya da yitirilmesinden yakınacakları yerde, ifratından ya da alışkanlık haline gelmesinden yakınırırlar nedense; duyularını irtip dürtmekle zaman geçireceklerine kendilerini doğrulara ve onları güzelleştirmeye verseler daha iyi ederlerdi. O dönemde, her zaman eylemlerimin en küçük ayrıntılarına gösterdiğim özeni, mutluluğa erişmek, keyfine varmak ve değerlendirmek için de gösterdim; aşk eylemi bedeninin bir anlık hırslı dikkatinden başka nedir ki zaten? Her mutluluk bir başyapıttır: En ufak bir yanlış onu çarpıtır, en ufak bir kuşku duraksatır; her ağırlık güzelliğini eksiltir, en ufak bir aptallık onu duyusuzlaştırır. Mut-

HADRIANUS'UN ANILARI

luluğumun, sonradan dikkatsizliğimden ötürü paramparça olmasında hiçbir sorumluluğu yoktur; uyum içinde hareket ettiğim sürece akıllılık ettim. Benden daha bilge bir kişinin, ölünceye kadar mutlu kalabileceğine olan inancımı yitirmiş değilim, henüz.

Bir süre sonra, Frigya'da, Yunanistan'ın Asya'yla karıştığı sınır topraklarında, mutluluğumun yapısına ilişkin görüntünün bütünlük ve belirginliğine erdim. Yabanıl ve ıssız bir yerde, Satraplar'ın entrikaları sonucu ölen Arkibiades'in mezarının bulunduğu yerde kamp kurmuştuk. Mezarı yüzyıllarca savsaklanmıştı; Yunanistan'ın sevgilisini anmak için Paros mermerinden bir heykel yapılması için emir verdim. Orada her yıl anı törenleri yapılmasını istedim. Törenlerin ilki için, komşu köylerden gelen insanlar, yanımda bulunanların bazılarına katıldılar; genç bir boğa kurban edildi ve etinin bir bölümü gece ziyafetine ayrıldı. Düzlükte at yarışı ve danslar düzenlendi. Bithynialı kendinden geçerek, incelikle dans etti ve gece son ateşin yanında şarkı söyledi. Havaya kalkık kafası, güzel ve güçlü boğazının eğmeçini ortaya çıkarıyordu.

Kendimi ölümlerle ölçmekten hoşlanırım; kendi yaşamımı, bu meydanın ortasında zevk içindeyken okların delik deşik edip öldürdüğü ama sonuna kadar sevgili yoldaşınca savunulan ve arkasından Atinalı kibar bir orospunun göz yaşları dökmüş olduğu ihtiyarlayan o büyük sanatçının yaşamıyla karşılaştırdım. Gençlik yıllarım, Arkibiades'in gençliğinin şanına ulaşamaz; ama çok yönlülüğüm onunkine eşit belki de daha üstündü. En az onun kadar çok zevk tatmış, daha çok düşünmüş, çok daha fazla çalışmıştım; onun gibi ben de, sevilmiş olmanın garip mutluluğunu biliyordum. Arkibiades herkesi, her şeyi, hatta tarihi bile baştan çıkarmıştı; ancak arkasında Syracusa'nın taş ocaklarına terkedilmiş yığınlarca Atinalı ölü, ayakları üzerinde bir oraya bir buraya sallanan kararsız bir yurt, aptallığından ötürü parça parça ettirdiği sakat tanrılar kalmıştı. Onun zamanınsından çok daha büyük bir dünyayı yönetmiş ve barışı koruyabilmişim; yüzyıllarca sürecek olan bir geziye hazırlanan güzel bir gemi gibi donatmıştım dünyayı; insanda, ilahi duyguyu özendirmek için elimden geleni yapmıştım, ancak, insan olanı kurban etmemiştim, bu uğurda. Mutluluğum ödülüm olmuştu.

Bir de Roma vardı. Güven vermek ya da sevindirmek için

SAECULUM AUREUM

orada bulunmam artık gerekmiyordu. Yönetiminin başarıları yadsınamazdı; savaş zamanları açılan Janus tapınağının kapıları, artık kapalıydı; dileklerim meyve veriyordu şimdi; bölgenin bolluğu başkente geri akıyordu. Saltanata çıkışımda bana önerilmiş olan Ülkenin Babası ünvanını artık reddetmiyordum.

Plotina artık yoktu. Kentteki bir önceki konaklamada, resmi kayıtların benim anam olarak nitelendirilen, ancak anam olmaktan öteye, tanıdığım kadınlar arasında yegane dostum olan o yorgun gülüslü kadını son kez görmüştüm. Bu gelişimde, ondan geriye sadece Trayan Dikili Taşı'nın altındaki küller kalmış olduğunu gördüm. Onun sonsuz kılınma törenlerine kendim de katıldım, imparatorluk geleneklerine ters düşmek pahasına dokuz gün yas tuttum. Ölüm, uzun yıllardan beri uzaktan uzağa süregelen sıcak samimiyetimizden pek birşey götürmedi; İmparatoriçe benim için her zaman olduğu gibi benimkiyle birleşmiş bir kafa ve ruh olarak kaldı.

Büyük yapıların bazıları tamamlanmak üzereydi: Colosseum onarılmış, görüntüsünün sık sık uğrak yeri olan bu yer, Neron'un kalıntılarından temizlenmiş, onun heykeli yerine büyük bir Güneş Heykeli, benim aile adımlarını belirleyen Kral Helios heykeli ile bezenmişti. Venüs ve Roma tapınağının son düzeltmeleri yapıyordu ve Neron'un pis yollardan elde etmiş olduğu ve bir türlü hazmedemediği gösterişin simgesi olan o kepeze Altın Ev'in yerinde yükselmeye başlamıştı. ROMA, AMOR: Sonsuz Kent'in ilahiliği ilk kez, zevklerin esini, Aşkın Anası ile özdeşleşiyordu. Roma'nın gücü, benim ona vermeye çabaladığım, barışçı ve koruyucu biçim olan evrensel ve kutsal niteliğe böylece kavuşmuş oluyordu. Zaman zaman, ilahi danışmanım akıllı Venüs'le Plotina'yı özdeşleştirmek de aklıma gelmiştir.

Giderek tüm tanrıçalar tek bir güzün görünümüleri halinde, birbirlerinden farklı suretler olarak bütünün potasında eriyip kaynaşıyorlardı; çelişkileri, aralarında sağladıkları uyumun bir kipinden başka bir şey değildi. Tüm Tanrıların Tapınağı olarak tasarladığım Pantheon yapımı giderek kafamı kurcalamaya başlamıştı. Augustus'un damadı Agrippa tarafından Roma halkına verilmiş olan yıkıntı halindeki kamu hamamlarının yerini seçtim yapım için. Eski yapıdan geriye bir balkon ve Roma yurttaşlarına verilmiş olduğunu belirleyen mermer plaketten başka bir şey kalmamıştı; bu yazı, önceden olduğu gibi, yeni ta-

HADRIANUS'UN ANILARI

pınağın önüne dikkatlice yerleştirildi. Düşüncelerimin ürünü olan bu anıta kendi adımın konması benim için hiçbir önem taşı-mıyordu. Tam tersine, yüz yıldan eski bir metnin, bu yeni anıtı, Augustus'un barışçıl bir sonuca ulaştırdığı imparatorluğumuzun başlangıcına bağlaması beni sevindiriyordu. Kendi yeniliklerim-de bile her şeyden çok, önceden yapılmış olanları sürdüren kişi olmak istiyordum. Daha gerilerde, şimdi resmen babam ve bü-yükbabam sayılan Trayan ve Nerva'dan öteye, Suetonius tarafın-dan hor görülmüş olan o on iki Sezar'dan örnek almaya çalışı-yordum; sertliği olmayan bir Tiberius'un açık görüşlülüğü; za-yıflık gösteren Claudius'un alimliği; Neron'un kibirlerden soyun-durduğum sanat zevki; duygusallığından arındırılmış bir Titus'-un sevecenliği; cimriliği bir yana bırakan bir Vespasian'ın tutum-luluğu... Bu prensler, insan olaylarında kendilerine düşen rolü oynamışlardı; bundan sonra bana düşen, benden daha çok ya da daha az yetenekli ama benim sorumluluklarımı taşıyan adamlar gelip benim eylemlerimi bu biçimde değerlendirecekleri zama-na kadar, onların eylemleri arasından neyin sürdürülebileceği, hangi iyi yanların pekiştirilebileceği, hangi kötü yanların düzel-tilebileceği hakkında seçim yapmaktı.

Venus ve Roma tapınağının açılışı, araba yarışları, halk gös-terileri, baharat ve güzel koku dağıtılan zafer kutlamalarına benzedi. Kölelerin zorunlu çalışmalarını hafifleten, koca koca yapı taşlarını taşıyan yirmi dört tane fil de geçitte yerlerini al-dılar. Şölen için seçilen tarih, kentin kuruluşundan sekiz yüz sek-sen iki yıl sonra, Roma'nın doğum günü olan 13 Nisan'dan se-kiz gün sonraya rastlamıştı. Roma baharı böylesine yoğun, böy-lesine hoş, böylesine mavi olmamıştı.

Aynı gün, ciddiyet ve ağır başlılıkla, Pantheon'da fısıltılar içinde sessiz geçen bir sunuş töreni yapıldı. Apollodoros'un ürkek-likle çizmiş olduğu mimari planları ben kendim değiştirmiştim; Yunan sanatlarını eklenmiş bir gösteriş, yalnızca süs olarak kul-lanarak, yapımın temel biçimi için Roma'nın masalsı dönemleri-nin ilkeğinden, eski Etrüsk ülkesinin yuvarlak tapınakların-dan esinlenmişim.

Bu Tüm Tanrılar Tapınağı'nın, yerkürenin ve gökyüzünün, sonsuz alevi barındıran toprakların, her şeyi içine alan boş-luğun bir simgesi olmasını istiyordum. İnsanlık ocağının dumanının tüttüğü, ata kulübelerinin biçimlerini andırmasını

SAECULUM AUREUM

istiyordum. Alevlerin yukarı doğru hareketine eşlik eden, sert ve hafif volkanik taştan yapılma kubbe, ortasındaki büyük delikle sırasında kararıp, sırasında mavileşen gökyüzüyle birleşiyordu. Hem açık, hem de gizemli bir biçimde kapalı olan bu tavan, güneşin çeyrek dairesi gibi ele alınmıştı. Yunan zenaatçılarca titizlikle parlatılmış olan su geçirmez tavana saatlerin çemberi dönecekti; gün ışığının çarkı, altın kalkan gibi orada asılı duracaktı; yağmur yerdeki taşlıkta kuru bir havuz oluşturalacaktı; dualar tanrılarımızı yerleştirdiğimiz boşluğa duman duman yükselecekti.

Bu ağırbaşlılık benim için herşeyin birleştiği anlardan biriydi. Gün ışığının güzelliği altında tüm yöneticilerim yanımda yer almışlardı; bu insanlar, o sırada yarıdan çoğu tamamlanmış olan olgunluk yıllarımın yazgısını açığa kavuşturan malzemelerdi. Devletin bağımlı kölesi, sofu gücüyle Marcius Turbo'yu; giderek alçalan sesi kulağıma ulaşmayan homurdanmasını sürdüren ağırbaşlı, kaşları çatık Servianus'u, soylu inceliğiyle Lucius Ceionius'u, biraz ötede, ilahi görüntüye en uygun parlak gölgede talihimi simgeleyen genç Yunanlıyı ayırt edebiliyorum. Orada bulunan karıma da o sırada imparatoriçe unvanı verilmişti.

Uzun süredir, artık düşünürlerin ilahinin yapısı konusunda ki beceriksiz yorumlarından çok, aşka ve tanrıların kavgalarına ilişkin masallara eğilim göstermeye başlamıştım; insan olduğu için daha çok tanrılaşan, dünyayı destekleyen, evrene buyruk dağıtarak hakseverliği simgeleyen, Ganymedes ve Europas'ın aşığı zavallı Juno'yu ihmal eden Jupiter'in dünyadaki görüntüsü olmak istiyordum. O gün her şeyi gölgelerinden arınmış olarak görmek çabası içindeydim; İmparatoriçe'yi, Argos'a son gezimde, değerli taşlarla bezenmiş altın bir tavus kuşunu adanmış olduğum tanrıçaya benzettim. Bu sevmediğim kadından boşanarak özgürlüğüme kavuşabilirdim; herhangi bir vatandaş olsaydım hiç düşünmeden yapardım bu işi. Bana fazla sıkıntı vermiyordu ve böylesine açık bir hakareti hak edecek bir davranışı olmamıştı. Amcası borçlarımdan huzursuzluk duymuş, genç bir eş olarak yaptıklarına güvenmişti. Şimdi, süreceği anlaşılan bir tutkunun görüntüleriyle karşı karşıyaydı; tüm bunlarla ilgili değilmiş gibi davranıyordu. Aşka karşı duyarlılığı az olan çoğu kadın gibi o da gücünü iyi sezemiyordu; böylesine bir bilgisizlik hoşgörüyü olduğu kadar kıskançlık olasılıklarını da engelliyor-

HADRIANUS'UN ANILARI

du. Yalnız ünvanı ya da güvenliği tehlikeye düştüğü zaman gücenebiliyordu, ancak durum farklıydı.

Eski günlerde, bana bir an için çekici gelen, gençlik güzelliğinden hiçbir şey kalmamıştı; yaşından erken çökmüş olan bu İspanyol kadını ciddi ve sertti. Kendisine aşık bulmamış olmasının doğal soğukluğuna borçluydum; ağırbaşlı ev kadını peçesini takmayı biliyordu; ancak bu peçe aslında bir dul peçesiydi. Roma sikkelerinde bir yüzünde bir imparatoriçenin yandan görünümü, öteki yüzünde kadınlık erdemine ya da dinginliğe ilişkin bir yazı olsun isterdim doğrusu. Şimdi sık sık, Eleusia şölen gecelerinde, rahiplerle kehanetleri yorumlayanlar arasında gerçekleşen, bir birleşme, hatta temas bile olmayan ama bir kut töreni oldukları için kutsallaşan simgesel evlilikleri düşünüyorum.

Törenleri izleyen gece, bir terasın tepesinden alevler içindeki Roma'yı seyrettim. Şenlik ateşleri, hiç kuşkusuz, Neron'un ateşlediği yangınlar kadar parlak ve feciydi; onlar kadar korkutucuydu da. Roma hem fırın hem maden ocağı, eriyen metal, çekiç aynı anda örs, tarihin değişikliklerinin ve yinelemelerinin gözle görünür kanıtı, dünyada insanların hırsıyla yaşamış oldukları tek yer. O gece, bu alevler içindeki şölende, Troya'nın büyük yangınından, yaşlı babası, genç oğlu ve ev eşyalarıyla kurtulan bir kaçak vardı sanki aramızda. Biraz da korkuyla gelecekteki yangınları düşündüm. Geçmişin, şimdinin ve geleceğin milyonlarca yaşamı, eski anıtlardan yükselen yeni yapılar ve onları izleyecek olan başka yapılar, dalgalar gibi zaman içinde birbirilerini izliyor gibi geliyordu bana; o gece, bu büyük dalgaların benim ayaklarım altında kırılması bir rastlantıydı. Çok seyrek giydiğim imparatorluğun kutsal kumaşının, deham olmaya başlayan gencin omuzlarını örttüğü şehvet anlarından sözetmeyeceğim burada; o koyu kırmızının soluk altın rengi ensesine yakışmasından hoşlanıyordum. Ancak daha çok mutluluk ve talih gibi belirsiz şeylerin, onun sıcak ve güven verici ağırlığında, etten ve kemikten yapılma biçiminde yeniden doğması, ortaya çıkması ilgilendiriyordu beni. Çok az oturduğum ancak yeniden yaptırttığımı Platine Sarayı'nın katı duvarları deniz üzerindeki gemiler misali sallanıyordu; gece esintisinin içeriye girmesini sağlamak için açılan perdeler, kıçtaki yüksek kabinleri andırıyordu; kalabalıkların bağıışı, yelkenlere çarpan rüzgârın sesi idi. Karanlıkta görülebilen, uzaktaki büyük yelkenli camadanı, Ti-

ber'in kıyılarında yapımına başlanan kabrimin dev temeli, o anda bana ne bir üzüntü, ne bir korku, ne de yaşamın kısalığına ilişkin kuruntular veriyordu.

Yavaş yavaş ışık değişti. İki yıldan daha uzun bir süre, genç bir insanın kendisini kusursuzlaştırmaktaki ilerleyişi, parlaklaşması, doruğa tırmanışı, zamanın geçişine damga vurmuştu; ciddi bir ses, kılavuzlara, avcı efendilere buyruk yağdırmaya başlamıştı artık; koşucunun adımları uzuyordu; binici atına hakimdi artık. Claudiopolis'te Homeros'un uzun parçalarını ezbere öğrenen okul çocuğu artık anlaşılmaya güç erotik şiirlere merak sardırır olmuştu; Platon'un belirli bölümleri aklını çeliyordu. Benim genç çobanım genç prenze dönüşüyordu. Durakladığımız zaman atından aşağı sıçrayıp avucunun içinden bana su içirmeye hevesli genç oğlan değildi artık, o sunucu, verdiği şeyin büyük değerinin farkındaydı artık; Toscana'da, Lucius'un top raklarında düzenlenen avlarda bu kusursuz surat, yüksek yetkililerin ağır ve sorumluluk taşıyan suratları arasına, ya da keskin profilli Doğulular'la ve geniş, kılı suratlı barbar avcılarla yan yana yerleştirmek, böylece sevgiliyi aynı anda dostluğun güç rolüne zorlamak beni sevindiriyordu. Roma'da bu genç insanın çevresinde entrikalar çevrilmiş, etkisini kazanmak ya da ayağını kaydırmak için alçakça hilelere başvurulmuştu. Onların tümünü kötülecek ya da umursamayacak kadar bilgiliydi; tek bir düşünceyle uğraşmak on sekiz yaşındaki bu gence, en akıllı insanları bile kışkındıracak bir umursamazlık yetisi kazandırmıştı. Ama, güzel dudaklar yontu ustalarının gözünden kaçmayan, acı bir anlam kazanmışlardı.

Burada ahlakçılara kolay bir zafer fırsatı tanıyorum. Eleştirmenlerim, başıma gelenlerin sapıklık ve aşırılıklarımın sonucu olduğunu ileri sürmeye hazırlar; onların söylediklerini çürütmek, yanlışın ve aşırılığın nerede olduğunu göremediğim için daha güçleşiyor. Eğer ortada bir suç varsa, o suçu tüm boyutlarıyla yeniden gözden geçirmeye çalışıyorum. Kendi kendime, intiharın sık sık rastlanan bir olay olduğunu, yirmi yaşında ölmenin olağan olduğunu anlatmaya çalışıyorum; Antinous'un ölümünün yalnız benim için bir sorun ve felaket olduğunu söylüyorum. Belki de bu tür bir felâket bir sevinç taşkınlığından, bir deneyim fazlasından başka bir şey değildi. Doğal bir sonuçtu belki. Arkadaşımı tehlikeden nasıl kurtaramadımsa kendimi de

HADRIANUS'UN ANILARI

bu felâketten kurtaramayacaktım. Vicdan azabım, zamanla, onun yazgısına hükmeden zavallı bir efendi olduğum inancını geliştirdi bende. Vicdan azabım ve pişmanlığım bir tür sahiplenme duygusuna dönüştü. Her sevilenin bizim için güzel bir yabancı olarak kalacağı kuşkusuzdur. O da benim için kendi kararını kendi veren güzel bir yabancı olarak kalacak. Tüm yanlış kendim üstlenerek, genç insanı kendi ellerimle biçimlendirebileceğim ya da ezebileceğim mumdan bir heykel boyutuna indiriyorum. Ayrılışıyla ortaya koymuş olduğu o baş yapıtı küçültmeye hakkım yok; çocukcağızın kendi ölümünün onurunu kendine bırakmalıyım.

Benim aşkta seçim yapmamı sağlayan o sırada isteği suçlamam beklenemez. Benzer tutkular yaşamımda sık sık yinelenmiştir; şimdiye kadar sık sık yaşanmış olan bu serüvenler pek az sıkıntı yemin ya da yalana mal olmuştur. Lucius'a duyduğum yakınlık beni sonradan telafi ettiğim çılgınlıklara sürüklemiştir. Bu yüce sevgiyi ötekilerden farklı kılan özgün niteliğinin dışında ötekilerle aynı yolu tutmasını engelleyecek bir neden yoktu görünürde. Hayatın kullanıla kullanıla aşınmasını sevecenlikle kabul eden kişiler, alışkanlığın bizi sonumuza sürüklediğini de kabul etmelidir. Alışkanlığın getirdiği ölümde ne acı, ne de sevinç vardır. Ahlakçıların da dediği gibi, tutkum, bir tür arkadaşlığa ya da umursamazlığa dönüşebilirdi. Aramızdaki ilişki benim için boğucu olmaya başladığında, beni bırakabilirdi. Bu sefer, başka bir biçimde, başka cinsel tekdüzeliğe kapılırdı; gelecekte, bildiğimiz evliliklerden, ne daha iyi ne de daha kötü olan bir evlilik yapar, taşra yönetiminde bir görev alır, ya da Bthynia'da kırsal bir alanın yönetmenliğine getirilirdi. Ya da yalın bir başıboşluk içinde, herhangi bir ast konumunda, saray yaşamı sürebilirdi. En kötüsü gözden düşenlerin seçtiği mesleklerden olan pezevenklik ve soytarıllık gibi işlere bulaşabilirdi. Eğer ben birazcık bir şey biliyorsam, bilgelik, bu kötü rastlantıları akıldan çıkarmamak demektir. Çünkü hayat bunlardan kuruludur. Ancak ne o, ne de ben bilge kişilerdik.

Kendimi tanrı sanmam için Antinous'un gelişini beklemem gerekmemiştir; başarı, çevremde baş döndürücü yükseklikler duygusu verircesine çoğalıyordu. Yaşantımızı sürekli bir Olympos şölenine dönüştürmek için mevsimler, şairler ve müzisyenlerle işbirliği yapıyordu. Kartaca'ya ayak bastığım gün, beş yıl

SAECULUM AUREUM

süren kuraklık sona erdi; sağnağın yarattığı sevinç içinde, kalabalıklar, beni göklerin şükran dağıtıcısı olarak alkışladılar; sonradan Afrika için girişilen kamu yapımları bu mucizeyi yönlendirmeye yaradı. Kısa bir süre önce, Sardinia'da bir mola sırasında fırtınadan korunmak için bir köylünün kulübesine sığınmıştık; Antinous, ev sahibimizin kömür üzerinde bir kaç dilim ton balığı kızartmasına yardım etmişti, Zeus'un, Hermes'le birlikte Philemon'u görmeye geldiği duygusuna kapılmıştım. Bir dizi havada sedire uzanmış, sandallarının bağını çözen bu genç, Hermes'in ta kendisiydi; üzümleri toplayan ya da kırmızı şarabı benim için tadan Bakhüs'tü; yay çekmekten sertleşmiş parmaklar, Eros'un parmaklarıydı sanki. Böylesine düşler içinde, böylesine harikalarla çevrilmişken, zaman zaman, onun bir insan olduğunu unutuyordum; boşuna Latince öğrenmeye uğraşan, mühendis Decrianus'a matematik dersi vermesi için yalvaran, en küçük bir serzenişe küsüp geminin pruvasına giden ve denize gözlerini dikip derin derin düşünen oğlanı unutuyordum.

Afrika gezisi, parlak temmuz güneşi altında, yeni tamamlanan Lambaesis kampında sona erdi; yoldaşım oğlan çocuk, sevinç içinde, zirhını ve asker giysilerini üzerine geçirdi; bu birkaç gün için, ben, kamp sporlarına katılan çıplak ama miğferli Mars, hâlâ gençlik dolu gücünün keyfini çıkaran sporcu Hercules oldum. Benim gelişimden önce tamamlanan kazı ve düzeltmelerin uzun çalışmalarına ve sıcağa karşın, ordu da öbür her şey gibi ilahi bir rahatlıkla görevini yaptı; bu koşucuyu bir engel daha atlamaya zorlamak, güzelliğini oluşturan o kesin dengeyi ve manevraların değerlerini bozmaksızın bu biniciden yeni bir engel atlamasını istemek olanaksızdı. Subaylarıma tek bir yanlışı işaret edebilmişim.: Bir sözde saldırı esnasında, atlar açıklıkta korumasız bırakılmışlardı; kusursuz Cornelianus'un her şeyi mümkün kılacak doğrusu. Karargâhın önünde elimi öpmek için bekleyen bu çocuklu kadınlara, bu barbar kalabalığına akıllı bir düzen egemendi.

Kölece bir boyun eğme değildi bu; bu yabanıl güç güvenlik tasarımı destekliyordu; hiçbir şey çok masraflı olmamıştı, hiçbir şey de savsaklanmamıştı. Arrianos'a taktiğe ilişkin bilimsel bir yapıt hazırlatmayı düşündüm; güzel bir vücut, kusursuz bir yapı gibi olmalıydı.

Üç ay sonra, Atina'da, Olympieion'un sunulması, Roma'nın

HADRIANUS'UN ANILARI

kutsal törenlerini andıran şölenler için bir fırsat yaratmıştı ama Roma'da toprak üstünde kutlanan törenler orada gökyüzünde oluşuyordu duygusu veriyordu. Sonradan, parlak bir sonbahar günü, Zeus'un insan üstü boyutlarına uygun olarak yapılmış balkonda yerimi aldım; Deukalion'un, Deluge'ün geri çekilmesini seyrettiği yerde yapılan mermer tapınak, ağırlığını yitirmiş büyük beyaz bir bulut gibi dalgalanıyordu; dinsel giysilerim yakındaki Hymettòs'un akşam renkleriyle uyum içindeydi. Açılış konuşması için Polemo'yu görevlendirdim; tım Yunanistan'ın hem bir onur kaynağı, hem de yaşam boyu süren çalışmalarının gizli ereği olarak gördüğüm o ilâhi ünvanları, bana o zaman verdi: Evergetes, Olympos, Epiphanios, Her Şey'in Efendisi. Bu ünvanların en güzeli ve üstlenilmesi en güç olanı «İyonyalı Yunanistan Dostu» ydu. Polemo gizli bir oyuncuydu aslında ama, büyük bir oyuncunun yüzündeki anlatımlar sırasında, tüm insanlarca paylaşılan duyguların ve tüm bir yüzyılın simgesini taşır. O anda, tüm becerilerini bir araya getirmek istemişçesine, söylevine başlamadan önce, gözlerini gökyüzüne dikti ve kendisini toparladı; Çağlarla, Yunanistan'ın o kendine özgü yaşamıyla işbirliği yapmıştım; sözü geçerliliğim, insanüstü ama ancak insan aracılığıyla etkin olabilen gizemli bir güçtü; Roma ile Atina arasında evlilik bağı kurulmuştu; gelecek bir kez daha geçmişin umudunu taşıyordu; Yunanistan, durgun bir havada uzun zaman hareketsizleşen ve sonra yelkenlerinde rüzgârı hissederek ilerleyen bir gemiyi andırıyordu. O an bir can sıkıntısına kapıldım; bu bitirmek ve kusursuzluk sözcükleri arasında «son» sözcüğünün de bulunduğunu düşünmezlik edemedim; belki de her şeyi kemiren zamana bir nesne daha kurban ediyordum.

Yontu ustalarının çalıştıkları tapınağa girdik sonra; Zeus'un fildişi altından yapılma yarısı tamamlanmış, o büyük heykeli yarı karanlığa ışık veriyor gibiydi; iskelenin ayaklarında, bu Yunan tapınağına sunulmak üzere benim buyruğumla Hindistan'dan getirilmiş olan yılan duruyordu: Bu ilâhi hayvan toprağın zekasının amblemi; imparatorun deha'sını simgeleyen çıplak gence, dünya sürdükçe sarılı kalacak. Antinous, giderek bu rolü benimliyor, bu gençle bütünleşiyordu; canavarı kanatları kesik çitkuşuyla besledi. Sonra kollarını kaldırarak dua etti. Anlamını kavrayacak kadar tanrı olmadığım, ya da bu duaların bir gün yerine gelip gelmeyeceğini sezemediğim halde benim için edilen

SAECULUM AUREUM

bu duanın, benden başka kimseye yönelik olmadığını biliyordum.. Sessizliği ve soluk akşam ışığını bırakıp, lambaların yandığı Atina sokaklarına dalıp kalabalıkların dostluğuna katılmak tozlu akşam havasında satıcıların çığırıtlarını duymak içime su serpti. Yunan dünyasının sikkelerinin pek çoğunu yakında donatmaya başlayacak olan genç surat halk için tanınan bir varlık, bir belirti, bir simge oluyordu artık.

Daha az değil, daha çok seviyordum. Ancak aşkın ağırlığı, bir göğüsün üzerine sevecenlikle atılmış bir kolun ağırlığı gibi, giderek taşınması güç bir şey haline geliyordu. Geçici ilgiler yenden ortaya çıktı; Miletos'a gezilerden birisinde, sonradan vazgeçtiğim, benimle birlikte olan sert ve yakışıklı genç anımsıyorum. Ozan Straton'un bizi bir kerhaneden ötekine götürdüğü, çevremizi gelip geçici tutkuların sardığı, Sardis'teki gece geliyor aklıma. Asya tavernalarının loş özgürlüğünü benim saray eğlencelerime yeğleyen bu Straton, olağanüstü duyarlılığı olan bir adamdı; zevk için her şeyi gözden çıkarmış bir kişi olarak, zevk olmayan her şeyin boşluğunu doğrulayan oynak ve alaycı bir zekâsı vardı. Sonra, bir de İzmir'de sevdiğim insanı, yanımdaki kibar orospuya katlanmak zorunda bıraktığım o gece var. Onun aşk kavramı sofuluktan kaynaklanan bir kavramdı; aşk fikrinin paylaşılmaz olduğunu düşünüyordu; nefreti mide bulantısına kadar vardırırmıştı çocuk. Sonraları bu tür şeylere alıştı. Bu boş deneyimler benim açımdan sefahat düşkünlüğü olarak tanımlanabilir; yoldaşımın sevgili ve dost olmasını sürdürmek için yeni tür bir yakınlık yaratmak umudu da buna karışmış olabilir; kendi gençliğimin bazı deneyimlerini ona da göstererek, eğitmek isteği de vardı. Belki de, açıkça söylenmemiş olmasına karşın, onu yavaş yavaş önemsiz birtakım tekdüze zevklerin oyuncağı yapmak istemiştim.

Belirli bir bağlanma korkusu, yaşamımı engelleyen bu alın-
gan sevgiyi yaralamaya zorluyordu beni. Troas'a bir gezide, felaket sırasında Skamandros (Gediz) düzlüğüne gittik: Taşkınları görmek ve hasarı kendim değerlendirmek istiyordum; sular, garip yeşilimsi bir gökyüzü altında, antik mezar yığınlarını adacıklara çevirmişti. Hektor'un mezarında saygı duruşu için birkaç dakika ayırdım; Antinous, Patroklos'un mezarı başında düşünüyordu, ama ben, benimle birlikte gelen bu genç geyiğin Ak-

HADRIANUS'UN ANILARI

hilleus'un dostuna benzemeye çalıştığını anlayamadım; ben sadece kitaplarda rastlanan o tutkulu bağlılıkla alay ederken oğlanın onuru kırılıyor, kıpkırmızı oluyordu. Açık sözlülük giderek yegâne erdemim olmaya başlamıştı; Yunanistan'ın olgun bir erkeğin genç yoldaşına bağlılığını kahramanca bir ilke olarak görmesine karşın bizim için bu ilkenin bir ikiye bölünme ve bir bahaneden başka bir şey olmadığını anlamaya başlamıştım. Roma'nın önyargılarına zannetiğimden de çok duyarlıydım. Doyuma gereken yeri verdikleri halde aşkta yalnız utanç verici bir budalalık gördüklerini anımsadım; benliğimi kendim dışında hiç kimseye bağlı kalmamak çılgınlığına kapılmıştım yine. Kendi seçimimin ayrılmaz parçası olan gençlik kusurları, canımı sıkmaya başlamıştı. Bu farklı tutkuda giderek Romalı metreslerimle olan ilişkilerimde beni rahatsız eden şeyler seziyordum: Güzel kokular, abartılmış giysiler, değerli taşların soğuk gösterişi vardı hayatımda. Yüreğimin karanlık derinliklerini yersiz korkular sarmıştı; oğlanın yakında on dokuz yaşına basmaktan korktuğunu farketmiştim. Zaman zaman, uyuşukluğa benzeyen bir can sıkıntısına kapılıyor; alındaki kıvrım kıvrım saçlar öfke ve tehlikeli bir inatçılıkla savruluyor, can sıkıntısı giderek kırık bir inceliğe dönüşüyordu. Bir seferinde ona tokat attım; dehşetle açılan o gözleri sonsuza kadar hep anımsayacağım. Ama toktuktan put yine de bir put olarak kalıyordu; böyle durumların kefaretiyi ödemek benim için bir alışkanlık haline gelmişti.

Asya gizemleri, tiz sesli müzikleriyle, bu sefih karmaşayı artırmaya yaradı. Eleusis Dönemi geride kalmıştı artık. Yasa koyucu olarak güvensizlikle algıladığını garip ve gizli mezhepleri, yasaklamamıştım, ancak bunları onaylamak gelmiyordu elimden. Tahammül ediyordum sadece. Bu tür mezhepler dansın giderek bir baş dönmesi, şarkınınsa bir çılgınlığa dönüştüğü zamanların işidir. Samothrake'de kan ve ten kadar kutsal, eski gizli ve pis bir tören olan Cabiri Dini Ayini'ne kabul edildim; Trophonius Mağarası'nda sütle beslenmiş yılanlar ayak bileklerinden kayıp geçti; Orpheus'un Trakya şölenleri bana yabani kardeşlik ayinlerini öğretti. Tüm sakatlama biçimlerine şiddetli cezalar uygulayan bir devlet adamı, Kybele'nin çılgın ayinlerine katılmayı kabul ediyordu işte; dansçıların kan içinde savrulmalarına tanık oldum; genç yoldaşın, bir sürüngenin karşısında dona kalmış bir oğlak gibi korkuyla seyrediyordu; çağın

SAECULUM AUREUM

ve cinsiyetin yanıtı belki ölümden de daha korkunçtu. Palmyra'da konakladığımız sırada, Arap Tüccar Meles Agrippa'nın bizi üç hafta süreyle parlak barbar gösterişinin kucağında eğlendirdiği günlerde, dehşetin doruğuna eriştik. Bir gün, içki içildiği bir sırada Mithra mezhebinin yüksek yetkilisi olan ama rahiplik görevlerini hafife alan bu Meles, Antinous'a kan vaftizine katılmasını önerdi. Genç çocuk benim de buna benzer bir törene daha önceden katılmış olduğumu biliyordu; istekle adaylığını sundu. Bu düşlere karşı koymak için hiçbir neden görmedim; azıcık arınma ayini ve sofuluk zorunluydu. Arap dilleri yazmanım Marcus Ulpius Castoras'la birlikte onun vaftiz babası olmayı kabul ettim. Kararlaştırılan saatte kutsal mağaraya indik; Bithynialı serpilken kanları yutmak için yere yattı. Çukurdan çıkarken, kana bulanmış bedenini, yapışkan, çamurla keçeleşmiş, —yıkamakla temizlenmeyen ve kendi haline bırakılması gereken— saçlarını görünce, bu tür toprak altı uğursuz mezheplere nefret ve tiksintiden başka bir şey duyamaz hale geldim. Birkaç gün sonra Emasa'da üslenen tüm birliklerimize, kara Mithreum'a girmeyi yasakladım.

Tehlikenin habercileri vardı: Marcus Antonius'un son savaşından önce duyduğu o müziği, uzaklaşan koruyucu tanrıların nöbet teslimi müziği duydum... Duydum ama aldırmadım. Güvencem, süvariye attan düşmekten koruyan o garip büyüye benzemeye başlamıştı. Samsat'ta, Doğu'nun önemsiz krallarıyla başkanlığım altında bir toplantı yaptık. Dağlık bölgelerdeki avlarda, Osroene Kralı Abgar bana, şahinle kuş avlamayı öğretti; bir tiyatro sahnesi gibi hazırlanmış olan sürekle avının sonunda mor ağlar geyik sürüleriyle doldu. Antinous'a bu avı izlemesi için iki panter verilmişti; hayvanların hızını kesebilmek için iki büküm olmuş; altın tasmalarına var gücüyle asılmış sürükleniyordu. Bu parlak görüntülerin gerisinde görüşmeler de sonuçlandı; pazarlık her zamanki gibi benim yararımdaydı; her attığını vuran bir oyuncudum yine işte.

Kış, bir zamanlar, geleceğim konusunda beni aydınlatmalarını istediğim kahinlerle dolup taşan Antakya Saray'ında geçirdik. Geleceğin bana verebileceği ya da armağan edebileceği hiçbir şey kalmamıştı. Bağbozumu sona ermişti; yaşamın sırası artık fiçıları doldurmaya başlamıştı. Kendi yazgıma hükmetmekten vazgeçtiğim doğrudur, ama bir zamanların titizlikle kurulan

HADRIANUS'UN ANILARI

düzeni, bende, bir insanın mesleğinin ilk aşaması izlenimini bırakıyordu; dansçının sonradan daha yükseklerle sıçrayabilmesi için başlangıçta ayağına geçirmiş olduğu zincirlere benziyordu. Bazı noktalarda sofuluktan kopamamıştık. Gecenin ikinci nöbetinden önce şarap dağıtımı yasağı sürüyordu. Tahta masaların parlaklığında Trayan'ın elini görür gibi oluyordum. Ancak baş döndürücü başka şeyler de vardı. Ölüm, başarısızlık, insanın kendi kendini sürüklediği bozgun ya da bir gün yaşlanacağım gerçeği: Tüm bu gölgeler uzaktaydı şimdilik. Ancak her şeye karşın, sanki son saatim gelmişcesine, sanki bu son saat yaşadıklarımın en güzeli, en anlamlısıymış gibi soluk soluğa koşuyordum.

Küçük Asya'da sık sık konaklayışım, büyü sanatıyla ciddi ilgileri olan küçük bir bilim adamı topluluğuyla ilişki kurmamı sağlamıştı. Her yüzyılın özgün yiğitlikleri vardır; bizim zamanımızın, giderek bilimselleşen felsefelerden yorulan, çevik zekâlı insanları, insanlık alemine yasaklanmış sınırları keşfetmeye çalışıyorlardı. Tyr'de, Bybloslu Philon, eski Finike büyülerinin bazı sırlarını açıklamıştı bana; benimle birlikte Antakya ya geldi. Orada, Numenius, Platon'un ruhun yapısına ilişkin efsanelerine yeni yorumlar getiriyordu; kurumları biraz ürkekti ama kendisinden daha akıllı birisini daha ilerilere götürebilirdi. Müritleri şeytanlara benziyordu: Bu da diğerleri gibi bir oyundu kuşkusuz. Tütsünün dumanında, düşlerimin iliklerinden yapılmışa benzeyen garip yüzler göründü, sonradan bulanıklaşıp yok oldular ve bana sanki daha önceden görmüş olduğum bir yüzün garip anısını bıraktılar.

Belki de bir hokkabazın düzenbazlıklarından başka bir şey değildi bunlar; eğer söylediğim gibiyse hokkabaz işini iyi biliyordu.

Gençliğimde çok az yaklaştığım, anatomi öğrenimine yenden başladım ama beni anatomiyle ilgilenmeye iten neden, bu sefer vücut yapısı değildi.

Ruhla tenin birbirinin içine girdiği, düşlerin gerçeği yankıladığı, ya da sırasında gerçeğin önüne geçtiği, ölüm ve yaşamın nitelik ve maskelerini değiş tokuş ettikleri ara bölgeleri araştırma merakına kapılmıştım. Doktorum, Hermogenes, bu tür deneyimlere karşıydı ancak bu çizgide uygulama yapan birkaç kişiyle beni tanıştırmaktan kaçınmadı. Onlarla birlikte ruhum tam yerini, onu bedenle birleştiren bağları bulmaya ve bedenden

SAECULUM AUREUM

kurtulmak için gerekli olan zamanı ölçmeye çalıştım. Bu araştırma için bazı hayvanlar kurban edildi. Cerrah Satyrus, ölüm sancılarına tanık olabilmem için beni hastanesine götürdü. Birlikte düşündük: Ruh, var olma acı ve zevkinin narin bir tezahüründen, bedenın yüce sonundan başka bir şey değil miydi? Ya da tam tersine, kendi suretine göre biçimlendirilmiş olan bedenden daha mı eskiydi; ona şimdiye dek iyi ya da kötü araç olan bedenden daha mı eskiydi? Onu ten içine geri çağırıp, bizim hayat adını verdiğimiz o ateşe, o sıkı birliğe yeniden ortak edebilir miydik? Ruhlar kendilerine özgü kimlikleriyle; bir meyvenin parçaları ya da iki sevgilinin öpüşürken ağızdan ağıza geçirdikleri şarap damlaları gibi bir varlıktan ötekine geçebilir mi? Her düşünür bu konuda fikirlerini yılda yirmi kez değiştirir; benim açımdan kuşkuçuluk, bilmek uğruna yanıp tutuşuyor; coşku, alayla çekişiyordu. Aklımızın, olayların yalnızca kalıntılarını süzebildiğine inanıyordum; giderek, gözleri kör eden güneşlerin döne döne ateş saçtıkları o kapkara geceyle; duyumların o karanlık dünyasıyla daha çok ilgilenir oluyordum.

Yine bu sıralarda, hayalet öykülerini toplayan Phlegon, bize bir akşam, «Korintoslu Gelin» masalını anlattı ve doğru olduğuna yemin etti. Sevginin, bir ruhu dünyaya geri getirip geçici bir süre için bir bedene yerleştirdiği bu serüven, her birimizi değişik boyutlarda duygulandırdı. Birkaç kişi benzer deneyimler yapmaya uğraştı; Satyros, ölenin yaşayana bilgi vereceğine ilişkin anlaşmalardan birisini yapmış olduğu efendisi, Aspasios'u çağırmaya çalıştı (verilen bu sözler hiç tutulmaz); Antinous, benim de benzer türde bir söz vermemi istedi; ama oğlanın nasıl olsa benden uzun yaşayacağı düşüncesiyle çok önemsemedim. Philon, ölmüş olan karısını geri getirmeye çalıştı. Annem ve babamın adlarını söylemesine izin verdim ama bir tür incelik Plo-tina'yı çağırمامı engelledi. Bu çabalardan hiçbirisi başarıya ulaşamadı. Ama bazı garip kapılar açıldı.

Antakya'dan ayrılmadan birkaç gün önce, önceki yıllarda da yapmış olduğum gibi, Cassius dağının tepesine kurban adamaya çıktım. Tırmanış gece yapıldı; Aetna'da olduğu gibi yanma dağcılığa alışkın az sayıda dostlarımı almıştım. Amacım, o çok kutsal tapınakta sade bir dinsel törene katılmak değil; yalnızca: Yükseklerden her gün yinelenen ama her seferinde gizli bir sevinç haykırışıyla düşündüğüm, günün doğuşu olayını, o

HADRIANUS'UN ANILARI

harikayı görmek istiyordum. En üst noktada Asya'nın düzlükleri ve deniz hâlâ karanlık içindeyken, güneş tapınağın bakır süslerini aydınlatır ve yüzler bu aydınlıkta gülümser; çok kısa bir an için dorukta dua eden adam, sabahın güzelliğinden faydalanabilen tek kişi olur.

Kurban adamak için her şey hazırlanmıştı; başlangıçta atlarla tırmandık, sonra gece kötü kokularından tanıdığımız çalılıklar arasında tehlikeli bir yoldan yaya olarak geçtik. Hava ağırdı; o bahar yaz gibi yakıcıydı. Dağa tırmanırken ilk kez soluk almakta güçlük çekiyordum; genç gözdemim omuzuna biraz yaslanmaya çalıştım. Hava konusunda uzman olan Hermogenes'in beklediği fırtına koptuğu an, doruktan yüz adım kadar gerideydik; çakan şimşeklerin aydınlığı altında rahipler bizi karşılamaya geldiler, sırlıslıkla olmuş küçük grup, kurban için hazırlanmış kürsünün çevresinde toplandı. Tam harekete geçilecekken, bir yıldırım düştü; hem kurbanı hem de elinde bıçağıyla kurbanı kesmeye hazırlayan yardımcısı öldürdü. Dehşetin ilk anı geçtikten sonra, Hermogenes doktor merakıyla, yıldırım çarpmış çiftin üzerine eğildi; Khabrias ve baş rahip bu ilahi kılıçla kurban edilen adam ve karaca yavrusunun benim dehamın sonsuzluğu ile birleştiğini haykırdılar; bu yaşamlar yerlerini değiştirerek benimkini uzatıyorlardı. Antinous koluma sımsıkı yapışmış titriyordu ama bu titreme o zaman sandığım gibi korkudan değildi, sonradan anlayacağım bir düşüncenin etkisindendi. Yaşlanmaya başladığını duyar duymaz, çökmeye başladığını hissederek hissetmez, hatta daha da önce öleceğine söz vermiş olmalıydı kendi kendine. Şimdi düşünüyorum da, birçoğumuzun kendi kendimize vermiş olduğumuz ama sonradan tutmadığımız o söz, onun için daha gerilere, Nikomedia'da kaynağın başındaki karşılaşmaya kadar gidiyordu. Üşengeçliğini, zevkteki hırsını, hüznünü, mutsuzluğunu, her türlü geleceğe karşı tümenden umursamazlığını açıklıyordu bu. Ancak, bu ayrılışın, bir başkaldırı, ya da kendine acındırma olmaması gerekiyordu. Cassius dağındaki yıldırım ona bir yol gösterici olmuştu; ölüm son bir armağan, son bir yardım biçimi ve yapılacak son şey olabilirdi. Perişan yüzünde pençe pençe beliren o gülümseme karşısında tan vaktinin aydınlığı çok sönük kaldı.

Birkaç gün sonra aynı gülümsemeyi daha saklı daha az belirgin, peçelenmiş biçimde yeniden gördüm; akşam yemeğinde,

el falıyla eğlenen Polemo, eline düşen yıldızların beni bile kaygılandırıldığı gencin avucunu okumak istedi. Ama oğlan elini geri çekerek büyük bir incelikle hatta namusluca parmaklarını yumdu. Oyununun ve sonunun gizine kendine saklamak istiyordu.

Kudüs'te durduk. Titus'un aşağıladığı Yahudi kentinin bulunduğu yerde yeni bir başkent tasarısını inceleme fırsatı buldum. Yahudi'de iyi yönetim ve Doğu ile giderek artan ticaret, yolların bu kavşağında büyük bir kent geliştirme gereksinimi gösteriyordu. Aklımda, bilinen Roma başkentleri vardı: Aelia Capitolina'nın tapınakları, pazarları, kamu hamamları ve kut-sal Roma Venüs'ü tapınağı olacaktı. Son zamanlarda coşkulu ve yufka yürekli mezheplerle uğraşmam, Adonis törenlerinin kutlanması için Moriah Dağ'ında bir mağarayı seçmeme yol açtı. Bu tasarılar Yahudi kitlelerde öfke yarattı; zavallı yaratıklar, aslında onlara kazanç, bilgi ve zevk sağlayacak bir kenttense kendi yıkıntılarını yeğliyorlardı. İşçilerimiz unufak olmuş duvarlara iki ucu keskin baltalarıyla yanaştıkları zaman, kitlelerin saldırısına uğradılar. Karşı koymaksızın ilerledim: Kısa bir süre sonra Antinoopolis'in yapımını tasarlayarak dehasını gösterecek olan Fidus Aquila, Kudüs'teki işi yüklendi. O moloz yığını arasında nefretin hızla gelişmesini görmek istemiyordum.

Bir ay sonra Pelusium'a geldik. Pompeus'un mezarının yeniden yapımını düzenledim: Doğu olaylarına daha derinlemesine daldıkça, büyük Julius'un ortadan yok olan rakibinin siyasal dehasına karşı hayranlığım arttı. Asya'nın bu bilinmez dünyasına düzen getirmeye uğraşan Pompeius, zaman zaman Sezar'dan daha etkin bir biçimde Roma için çalışmış gibi geliyordu bana. Onarım çalışmaları, tarihin ölülerine son adağımdı: Kısa bir süre sonra başka mezarlarla uğraşmaya başlayacaktım.

İskenderiye'ye gelişimiz özenle saklandı. İmparatoriçe gelinceye kadar zafer girişi ertelendi. Çok az geziye çıkmasına karşın, kışı daha yumuşak olan Mısır ikliminde geçirmesi önerilmişti; kötü öksürüğünü henüz tam anlamıyla atlatmamış olan Lucius da aynı tedaviyi deneyecekti. Denetlemeler, şöenler ve resmi gezilerden oluşan bir yolculuk programı için, Nil üzerinde küçük gemilerden oluşan bir filo hazırlanmıştı. Bu yolculuğun Platine'de geçirdiğim günlerden daha az yorucu olacağını sanmıyordum, Her şeyi kendim örgütlemiştim; krallık debdebesine

HADRIANUS'UN ANILARI

alışık bu eski ülkede saray gösterişinin siyasal bir değeri vardı.

Yine de konuklar gelmeden önceki birkaç günü ava çıkmaya ayırmak istiyordum. Palmyra'da, Meles Agrippa, çölde av partileri düzenlemişti ama, aslanları görecektense kadar ilerleyememiştik. İki yıl önce, Afrika, yaban hayvan avı için çok iyi fırsatlar sağlamıştı; o zamanlar daha çok genç ve deneyimsiz olan Antinous'a bu avlara tam anlamıyla katılması için izin verilmemişti. Kendim için hiçbir zaman olmadığım kadar yufka yürekliydim, ona karşı. Her seferinde olduğu gibi, boyun eğerek, bu aslan avında baş rolü ona vermeyi kabul ettim. Çocukmuşçasına davranmanın zamanı geçmişti ve gençlik gücünden gurur duyuyordum.

Önceleri, İskender'in, rahiplerden ilahi doğumunu öğrenmiş olduğu o yere, yürüyerek İskenderiye'den iki üç günde gidilen, Ammon vahasına doğru yola çıktık. Yerliler bölgede, canavarlara ve sık sık da insanlara saldıran tehlikeli bir hayvandan söz ediyorlardı. Gece, kamp ateşi çevresinde, yapacaklarımızı, keyifli bir biçimde, Herakles'in yapmış olduklarıyla karşılaştırıyorduk. Ama ilk günler birkaç gazalla yetinmek zorunda kaldık. Sonradan, ikimiz, çevresi sazlarla örtülü kumlu bir havuzun yanında pusu kurmayı kararlaştırdık. Aslanın, gün batarken, oraya su içmeye gelmesi bekleniyordu. Kara tenliler, ziller, borular ve çığlıklarla hayvanı bize doğru süreceklerdi; yanımızdaki diğer kişiler daha uzakta bekleyeceklerdi. Hava ağır ve durgundu; rüzgarın nereden estiğini düşünmeye bile gerek yoktu. Günün onuncu saatini henüz geçmiş olmalıydık ki, Antinous, havuzda hâlâ açık duran kırmızı nilüferlere dikkatimi çekti. Görkemli canavar ansızın belirdi sazların sıklığında, güzel ve korkunç başını bize doğru çevirdi, tehlikeye korkmadan karşı koyabilen ender bir tanrısallık örneğiyle karşı karşıyaydık. Biraz geride olduğum için oğlanı tutamadım; atımı akılsızca mahmuzlayarak, beceriyle, önce mızrağını sonra da iki ciritini attı ama, çok yakından. Boynu parçalanan hayvan yere düştü ve kuyruğuyla toprağı kamçılamağa başladı; havaya kalkan toprak, bir kırmızılık ve karmaşık bir yığından başka her şeyi örtmüştü. Sonunda aslan ayakları üzerinde doğruldu, ata ve şimdi silahsız kalmış sü-rücüsüne sıçramak üzere gücünü topladı. Tehlikeyi önceden sezmıştim; Allahtan Antinous'un atı kıpırdamadı; atlarımız bu tür avlar için çok iyi eğitilmişlerdi. Sağ kanadı açığa alarak atımla araya girdim; bu tür hareketlere alışıkım ve ölümcül yara al-

SAECULUM AUREUM

miş canavarın işini bitirmek benim için güç değildi; ikinci kez yere yıkıldı; ağzı burnu çamura saplanarak yuvarlandı ve koyu bir kan deryası aktı suya. Çöl, bal ve güneş rengindeki kocaman kedi, insaninkinden de görkemli bir heybetle son soluğunu verdi. Antinous, köpük içinde ve hâlâ titremekte olan atından aşağı sıçradı; beraberimizdekiler yanımıza geldiler ve kara tenliler kocaman avı kampa sürüklediler.

Bir yemek düzenlendi; bakır bir sahanın yanında karnı üzerine uzanmış genç, kömür altında pişmiş kuzu parçalarından payımıza düşenleri dağıttı; onun şerefine palmye şaraplarımızı havaya kaldırdık. Sevinci bir şarkı gibi yükseliyordu. Tehlike içinde her avcıya aynı davranışta bulunacağımı unutarak, yardımımın önemini abartıyordu; yine de sevgililerin birbirileri için öldükleri o kahramanlık dünyasına ulaşmış olduğumuz duygusu içindeydik. Bir kasidenin kıtaları gibi sevinci, sırasında gurura, sırasında minnettarlığa dönüşüyordu. Kara tenliler harikalar yarattılar; yıldızlı gecenin altında, çadırımın girişinde, iki kazığın üzerinde hayvanın postu sallanmaya başlamıştı bile. Üzerine sürülmüş olan güzel kokulara karşın, yabancı kokusu gece boyunca tıttı durdu. Ertesi sabah bir meyve ziyafetinden sonra kamptan ayrıldık; tam ayrılırken bir gün öncesinin görkemli canavarından arda kalanlar çarptı gözüme; bir çukurda, üzerine sinek bulutları üşüşmüş kırmızı bir iskeletti artık.

Birkaç gün sonra İskenderiye'ye döndük. Ozan Pankrates, Müze'de benim için özel bir eğlence düzenledi; müzik odasında çok güzel ve az rastlanan enstrümanlar toplanmıştı. Bizimkilerden daha ağır ve karmaşık eski Dor lirleri, Perslerin ve Mısır'ın eğmeçli kıtalarıyla yan yanaydı; hanımların sesleri kadar tiz Frig kavalları ile adını bilmediğim ince Hint fülütleri de vardı. Uzun bir süre bir Habeş bir tür Afrika davulu çaldı durdu. Sonra bir kadın, üçgen bir harpta hüzünlü melodiler çaldı; yaşamı benim için temel olana indirgemeye kararlı olmasaydım, o kadının soğuk güzelliğine kapılabılırdım. En sevdiğim müzisyen, Giritli Mesomedes, rüzgârda uçuşan kuru taneciklerini andıran o ürpertici ve ketum Sphenks şiiri eşliğinde su orgu çaldı. Konser odasından, çeşmenin havuzunda nilüferin açtığı bir iç avluya çıkılıyordu; ağustos sıcaklığının ikinci vaktinde nilüferler iri iriydi. Müziğe ara verildiği bir sırada, Pankrates, yaz sonu açan bu kan kırmızı çiçekleri yakından izlememizi istedi. Ammon vaha-

HADRIANUS'UN ANILARI

sındaki kızıl nilüferleri anımsadık; Pankrates, yaralı canavarın kızıl çiçeklerin arasında yok olması fikriyle coştı, ateşlendi. Avımızın öyküsünü şiirleştirmeyi önerdi; aslanın kanı nilüferlerin rengini boyayacaktı. Yeni bir şey getirmiyordu ama, ona bu görevi verdim. Saray ozanı olan Pankrates, Antinous onuruna o anda birkaç mısra yarattı; altılı mısralarında, gülü, sümbülü ve kırlangıç otunu, bundan böyle gözdemin adını taşıyacak olan kızıl taç yaprakları uğruna feda edecekti. Bir kucak çiçek toplamak için uşaklardan birisi havuza girdi. Övgülere alışkın olan genç adama, muma benzeyen çelimsiz yılan saplı çiçekleri ciddiyeyle kabul etti; gece olurken göz kapakları gibi kapandılar.

Bu eğlenceler sürerken İmparatoriçe geldi. Uzun deniz yolculuğundan yorulmuştu; sert olmasına sertti yine ama giderek çelimsizleşiyordu. Suetonius'u aptalca kışkırttığı dönemlerdeki siyasal ilişkileri beni artık öfkelen-dirmiyordu; şimdi çevresinde yalnızca, insanı sıkmayan kadın yazarlar vardı. O andaki sırdaşı, Yunanca mısraları pek de kötü olmayan Julia Balbilla'ydı. İmparatoriçe ve yanındakiler, dışına çok az çıktıkları, Lyceum'a yerleştiler. Lucius İmparatoriçe'nin tersine akli olduğu kadar gözü de içeren tüm zevklere açlık duymakta devam ediyordu.

Yirmi altı yaşında olmasına karşın, Roma sokaklarındaki gençlerin hayranlığını kazanmış, çekici güzelliğinden hiçbir şey yitirmemişti. Delidoluydu; alaycı ve neşeliydi. Eski günlerindeki inatçılıkları, tutturmaları hastalıklı saplantılar haline gelmişti şimdi; baş aşçısını yanına almaksızın dışarıya adımını atmıyordu; bahçıvanları, gemide bile ona şaşırtıcı çiçek düzenlemeleri hazırlıyorlardı; nereye giderse gitsin, kendi çizdiği özel kokulu dört şil-teden oluşan ve üzerinde sayısız yastıklar misali metresler olan yatağını birlikte taşıyordu. Zefir ve Eros giysileri içinde, pudralı, boyalı saray oğlanları, sırasında gaddarlığa kadar varan delice saçmalıklarına ellerinden geldikince ayak uydurmaya çalışıyorlardı; Lucius'un inceliğini çok beğendiği genç Boreas'ı aklıktan ve ölümden kurtarmak için araya girdim. Tüm bunlar boş olmaktan çok yorucuydu. İskenderiye'de görülmesi gerekli nereler varsa birlikte gezdik; Feneri, İskender Kabri'ni, Kleopatra'nın Octavia'ya karşı zaferini sonsuzlaştıran Marcus Antonius Kabri'ni, tapınakları, atelyeleri, fabrikaları gezdik. Mumyacılar Çarşısı'na bile gittik. Ünlü bir yontu ustasından, İtalica için bir sürü Venüs, Diana, Hermes heykelleri satın aldım; Doğduğum kenti

SAECULUM AUREUM

çağdaşlaştırmak ve süslemek istiyordum. Serapis tapınağının rahibi bana opalin bardak takımı armağan etti, ama onu, uzakça da olsa, kız kardeşim Paulina'ya saygımdan ötürü hiç olmazsa geçerli ilişkileri sürdürmeğe çalıştığım Servianus'a yolladım. Bu yorucu geziler sırasında büyük yapım tasarıları da biçimlenmeye başlamıştı.

İskenderiye'de dinler ticaret kolları kadar çeşitlidir ama, ürünlerin niteliği kuşku yaratıyordu. Hristiyanlar, lüzumsuz mezhep bolluğunda önde gelirlerdi. Aralarında iki şarlatan, Valentinus ve Basilides, birbirilerine karşı entrikalar çeviriyorlardı; Roma polisi ikisini de yakından izliyordu. Mısır halkına gelince, alt düzeydekiler birbirilerinin dinsel şöenlerini fırsat bilecek, ellerindeki sopalarla yabancılara saldırıyorlardı; Apis öküzünün ölümü, Roma'da saltanata çıkışın yaratacağı türden karışıklıklara neden oluyordu. Moda düşkünleri başka yerlerde, doktor nasıl değiştirilirse öylesine din değiştiriyorlardı; bunu başarıyorlardı da doğrusu. Taptıkları tek put altındı; hiçbir yerde böylesine utanç verici dilencilik görmedim. Her yanda iyiliğimi anan abartılmış yazılar sergileniyordu ama, ödemekte hiç de sıkıntı çekmelikleri bir vergi mükellefiyetini kaldırmadığım için, o ayak takımı, bana karşı, hemen cephe almaya başladı. Beraberimdeki iki genç adam pek çok hakarete uğradılar; Lucius, gerçekten aşırı olduğunu söylemek gereken, gösterişli harcamalarından ötürü kınandı; Antinous'u ise saçma söylentilerle, bilinmez başlangıcından ötürü suçlamaya yeltendiler; ikisinin de benim üzerimde etkileri oldukları savı dolaşıyordu ortalıklarda. Bu son varsayım çok saçmaydı; Lucius'un kamu olaylarına ilişkin fikirleri çok yerindeydi ama hiçbir siyasal etkinliği yoktu; Antinous'un ise yükseklerde gözü yoktu zaten. Dünyayı iyi tanıyan, genç soylu kendine yöneltlen alaycı eleştirileri gülüp geçiştiriyordu ama, Antinous'a bu takılmalar acı veriyordu.

İskenderiye Yahudileri, Yahudie'deki dindaşlarınca kışkırtılarak, zaten kötü olan durumu ellerinden geldigince şiddetlendiriyorlardı. Kudüs Sinangog'u, en saygı değer üyesi Akiba'yı bana elçi yolladı. Yunanca hiç bilmeyen, hemen hemen doksanlı bu adam, Kudüs'te başlatılmış olan tasarılarından beni vazgeçirmek için görevlendirilmişti. Çevirmenlerimin yardımıyla, onun açısından monolog sayılabilecek, birkaç görüşme yapıldı. Ne istediğini tam olarak anlayabilmem için bir saat bile yetmişti ve

HADRIANUS'UN ANILARI

isteklerini kabul etmemiştim; benim düşüncelerimi anlamak için kendisi hiçbir çaba göstermedi. Bu bağınaz adam kendi ileri sürdüğü önermelerden başka önermelerin de olabileceğini düşünemiyordu. Hiç sevilmeyen halkına Roma topluluğu içinde diğerleri gibi yer verilmesini önerdim; Akiba'ya göre, Kudüs, sonsuza kadar insanüstü bir tanrının, bir ırkın, kalesi olarak önemini korumakta kararlıydı. Bu kararlı düşünce insana fenalık veren ayrıntılarla süslenerek anlatılmaya çalışılıyordu; kurnazca. İsrail'in üstünlüğünü saptayan uzun bir savı dinlemek zorunda kalmıştım. Sekiz günün sonunda, bu inatçı görüşmeci bile yanlış kapıyı çaldığını anlayarak pes dedi ve ayrılacağını açıkladı. Başarısızlıktan nefret ederim onun için başkalarının başarısızlığı, hele yenilen yaşlı bir adamsa, beni çok duygulandırır. Akiba'nın bilgisizliği, kutsal kitapları ya da kendi insanları dışında herhangi bir şeyi kabul etmemekte direnmesi, bir tür dar boyutlu saflık getiriyordu tavırlarına. Yine de bu tarafa göre sevgi beslemek çok güçtü. Uzun yıllar yaşamış olmak onu tüm insancıl esnekliklerden yoksun bırakmıştı; bu sıska beden ve kurumuş kafada çekirgenin sert güçlülüğü vardı. Duyduğuma göre, sonradan, kendi insanların davası için ya da kendi yasaları için kahramanca ölmüş. Her birimiz kendimizi kendi tanrılarımıza adarız.

İskenderiye'nin çekiciliği kalmamıştı. Orospulardan ünlü hünasalara kadar tüm yerel gariplikleri bilen Phleyon bizi oranın bir büyücüsüne götürmeyi önerdi. Bizimkiyle görünmeyen arasında, iki dünyanın arabulucusu Canopus'ta yaşıyordu. Kanalin durgun sularında gece, gemiyle gittik; can sıkıcı bir yolculuktu. Her zamanki gibi iki genç arasında sessiz bir düşmanlık egemendi; onları birbirilerine yakınlaştırma zorlamalarını, nefretlerini arttırıyordu. Lucius bu duygusunu alaycı bir bağışlama altında gizliyordu; genç Yunanlım, kendisini malum huysuzluklarından birine kaptırmıştı yine. Ben de yorgundum; birkaç gün önce, güneş altında izlediğim bir yarıştan geri dönerken, Antinous ve kara tenli Euphorion'un da tanık oldukları hafif bir baygınlık geçirmiştim. Gereksiz endişelenmişlerdi; olayı başkalarına aktarmalarını yasakladım.

Canopus, cafcıflı, bayağı bir tiyatro sahnesinden öteye bir şey değildi; büyücünün evi o eylence yerinin en sefil kısmındaydı. Yıkık dökük bir terasa girdik. Büyücü bizi, mesleğinin kuşku yaratıcı aletleri arasında, evinin içinde bekliyordu. Becerikli görü-

nüyordu; sahne büyücüleri gibi değildi; yaşlı bile değildi.

Uğursuz şeyler öngörüyordu. Bir süredir kahinler, her yerde ciddi hastalıklar, saray entrikaları, siyasal huzursuzluklar gibi öfkelendirici şeyler görmeye başlamışlardı. Yeraltından gelen seslere dikkatimi çekmek, ya da beni korkutmak için elbirliğiyle harekete geçtiklerini anlamaya başlıyordum. Doğu'nun bir kesiminin durumu, bizim prokonsüllerin haberlerinden daha açıkça, bu kehanetlerde dile getiriliyordu. Bu görünmez dünyaya saygım, ilahi göze girme yaltaklanmalarına kapılacak kadar ileri gitmediği için bu sözde vahiyleri dingilikle dinledim; on yıl önce, tahta çıkar çıkmaz, Antakya yakınlarında, benim iktidara geçeceğimi haber veren ama aynı şeyi önüne çıkacak ilk istekliye de kolaylıkla söyleyebileceğini bildiğim, Dephne kâhinliğinin kapatılmasını buyurmuştum. Üzüntülü şeyler dinlemek insanın canını sıkarak zaten.

Elinden geldiğince bizi huzursuz ettikten sonra, büyücü yardım önerdi; Mısırlı büyücülerin uzmanlık konusu olan o sihirli adaklar, yazgımıza ilişkin her şeyi halledecekti sözde. Finike büyü konusunda yapmış olduğum araştırmalar, bu yasaklanmış uygulamaların açıkladıklarından çok gizlediklerinde dehşet verici unsurlar olduğunu göstermişti bana; insan kurban etmeye karşı nefretim herkesçe bilinmiş olmasaydı bu büyücü de herhalde bir kölenin boğazlanmasını önerecekti. Durumu bildiği için bir evcil hayvandan söz etmekle yetindi.

Mümkünse kurbanın benim malım olması gerekiyordu; köpek söz konusu olamazdı çünkü Mısır boşınanları bu hayvanı pis kabul ediyordu; kuş olabilirdi ama ben bir kuşhaneyle yolculuk etmem. Genç efendim kendi şahinini önerdi. Koşullar böylece yerine getirilecekti; Osroene kralının bana vermiş olduğu bu kuşu ona ben armağan etmiştim. Oğlan onu kendisi besliyordu. Mal mülk edinmeyi sevmezdi ama, o şahini sevmişti. Baştan karşı koydum; bu armağana olağanüstü bir önem verdiğini anlayarak, ona olan sevgimden ötürü kabul ettim. Bin tembihle, habercim Menekrates'i, Serapeion'da kaldığımız yerden kuşu getirmeye gönderdik. Dört nala gitse bile geri dönüşü iki saatten fazla zaman alacaktı. Aradaki zamanı büyücünün pis deliğinde geçirmek söz konusu olamazdı ve Lucius gemideki nemden şikayetçiydi. Phlegon bir yol buldu; evde kalanlar dışarı çıkarıldıktan sonra pezevenk kadının evine olabildiğince yerleştik. Lucius uyumaya ka-

HADRIANUS'UN ANILARI

rar verdi; ben bazı haberleri yazdırmak için bu boş zamanı fırsat bildim ve Antinous ayaklarıma uzandı. Phlegon'un kamış kalemi, lambanın altında çizistirdi durdu. Menekrates kuşu, eldiveni ve zinciri getirdiği zaman gecenin son nöbeti başlamak üzereydi.

Büyücünün evine geri gittik. Antinous şahinin göz bağıni çıkardı ve bir süre o mahmuz, yabanıl hayvanı okşadı ve hemen büyüüne başlayan kadına uzattı. Kuş kendinden geçerek yeniden uykuya daldı. Kurbanın karşı koymadan, gönüllüymüşçesine ölmesi önemliydi. Artık hareketsizleşen hayvanın üzerine ayinsel bal ve gül yağı sürülerek, Nil suyuyla dolu bir tekneye yerleştirildi; böylece boğularak ırmağın akıntısından doğmuş olan Osiris'le birleşecekti; kuşun yeryüzünde geçireceği yıllar, benimkilerine eklenmiş olacak ve güneşin parçası, küçük ruh, uğruna kurban edildiği insanın dehası ile birleşmiş olacaktı; görünmez deha, bundan böyle benim önüme bu biçimde çıkıp yardımcı olacaktı. Bundan sonraki işlemler sanki yemek hazırlanıyor hissini verdi bana. Lucius esnemeye başladı. Bir insanın cenaze törenine benziyordu her şey; tütsüler ve ilahi şarkılar gün doğana kadar sürdü. Sonunda kuş, kokulu malzemeler arasında bir tabuta kondu ve büyücü önümüzde, kanalın yakasında, terk edilmiş bir mezarlığa gömdü onu. İşini bitirdikten sonra, Phlegon'un kendisine vermiş olduğu altın paraları tek tek saymak üzere bir ağacın altına çömeldi.

Yeniden gemimize bindik. Beklenmedik soğuk bir rüzgâr esiyordu. Yanımda oturan Lucius, ince parmak uçlarıyla, işlemeli pamuktan örtüleri üzerimize çekti; kibarlık olsun diye, arada bir Roma iş ve utancalarına ilişkin yorumlarda bulunuyorduk. Antinous, geminin içine uzanmış, başını dizlerime dayamıştı ve bu konuşmalardan uzaklaşmak için uyur taklidi yapıyordu. Elimi boynunda, gür saçlarının altında gezdirdim; böylece en sıkıcı ya da en boş anlarda bile, doğanın görkemli nesneleriyle, balta girmemiş ormanlarla, panterin adeleli sırtı ve kaynakların düzenli atışlarıyla temasımı sürdürebiliyordum; ama hiç bir okşama ruhun derinliklerine inemez. Serapeion'a ulaştığımız zaman güneş parlıyordu ve sokaklarda kavuncular mallarını satmak için bağırıyorlardı. Yerel Konsey'in oturumu başlayınca kadar uyudum. Sonradan Antinous'un yokluğundan yararlanarak Khabrias'ı kendisiyle birlikte Canopus'a gitmeye kandırmış olduğunu öğrendim. Büyücünün evine geri gitmişti.

SAECULUM AUREUM

Athyr ayının ilk günü, iki yüz yirmi altıncı Olimpiyat'ın ikinci yılı... Ölüler tanrısı Osiris'in ölüm yıldönümü; nehir boyunca, tüm köylerden, üç gün süreyle, kısık kısık inlemeler, ağlamalar duyuldu. Doğu'nun gizemlerine benim kadar alışık olmayan Romalı konuklarım bir başka ırkın törenlerini merak etmişlerdi. Benim için, tam karştı, aşırı düzeyde yorucu ve sinirlendiriciydiler. Geminin diğerlerinden uzağa demirlenmesini istemiştım, tüm yerleşme yerlerinden uzak olmasını istiyordum; ama nehir yakasında, firavunlar zamanından kalma, yarı terk edilmiş bir tapınak ve içersinde rahipleri olduğu için ağıtlardan tam anlamıyla kaçamamıştım.

Bir gün önce, Lucius beni kendi gemisinde akşam yemeğine çağırđı. Gün batarken gittim. Antinous benimle gitmek istemediğı için kıçtaki kamaramda aslan postuna uzanıp Khabrias'la aşık kemiğı oynadı. Yarım saat sonra, karanlıkla birlikte fikrini değıştirdi ve kayığı istetti. Tek kürekçinin yardımıyla, akıntıya karşı, bizi öteki gemilerden ayıran uzaklıkta epey kürek çekti. Akşam yemeğinin verildiğı güverteadaki çadıra girişı, dans eden bir kızın eğilip bükülmelerine karşı kopan alkışları susturdu. Meyve zarı kadar ince, uzun bir Suriyeli giysisi giymişti, üzerine çiçekler ve ejderler saçılmıştı. Rahat kürek çekebilmek için sağ kolunu çıplak bırakmıştı; pürüzsüz göğsünde ter damlacıkları titreşiyordu. Lucius'un fırlattığı çelengi havada yakaladı; keskin neşesi, bir an için bile yatışmadı, içmiş olduğu bir kupa Yunan şarabının bu neşeyi vermiş olduğu söylenemezdi. Lucius'un yukardan sert bir biçimde «güle güle» demesinden sonra, altı kürekçinin çektiğı kayıkla geri döndük. Sabah farkında olmaksızın göz yaşlarına bulanmış yüzüne değdi elim. Sabırsızca, ağlamasının nedenini sordum; alçakgönüllülikle yorgunluğunu ileri sürdü. Yalanını kabul ederek yeniden uykuya daldım. Gerçek acısı, o yatakta, benim yanımda ortaya çıkmıştı.

Roma'dan mektuplar yeni gelmişti ve gün boyunca onları okuyup yanıtladık. Her zamanki gibi Antinous odada sessizce dolaşıyordu; bu güzel yaratığın yaşamımdan hangi anda uzaklaştığını bilemiyorum. On ikinci saate doğru, büyük bir huzursuzluk içinde, Khabrias içeri girdi. Tüm kurallara karşı, genç çocuk nereye gittiğini, ne kadar kalacağını bildirmeksizin gemiden ayrılmıştı; iki saatten fazla olmamıştı gideli. Khabrias bir gece önce anlattığı garip şeyleri ve daha o sabah benim hakkımda söy-

HADRIANUS'UN ANILARI

lediği sözleri anımsıyordu. Hemen nehir yakasına indik. Yaşlı öğretmen, içgüdüsel olarak, daha önce Antinous'la birlikte gitmiş olduğu, su yakasındaki tapınağın dışındaki küçük dini yere doğru ilerledi. Bir kurban masasında hâlâ sıcak küller duruyordu; parmaklarıyla külleri karıştıran Khabrias, hiçbir yeri bozulmamış bir tutam saç çıkardı ortaya.

Kıyayı araştırmaktan başka yapacak şeyimiz kalmamıştı. Bir zamanlar kutsal törenler için kullanılmış olduğu anlaşılan bir dizi barajcık nehrin belirli bir kıvrımına kadar uzanıyordu; son havuzun kenarında, hızla batan güneşin alacakaranlığında, Khabrias, katlanmış bir giysi ve sandallar buldu. Kaygan merdivenlerden indim; şimdiden nehrin çamuruna batmış, dipte yatıyordu. Khabrias'ın yardımıyla, taş gibi ağır bedeni kaldırdık. Khabrias bir kaç gemiciye el salladı ve yelken bezinden bir kefen yaptılar. Hemen çağrılan Hermogenes, yalnızca ölmüş olduğunu açıklayabildi. Bir zamanlar öylesine uyanık olan o beden yeniden ısınmaya, canlanmaya karşı koyuyordu. Gemiye taşındık. Her şey bitmişti; her şey sanki yok olmuştu. Olympos Zeus'ü, Herkesin Efendisi, Dünyanın Kurtarıcısı, tümü birbirinin üzerine devrilmişti ve geminin güvertesinde yalnızca, saçları ağarmış, hıçkıran bir adam vardı.

Hermogenes beni cenaze konusunda kandırıcaya kadar iki gün geçmişti. Antinous'un kendi ölümünü çevrelemesini istediği kutsal ayın, hangi yolu izleyeceğimizi göstermişti bize; bu sonun Osiris'in mezarına indiği gün ve saate rastlamasının bir anlamı olmalıydı. Nehri geçerek, Hermopolis'e, mumyacıların bulunduğu yere gittim. İskenderiye'de nasıl çalıştıklarını görmüştüm ve bu bedene ne çirkinlikler verebileceğini biliyordum; ama bu sevgili teni dağılayıp kömürleştirecek ateş de korkunçtu; topraktaysa çürür. Nehri hemen geçtik; kıçtaki kamaranın bir köşesine çömelmiş, Euphorion, alçak sesle, hangi Afrika ağıtı olduğunu bilmediğim bir şarkı söylüyordu; bu kısık, belli belirsiz şarkı bana kendi hıçkırıklarımın gibi geldi. Sevgili ölüyü, bana Satyros'taki kliniği anımsatan süyla temizlenmiş odaya taşıdık; mum sürülmeden önce yüzü yağlamak için kalıpcıya yardım ettim. Tüm mecazlar anlam kazanmıştı; yüreğini elimde tutuyordum. Boş bedeni bıraktığım zaman, güneş ve havanın hiçbir zaman dokunmayacağı, tuz ve mür sakızıyla işlenmiş değerli bir malzeme, korkunç bir başyapıtın ilk aşaması, bir mumyacının hazırladıklarından

başka bir şey değildi artık.

Dönüşte, kurban yapılan yerin yakınındaki, tapınağa git-tim; rahiplerle konuştum. Kutsal yerleri, Mısır'ın tümü için bir hac merkezi olacaktır; medreseleri zenginleştirilecek, büyütülecek ve bundan böyle benim tanrıma ayrılacaktı. En duygusuz anlarımda bile bu genç varlığın ilahiliğinden kuşku duymamış-tım. Yunanistan ve Asya ona bizim gibi tapacaklar, oyunlar oyna-nacak danslar yapılacak, çıplak ve bayaz bir heykelin ayaklarına dinsel armağanlar sunulacaktı. Ölümün acısına tanık olan Mısır, mabutlaştırmakta kendine düşen görevi yapmış olacaktı böylelik-le; en gizli, en ciddi, en zor rol Mısır'ın rolü olacaktı çünkü be-denini sonsuzlaştıracak mumyacının rolüydü bu. Yüzyıllarca ka-faları tıraşlı rahipler, kendileri için hiçbir anlam taşımayan ama, benim için her şey demek olan adı yineleyeceklerdi. Her yıl, kut-sal gemi, suretini nehir boyunca taşıyacak, Athyr ayının ilk gü-nü yas tutanlar benim yürümüş olduğum kıyıda yürüyeceklerdi.

Her bir saatin kendine özgü bir görevi vardır. Her bir saat diğeri-ni boyunduruğu altına alır: O anın sorunu benden geriye kalanları ölüme karşı savunmaktı. Buyruğum üzerine, Phlegon, beraberimdeki mimarları ve mühendisleri kıyıya toplamıştı; bilin-cim tamdı; her şeyi açıkça görebiliyordum; taşlı tepelere tırman-maya başladım, sarhoş gibiydim; onlara beni izlemelerini söyle-dim tasarımı açıkladım; çepeçevre yapılacak kırk beş şadialık sur-ları, zafer kemerinin ve mezarın yerini kumda işaretledim. Antino-polis yaratılacaktı; o uğursuz topraklara bir Yunan kenti kurulacak ölüm denetlenecek. Hindistan yolunda yeni bir pazar açılacak ve Erithrea göçbelerini engelleyecek bir tabya kurulacaktı. İskender, Hephaestion'un cenazesini, yakıp yıkmalar ve yoğunlarca kölenin boğazlanmasıyla kutlamıştı. Gözdeme, meydanlarında kalaba-lıkların kaynaştığı, akşam sohbetlerinde isminin anıldığı ve ziya-retlerde gençlerin birbirlerine çiçeklerden yapılma taşlar fırlattık-ları bir kent armağan etmek istiyordum. Bir noktada kararsız-dım: Bu bedeni yabancı topraklara terk etmek olanaksız görünüyordu bana. Bir sonraki molasında kalacağı yeri sağlama almak için birden fazla handa yer ayırtan bir yolcu gibi, Roma'da, adına bir anıt yapılmasını buyurdum. Tiber kıyılarında benim meza-rımın yakınında olacaktı. Villa'da bir kapris sonucu yaptırtmış olduğum Mısır tapınakları şimdi trajik bir yararlılığa bürünmüştü birden. Mumyacıların isteği üzerine, iki ay sonra yapılacak cena-

HADRIANUS'UN ANILARI

ze töreni için gün aldık. Cenaze korosunun bir araya getirilmesi işini Mesodemese'e bıraktım. Gecenin geç bir saatinde gemime geri döndüm; Hermogenes uyku ilacı hazırladı bana.

Nehrin yukarısına doğru gezi sürüyordu ama benim yolum ölüm yoluydu. Tuna'nın kıyılarında, tutuklular kampında, bir seferinde, insanların kafalarını akıl almaz bir şiddetle sürekli duvara vurduklarını ve sonu gelmeksizin aynı adı yinelediklerini görmüştüm. Colleseum'un yeraltı odalarında birlikte yaşamaya alıştırıldıkları köpeklerden ayrı düştüklerinde üzüntüden ölen aslanlar göstermişlerdi bana. Düşüncelerimi toparlamaya çalışıyordum: Antinous ölmüştü. Çocukken, Marullinus'un kuzgunların paramparça etmiş olduğu cesedinin görünce ağlayıp bağırışmışım ama, bu ağlama, gece bağırarak bir hayvanın ağlamasına benziyordu. Babam ölmüştü ama on iki yaşında öksüz kalan oğlan çocuğu evdeki düzensizlikten, annesinin gözyaşlarından ve kendi korkusundan başkasını algılayamamıştı; ölmekte olan adamın acısı konusunda hiçbir şey bilmiyordum. Annem, çok sonraları, ben Pannonina'da görevdeyken ölmüştü; tam tarihinin anımsayamıyorum. Trayan, vasiyetini yazması gereken hasta bir adamdan başka bir şey değildi. Plotina'nın ölümünü görmemiştim. Attianus ölmüştü; yaşlı bir adamdı. Çok sevdiğimi zannettiğim arkadaşlarımı Daçya savaşları sırasında yitirmiştim; ama gençlik; yaşam ve ölüm eş düzeyde baş döndürücü ve kolaydı. Antinous ölmüştü. Sık sık duyulan, basmakalıp sözler anımsıyordum: «İnsan her yaşta ölebilir», ya da «Genç ölenler tanrının sevgili kullarıdır,» bu laf kalabalığına ben de katılmışım; can sıkıntısından öleceğimi, uyurken öleceğim, demiştim. *Acı* sözcüğünü, *Yas* sözcüğünü, *Yitik* sözcüğünü kullanmışım. Antinous ölmüştü.

Aşk tanrıların en akıllısı... Ancak, bir ırmağın taşıdığı altın madenin kumla karıştığı gibi aşk da, tutkuya, umursamazlığa, sertliğe, duyarsızlığa ve kendi kendini aldatan yaşlı adamın lafta kalan mutluluğuna karışır; bundan sorumlu tutulamaz aşk. Acaba ben de mi kendi kendimi kandırmışım? Antinous ölmüştü. Şu anda Servianus'un hiç kuşkusuz öne sürdüğü gibi fazla sevmekten değil oğlanı yaşamaya zorlayacak kadar sevmemiş olmamdan kaynaklanıyordu kuruntularım. Orpheus mezhebinin bir üyesi olan Khabrias, canına kıymayı suç bulduğu için bu sonun kendi kendini kurban etmek isteğinden doğduğunu savunuyordu; ölümün bir armağan olduğu düşüncesi tüyler ürperten bir sevinç veriyor-

du bana. Yumuşaklığın altında gizlenen galeyanı, birtakım şeylerden vazgeçmenin altında yatan umutsuzluğu, aşkın içinde gizlenen nefreti bilen tek kişi bendim. Çok derinden incinmiş bir yaratık, bağlılığın kanıtını suratıma çarpmıştı; her şeyi yitireceğinden korkan oğlan, beni kendisine sonsuza kadar bağlayacak yolu bulmuştu. Böylesine bir kurbanla beni koruyacağını sandıysa herhalde hiç sevilmediğine inanıyordu, çünkü bana yapılabilecek en büyük kötülük onu yitirmektir.

Göz yaşları dindi; ağlamak ayıp bir şeymişçesine, yanıma yaklaşan ileri gelenler, gözlerini benden kaçırmak zorunluluğu duymuyorlardı artık. Örnek çiftlik ve sulama kanalları gezilerimiz yeniden başladı; benimkine eşlik eden gemilerde bile hakkımda çirkin öyküler dolaşıyordu; gerçek, sokaklarda bağrılıp anlatılacak türden olmadığı için, konuşulanlara aldırmadım. En kötü amaçlı yalanların bile bir biçimde doğru yanları vardır; beni onu kurban etmekle suçluyorlardı; bir bakıma öyle yapmıştım. Dışarının yankılarını büyük bir bağlılıkla bana iletten Hermogenes, İmparatoriçe'den haber getirdi; dürüst davranmıştı; insanlar genellikle ölümün karşısında böyle davranırlar. Bu sevecenlik bir yanlış değerlendirmeye dayanıyordu; kendimi çabuk avutabildiğim takdirde bana acımayı kabul ediyorlardı. Yavaş yavaş dinginliğime kavuştuğumu hissediyordum ve kendi kendimden utanıyordum. Üzüntü dehlizlerinin dolambaçlı yollarının henüz başında olduğumun bilincinde değildim.

Aklımlı çelmeye çalıştılar. Thebes'e varışımızdan birkaç gün sonra, İmparatoriçe ve yanındakilerin, Memnon'un dev heykelinin dayandığı taşa güneş ağarırken çıkan gizemli sesi duymak umuyla tüm gezginler gibi iki kez oraya gitmiş olduklarını öğrendim. Mucize gerçekleşmemişti ama boşananların büyüleriyle, yanlarında olursam, gerçekleşeceğine inanıyorlardı, onun için, ertesi gün, kadınlara eşlik etmeyi kabul ettim; o sonbaharın bitmez tükenmez gecelerini kısaltacak her şeyi yapabilirdim. O sabah, erkenden, on birinci saate doğru, Euphorion lambayı yeniden yakıp, giyinmeme yardım etmek için kamarama geldi. Güverteye çıktım; hâlâ karanlık olan gökyüzü, insanoğlunun üzüntülerine ve sevinçlerine umursamayan Homeros'un şiirlerindeki o sarsılmaz, o tunç gökyüzüydü. Olaydan bu yana yirmi günden fazla geçmişti. Kısa gezinti için ufak kayığa inmem, kadınların korkulu bağırıışmalarına neden oldu.

HADRIANUS'UN ANILARI

Colossus yakınlarında bizi toprağa çıkardılar. Doğu'dan donuk bir pembelik uzanıyordu; bir gün daha başlıyordu. Yayın çarpma sesini andıran gizemli ses üç kez yinелendi. Tükenmek bil-meyesn Julia Balbilla, o anda bir dizi şiir üretti. Kadınlar tapınak-ları gezmeye başladılar ama onlara ancak, duvarları tekdüze hi-yerogliflerle kaplı yolun bir bölümüne kadar eşlik ettim. Yan ya-na oturan, uzun düz ayakları tam önlerinde, o birbirine benzeyen kralların dev resimlerinden bıkmış usanmıştım; böylesine hare-ketsiz taş bloklarda, yaşamın önemini belirtecek, ne üzüntü ne du-yumsal sevinci gösteren, ne adalelere özgürlüklerini veren hareket, ne de düşünen bir kafanın çevresindeki dünyayı belirleyecek yete-nek, hiçbir şey yoktur. Arada sırada bir ad konusunda tartışmalar çıkıyorsa da benimle birlikte gelen rahipler de o yok olmuş yaşam-lar konusunda fazla bilgili değillerdi. Bu kralların az çok her bi-rinin, bir krallığın mirasına konmuş olduğunu, halklarını yönet-tiklerini, kendi yerlerine geçecek kişileri belirledikleri çıkıyordu bunlardan; başka bir şey bilinmiyordu. O bilinmeyen hanedanlık-lar, Roma'dan Atina'dan Achilleus'un Troya duvarları önünde öl-üşünden, Julius Sezar için Manon'un hesaplamış olduğu beş bin yıl-lık astronomik devirden çok daha öncelere gidiyordu. Yorulmuş-tum; rahipleri yollayarak gemiye binmeden önce Colossus'un göl-gesinde biraz dinlendim. Bacakları, dizlerine kadar, ziyaretine gelen gezginlerin yazdığı Yunanca dizelerle doluydu; adlar, tarih-ler, bir dua, bir Servius, Suavis, bir Eumenius, benden altı yüz yıl önce aynı yerde bulunmuştu ve daha altı ay önce Thebes'e gel-miş bir Panion... Altı ay önce... Çocukluğumdan bu yana kapıl-madığım bir düşe kapıldım; İspanya'daki topraklarımızda kesta-ne ağaçlarına adımlı kazırdım; kendi yaptırmış olduğu yapılara ve anıtlara adının yazılmasını hiçbir zaman istememiş olan İm-parator şimdi hançerini çıkararak kendisinin bildiği adının kısal-tılmış biçiminin Yunancası'nı o sert taşa kazıdı. AΔPIANO (AD-RIANO)... Zamana vurulmuş bir darbe daha; bir ad, sayısız un-surları hiçbir zaman bilinmeyecek bir yaşam özeti, yüzyılların birbirilerini izlemeleri arasında yitip gitmiş bir adamın bıraktığı bir damga. Birden Athyr ayının yirmi yedinci gününün, bizim tak-vimimizde aralıktan beş gün önce olduğu aklıma geldi. Antinous'un doğum günüydü; yaşıyor olsaydı yirmisine basmış olacaktı.

Gemiye döndüm; çabuk kapanan yara yeniden açılmıştı; Euphorion'un başının altına sıkıştırdığı yastığa göz yaşlarımı

SAECULUM AUREUM

gömdüm. Zamanın iki akımıyla ayrı yönlere sürüklenen ceset ve ben birbirimizden uzaklaşıyorduk. Aralık ayından beş gün önce, Athyr ayının ilk günüydü: Her geçen an bedenini daha derinlere gömüyor; ölümü giderek örtünüyordu. Bir kez daha o hain yokuşu tırmandım: O ölü ve yok olmuş günü, tırnaklarımla kazıyarak mezarından çıkarmaya çalıştım. Kapı eşiğinkarşısında oturan Phlegon içeri birilerinin girdiğini, ancak pupadaki kabinin kapısından arada bir sızan rahatsız edici güneş ışınları sayesinde fark edebilmişti. Cinayetle suçlanan bir adam gibi her saat hesap vermeye çalışıyordum; yazı yazdırmıştım; Efes Senatosu'na yanıt vermişim; acı acaba hangi sözcük grubuna rastlamıştı? Gemiye kıyıya bağlayan köprünün ayakları altında yaylanmasını, kuru nehir kıyısını, kıyıda uzanan düz taşlığı; her şeyi yeniden yerli yerine koymaya çalışıyordum; sonra alnını bir tapınağın taşına dayayıp kestiği bir tutam saçı, elleriyle sandallarını çözebilmek için büküttüğü dizini düşünüyordum; gözlerini kaparken özgün bir biçimde dudaklarının aralanışı aklıma geliyordu. Onun gibi iyi bir yüzücü için o kara çamurda boğulmak gerçekten korkunç bir karar olmalıydı. Cığerler yaşamı içine çekmeyi durdurduğu zaman yüreğin ve beynin duracağı o anı, her birimizin geçireceği o değişimi belirlemeye çalıştım düşünceleirimde. Ben de benzer çırpınmalar geçireceğim; ben de öleceğim. Ancak her ölüm farklıdır; son acısını kafamda canlandırma çabalarım safsatadan ibaret; çünkü o, yalnız öldü. Kangrenle savaşsırcasına üzüntüme karşı koymaya çalıştım; zaman zaman söylediği yalanları ve direnişini anımsadım; kendi kendime, bir gün nasıl olsa ağırlaşp, yaşlanacağını ve değişmiş olacağını söyledim. Çabalar boşunaydı; bir başyapıtı kopya etmeye çalışan titiz bir işçi gibi, kalkana benzeyen o dik, yuvarlak pürüzsüz göğsü tam olarak canlandırmak için kafamı delice yoruyordum. Zaman zaman görüntü kendiliğinden kafamın içine sıcıyor, bir yumuşaklık seli tüm benliğimi kaplıyordu. Bir kez daha, Tibur'da bir meyve bahçesinde, sepet olmadığı için yemişleri giysilerinin eteğine toplayan genci görüyordum. Gecenin zevklerine eşlik eden, Euphorion'a yardım etmek ve imparatorluk giysilerinin bükümlelerini düzeltmek için topukları üzerinde çömelen genç dostu ve onunla birlikte her şeyi, her şeyi bir anda yitirmiştim. Rahiplere inanacak olursak, gölge de acı çekiyordu; bedendeki sıcak barınağını arayarak, tanıdıklarından uzak, in-

HADRIANUS'UN ANILARI

leyerek geziniyordu dostu andıran yerlerde; hem uzak hem de yakın; var olduğunu belirleyemeyecek kadar zayıf. Söyledikleri doğruysa, sağırlığını ölümden de beterdi. Yaşayan oğlanı, o sabah, yanımda hıçkırırken iyi anlayabilmiş miydim?

Bir akşam, Khabrias, o zamana kadar görülmedik bir yıldızı, Kartal takım yıldızları arasında parıldayan bir yıldızı göstermek için yanına çağırdı; değerli bir taşmışçasına parıltıyor, yürek gibi atıyordu. Onun yıldızı ve burcu olarak seçtim. Her gece, yorğun düşünceye kadar hareketini izleyecektim; gökyüzünün o bölümünde garip bir parlaklık görüyordum. Halk beni delirdi sanıyordu ama bunun hiçbir önemi yoktu.

Ölüm korkunç ama yaşam da öyle. Her şey çarpık görünüyordu. Antinoopolis'in kuruluşu gülünç bir uğraştı; dolandırıcı ticareti, resmi zorbalığı, orospuluğu, düzensizliği, ölümlerini unutmadan önce bir süre ağlayan korkakları barındıracak bir kent daha olacaktı, o kadar. Sonsuzlaştırmak boş bir törendi: Halkın hayranlığı, onu bayağılık ve alaylara bahane, tarih sayfalarında çürüyecek bir efsane, bir yaltaklanma ve skandal ögesi yapmaktan başka bir işe yaramayacaktı. Tuttuğum yas, bir tür iç boşaltmaktan, bir tür sefillikten öteye değer taşı mıyordu: Alçakça kendine pay çıkaran, bir tür zevk duyan, deneyimler yapan bir adamdım ben sadece: Sevgili bana ölümü bırakmıştı geriye. Düş kırıklığına uğramış bir adam kendisi için ağlıyordu. Düşünceler birbirine sürtünüyordu; sözcükler anlamsızca gıcırđıyordu; sesler, çöldeki çekirgeler ya da gübre yığınları üzerindeki sinekler gibi vızıldayıp törpüleniyordu; güvercin göğsü gibi şişen yelkenleriyle gemilerimiz entrika ve yalanla yüklüydü; insanların suratlarına aptallık egemendi. Zayıflığı ya da çürümüşlüğüyle, ölüm her yerde yüzeye çıkıyordu; meyvenin üzerindeki çürük leke, bir perdenin ucunda görünmeyen yırtık, kıyıya vurmuş bir leş, bir yüzdeki sivilceler, gemicinin sırtındaki kamçı izleri. Ellerim hep kirliymiş gibi geliyordu. Yıkama saatinde, kölelere tıraş etmeleri için bacaklarımı uzattığım zaman, bu katı bedene, yemek yiyen, yürüyen, ne yapıp yapıp uyuyabilen, bir gün yine aşkın tekdüzeliklerine kendisini alıştıracağını bildiğim bu bozulması olanaksız makineye nefretle bakıyordum. Göçüp gideni anımsayan birkaç uşaktan başka kimsenin varlığına katlanamıyordum; kendi bildiklerince sevmişlerdi onu. Üzüntüm, masajcının saçma yasında, lambaların yanmasından sorumlu yaş-

SAECULUM AUREUM

lı kara tenlide buluyordu yankısını. Ama, akşam, nehir boyunca havalanmaya çıktıkları zaman üzüntüleri, aralarında fısıfısı gülüşmeyi engellemiyordu. Bir sabah, kış küpeşteden eğilmiş bakarken, mutfak için ayrılmış yerde bir kölenin bir şeyler yaptığını gördüm; Mısır'ın pis kuluçka makinelerinde ürettiği binlerce tavuktan birisini temizliyordu; kaygan bağırsakları ve iç kısımları eline alıp suya attı. Güç bela kafamı çevirebilecek zaman buldum ve kustum. Philae'de konakladığımız zaman, valinin bizim için düzenlediği bir eğlence, üç yaşlarında bir çocuğun başına kaza geldi; bronz kadar koyu renkte, Nubialı bir kapıcının oğluydu ve dansçıları seyretmek için sürünerek balkonlara çıkmış ve o yükseklikten aşağı düşmüştü. Olayı gizlemek için ellerinden geleni yaptılar: Kapıcı, efendisinin konuklarını rahatsız etmemek için hıçkırıklarını tuttu ve mutfak kapısından oğluyla birlikte dışarıya yollandı; tüm bu önlemlere karşın, kamçı darbesi altındaymışçasına inip kalkan omuzlarını görebildim. Her biri bir dost için ağlamış olan Herakles, İskender ve Platon'un acılarını nasıl yüklendiysem o babanın üzüntüsünü de yüklenmek istedim. Bu zavalı adama birkaç altın yolladım; yapabilecek başka bir şey yoktu. İki üç gün sonra onu yeniden gördüm; kapının önünde oturmuş, güneşin altında, mutlu bir biçimde bitlerini ayıklıyordu.

Sel gibi bildiriler yağıyordu; Pankrates, en sonunda bitirebildiği şiirini yolladı bana; Homeros'un altı tef'ileli mısralarının sıradan bir demetiydi ama hemen her satırda görülen ad benim için pek çok başyapıttan daha duygulandırıcıydı. Numenius, bu tür yapıtlar için olağan biçimde yazılmış bir *Avunç* yolladı. Her tür yavanlığı içerdiği halde, bir gecemi onu okuyarak geçirdim. İnsanın ölüme karşı yaratmış olduğu bu zayıf savunmalar iki yönde geliyordu; birincisi ölümü bize, karşı konmaz bir kötülük olarak gösteriyor ve ne güzelliğin, ne gençliğin ne de sevginin çürümekten kaçınabileceğini anımsatıyordu; yaşamın ve kötülüklerinin böylece saptanmasının ölümünden beter olduğunu, bu yüzden yaşanmaktansa ölmenin daha iyi olduğunu belirtiyordu. Yinelenen bu gerçekler bizi boyun eğmeye yöneltmek amacı taşıyordu ama aslında umutsuzluğu haklı çıkarıyordu. İkinci savunma birincisiyle çelişki içindeydi ama bizim düşünürlerimiz bu tür titizliklere aldırılmazlar. Konu artık ölüme boyun eğmek değil onu yok saymaktı. Yalnız ruhun önemli olduğunu söylüyorlar, var olduğunu saptama sıkıntısına henüz katlanmamış ol-

HADRIANUS'UN ANILARI

dukaları ve beden olmaksızın nasıl bir etkinlik göstereceğini bilemediğimiz o belirli belirsiz varlığın ölümsüzlüğünü gerçekmiş gibi gösteriyorlardı. Ben buna o kadar inanmıyordum: Gülümseme, gözlerin anlatım, ses, gibi açıklanıp belirlenemeyen gerçekler yok olduğuna göre; ruhun yok olmamak için bir neden kalmıyordu. Ruh, beden ısısından daha özdeksiz olabilir miydi? Ruhun artık içinde olmadığı, o geride kalan bedeni hiç önemsemiyorlardı; o beden bana kalan tek şeydi, yaşayan oğlanı var olduğunun tek kanıtıydı. Irkın ölümsüzlüğü, kişisel ölümü göz ardı etmekten başka bir şey olabilir miydi? Sangarios boylarında sonsuza kadar birbirlerini izleyecek olan Bithynia nesilleri hiç ilgilendirmiyordu beni. Yüreği kabartan o şan şöretten söz ederiz, ancak sonsuz sözcüğüyle karıştırırız onu, bir insanın ardında bıraktığı iz sanki varlığıyla aynı şeymiş gibi. Ceset yerine debdebeli bir tanrı görmemi istiyorlardı; oysa o tanrıyı yaratan bendim; kendimce inanıyordum ona; yıldızlar düzeyinde ölüm sonrasının en parlak yazgısı bile onun kısa hayatının yerini dolduramazdı; tanrı, yitirmiş olduğum canlı varlığın yerini alamamıştı. Varsayımları olaylara yeğleyen düşleri düştten öte bir şey sanan kuramlara insanların delice saplanması öfkelenendiriyor beni. Her şey bittikten sonra yaşamı sürdüren insanın zorunluluklarını başka türlü algılıyorum, ben. İnsanın ikiye bölünmüş ve toprakla çabucak örtbas etmeye çalıştığı, bu pıhtılaşmış kan, sessizlik, soğuk ve buz kesmiş uzuvlar gerçeğine doğrudan bakma yürekliliğini göstermiş olmasaydım, ölüm anlamsız, gereksiz ve boş bir şey olurdu. Zayıf lambalara bel bağlamaksızın, karanlıkta el yordamı ile yolumu bulmayı seçtim ben. Çevremdekilerin bu kadar uzun süren bir üzüntüden gücenmeye başladıklarını anlıyordum; nedeninden çok üzüntümün şiddeti utandırıyor onları. Bir erkek kardeşin, ya da oğlumun ölümü için aynı biçimde göz yaşı dökseydim, kadın gibi ağladığım için suçlanırdım. İnsanların pek çoğunun bellekleri, sevmekten vazgeçtikleri ölülerinin sessiz sedasız yattıkları terk edilmiş mezarlıklardır. Unutulmayan acı unutkanlıklarına yönelen bir küfürdür.

Nehirin aşağı kısımlarına, Antinoopolis'in yükselmeye başladığı noktaya geldik. Bu sefer beraberimizde daha az sayıda gemi vardı; sonradan çok az gördüğüm Lucius, genç karısının bir oğlan çocuğu dünyaya getirdiği Roma'ya dönmüştü. Ayrılışı beni bir sürü meraklı ve huzursuzluk verici bakıştan kurtarmış oldu. Baş-

SAECULUM AUREUM

latılan işler, kıyı çizgisini değiştiriyordu; temel için kazılan toprak yığınları arasından gelecekteki yapıların iskeletleri görünüyordu; ama artık kurbanın tam yerini kestiremiyordum. Mumyacılar el emeklerini teslim ettiler, ince tabut, tapınağın en iç odasına somaki taşından lahide dikine yerleştirildi. Ürkerek ölü oğlana yaklaştım. Giyimli gibiydi; sert Mısır başlığı saçlarını örtüyordu. Keten bandlarla sımsıkı sarılı bacakları artık uzun beyaz bir yığından başka bir şey değildi, ama genç şahinin yandan görünümü değişmemişti; kirpikleri, boyanmış olduğunu bildiğim yanaklarını gölgelendiriyordu. Ellerin sarılması tamamlanmadan önce altın tırnakların güzelliği hakkındaki görünümü sordular.

İlahiler söylenmeye başladı; rahipler aracılığıyla konuşan ölü, hep doğru sözlü, hep namuslu, hep iyiliksever ve haksever olduğunu söyledi; övündüğü erdemleri tanımlandığı gibi uygulamış olsaydı canlılar arasında yaşamasının mümkün olmayacağını ekledi sözlerine. Tütsünün bayat kokusu odayı doldurdu, dumanlı bulut arasından o dudaklarda bir gülümseme görüntüsü yakalamaya çalıştım; güzel, hareketsiz yüzü sanki titriyordu. Ölünün ruhunun bir bölümünün ansısını korumak heykellere geçmesini zorlamak için rahiplerin yaptıkları büyü oyunlarını seyrettim; yapması gerekli daha garip başka şeyler de vardı. Her şey bittikten sonra, cenaze, mum kalıbından yapılmış altın maskenin içine yerleştirildi ve kusursuz bir biçimde yerini aldı. O güzel, bozulmaz yüzey, onun sıcaklık ve pırıltılarını ansızın yutacaktı işte. Ölümsüzlüğün hareketsiz bir simgesi gibi, o sımsıkı kapatılmış kutuda sonsuza kadar yatacaktı. Göğsüne bir akasya dalı koydular; bir düzine kadar adam ağır kapağı üstüne yerleştirdi.

Mezarın nereye konulacağı konusunda hâlâ karar verememiştim. Her yerde, cenaze oyunlarında, sikkelerde, meydanlardaki heykellerde, sonsuzlaştırma ayinleri sırasında Roma'yı hep kuraldışı tutmuştum; ayrıcalık tanımıştım ona; yabancı gözdeleleri saran düşmanlık çemberinden korkuyordum. Lahitin sonsuza dek yanında kalacak halim yoktu. Antinoopolis'in kapılarına konulması düşünülen anıt, orada da çok göz altında olacak ve güvenlik içinde olamayacaktı. Rahiplerin önerilerini dinledim. Arap sıradağlarında, bir dağ eteğinde, yeni kentten on beş kilometre uzaklıkta, daha önceden Mısır krallarına mezar olarak düşünülen büyük mağaralardan birini gösterdiler bana. Bir dizi öküz, lahiti o yokuşa çıkardı; iplerle, o toprak altı koridorlara indirildi

HADRIANUS'UN ANILARI

ve bir kayaya yaslanan konumunu alabilmesi için kaydırıldı. Claudiopolis'in evladı, bir Firavun, bir Ptolemaios gibi gömülüyordu. Onu orada yalnız bıraktık. Yanında her yaşamın kısa kaldığı o havasız, ışıksız, mevsimsiz, sonsuz zaman dilimine ulaştı; dengeye ulaştı; belki de barışa, huzura ulaştı. Ona yeniden yaşam vermeksizin ve ine ölümüne hiçbir şey eklemeksizin, bir zamanlar var olduğu gerçeğini değiştirmeksizin, zamanın karanlık rahminde henüz doğmamış yüzyılların binlercesi gelip geçecekti, mezarının üstünden.

Yukarıya, açık havaya çıkmak için Hermogenes kolumdan tutup yardım etti; bir kez daha yerin üstünde olmak, koyu sarı iki kaya dilimi arasından soğuk mavi gökyüzünün görüntüsünü yakalamak bir sevinçti benim için. Gezinin geri kalan kısmı kısa sürdü. İskenderiye'de İmparatoriçe Roma'ya gitmek üzere gemiye bindi.

DISCIPLINA AUGUSTA

Kara yoluyla Yunanistan'a döndüm. Yolculuk uzun sürdü. Doğu'da son resmi gezim olduğunu düşünmek için nedenlerim vardı onun için de her şeyi gözlerimle görmek istiyordum. Birkaç hafta kaldığım Antakya'yı, yeni bir ışık altında gördüm; sahne oyunları, şölenleri, Daphne eğlence bahçelerinin zevkleri, yoldan geçen kalabalıkların parlak renkleri eskisi kadar büyüleyici gelmemişti bana. Halkın sonsuz uçarılıklarının, İskenderiye insanları gibi alaycı ve kötü amaçlı olduklarını, sözde aydınların etkinliklerinin aptallıklarını giderek fark ediyordum; varsılların gösterişlerini kabaca sergilemeleri de aynı duyguyu uyandırıyordu bende. İleri gelen kişilerden hemen hiçbirisi kamu eylemlerinin ve Asya için reform tasarılarının tamamının anlamını kavrayamamıştı; kentleri ve kendileri için yarar sağlamakla yetiniyorlardı. Kısa bir süre için, Suriye başkentinin zararına İzmir ya da Bergama'yı geliştirmeyi düşündüm, ancak Antakya'nın kusurları her büyük kentte rastlanacak kusurlardı; hiçbir büyük kent kaçınmaz onlardan. Kent yaşamına karşı nefretim, olabildiğince tarım reformuna yöneltti beni. Küçük Asya'da, imparatorluk topraklarının uzun, karmaşık yeniden örgütlenme eyleminin son unsurlarını tamamladım; köylüler de, Devlet de daha iyi duruma geçmişti. Trakya'yı geçerek, kendilerine verilen topraklar ve vergi indirimlerinin çekiciliğine kapılarak Daçya ve Sarmat seferinin eski askerlerinin yerleşmiş oldukları Hadrianapolis'e yeniden gittim. Aynı tasarı Antinoopolis'te de işleme konulacaktı. Ciddi, iyi eğitilmiş bir orta sınıfı geli-

IIADRIANUS'UN ANILARI

tirmek ve yaşatmak umuduyla, uzun bir süredir, her yerde doktorlar ve eğitimciler için benzer indirimler yapmıştım. Bu sınıfın yetersizliklerini biliyordum ama Devlet ancak onların aracılığıyla yaşamını sürdürebilecekti.

Durmak için seçtiğimiz yer, yine Atina'ydı; ister kendimin ister tarihin olsun, bu kentin güzelliklerinin anılara dayanmadığını anlamış olmak beni çok şaşırttı; kent her yeni gün yeni bir görünüm kazanıyordu. Bu sefer Arrianos'un evinde kaldım. Eleusis de benimle aynı biçimde mezhebe alınmıştı, bu yüzden beni nasıl Emolpides ailesi evlat edinmişse onu da Attika'nın rahip ailesi Kerykesler evlat edinmişlerdi. Kerykes, ailesinden birisiyle evlenmişti; karısı, gururlu ve hoş bir Atinalı genç kadındı. Bana çok iyi baktılar. Evleri, düşünce ve düşünceden önce gelen dinlenmeye yarayacak her şeyi sağlayan, Atina'ya yeni bağışlanmış olduğum kitaplığa birkaç adım uzaklıktaydı; rahat koltuklar vardı ve genellikle sert geçen kışlar için yeterli ısınma sağlanmıştı; merdivenlerden kitapların dizili olduğu galerilere rahatça çıkılıyordu; su mermeri ve altının gösterişi sessiz ve yumuşaktı; lambaların seçimine ve yerleştirilmesine özen gösterilmişti. Eski kitaplarımızı toplayıp korumak ve titiz yazıcılara yeni kopyalarını yaptırtmak gereksinimini giderek daha çok duyuyordum. Bu soylu görev, benim için, eski askerlere yardım, çok çocuklu yoksul ailelere destek kadar ivediydi; birkaç savaşın ya da onları izleyen sefaletin, ya da birkaç kötü yöneticinin yönetiminde zorba ve gaddar bir dönemin, lif ve mürekkep gibi dayanıksız cisimler aracılığıyla bize kadar gelmiş olan fikirleri bir anda yok edebileceklerini söylüyordum kendi kendime. Bu kültür mirasından bir dereceye kadar yararlanma şansı olmuş herkesin onu insanlık ırkı için koruma ve sürdürme sorumluluğu olduğuna inanıyordum.

O dönemde çok okudum. Flegon'un, Ksenefon'un *Hellenica*'sını sürdürerek, Olimpiyatlar adı altında, benim saltanatımın başlangıcına kadar süren, Roma'nın o geniş tarihini Yunanistan'ın devamına indirgeyecek yürekli bir tasarı için bir dizi tarih yazmayı isteklendirdim. Tasarı, başka zamanların tarihçilerinin yazmış olduklarını okumaya yöneltti beni; kendi deneyimlerimin ışığı altında, onların yapmış oldukları beni düşüncelelere sürükledi; önceden anlaşılması, yönetilmesi hatta değerlendirilmesi olanaksızın karmaşık olaylar seli karşısında her dev-

DISCIPLINA AUGUSTA

let adamının çabası ve iyi niyeti boşuna görünüyordu. Ozanlar da ilgimi çekti; uzun bir geçmişten, o birkaç açık seçik, olgun sesi büyü yaparcasına çağırarak hoşuma gidiyordu. Theognis, insan eylemlerini düşe kapılmaksızın, bir düşkünlük göstermeksiniz, kendi felaketimiz saydığımız yanlışları her zaman açıklamaya hazır o soylu sürgün, dostum olmuştu. Bu açık görüşlü adam aşkın acı zevklerini tatmıştı; Kyrnus ile ilişkisi, kuşkulara, kıskançlıklara, karşılıklı üzüntülere karşın birisi yaşanınca, diğeryse olgun çağına erişinceye kadar sürüp gitmişti; Megeralı gence, onu sonsuzlaştıracağına ilişkin verdiği sözler boş sözler değildi, ikisinin de anıları altı yüz yıllık bir zamanı aşarak bana kadar ulaşmışlardı. Eski ozanlar arasında en çok Antimakhos'u sevmiştim; zengin ama anlaşılması güç biçimini, ağır bir şarapla doldurulmuş bronz kupayı andıran bol ama yoğun deyişlerini beğeniyordum. Apollonius'un daha duygusal *Argonautica*'sındansa Iason'un gezileri hakkındaki anlatışını yeğliyordum; Antimakhos, gezilerin gizemini, ufukları, bu durağan yeryüzüne insanın ne denli geçici bir gölge bıraktığını daha iyi anlamıştı. Karısı Lydia'nın ölümüne çok ağlamıştı, üzüntü ve yas destanları biçimindeki bir şiirine onun adını vermişti. Yaşarken belki de hiç dikkatimi çekmeyecek olan o Lydia, kendi yaşantımdaki birçok kadının yüzünden daha yakın ve bilinen bir yüz olmuştu benim için. Hemen hemen unutulmuş olan bu tür şiirler sonsuzluğa olan inancımı yavaş yavaş yeniliyordu.

Kendi yapıtlarımı, aşk şiirlerini, birkaç başka parçayı, Plotina'nın anısına yazmış olduğum kasideyi yeniden gözden geçirdim. Bir gün belki birisi okumak isteyebilirdi onları. Birkaç açık seçik mısra önce duraksamama neden oldu, sonra onları da araya kattım. En iyi, en uygar insanlarımız bile böyle şeyler yazarlar. Oyun biçimine sokmuşlardır bu işi; benimkilerin daha iyi, çıplak gerçeği yansıtma istidim. Bu konuda her şeyde olduğu gibi basmakalıplığın tuzağına düşeriz; bizi bayağılıktan kurtaran şeyin kafanın atakhından öteye bir şeyler gerektirdiğini, şairin tek düzeliklerin üstüne çıkabilmesinin ya da düşüncelerini sözcükle geçirmesinin benim imparatorluk görevim kadar uzun ve sabırlı çabalar gerektirdiğini anlamaya başlamıştım. Kendi açımdan bir özencinin iyi şansından başka bir şey bekleyemezdim; bu moloz yığını arasından bir ya da iki mısra yaşamını sürdürebilirse o bile önemliydi. Ancak, yine bu dönemde, ciddi ve alaycıyı bir ara-

HADRIANUS'UN ANILARI

da kaynaştıracak, düşüncelerim ve düşlerimle birlikte, yaşamım süresince gözlemlemiş olduğum şaşırtıcı olayları da kapsayacak, yarı düzyazı, yarı şiir biraz fazla hırslı bir çalışmanın tasarısını da hazırladım; bunların tümü *Satyricon* benzeri ama daha sert, incecik bir iplikle bağlanacaklardı. İçine kendi felsefemi, değişme ve dönüşün Heraklit fikrini de sokacaktım. Ama çok geniş olduğu için o tasarımı bir yana bıraktım.

Aynı yıl, adlarının saklı kalması gereken ama beni Eleusis'te mezhebe girişimi sağlayan rahiplerle, Antinous mezhebini tartışmak ve ayrıntılarını tek tek saptamak için birkaç kez görüştüm. Büyük Eleusia simgeleri, üzerimde yaratmış oldukları din-ginlik etkilerini sürdürüyorlardı; dünyanın belki hiçbir anlamı yok ama herhangi bir anlamı varsa, onun da, en akıllı ve soylu bir biçimde anlatıldığı yer Eleusia. Bu kadının etkisi altında, tanrılar dünyasını örnek alarak, Antinoopolis'in yönetsel bölümlerini, kazalarını, sokaklarını, kentin ve aynı anda kendi yaşamını yansımasını da içeren bir tasarımı ele alabildim. Gökyüzünün ve yeraltının tanrıları, aile ocağının ve çılgınlıklarını ilahları, Hestia, Bakhüs ve tüm ilahlar bulunacaktı. İmparator atalarımı, simgeler düzeninin ayrılmaz parçaları haline gelen Trayan ve Nerva'yı da oraya yerleştirdim. Plotine resmedilmişti; (Demeter benzeri iyi yürekli Matidia da oradaydı; o sırada ilişkilerimiz yeterince içten olan karım da ilahlar geçitinde yerini almıştı. Birkaç ay sonra, kız kardeşim Paulina'nın adını Antinoopolis'in bir mahallesine verdim; sonunda Servianus'un karısı olarak onunla bağlarımı koparmıştım ama artık ölmüştü ve anılar kentinde kız kardeş olarak özgün yerini yeniden kazanmıştı. Üzüntü yeri, her şeyin kendi düzeyinde eş biçimde kutsal olduğu, tüm çelişkilerini uzlaştığı, yaşamın Elysia alanları, anılar ve yeniden bir araya gelmeler için en iyi merkez oluyordu.

Arrianos'un evinde yıldızların serpiştiği geceye pencereden bakarken, Mısırlı rahiplerin Antinous'un mezarına kazdırmış oldukları sözcükleri düşündüm: GÖKYÜZÜNÜN BUYRUĞUNU DİNLEDİ. Gökyüzünün bize buyruklarını dolaylı bir biçimde anlattığı, içimizden en iyilerinin onları duyduğu, geri kalan insanların sıkıcı bir sessizlikten başka bir şeyi fark etmediği doğru olabilir miydi? Eleusis rahibesi de, Khabrias da öyle düşünüyorlardı. Haklı olmalarını isterdim. Son kez, mumyacılar da baktığım zaman, ölümle pürüzsüzleşmiş avucunun görüntüsünü ka-

DISCIPLINA AUGUSTA

famdan geçiriyordum; önceleri huzursuzluk veren çizgiler artık görünmüyorlardı; bir zamanlar üzerinde bilgiler olan ama sonradan silinmiş mumdan bir levhanın yüzeyini andırıyordu. Böylesine yüce doğrulamalar, yıldızların ışığı altındaki çevremizdeki gece ne denli karanlıksa, öylesine içimizi ısıtmaksızın aydınlatıcıdır. İlahi bir kantarın kefesinin benim yararına ağırlaşması için Antinous kurban edilmiş olsa bile, o korkunç armağanın sonuçları henüz açıklığa kavuşmamıştı; ne yaşama ne de ölümsüzlüğe yarar sağlamıştı. Bu işe bir ad vermeye bile yanaşmıyordum. Zaman zaman çok seyrek rastlanan aralarda, gökyüzünün ufkunda, sıcaklığı olmayan, soluk bir pırıltının nabızı atıyordu; ama ne dünyayı ne de beni iyileştirmeye yarıyordu; kurtarılmış olmaktan çok, yozlaşmış hissediyordum kendimi hâlâ.

O sıralarda, Hıristiyanların bir piskopozu, Kuadratus, bana inancının savunmasını gönderdi. O mezhebe karşı, Trayan'ın iyi günlerindeki davranış biçimini sürdürmeyi, kesin bir hakseverlik ilkesini yürütmeyi düstur edinmiştim. Taşra yöneticilerine, yasaların koruyuculuğunun tüm yurttaşları kapsadığını, Hıristiyanlara kara çalanların suçlamalarının kanıtları olmazsa cezalandırılacaklarını yeni anımsatmışım. Ancak, bağnazlara gösterilen her tür hoşgörü, kendi davalarına anlayışla bakıyormuş gibi bir yanılgı yaratır onlarda; Okuadpatus'un beni Hıristiyan yapmak umudunu taşıdığını sanmıyorum ama, öğretisinin kusursuzluğuna inandırmak için uğraşıyordu ve her şeyden çok bu inancın Devlet'e hiçbir zararı olmadığını kanıtlamaya uğraşıyordu. Yazdıklarını okudum, hatta, Flegon'un yüzyıl kadar önce Yahudi bağnazlığının kurbanı olan mezhebin kurucusu, İsa adındaki genç peygamberin yaşamına ilişkin biraz bilgi toplamasını isteyecek kadar da ilgilendim. Bu genç akıllı adamın arkasında, kendi müritlerinin de zaman zaman karşılaştırdıkları, Orpheus'un öğretilerine benzer öğretiler bırakmış olduğu anlaşıyordu. Kuadratus'un gerçekten yavan düzyazısına karşın, okuduklarımın içinden, sıradan insanların erdemlerinin çekici hoşluğunu, sevecenliğini, açık yürekliliğini ve birbirlerine bağlılıklarını çıkarabildim. Tüm bunlar, her yerde, kentlerimizin kalabalık mahallelerinde, kölelerin ya da yoksul yurttaşların, tanrılarımız onuruna kurmuş oldukları kardeşlik derneklerini anımsatıyordu daha çok. Tüm çabalarımıza karşın, insanların umutlarına, dene-

HADRIANUS'UN ANILARI

yimlerine karşı katı ve umursamaz bir dünyada, karşılıklı yardımlaşmaya yarayan bu küçük topluluklar, şansı olmayanlara iç rahatı ve destek kaynağı sağlarlar.

Ancak, belirli tehlikelerin de farkındaydım. Çocuklara, kölelere yakışacak bu tür erdemlerin yüceltilmesi daha erkekçe ve aydın nitelikler pahasına yapılıyordu; o dar, yavan saflığın gerisinde, mezhepçinin kendisinin olmayan düşünce ve yaşam biçimleri karşısında şiddetli uzlaşmazlığını kendisini başka insanlardan üstün gören küstah gururunu, isteyerek kısıtladığı görüşlerini sezinliyordum. Kuadratus'un kusur arayıcı savlarından, bizim düşünürlerimizin yazılarından beceriksiz ödünç alınmış bölük pörçük akıl hocalıklarından kısa zamanda bezdim. Tanrılara tapacak zamanı olmayan Khabrias, büyük kentlerin nüfusu içinde bu tür mezheplerin gelişmesinden, huzursuzluk duyuyordu; insanları hiçbir dini inancın boyunduruğu altına sokmaya, tam karşıtı, doğanın kendisi gibi çeşitli yorumlara açık eski dinlerimiz adına korkuyordu; bizim dinlerimiz kendileri için daha yüce erdem arayan sofu insanlara isteklerini yaratma olanağı sağlar ama kitleleri zorlayıcı, ikiyüzlülüğe itici ahlak kurallarıyla bağlamaz. Arrianos da bu görüşlere katılıyordu. Tüm bir geceyi insanın başkalarını kendisi kadar sevmesini içeren emri tartışmakla geçirdik. Bu emri kendinden başka kimseyi sevmesi beklenmeyecek olan sıradan bir insanın içtenlikle izlemesi insan doğasına aykırı kaçacaktı ve kendisini sevmekle pek ilgilenmeyen düşünüre ise anlamsız gelecekti.

Birçok noktalarda, bizim düşünürlerimizin fikirleri de kısır olmasalar bile, karmaşık ve sınırlı görünüyorlardı. Zihinsel faaliyetimizin dörtte üçü bir boşluğu süslemekten öteye bir şey değil; giderek artan bu boşluğun zekânın gerilemesinden mi yoksa ahlakın çöküşünden mi ileri geldiğini bilemiyordum; nedeni ne olursa olsun, aklın bayağılığı her yerde insanı afallatan bencillik ve namussuzlukla eş düzeydeydi. Herodes Attikus'u, Troad'da, bir dizi su kanalının yapımını denetlemekle görevlendirmiştim; kendisine güvenimi utanç verici bir biçimde kullanarak kamu paralarını boş yere harcamıştı; hesap vermesi istenince de tüm açıkları kapatacak kadar varıl olduğu yolunda küstah bir yanıt göndermişti; böylesine bir varsılık başlı başına bir kepezelikti. Yakınlarda ölen babası, Atinalı yurttaşların ikramiyelerini arttırarak akıllıca bir yöntemle oğlunu mirasından yoksun bırakmış-

DISCIPLINA AUGUSTA

tı; genç Herodes babasının vasiyetini uygulamayı açıkça reddetti ve bu konuda açılmış olan dava hâlâ sürüyor. İzmir'de de eski yakınlarımdan, Polemo, onun konukseverliğine sığınabileceklerini düşünen Roma'dan bir senatörler delegasyonunu kovarak yüzüstülüğünü gösterdi. İçlerinde en efendisi, baban, çok öfkeleni; sonunda bu yüzden devlet adamları ve sofistler yumruk yumruğa geldiler; bu tür boksörlük, imparator olan birisi için ne denli yakışıksız olursa olsun bir Yunan düşünürü için daha da aşağılatıcıydı. Favorinus, para ve onur yağmuruna tuttuğum o obur cüce, her yanda beni harcayarak şaka işportacılığı yapıyordu; ona göre, kumandanlık etmekte olduğum otuz alay, cakayla katıldığım felsefe kavgalarında tek güçlü iddiamdı ve bu kavgalarda kendisi son sözü imparatora bırakmak için özen gösterdiğini anlatıyordu. Böylece sırtıma hem haddini bilmezlik hem de aptallık yüklüyordu ama kendi açısından kesin bir korkaklık itirafıydı bu. Bilgiçlik taslayanlar, kendilerinin farkında oldukları bilgilerinin dar çerçevesini başkaları da anlayınca öfkelenirler ve her şey çirkin konuşmalarına sözde neden olur; uzun zaman savsaklanmış olan Hesiodos ve Ennius'un yapıtlarını okulların programına aldırdığım için, tekdüze kafalar hemen Homeros'u ve her an alıntı yaptığım o ince Virgilius'u tahtlarından indirmek istediğimi ileri sürdüler. Bu tür insanlarla yapacak hiçbir şey yoktu.

Arianos daha iyiydi. Onunla her konuda konuşmaktan hoşlanıyordum. Bithynialı gence ilişkin çok derin ciddilikte, sıcak anıları vardı; tanık olduğu o sevgiyi eskinin ünlülerine karşılıklı bağlılığımızla eş düzeyde tuttuğu için ona şükran duyuyordum; zaman zaman sözünü ediyorduk, aramızda yalan söze yer yoktu, ancak konuşmamızda sık sık bir sahtelik olduğu kanısına kapılıyordum; gerçek, yüceltilenin altında yitip gidiyordu. Khabrias da aynı biçimde düşkünlüğüne uğratmıştı beni; Antinous'a körü körüne bağlılığı, yaşlı bir kölenin efendisine bağlılığı gibiydi ama yeni tanrıya tapınmaya kendisini öylesine vermişti ki yaşayan oğlanı anımsamaz olmuştu. Kara tenli Euphorion'um yaşamımızı hiç olmazsa daha yakından gözlemlemişti. Arrianos ve Khabrias'ı kendime çok yakın hissediyordum, kendimi bu iki adamdan hiçbir yönden daha üstün görmüyordum ama, sanıyorum gözlerini açık tutmaya çalışan tek kişi bendim.

Evet, Atina yine de olağanüstüydü, yaşamım için Yunan ilim-

HADRIANUS'UN ANILARI

lerini seçmiş olmaktan pişman değilim. İçimizdeki insancıl, iyi düzenlenmiş, açık seçik düşünülmüş her şey onlardan gelmiştir. Yine de, Yunanistan için yalnızca çok beğenilen bir fikir ya da ruhun çok güzel bir güdüsü olarak kalan her şeyin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için, biraz ağır da olsa, Roma'nın ciddiyetinin, süreklilik duygusunun ve somuta karşı düşkünlüğünün gerekli olduğunu anlamaya başlamıştım. Platon, *Devlet*'i yazmış ve doğruluğu yüceltmışti ama kendi yanlışlarımızın ışığı altında, Devlet'i insanlara yararlı bir makine durumuna getirip onları olabildiğince az ezmeye çalışanlar bizlerdik. Filantropi ya da insanseverlik sözcüğü Yunanca'dan geliyordu ama kölelerin zavallı durumlarını değiştirmeye uğraşanlar, hukukçu Salvius Julianus'la bendim. Roma bana geniş genel görüşlerin yürekliğini yumuşatan erdemleri, ayrıntıların uygulanmasında yorulmaz usanmazlığı, göz açıklılığını öğretti.

Zaman zaman, kendi içimin derinliklerinde Virgilius'un engin, hüznü manzaralarına, gözyaşıyla pençelenmemiş alacakaranlıklarına rastlamışımdır; ancak, daha derinine araştırdığım zaman, İspanya'nın yakıcı hüznü ve çıplak şiddetiyle karşılaşmışımdır; Italica'da Roma sömürgecilerinin damarlarına sızmış olabilecek, Kelt, İber, belki de Kartacalar'ın kanlarının çeşitliliğini düşündüm; babama «Afrikalı» soyadını vermiş olduklarını anımsadım. Yunanistan, doğamda Yunanlı olmayan o unsurları değerlendirmeme yardımcı oldu. Antinous için de aynı şey söylenebilir; onu güzellik tutkunu olan o ülkenin bir simgesi haline getirdim, belki de tanrılarının sonuncusu o olacak; yine de Pers ülkesinin incelikleri, Trakyalılar'ın yabanıllıkları, Bithynia'da eski Arkadina'nın çobanlarıyla bir araya gelmişti; hafif köprülü burnu, Osroes saray oğlanlarının yandan görünümünü andırıyordu; geniş yüzü ve yüksek şakak kemikleriyle, Karadeniz Boğazı kıyılarında dörtnala giden ve geceleri yabanıl, hüznü şarkılara kendilerini kapıp koyan Trakyalı binicilerin yüzünü andırıyordu. Hiçbir çözüm yolu her şeyi kapsayacak kadar tamam değildir.

O yıl, çok önceleri kendi başlatmış olduğum reformu, Atina anayasasını tamamladım. Yeni hazırlanan bu anayasa için Kleisthenes'in eski demokratik yasalarına sık sık başvurmam gerekiyordu. Memur sayısı indirilerek hükümet harcamaları hafifletildi; yerel yönetimlerce, ne yazık ki, hâlâ orada burada uygulanan düzene, vergilendirme konusunda kayırmaya son vermeye

DISCIPLINA AUGUSTA

çalıştım. Kuruluşları aşağı yukarı aynı zamana rastlayan, üniversite vakıfları Atina'nın yeniden önemli bir öğrenim merkezi olmasını sağladı. Benim zamanımdan önce bu kente akın akın gelen güzellik aşıkları, orada yaşayanların giderek artan yoksulluklarına ilgi göstermeksizin anıtlarını beğenmekle yetinmişlerdi. Bunun tam karşıtı, ben bu yoksul toprağın kaynaklarını çoğaltmak için elimden geleni yapmıştım. Saltanatımın büyük tasarılardan birisi ayrılmamdan kısa bir süre önce gerçekleşmişti, bu küçük, kusursuz kenti haketmiş olduğu başkente dönüştürecek biçimde, Yunan dünyasının her yanından gelecek delegelerin Yunanistan'a ilişkin tüm işleri yapmak üzere Atina'da yılda bir kez toplanmaları kurumlaşmıştı. Tasarı, Atina'nın üstünlüğünü kıskanan ve ona karşı eski düşmanlıklarını hâlâ sürdüren kentlerle nazik görüşmelerin sonucunda biçimlenebilmişti; yavaş yavaş, sağduyu biraz da hırs, günü kazandı. Toplantıların ilki, Olympeion'un halkın tapınmasına açıldığı güne rastladı; tapınak Yunanistan'ın yeniden uyanışının simgesi olmaya başlamıştı.

Açılış için Dionysos Tiyatrosu'nda gerçekten başarılı bir dizi gösteri yapıldı; benim yerim, Hierophant'ın yanında biraz daha yüksekteydi; daha sonra, ileri gelenler ve din adamları arasında Antinous rahibi de, yerini almıştı. Tiyatronun sahnesini genişlettirmiş, yeni kabartmalarla süslettirmiştim; duvar süslerinin birinde benim genç Bithynialım, Eleusis tanrıçalarından bir tür sonsuz yurttaşlık hakkını kabul ediyordu. Birkaç saat için efsane ormanlarına dönüştürülmüş Panathenaik Stadyumu'nda bin kadar yaban hayvanının bulunduğu bir av sahneledim; böylece Herakles'in yoldaşları Diana ve Theseus'ün aşığı Hippolytos'un ilkel ve kırsal kasabası şölende kısa bir süre için yeniden canlandırıldı. Birkaç gün sonra Atina'dan ayrıldım. Bir daha da oraya hiç dönmedim.

İtalya'nın yönetimi yüzyıllarca yüksek yargıçların eline bırakılmış ve hiçbir zaman belirli bir biçimde yasallaştırılmamıştı. Konuyu kökünden çözümleyen? *Ebedi Ferman*, yaşamımın bu döneminden kalmazdır. Yıllardır Salvius Julianus'la bu reforma ilişkin yazışıyordum: Roma'ya dönüşüm tamamlanmalarını çabuklaştırdı. İtalyan kentleri insan haklarından yoksun kılınmayacaklardı; tam tersine, kentler yapay bir birlik kurmaya zorlanmadıkça her konuda olduğu gibi bu konuda da kazançlı çıkacaktık. Pek çoğu Roma'dan eski olan bu kasabaların, bazılarının akıllıca

HADRIANUS'UN ANILARI

da olsa, her yönden başkenti izleyebilmek için geleneklerini terketmeye böylesine hazırlıklı olmalarına şaşırdım. Benim amacım, yalnızca, yasal süreçleri, eninde sonunda dürüst insanların yürek-lilikle girişim yapamayacakları bir çöle dönüştüren, haydutların çoğaldığı çelişkiler kitlesini, hakkı kötüye kullanmayı azaltmak-tı. Bu çabalar beni ülke içinde sık sık oraya buraya gitmeye zor-ladı. Saltanatımın ilk yıllarında satın almış olduğum Cicero'nun villasında, Baiae'de birkaç kez kaldım; bana Yunanistan'ı anım-sattığı için Campania'nın bu bölgesi ilgimi çekiyordu. Dört yüzyıl kadar önce atalarımın İspanya'ya göçtükleri, Adriyatik kıyısında-ki küçük Hadria kentinde en yüksek belediye ünvanlarıyla onur-landırıldım. Adını taşıdığım fırtınalı denizin yakınlarında, yıkık bir mezarlıkta, ailemden bazı kişilerin çanaklarına rastladım. Haklarında hiçbir şey bilmediğim ama onlardan geldiğim ve be-nimle birlikte ırklarının sona ereceği, o insanları düşündüm.

Decrianus planları yeniden çizmiş olduğu için, Roma'da anıt-kabrimi genişletiyorlardı; şimdi bile hâlâ o işe uğraşıyorlar. Yer-altı odalarına inen rampalar gibi, yuvarlak balkonlar fikri de Mısır'dan geldi; yalnız kendim için ya da benden hemen sonra gelecekler için değil ama yüzyıllar boyunca imparatorların enin-de sonunda dinlenme yerleri olacak çok büyük bir mezar düşün-müştüm; henüz doğmamış prenslerin de bu ölüm yerinde artık belirli yerleri var. Antinous'un anısına, Mars Alanı'ndan yükselen boş mezarın süslerini de denetledim; bu yapıt için, İskenderiye'den gelen bir gemi, sfeksler ve dikili taşlarla dolu yükünü bo-şaltmıştı. Roma'da Yunan kültürünün merkezi olacak, kurs ve konferans salonları olan yeni bir tasarı, örnek bir kitaplık, Ode-on'un yapımı uzun zamandır kafamı uğraştırmıştı ve hâlâ da sürüyordu. Üç ya da dört yıl önce Efes'te yapılan kitaplıktan daha az gösterişli yaptırttım. Atina kitaplığından daha az sık ve incelikli oldu ama eşit olmasa bile hiç olmazsa İskenderiye Müzesi'ne yakın bir kurum olmasını istiyorum; bu tasarının bun-dan sonraki gelişimi artık senin görevin olacak. Sık sık Trayan Forumu'nda Plotina'nın yaptırtmış olduğu kitaplığı ve kapısına yazdırmış olduğu soylu yazıyı düşünüyorum: *Ruhun Bakımevi*.

Villa, müzik aletlerimi, gezilerim sırasında orada burada top-ladığım birkaç bin kitaplık koleksiyonumu taşıyacak kadar ta-mamlanmıştı. Yemek listesinden, konuklarımın az çok sınırlan-dırılmış listesine kadar her şeyin özenle bir araya getirildiği bir

DISCIPLINA AUGUSTA

dizi ziyafet verdim. Amacım, herşeyim bu bahçelerin, salonların, dingin güzelliğiyle uyum sağlaması, müzik kadar güzel meyveler bulunması, yemek düzeninin gümüş tabakların oymaları kadar kusursuz olmasaydı. İlk kez yenilecek şeylerin seçimine ilgi duyarak istiridyelerin Lukrinnus'tan, kerevideslerin Gal ırmaklarından getirtilmesini buyurdum. İmparator sofralarında adet olan o debdebeli umursamazlığa duyduğum nefret, konuklarım ne kadar önemsiz olursa olsun, yenecek şeylerin önce bana gösterilmesi kuralını koymama yol açtı. Aşçıların ve alışveriş yapanların hesaplarını denetlemek için ısrarcı oldum; büyükbabamın cimriliğini anımsadığım zamanlar oldu.

Villa'nın ne küçük Yunan tiyatrosu ne de ondan daha büyük olmayan Latin tiyatrosu tamamlanmıştı, ama yine de, tragedya-ları, pandomimleri, müzikli oyunları, eski yerel güldürüleri içeren birkaç oyun sahneye koydurdum. En çok dansın, kurnazca cimnastiğinden keyif alıyordum, bana çocukken görmüş olduğum gösterileri, Gaddes bölgesini anımsatıyordu. Kastanyetli kadınlar, gevrek sesler, havaya kalkık kollar, peçelere sarılıp açılan, kadından buluta, sonra da kuşa dönüşen, sırasında gemi, sırasında dalga olan görüntüler hoşuma gidiyordu. Bu yaratıklardan birisine kısa da olsa bir eğilimim oldu. Yokluğumda ne köpek sürüleri ne de yarış atları savsaklanmıştı; av köpeklerinin kaba örtülerine, atlara, güzel iç oğlanlar grubuna geri dönmüştüm. Trasimene Gölü kıyısında, Umbria'da, ya da Albano ormanlarında, Roma'ya daha yakın yerlerde birkaç av partisi düzenledim.

Zevk, yaşamımdaki eski yerini almıştı; yazmanım, Onesimus, bana isteklerimi sağlamakta yardımcı oluyordu. Bazı benzerlikleri ne zaman engellemesi ya da sırasında onları arayıp bulması gerektiğini biliyordu. Ancak bu aceleci ve dalgın açık sevgisinin karşılığını pek alamadı benden. Arada sırada birbirinden ince, hoş, konuşmaya değer insanın bir görüncü bir kez daha görmek isteyeceği cinsten yaratıklarla karşılaşırıyordum. Belki de suç bendeydi ama böyle mutlu fırsatlar pek geçmiyordu elime. Genellikle açlığını yatıştırmaktan ya da kandırmaktan öteye bir şey yapmıyordum. Başka zamanlarda bu tür oyunlara karşı yaşlı bir adamın umursamazlığını hissediyordum.

Uyku tutmayınca, bir odadan ötekine geçerek, ara sıra mozaikleri yerleştiren bir duvarcı ustasının işini engelleyerek, Villa'nın koridorlarını arşınılıyordum. Geçerken, Praksiteleş'in bir Sa-

HADRIANUS'UN ANILARI

tir'ini inceliyor ya da sevgili ölünün suretleri önünde duraklıyordum. Her odada, her direk altında başka bir görüntüsü vardı. Lambanın alevini elimle örterek, taştan göğüse hafifçe dokunuyordum. Bu tür karşılaşmalar, anıların görevini güçleştiriyordu; mermerin solgunluğunu bir perdeymişçesine yana çekip, heykelin hareketsiz sınırlarından yaşayan biçime, Paros ya da Pentelikon'un sert dokusundan geriye, tenin kendisine gitmeye çalışıyordum. Yeniden dolaşmaya başlıyordum; sorguya çektiğim heykel karanlıklara gömülünce bu sefer bir kaç adım ötede lambam yeni bir görüntüyü ortaya çıkarıyordu. Bu büyük beyaz suretler hayaletten farklı değillerdi. Mısırlı rahiplerin ölү gencin ruhunu, dinsel törenlerinde kullandıkları tahta suretlere nasıl tılsımla geçirdiklerini acı acı düşündüm; ben de onların yaptığını yapmıştım; taşlara tılsım saçmıştım, onlar da dönüp beni büyülemişlerdi; artık benim için yaşayanın sesinden ve sıcaklığından daha yakın olan soğukluk ve sessizliklerinden kaçamazdım; tehlikeli çehreye, sıyrılıp giden gülümsemeye pişmanlıkla gözlerimi diktim. Yine de, birkaç saat sonra, yeniden yatağa girince, Afrodisias'ın, Papias'ına bir heykel daha ısmarlamaya karar verecektim; şakakların altında, anlamsız bir biçimde çukurlaşan yanakların daha kusursuz bir örneği, kafanın yumuşakça omuza eğildiği bir heykelin yapılması için diretecektim; asma yapraklarından çelenğin ya da değerli taşlar yığınının, yerlerini, süslenmiş saçın görkemine bırakmasını isteyecektim. Yarı kabartmaların ve büstlerin içlerinin kazınarak hafifletilmeleri ve kolay taşınabilmeleri için titizlendim. En iyi benzerleri bana her yerde eşlik ettiler; onların iyi birer sanat ürünü olup olmadıkları artık beni hiç ilgilendirmiyor.

Görünürde yaşantım oldukça akıllı uslu ydu. İşime her zamankinden daha fazla zaman ayırıyordum belki; mesleğim olan imparatorluğa vermiştim kendimi. Yeni fikirlerden, yeni ilişkilerden eskisi kadar tat almıyordum, başkaları hakkında karar verirken onların düşüncelerine dalıp bir şeyler öğrenmemi sağlayan esnekliğimi yitirmiştim. Yöntemimin temellerinden birisi, eskiden düşüncelerimi biçimleyen kaynağın özü, merakım, artık yalnız önemsiz ayrıntılar için kabarmıyordu; dostlarıma gönderilen mektupları açıp onları kızdırıyordum; aşklarına, evlerindeki kavgalarına karışmak o an için beni eğlendiriyordu. Ama bunlara bir de kuşku unsuru eklenmişti; birkaç gün, zehirlenmek korkusu çöktü üs-

DISCIPLINA AUGUSTA

tüme; daha önceden hasta Trayan'ın gözlerinde o korkunç ürkekliği sezinlemiştim ama bu tür bir şey gerçekleşmediği sürece çok abartılmış sanılacağından, bir yönetici böylesine bir duyguyu açıklama yürekliliği gösteremez. Böylesine bir endişe, ölümü derin derin düşünmeye başlamış bir insan için şaşırtıcı olabilir, ama başkalarından daha dengeli olduğumu iddia edemem. En budalaca bir şey, ya da en olağan bir düzenbazlıkla karşılaştığım zaman içten içe öylesine bir öfkeye ve yabanıl sabırsızlığa kapılıyordum ki, Aslında kendi kendimden de nefret ediyordum. Örneğin, Juvanales, *Yermeler*'inden birinde, benim sevdiğim bir oyuncu olan Paris'e saldıracak kadar arsızlaşmıştı. O cıfcaflı, azarlayıcı ozandan bıkmıştım; Doğu'ya ve Yunanistan'a karşı kaba horlamalarından ya da atalarımızın sözde yalnlıklarına karşı keyiflenmelerinden hiç tat almıyordum; erdemli söylevleriyle kötülüklerin ayrıntılı tanımlarını yapıyor, ikiye bölünmüşlüğü farkedilmeksizin okuyucunun duygularını gıcıkliyordu. Edebiyat adamı olarak elbette saygıyı hak etmişti; bu yüzden Tibur'a getirerek sürgüne gideceğini kendim bildirdim. Roma'nın gösterişlerini ve zevklerini kınayan bu adam bundan böyle taşra yaşamı ve usullerini kendisi ilk elden inceleyebilecekti; yakışıklı Paris'e yaptığı hakaretlerle kendi yazdığı oyunun son perdesini çekmiş oluyordu işte.

Aynı zamanlarda, Favorinus, aslında benim kendim yerleşmek istediğim Khios'taki (Sakız Adası) rahat sürgün yaşamına başladı. Oradan ısırcı sesi kulağıma ulaşmıyordu artık. Yine bu dönemde üstü başı dökülen bir akıl fikir satıcısını, sanki türüne başka şey yakışmış gibi, aklıktan ölüyorum diye yakınan bir kınığı ziyafet salonundan apar topar çıkartırdım. Korkudan iki büküm olmuş, havlayan köpeklerin, iç oğlanların alaylı kahkahaları arasında, gevezenin paketlenip yollanışını seyretmekten çok zevk aldım. Edebiyata ve felsefeye ilişkin bayağılıklar hiç etkilemiyordu artık beni.

Villa'nın döşemelerinde bir eşitsizlik, ya da bir mermer masanın üzerine dökülmüş mum zerreciği, kusursuz ve lekesiz görmek istediğim bir nesnenin en küçük bir bozukluğu gibi, siyasal olaylardan da ufak bir gerileme beni aynı biçimde çileden çıkarıyordu. Son zamanlarda Kappadokya Valiliğine atanmış olan Arrianos'tan gelen bir haber, Trayan döneminde bize pahalıya mal olan, Hazar Denizi boyunca küçük krallığında çifte oyununu hâlâ sürdüren Farasmanes'e dikkat etmemi belirtiyordu. Bu önemsiz

HADRIANUS'UN ANILARI

prens, elaltından, barbar Alan yığınlarını sınırlarımıza sürüyordu; Ermenistan'la çatışmaları, Doğu'da barışı tehlikeye atıyordu. Dört yıl önce Samsat'taki konferansa katılmayı reddettiği gibi, Roma'ya çağrıldığı zaman gelmeyi de reddetti. Özür dilemek için, arenada yaban hayvanların önüne salınan suçluların giymesini buyurmuş olduğum krallık giysilerinden üç yüz altın giysiyi armağan olarak yolladı. İnsanın derisini yüzüncesine kaşınmasına benzeyen o düşünmeden yapılmış hareket beni avuttu.

Yüksek mahkemenin gündelik işlerini çok iyi bildiği için yanımda tuttuğum, ama inadı ve kendi kendine yeterliğinin tersliği sinirime dokunan, çok sıradan bir yazmanım vardı; yeni yöntemleri denemeyi reddederdi ve önemsiz ayrıntıları sonsuza kadar tartışma saplantısı içindeydi. Aptal adam, bir gün, her seferinden çok canımı sıktı; tokat atmak için elimi kaldırdım; ne yazık ki elimde sivri uçlu bir kalem vardı, sağ gözünü kör etti. Acıyla ulumasını, tokatı geçiştirmek için beceriksizce kalkan o kolu, kan fışkıran o biçimsizleşmiş çehreyi hiçbir zaman unutamayacağım. İlk bakımı yapması için hemen Hermogenes'i çağırttım, sonradan göz doktoru Capito'ya danıştık. Her şey boşunaydı; göz gitmişti. Birkaç gün sonra, suratında bir sargıyla işine yeniden başladı. Yanıma çağırttım ve alçakgönüllülükle, kendi hakkı olan fiyatı saptamasını istedim. Çarpık bir gülümsemeyle yanıtladı ve tek bir şey istedi, ikinci bir sağ göz. Sonunda aylık bağlanmasını kabul etti. Onu yanımda tuttum, varlığı bana hem bir uyarı hem de belki ceza oluyor. Zavallıyı sakatlamak istememiştim. Ama beni seven yirmi yaşında bir oğlanın ölmesini de istememiştim.

Yahudi olayları kötünden betere gidiyordu. Partizan grupların şiddetli karşı koymalarına karşın Kudüs'te yapım işleri sürdürülüyordu. Onarılabilir bazı yanlışlar yapılmıştı ama kendi yararları için huzursuzluğu kışkırtmak isteyenler bunu hemen fırsat bilmişlerdi; Fretensis Onuncu Alayı'nın amblemi bir yaban domuzuydu; geleneğe uygun olarak, kent kapılarına sancak yerleştirildiği zaman, yüzyıllarca, sanatın gelişmesini önlemiş boş inançları yüzünden, boyalı ya da yontulmuş görüntülere alışık olmayan halk, bu simgeyi, kendileri için etinin yenmesi yasaklanmış olan domuz sanıp, bu önemsiz olayı İsrail geleneklerine hakaret kabul ettiler. Koç boynuzundan borazanlar, davul gürültü patırtılarıyla kutlanan Yahudi Yeni Yıl Şölenleri her yıl, kavgalara ve kan dökülmesine yol açar; onun için de yetkililerimiz, haklı

DISCIPLINA AUGUSTA

olarak, aslında Pers kralının odalığı olup, takma bir adla ortaya çıkan ve aşağılanıp işkence edilen ırkının düşmanlarına karşı yabanıl bir katliamı kışkırtan Yahudi kadın kahramanın yiğitliklerini dile getiren destamn kamu önünde okunmasını yasaklamışlardı. Vali Tineus Rufus'un gündüz okunmasını yasakladığı şeyi, hahamlar, gece okutmayı başaramamışlardı; Persler'in ve Yahudiler'in gaddarlıkta başabaş güreştikleri bu barbar öykü, Yahudi partizanların milliyetçilik ateşlerini körükledi. Sonunda, bir çok yönlerden iyi kararlar verebilen, İsrail'in gelenekleri ve masallarıyla ilgilenmeyen bu aynı Tineus Rufus, benim son zamanlarda hadım etmeye karşı yürürlüğe koymuş olduğum sert ceza yasalarını Yahudiler'in sünnetlerini de kapsamasına karar verdi. (Benim amacım özellikle genç köleleri baştan çıkarmak ya da onlardan aşırı yararlanmak için yapılan hainlikleri önlemektir.) İsrail'in kendisini geri kalan ırkından ayırt ettiğini savunduğu belirtiyi böylelikle ortadan kaldıracabileceğini umuyordu. Kamu hamamlarında ve cimmastikhanelerde alay konusu olan, İskenderiye ve Roma'da karşılaştığımız aydın Yahudiler çocuklarına bu geleneği uygulamayı son vermiş oldukları için, olayı duyduğum zaman alınan önlemin tehlikesinin boyutlarına dikkat etmedim; aydın Yahudiler bu kanıtı kendilerinde bile gizlemeye çalışırlar. Mür vazo toplayan bu bankerlerin gerçek İsrail'den ne denli farklı olduğunun bilincinde değildim.

Söylediğim gibi, tüm bunlar onarılamayacak şeyler değillerdi, ancak nefret, karşılıklı aşağılama, kin onarılamazdı. İlke olarak imparatorluğun dinleri arasında, Yahudiliğin de kendi yeri var; uygulamada, İsrail, yüzyıllarca, birçok tanrılar arasında kendi tanrısıyla, bir çok halklar arasında bir halk olmayı reddetmiştir. En ilkel Daçyalılar Zalmoxis'lerinin Roma'da Jüpiter olarak adlandırıldığını bilirler; Cassius Dağı'nın Finikeli Baal'i, elinde Zafer'i tutan ve Bilgeliği yaratan Baba'yla özdeşleştirilir hemen; binlerce yıllık efsaneleriyle gururlanan Mısırlılar, Osiris'te cennaz nitelikleri olan Bakhüs'ü görmekten kaçınmazlar; sert Mithra, Apollon'un kardeşi olduğunu kabul eder. İsrail insanından başka hiçbir insan, her şeyi kapsayan tanrının çok taraflı doğasına hakaret ederek, gerçeği tek bir ilahi kavramın dar sınırlarına sıkıştırmak küstahlığını göstermez; başka hiçbir tanrı, kendine taparlarda, başka kürsülerden dua edenlere karşı nefret ve hor görme uyandırmamıştır. Kudüs'ü, diğer kentler gibi birkaç ırkın ve

HADRIANUS'UN ANILARI

birkaç inancın barış içinde bir arada yaşadığı bir yer yapmayı bu yüzden daha çok istiyordum ama bağnazlıkla sağduyu arasında ki her çatışmada ikincisinin çok az üstünlük sağladığını unutmaya yanılışına düşmüştüm. Yunan edebiyatının öğretildiği okulların açılması eski kentin din adamlarını şaşırtmıştı; Atina'da sık sık buluşup konuştuğum hoş ve bilgili bir adam olan Haham Yeşaya, bizimle ilişkilerinden ve almış olduğu yabancı kültürden özür dilercesine, müritlerine, gece ya da gündüze rastlamayan boş bir saat bulmadıkça bu aşağılık öğrenime katılmamalarını buyuruyor, çünkü Yahudi yasaları gece gündüz çalışılmadıkça öğrenilmez. Sözde Roma taraftarı olan, Yahudi meclisinin önemli üyelerinden birisi, İsmail, Tineus Rufus tarafından yollanan Yunanlı cerrahın yardımını kabul etmektense yeğeni Ben-Dama'nın ölmesini yeğlemişti. Tibur'da bağnazların isteklerine boyun eğerek görünerek, ayrılıklara uzlaştırmacı yollar aranırken, Doğu'daki olaylar kötüye gidiyordu; Yahudi partizanların ayaklanması Kudüs'te başarıya ulaşmıştı.

Halkın süprüntüsü içinden doğmuş, kendisine Yıldız'ın Oğlu, Bar-Koçba unvanı vermiş Simon adında bir serüvenci, o ayaklanmada bir fesatçı, kundakçının aynası rolünü oynamıştı. Bu Simon konusunda sadece kulağıma çalınanlardan çıkarak karar verebiliyordum; bir kez yüz yüze geldik, o da bir yüzbaşı bana onun kesik kafasını getirdiği gün. İnsana ilişkin olaylarda bu kadar çabuk ve yukarı düzeye çıkabilenlerin gereken düzeyde dehası olduğunu yine de kabul etmeliyim; kaba da olsa bir beceri olmaksızın böylesine tırmanma olamaz. Bu sözde Yıldız'ın ırgılığını yalancılık ve düzenbazlıkla ilk suçlayanlar ılımlı partinin Yahudileri oldu; eğitilmemiş kafasının, kendi yalanlarına inanan bir kafa olduğuna ve aldaticılığının bağnazlığıyla el ele gittiğine inanıyorum. Hırslarını ve nefretlerini doyurmak için Yahudi halkın yüzyıllardır beklediği kahraman gibi bir geçit yapmıştı; bu söz avcısı kendisini Mesih, İsrail'in Kralı ilan etmişti. Yaşlı Aki-ba, budalaca bir coşku içinde, atının başlığından tutarak, bu serüvenciyi Kudüs sokaklarında dolaştırmıştı; baş rahip Eleazar, sünnet olmamış konukların eşiği aşmasından bu yana kirlenmiş olduğunu söylediği tapınağı yeniden kutsamıştı. Yirmi yıl kadar toprağın altına gizlenmiş yığınla silah, Yıldız'ın Oğlu'nun adamlarınca asilere dağıtılmıştı; bozuk oldukları gerekçesiyle kendi ordu donatımımızca reddedilen ama cephanelerimizde yıllarca

DISCIPLINA AUGUSTA

Yahudi işçiler tarafından bu amaç için onarılan silahlar da elle-rine geçmişti. Partizan Yahudi toplulukları, diğerlerinden soyut-lanmış Roma garnizonlarına saldırarak, Trayan zamanında Ya-hudi ayaklanmalarını andıran acımasızlık ve hainlikle askerleri-mizi katlettiler; sonunda Kudüs isyancıların eline düştü ve Aelia Capitolina'nın yeni mahalleleri meşale gibi ateşe verildi. Suriye vali yardımcısı Publius Marcellus kumandanlığında Mısır'dan he-men gönderilen Deiotariana Yirmiikinci Alay'ına bağlı bölükler kendilerinden sayıca on kat daha üstün gruplarca çevrildiler. Ayaklanma savaşa, savaş acı sonuca dönüşmüştü.

İki alay. Onikinci Fulminata ile Altıncı Ferrata, Yahudia'da daha önceden mevzilenmiş birlikleri desteklemek için hemen gel-diler; birkaç ay sonra, ulius Severus askeri harekâtın başına geçti. Daha önceden Kuzey Britanya'nın dağlık bölgelerini yatış-tırmış beraberinde güç topraklarda savaşmaya alışık Britanyalı küçük yardımcı gruplar getirmişti. Alanlar ya da meydan savaş-larının sık saf yürüyen mızraklı, kalkanlı asker alayları için eği-tilmiş subaylarımızın ve ağır donatımlı birliklerimizin, açıklıkta bile olsa sokak savaşı tekniğine, çarpışıp çekilmelere ve şaşırtıcı saldırılara ayak uydurmaları çok güçlü. Kendi bakımından bü-yük bir adam olan Simon, yanındakileri yüzlerce bölüğe ayırmış, dağ eteklerinde görevlendirmiş ya da mağaralarda, terk edilmiş taş ocaklarında hatta kentlerin yardım eden varoşlarında evler-de gizleyerek tuzak kurdurmuştu. Severus, böylesine saklanıp ka-çıran düşmanın yok edilebileceğini ama fethedilemeyeceğini he-men anlamıştı; yıpratma savaşını kabul etmek zorunda kaldı. Si-mon'un heyecanıyla ateşlenen ya da ondan korkan köylüler baş-langıçtan bu yana Yahudi partizanların davasına katılmışlardı; her kaya bir kale tabyası, her bağ bir siperdi; her küçük çiftlik ya açlığa terk edilecek ya da saldırıyla ele geçirilecekti. Son görüşmeler de boşa çıkınca Kudüs, üçüncü yılın sonuna kadar ele geçirilememişti; Titus zamanında hiç olmazsa bir kısmı yı-kıntıdan kurtulabilmiş olan bu Yahudi kenti bu kez yerle bir olmuştu. Severus, düşmanın son kaleleri olarak ortaya çıkan, başka büyük kentlerin alevlenmiş karmaşasına uzun süre isteye-rek göz yumdu; onlar da sonradan, zamanı gelince saldırıya uğ-radılar, sokak sokak, harabe harabe yeniden fethedildiler.

O güç günlerde yerim ordunun yanında, Yahudiye'deydi.. İki yardımcıma sonsuz güvenim vardı ama, nasıl yürürlüğe konursa

HADRIANUS'UN ANILARI

konsun, alınacak kararların gelecekte gaddarlığa yol açacaklarından, sorumluluğu paylaşmak için orada bulunmam daha uygundu. Seferin ikinci yazının sonunda, içim burkularak gezi hazırlıklarına başladım; bir kez daha Euphorion, uzun bir süre önce İzmirli bir zanaatçının yapmış olduğu, yılların yıpratdığı, tuvalet çantamı, kitaplarımla haritalarımı, gümüş lambasıyla imparatorluk dehasının fildişi heykelciğini paket etti; sonbahar başlarında Sidon'a indim.

İlk kez ordunun bulunduğu yere uğradım; askerlerimin arasına her dönüşümde, içimden, sıkıntılarımla belirli bir karşılığını görmüş olduğum duygusuna kapılmışımdır; yaşamımın hareketli son iki yılını alaylarla birlikte Filistin seferinin güçlüklerini ve perişanlıklarını paylaşarak geçirdiğim için pişman değilim. Eski-sine oranla atıma daha yavaş binip iniyor, daha az konuşuyordum; belki de daha asık suratlı olmuştum; nedenini ancak tanrılar bilir ama her zamanki gibi dinsel ve dost birliklerin bağlılığıyla çevrili, güç bir yaşamın tekdüzelikleri içinde, ivedi olanın dışında her şeyi bir yana bırakan yine eskiden olduğu gibi deri ve demirlere bürünen bir adam olmuştum. Orduda bu son bulunuşumda çok değerli bir karşılaşma oldu. Kendisine bağlı olduğum Celer adında genç bir tribünü yanıma yaver aldım. Tanırsın onu; yanımdan hiç ayrılmadı. Miğferli Minerva'nın yakışıklı yüzünü çok beğeniyordum ama canlı bir insanda duygular sevgide ne denli az rol oynayabilirse bu da öyleydi. Celer'i sana da öneririm; ikincil düzeyde bir subaydan beklenebilecek her nitelik var onda; erdemleri onu başa oynamasını önleyecektir. Bir kez daha, başka günlerin koşullarından daha farklı ama yazgısı kendisini sevgi ve hizmet etmeye vermek olan yaratıklardan birisiyle karşılaşmıştım. Tanıdığımdan bu yana Celer benim rahatım ve güvenliğimden başka bir şey düşünmedi; hâlâ güveniyorum ona.

Seferin üçüncü yılının baharında ordu, Simon ve partizanlarının açlık, susuzluk ve umutsuzluğun yavaş işkencesi karşısında bir yıl dayandıkları, Yıldız'ın oğlunun yanındakilerin teker teker yok oldukları ama onun hâlâ boyun eğmediği yeri, o kartal yuvası kaleyi çepeçevre sardı. Ordumuz da isyancılar kadar eziyet çekmişti ama, onlar geri çekilirken ormanları yakmışlar, tarlaları talan etmişler, hayvanları öldürmüşler, ölülerimizi kuyulara atarak suları zehirlemişlerdi; bu yabanıl yöntemler doğal olarak kurak ve yüzyılların budalalıkları ve öfkesiyle iliklerine kadar

DISCIPLINA AUGUSTA

tüketilmiş bir toprakta çok korkunçtu. Yaz sıcak ve sağlıksızdı; ateş, dizanteri, birliklerimizin onda birini silip süpürmüştü ama yine de hareketsizliğe karşın her an dikkatle beklemek zorunda olan alaylarımızda şaşılası bir sıkıdüzen egemendi; hasta ve rahatsız olmalarına karşın, benim de paylaşmaya başladığım sessiz bir öfkeyle dayanıklılıkları pekişiyordu. Bedenim, bir zamanlar katlandığı gibi seferin yorgunluğuna, kavurucu sıcaklıktaki gündüzlere, sırasında boğucu, sırasında ürpertici gecelere, sert rüzgâra, kum saçan toza katlanamıyordu; ara sıra, kamp yemeği, mercimek ve pastırmaya dokunmadan aç kalmayı yeğliyordum. Yaz ortalarına kadar süren kötü bir öksürüğe yakalandım ama bu durumda olan tek kişi ben değildim. Senato'ya yollamış olduğum yazışmaların üstündeki resmi açılış cümlesi: *«İmparator ve Ordu İyidirler»*i kaldırttım. Tam tersine, imparator ve ordu tehlikeli bir biçimde yorgundular. Geceleri, Severus'la son konuşmamdan, düşman tarafından gelen kaçaklarla son görüşmeden, Roma'dan gelen son haberciden, Kudüs'ün dışlarını temizlemekle görevli Publius Marcellus ya da Gaza'yı yeniden örgütlemekle yükümlü Rufus'tan alınan son haberlerin ardından Euphorion, katranlanmış bir yelken bezinden tekne içine yıkanacak kadar suyumı ölçüp dolduruyordu; yatağıma uzanıp düşünmeye çalışıyordum.

Yadsınacak bir yanı yok; Yahudiye'deki savaş, başarısızlıklarımın birisi olmuştu. Simon'un suçları, Akiba'nın çılgınlığı benim kabahatim değildi ama, Kudüs'te kör, İskenderiye'de umursamaz, Roma'da sabırsız olmuştum. Bir ulusun öfkesini patlatmayı engelleyecek ya da geciktirecek sözcükleri bulamamıştım; sırasında esnek, sırasında sert olmayı becerememişim. Aslında, sıkılmamış hele umutsuzluğa düşmemiz gereksizdi; acemilik ve olayları tersine çevirebilmek İsrail'le ilişkilerimizde ortaya çıkmıştı; bu çok tehlikeli anda, diğer yerlerin tümünden, Doğu'dan, onaltı yıllık eli açıklığımızın ürünlerini topluyorduk. Simon, Trajan'ın saltanatının son yıllarını karanlığa boğan Arap dünyasındaki ayaklanmaların benzerinin gerçekleşebileceğini hatta Parthlar'ın yardımını sağlayabileceğini sanıyordu. Yanılmıştı ve hesaplarındaki o yanlış, kuşatılmış Bether kalesindeki yavaş ölümünün nedeni oluyordu; Arap aşiretler Yahudi topluluklardan uzaklaşıyorlardı; Parthlar antlaşmalara sadık kaldılar. Suriye'nin büyük kentlerindeki sinagoglar kararsız ve kayıtsızdılar; aralarından en

HADRIANUS'UN ANILARI

ateşlileri Yahudi partizanlara gizlice para yollamakla yetiniyorlardı. Doğal olarak, çalkantı içindeki İskenderiye'nin Yahudi nüfusu bile dinginliğini korudu; Yahudi olaylarının çıban başı, Ürdün'den denize ulaşan, kıraç bölgede, yerel olarak kaldı; bu hasta parmak kolaylıkla dağlanıp kesilebilirdi. Yine de, saltanata geçişimden hemen önceki kötü günler yeniden başhyora benziyordu.

Geçmişte Kietug Kyrene'yi yakıp yıkmış, Leodikea'nın ileri gelenlerini idam ettirmiş, yerle bir olmuş bir Edessa'yı yeniden ele geçirmişti... Akşam habercisi, benim Aelia Capitolina diye adlandırdığım, Yahudiler'in hâlâ Kudüs dedikleri yuvarlanmış taş yığınlarına yeniden yerleşmiş olduğumuzu henüz bildirmişti; Ascalon'u yakmış, Gaza'da asileri kitle halinde idam etmeye zorlanmıştık... Barışçı eğilimli bir prensin on altı yıllık iktidarının Filistin seferiyle doruk noktasına ulaştığı sayılırsa, gelecekte dünyada barışın kurulması çok karanlık görünüyordu.

Dar kışla yatağının sıkıntısı içinde dirseğime yaslanarak doğruldum. Yahudi partizanlığı illetinden kaçabilmiş Yahudiler olduğu kuşkusuzdu; Kudüs'te bile Ferisiler, Akiba'nın önünde yere tükürerek Roma barışının somut yararlarını hava cıva ettiği gerekçesiyle yaşlı budalaya deli gözüyle bakmışlar, yüzüne karşı, İsrail'in dünya üzerindeki zaferinin kendi ağzında ot bitinceye dek görülemeyeceğini haykırmışlardı. Ama ben, yanlış peygamberleri bile düzen bozulmasının diyenlere yeğlerim, bizden nefret etmelerine karşın Simon'un kendilerinden istediği ve güvenlik içinde Suriyeli tefecilere vermiş oldukları altınlarla, Galile'deki çiftliklerini korumamız için yardım etmemizi umuyorlardı. Daha birkaç saat önce, Simon'un kampından gelen, çadırımda alçak gönüllülükle uzlaşmaya, yardıma hazır, ama ne yapıp yapıp dehamın görüntüsüne sırtlarını çevirmeyi başaran kaçakları düşündüm. En iyi ajanımız, Roma için muhbirlik ve casusluk yapan, Elias Ben-Abayad, haklı olarak, iki kamp tarafından da aşağılanıyordu; yine de bu grup içinde en akıllı adamdı, halkına karşı sevgisiyle, bizim kültürümüze ve bize saygısı arasında sıkışıp kalmış hasta yürekli bir adamdı; o bile, temelde yalnız İsrail'i düşünüyordu. Yatıştırmayı öneren Yeşea Ben-Kısmı, daha korkak, daha ikiyüzlü bir Akiba'ydı. Yahudi olayları konusunda uzun süredir danışmanlığını yapmakta olan haham Yeşea'da bile o hoşgörü ve istencimi yerine getirmek çabası altında; iki karşıt düşünme biçiminin savaşıacakları noktada birbirleriyle karşılaşıp-

DISCIPLINA AUGUSTA

bilecekleri uzlaşmaz farklılıkları görebiliyordum. Topraklarımız kuru ve engebeli ufukta yüzlerce kilometre, binlerce stadia boyunca uzanıyordu ama Betar Kayası sınırimızı; Simon'un çılginlık içinde canına kıydığı kalenin büyük duvarlarını yerle bir edebildik ama o ırkın bize «Hayır» demesini önleyemezdik.

Tepemde bir sivrisinek vızıldadı; yaşı ilerlemekte olan Euphorion, cibinliği iyice kapatamamıştı; yere bırakılmış kitaplar ve haritalar çadırın duvarlarından sızan hafif rüzgârla hışırıyordu. Yatağımda doğrularak, çizmelerimi ayağıma çektim, giysilerime ve üzerinde hançeri bulunan kemerime uzanarak gece havası almak için dışarıya çıktım. Geç saatlerde, ışıklarıyla, boşalmış kent sokaklarını andıran kışlanın geniş ve düzgün sokaklarında dolaştım; yanlarından geçerken nöbetçiler esas duruşa geçiyorlardı; hastane olarak kullanılan barakaların önünde dizanterililerin bayat kokuları burnuma geldi. Bizi dik kayalardan ve düşmandan ayıran toprak yapıya doğru ilerledim. Ay ışığının tehlikeli bir biçimde ortaya çıkardığı bir gözcü, uzun ve düzenli adımlarla dolaşıyordu; gidiş dönüşü, eksenini olduğum o kocaman makinenin hareketlerinin bir parçasıydı; bir an için o yapayalnız biçimin, tehlikeli bir dünya içinde bir adamın göğsünde kısa bir süre için yanan alevin görüntüsüyle irkildim heyecanlandım. Çadırımdayken huzurumu kaçıran sivrisinekten daha sıkıcı olmayan bir ok yanımdan ılık çalarak geçti; kum torbalarından sipere yaslanarak dışarıya baktım.

Birkaç yıldır insanlar benim garip bir anlayışım, ilahi gizemlere ilişkin bilgim olduğuna inanıyorlar. Yanılıyorlar; öylesine bir gücüm yok. Betar'daki gecelerde gözlerimin önünden bazı huzursuzluk verici hayaletler geçmiş olduğu doğrudur. O kıraç tepelerden insanın kafasıyla algılayabildiği yükseklik, Janiculum'dan daha az görkemli, Sounion Burnu'ndan daha az altın rengiydi; karşıtım, az rastlanı, insanın ayağı altına seriyordu. Nesneler ve insana uygun olmayan, hatta içimizde en akıllılarımızın, tanrılara uygun olduğunu bile reddettikleri sonsuzluk kavramının Atina ve Roma için bile boş umutlar olduğunu kabul ediyordum. Bu ince ve karmaşık yaşam biçimleri, kolaylığın ve sanatın inceliklerine rahatlıkla yerleşmiş bu uygarlıklar, aklın araştırma ve karar verme özgürlüğü, tüm bunlar, birçok az rastlanır fırsata, ortaya konması olanaksız, hiçbirinin sürekli olması beklenemeyecek koşullara bağlıydı. Simon'u yok etmeyi başarmalıydık; Arrianos

HADRIANUS'UN ANILARI

Ermenistan'ı Alan istilalarından koruyabilirdi. Ama başka göçler, başka yanlış peygamberler ortaya çıkacaktı; insanoğlunun yazgısını düzeltmek için gösterdiğimiz çelimsiz çabalar, yerimizi alanlarca sürdürülecekti; iyide bile var olan yanlışlık ve yok etme tohumları yüzyıllar içinde dev boyutlara ulaşacaktı. Bizden yorulan dünya, başka efendiler arayacaktı; bizim için akıllıca görünenler onlar için anlamsız olacaktı; bizim güzel bulduğumuzu onlar nefretle karşılayacaklardı. Mythra mezhebine girişteki gibi belki de insan ırkı arada bir kan banyosu ve mezara inme gereksinimi içinde. Barbar yasalarının, bağışlamaz tanrılarının, yabancı aşiret reislerinin hesapsız kalan despotluklarının, düşman devletlerce parçalanmış her an güvensizliğe yem olan bir dünyanın geriye dönüşünü görebiliyordum. Gelecekteki kentlerimizde, okların tehlikesi altında, başka gözcüler surlarımız boyunca devriye gezeceklerdi; bu budala, acımasız, iğrenç oyun sürecek ve yaşanan insan türü dehşete, hiç kuşkusuz, yeni incelikler ekleyecekti. Bunun karşılığı olarak, yanlışları ve sınırlarını herkesten iyi bildiğim bizim dönemimiz, belki de bir gün insanlığın altın çağlarından birisi olarak kabul edilecekti.

. *Natura deficit, fortuna mutatur, deus omnia cernit.* Doğu umudumuzu kırar, yazgı değişir, bir tanrı tüm bunlara yukardan bakar; acılı, umutsuz bir günümde bu birkaç hüznü sözçüğü üzerine kazdırmış olduğum yüzüğün taşına dokundum; düş kırıklığım daha derinlere belki de sövmeye kadar gitti; haklı olmasa da, bir gün ortadan silinip süpürüleceğimizin doğal olduğunu kabul etmeye başlamıştım. Edebiyat tükeniyor, sanatlarımız uyukluyor; ne Pankrates bir Homeros ne de Arrianos bir Ksenafon; Antinous'u taş üzerinde ölümsüzleştirmeye çalıştığım zaman bir Praksiteles'e rastlayamadım. Aristoteles ve Archimedes döneminden bu yana bilimlerimiz durağan; teknik gelişmelerimiz uzun bir savaşın gerginliklerini giderecek yeterlikte değil; şehvet düşkünlerimiz bile keyiflerinden yorgun düştüler. Son yüzyıl içinde daha uygarca yaşam, daha özgürce düşünme sağlam kafalı birkaç insan sayesinde oluşabildi; kitleler tümünden bilgisiz, fırsat buldukça sert ve hain kaldılar; her ne olursa olsun sınırlı ve bencildiler; hiçbir zaman değişmeyecekleri konusunda rahatlıkla bahse girilebilir. Çabalarımız birçok obur maliye memuru, vergi toplayıcıları, kuşkulu senatörler, kaba yüzbaşılarda önceden uzlaştırılıyor. Geçmişin yanlışlarından bir şeyler öğrenmek için insanlara na-

DISCIPLINA AUGUSTA

sıl zaman tanımıyorsa imparatorluklara da tanımıyor. Dokumacı ağını onarmayı istese ya da bir hesapçı yanlışlarını düzeltse, sanatçı biraz bozulmuş ya da hâlâ kusursuzluğa erişmemiş başyapıtını düzeltebilse de doğa yeni baştan, karmaşanın içinden başlamayı yeğler ve bu korkunç savurganlığa biz doğal düzen adı veririz.

Kafamı kaldırdım, kendimi hareket etmeye alıştırmak için biraz kıpırdadım. Simon'un kalesinin tepesinden gelen belli belirsiz pırıltılar, düşmanın tanımlanamayan gece yaşamının belirteleri, gökyüzünü kırmızıya buluyordu. Rüzgar Mısır'dan esiyordu; hızla dönen tozlar bir serap gibi gelip geçti önümden; tepelerin yassı yamaçları bana ay ışığında Arap sıradağlarını anımsattı. Harmanimin eteğinin bir kıvrımıyla ağzımı kapatıp, yavaş yavaş, geri dönerken, uykuda, ya da bir gün sonra yapacaklarımin hazırlıklarıyla geçirebileceğim bir geceyi, geleceğe ilişkin boş düşüncelere ayırmış olduğum için kendi kendime sinirlendim. Roma'nın düşüşü bir gün gerçekleşecekse benden sonra saltanata geçeceklerin düşünmesi gerekecekti; Roma çağının sekiz yüz kırk yedinci yılında benim görevim Yahudiya'daki ayaklanmayı bastırmak ve hasta bir orduya fazla kayıp verdirmeden Doğu'dan geri getirmektir. Kaleyle kentin en yakın evleri arasındaki meydan-dan geçerken bir gece önce idam edilen asilerin dökülen kanlarında, zaman zaman ayağım kaydı. İki saat sonra gün doğarken çalacak davulların sesiyle uyanmak üzere giysilerimi çıkarmadan yatağa uzandım.

Yaşamım boyunca bedenimle çok iyi geçindim; gücüne ve yumuşak başlılığına her zaman güvenmişimdir. Bu yakın beraberlik çözülmeye başlıyordu; bedenim istencim ve kafamla oluşturduğu birlikten kopuyor; benim beceriksizlikle ruh olarak adlandırdığım bütünüyle uyum içinde değil artık bir zamanların her şeye hazır yoldaşı şimdi görevini somurtarak yapan bir köle. Aslında bedenim benden korkuyordu; sürekli olarak, belli belirsiz bir korkunun henüz acıya dönüşmemiş ama ona doğru ilk adım olan göğsümdeki bir sıkışmanın farkındaydım. Uzun zamandır uykusuzluğa alışmışım ama şimdiden sonra uyku, uyanıklıktan da daha kötü, korku verici uyanmalara neden oluyor. Hermogenes'in iklim ve miğferlerimin ağırlığına kabahat bulduğu baş ağrılarım oldu; akşamları, uzun süren yorgunluktan sonra, düşmüşcesine bir kol-tuğa gömülüydüm; Rufus ya da Severus'u kabul etmek için aya-

HADRIANUS'UN ANILARI

ğa kalmak çok önceden hazırlanması gerekli bir çabaydı; otururken, koltuğun kollarına tüm ağırlığımla yaslanıyordum ve kalçam kaslarım yorgun bir koşucununkiler gibi titriyordu. En ufak bir hareket bile angarya oluyordu ve yaşam bu angaryalardan ibaretti artık.

Çocukça isteksizlik, saçma sapan bir kaza, korkunç yorgunluğun altında yatan gerçek hastalığı gün ışığına çıkardı. Kuvvet kumandanlarının bir toplantısında burnum kanadı ama başlangıçta önemsemedim; ancak, kanama akşam yemeğine kadar sürdü; gece kan içinde uyandım. Yandaki çadırdaki uyuyan Celer'i çağırdım; o da, Hermogenes'i kaldırdı ama o korkunç sıcak sel akıp duruyordu. Genç subay, titiz elleriyle, yüzüme bulaşan sıvıyı sildi. Gün doğarken, Roma'da ölüme çarptırılanların hamamda damarlarını açtıkları zaman olduğu gibi bir öğürtüye tutuldum. Donmuş bedenimi, ellerinden geldiğince battaniyeler ve sıcak torbalarla ısıttılar; kanı durdurmak için Hermogenes kar önerdi; kampta yoktu; Celer, bin bir güçlkle Hermon Dağı'nın tepesinden kar getirtti. Sonradan öğrendiğine göre, yaşamımdan umudu kesmişlerdi, ben kendim bile, doktorumu çok korkutan hızlı nabız atışlarım kadar görünmez bir iplikle yaşama bağlı kaldığımı anlamıştım. Nedeni belli olmayan bu ani kanama durdu, ayaklanarak eskisi gibi yaşamaya çabaladım ama başaramadım. Sağlığım henüz kavuşmamışken, bir akşam, akılsızca ata binmeyi denedim, hastalık, birincisinden daha ciddi bir biçimde, ikinci kez yokladı. Bir saniyelik bir süre içinde, kalp atışlarımın hızlandığını, sonra yavaşladığını, aksadığını ve durduğunu algıladım; hiç kuşkusuz ölümün kendisi olan karanlık bir kuyuya bir taşımışcasına düştüm. Ölüm buyusa, sessiz olduğunu söylemek yanlış, çavlanlarla sürüklendim, dalgıcın, suların kükreyişindeki gibi sağırlaştım. Dibi bulmadım ama boğulmamak için soluk almaya çabalayarak yeniden yüzeye çıktım. O anda, son gücüm sandığım tüm gücüm, yanımda duran Celer'e yapışmak için ellerime geçmişti; sonra omuzundaki parmak izlerimi gösterdi. O kısa acı, tüm bedensel deneyler gibi anlatılmaz ve şöyle veya böyle onu yaşamış olanın gizi olarak kalır. O zamandan bu yana benzer krizler atlattım ama hiçbirisi ona benzemiyordu; insan o korkuyu ve o geceyi ikinci bir kez yaşamış olsa kuşkusuz artık dünyada olamaz. Sonunda Hermogenes, hidropik bir yüreğin başlangıç aşamasını teşhis etti; ansızın efendim olan bu hastalığın buyruklarını ka-

DISCIPLINA AUGUSTA

bul ederek, dinlenmek olmasa bile uzun bir süre yaşam görün-tülerimin bir yatağın çerçevesi ile sınırlanacak hareketsizliğine bo-yun eğmekten başka yapacak şey yoktu. Tümüyle içten, hiç gö-rünmeyen, ateşi, çıbanı, bağırsak sancıları olmayan, tek belirtisi kısık soluk almak ve şiş ayaklar üstünde sandalların etkisinin bıraktığı kurşun rengi izden başka bir şey olmayan böylesine bir hastalıktan neredeyse utanıyordum.

Çadırımın çevresinde olağanüstü bir sessizlik egemendi; Betar kışlası tümüyle bir hasta odasına dönüşmüş gibiydi. İstih-kâmın orada yanan kokulu yağ, yelken bezinden kafesin kapalı havasını daha da ağırlaştırıyordu; damarlarımın atışı, bana hayal meyal, sabaha karşı, Titanlar adasının görünümünü anımsatıyor-du. Başka anlarda, çekilmesi güç gürültü, ıslak toprakta pat pat diye ses çıkaran atların dörttnala gidişlerine dönüşüyordu; elli yıl kadar dizginleri öylesine iyi tutmayı başarmış olan kafam nereye gittiğini bilmezcesine sürükleniyordu; bu koca gövde su üstünde oradan oraya, yüzer gibiydi; battaniyesinin üstündeki yıldız ve altıgen biçimleri dalgın sayan, yaşlı adam olmaya boyun eğdim. Gölgede mermer bir büstün beyaz bulanıklığına gözlerimi diktim; yarım yüzyıldan daha eski bir derinlikten, uzun boylu, ağırbaşlı, Yazgı'yı andıran İspanyol dadımın, atlar tanrıçası Epo-na onuruna söylediği şarkıyı yeniden duydum. Uzun günler ve onları izleyen geceler, su saati yerine Hermogenes'in bir barda-ğa tek tek akıttığı kahverengi damlalarla ölçülüyor gibiydi.

Akşam, Rufus'un haberlerini dinlemek için gücümü toplu-yordum; düşmanlıkların patlak vermesinden sonra gösterişli bir biçimde kamu işlerinden geri çekilmiş olan Akiba, Galile'de küçük bir kent olan Usfa'da kendisini haham hukuku öğretmeye vermiş-ti; eğitim odası, Yahudi parzitan direniş hareketinin merkezi ol-muştu; gizli haberler bu doksanlık adamın elleriyle bir şifreden ötekine aktarılıyor ve Simon'un partizanlarına geçiriliyordu; yaş-lı adamın çevresindeki bağınaz öğrenciler zorla geldikleri yerlere, memleketlerine gönderilmişlerdi. Uzun bir duraksamadan sonra Rufus, Yahudi yasasını fitnecilikle suçlayarak yasaklamaya karar verdi; yasağa aldırmayan Akiba, birkaç gün sonra tutuklanarak öldürüldü. Yahudi partizan grubunun yüreği ve ruhu sayılan öbür dokuz yasa hocası da onunla birlikte ortadan yok oldular. Tüm bu önlemleri başımı sallayarak onaylamıştım. Akiba ve onu

HADRIANUS'UN ANILARI

izleyenler, sonuna kadar kendilerinin suçsuz ve yalnız kendilerinin haklı olduğuna inanarak öldüler; hiçbirisi halklarının belini büken kötülüklerde sorumluluklarını paylaşmayı kabul etmediler. İnsan körleri kıskanabilirse onlar da kıskanılabilirdi. Bu on deli adama kahraman ünvanı verebilirim ama herhalde hiç bir anlamda akıllı değillerdi.

Üç ay sonra, şubat ayının soğuk bir sabahında, bir tepenin üstünde, yapraksız bir incir ağacının gövdesine yaslanmış, Betar'ın ele geçirilmesinden bir kaç saat önce başlatılmış olan saldırıyı seyrediyordum. Kaleyi savunan son insanların, bitkin zayıf, iğrenç ama yine de yılmayan insanların ağırbaşlılığıyla tek tek çıkışlarını seyrettim. Aynı ayın sonunda, ellerinde silahlarıyla yakalanan, kent merkezlerindeki isyancıların toplanıp açık artırma ile satılacakları İbrahim'in kuyusunun olduğu yere kendimi taşıttım, daha şimdiden amansız inançlarla çirkinleşmiş, öfkeli çocuklar, alay ederek meydan okuyorlar, düzinelerce askeri öldürmüş olmakla övünüyorlar; ortalıkta uyurgezer gibi dolaşan, kurdukları düşlerin içinde yitmiş yaşlı adamlar; Doğu mezheplerinin Büyük Ana'sını andıran gösterişli kadınlar ve hantal kocakarılar vardı; tüm bu insanlar soğuk ve acımasız bakışlı köle tacirlerinin önünden doğru yürüdüler; kalabalık bir toz bulutu gibi geçti önümden. Aynı günlerde, barışçı rolü kötü bir biçimde başarısızlığa uğrayan ve sözde ılımlıların öncüsü olan Yaşea Ben-Kısmâ uzun süren hastalığına yenik düştü; başımıza yabancı savaşların açılması, Parthlar'ın başarıya ulaşmaları için beddua ederek öldü. Öte yandan, kendilerine hiçbir sıkıntı vermediğimiz, kendi peygamberlerini öldürdükleri için öteki İbraniler'e kızan Hristiyanlaşmış Yahudiler, bizî ilahi öfkenin aracı olarak görüyorlardı. Uzun çılgınlıklar, yanlış anlamlar dizisi sürüp gidiyordu.

Kudüs'ün bulunduğu yere konan bir yazı, ölüm sancısı çekmekte olan Yahudiler'in bu moloz yığını üzerine yeniden yerleşmelerini yasaklıyordu; sözcüğü sözcüğüne, daha önceden tapınağın kapısına kazılmış ibadet ayinini engelleyen sözler, yeniden yazılmıştı. Yıldâ bir gün, Ab ayının dokuzuncu günü Yahudiler'in gelip, yıkıntı halindeki bir duvarın önünde ağlamaya hakları vardı. En dindarları ana yurtlarından ayrılmayı reddettiler; savaşın en az harap ettiği yerlerde, ellerinden geldikince yeniden yerleştiler. En bağınazları Parth topraklarına göçtüler; diğerleri Antakya'ya, İskenderiye'ye, Bergama'ya gittiler; en akıllıları, onları

DISCIPLINA AUGUSTA

bolluğa kavuşturan Roma'ya gittiler. Yahudia haritadan silinmişti ve benim buyruğumla Filistin adını aldı. Dört yıl süren savaşta, elli kale, dokuz yüzden fazla köy ve kasaba yağmalanıp yok edilmişti; düşman altıyüz bin kadar kayıp vermişti; savaş, yerel hastalıklar, salgınlar, bizim de hemen hemen doksan bin kayıp vermemize yol açmıştı. Savaş enkazı kaldırıldıktan sonra memleket sorunlarını yeni baştan hale yola koymaya geldi sıra; daha ufak boyutlarda da olsa Aelia Capitoline yeniden yapıldı; insan hep yeniden başlamalı.

Bir süre, Yunanlı bir tacirin bana evini ve bahçelerini vermiş olduğu Sidon'da dinlendim. Mart ayı gelir gelmez, iç avlular da güller açmaya başlamıştı. Gücümü yeniden kazanmıştım, hatta ilk darbenin şiddetiyle yere serilmiş olan bu bedende şaşırtıcı yeni kaynaklar buluyordum. Savaş ve aşka garip benzerliğini, uzlaşmalarını, aldatmalarını, zorlamalarını, yaradılış ve hastalığın bir araya gelip ortaya çıkardığı garip ve kendine özgü karışımı anlamadıkça hastalığı da hiç anlamamış sayılırız. Daha iyiydim ama bedenimle yolumu bulmak, isteklerimi ona zorlamak ya da onun isteklerine akıllıca boyun eğmek için, önceleri kendi dünyamı düzenleyip genişletmek, bugün ortaya çıkmış olan kişiliğimi yaratmak ve yaşamamı güzelleştirmek için harcamış olduğum sanatı ona da harcadım. Cimnastikhanedeki idmanlarıma daha dikkatli olmaya çalışarak yeniden başladım; doktorum bana atı yasaklamıyordu ama ata binmenin artık benim için ulaşımdan öteye bir anlamı kalmamıştı; eski günlerin tehlikeli atlamalarından vazgeçmeliydim. Şimdi önemli olan keyif çatarken ya da iş yaparken yorulmamaktı. Tam bir iyileşme gibi görünen durumum dostlarımı şaşırtmıştı; hastalığının savaş sırası yorgunluklarının bir sonucu olduğuna ve yeniden ortaya çıkmayacağına inanmak istiyorlardı. Ben daha farklı düşünüyordum. Bithynia ormanlarının büyük çam ağaçlarına, oduncuların gelip geçerken ertesi yıl kesmek için işaret koyduklarını anımsıyordum. Baharın sonlarına doğru, artık onsuz yapamadığım Celer'i ve Sidon'da karşılaşmış olduğum güzel bir insan olan, kölelikten gelme genç Yunanlı Gadaralı Diotimos'u da yanıma alarak, filomun kadirgasına bindim ve İtalya'ya doğru yola çıktım.

Dönüş yolumuz Adalar denizinden geçiyordu; o mavi denize dalan yunusları hiç kuşkusuz son kez seyrediyordum; bundan böyle hiçbir kehanet aramaksızın, arada bir dinlenmek için ge-

HADRIANUS'UN ANILARI

minin güvertesine konan göçmen kuşların uzun ve düz bir çizgi halinde uçuşlarını izledim; tuzun ve güneşin insan teni üzerinde bıraktığı tadı tattım; insanın duracak zamanı olmadığını bile bile yerleşmeye can attığı adalardan gelen sakız kokusunu içime çektim. Diotimos, ülkesinin ozanlarından şiirler okudu bana; değerlerini arttırmak için bedensel güzellikleri olan kölelere verilen o kusursuz edebiyat eğitiminden geçmişti. Geceye doğru, mor örtünün koruması altında, geminin kıçında yatıp, karanlık yaşamımızın trajik bilinmezliğini tanımlayan, güvercinlerden, öpüşmelerden, gül çelenklerinden söz eden satırları silinceye kadar dinliyordum, onu. Denizden nemli ve sıcak bir soluk yükseliyordu; yıldızlar tek tek duraklarına yerleşiyorlardı; rüzgârın yana yatırdığı gemi grubun kızıl bir kuşak halinde seçildiği Batı'ya doğru yol alıyordu; ardımızda gitgide uzaklaşan fosforlu pırıltılar kısa bir süre sonra dalgaların kara kitleleriyle örtüldü. Roma'da beni bekleyen yalnızca iki önemli şey var, dedim kendi kendime: Birincisi tüm imparatorluğu ilgilendiren, yerime geçecek insanın seçimi, öteki de yalnız beni ilgilendiren, ölümüm.

Roma benim için bir zafer şöleni hazırlamıştı ve bu kez kabul ettim. Artık bu boş ama saygı uyandıracak geleneklere karşı koymuyordum; bir gün için bile olsa, insanın çabasını onurlandıran her şey, olayları çabuk unutmaya eğiliminde olan bir dünyada bana çok yararlı geliyordu. Yahudi ayaklanmasını bastırmaktan daha öteye bir şeyleri kutluyordum; bir anlamda, yalnız kendi bildiğim, daha derinine bir zafere ulaşmıştım. Bana verilen onurların kapsamına Arrianos'un adını da koydurdum. Asya'nın o bilinmeyen merkezinden geri püskürttüğü ve bir daha hiç gelemeyeceklerini anlayan Alan kavimleri akınını bir çok yerde bozguna uğratmıştı; Ermenistan kurtarılmıştı; bu Ksenofan okuyucusu Ksenafon'a denk olduğunu ispatlamıştı; gerektiğinde bilim adamları ırkının da kumanda edip savaşılabilecekleri zamanın henüz geçmemiş olduğunu gösteriyordu. O akşam, Tibur'daki evime dönüp seham için verilen günlük kurban, tütsü ve şarabı Diotimos'un elinden aldığım zaman yorgun ama dingindim.

İmparator olmadan önce herhangi bir yurttaş gibiyken, Sabih Tepelerinin eteklerinden uzanan, parlak ırmaklar boyundaki toprakları, bağını genişletmek için uğraşan köylü inadiyla parsel parsel satın alıp bir araya getirmeye başlamıştım; sonradan, iki imparatorluk gezisi arasında, o zamanlar mimar ve

DISCIPLINA AUGUSTA

duvarcı ustalarının tahdit ettikleri bu korulukta kamp kurmuş-tum; Asya'nın tüm boş inançlarıyla dolu bir genç, sık sık, din-sel bir yaklaşımla ağaçların korunmasını istiyordu. Doğu'daki en uzun gezimden döndüğüm zaman, hemen hemen dörtte üçü tamamlanmış olan bu kocaman oyun sahnesini kusursuzlaştırmak için çılgınca çalışmışım. Bu kez, günlerimi en iyi bir biçimde sona erdirmek üzere geri dönüyordum. Burada her şey, çalış-mayı ve zevki kolaylaştırmak üzere ayarlanmıştı; yüksek mahke-me, kabul salonları, güçlü davaların son başvurularında karar-verdiğim mahkeme, tümü, Tibur'la Roma arasında yorucu gidip-gelmeleri önliyordu. Bu anıtların herbirine Yunanistan'ı anımsa-tacak adlar vermiştim; Poikile, Akademi, Prytaneineion. Zeytin-ağaçları yetişen bu küçük vadinin Tempe olmadığını çok iyi bili-yordum ama her güzel yerin başka bir yeri anımsattığı, hatta her zevkin geçmişteki keyiflerin anılarıyla değerlenip daha da gü-zelleştiği yaşı ulaşıyordum. İsteğin hüznü arttığı, sıra hastalığı-na boyun eğmeye hazırdım. Can sıkıntılarının dünyamızdaki sı-kıntıları anımsattığı ama keyiflerin belli belirsiz, bizim keyifle-rimizden daha aşağı düzeyde olduğu öteki dünyaya kendimi ha-zırlamak için, parkın, özellikle sıkıntılı bir köşesine Styks, ve anemonlarla kaplı bir çayıra Elysia Tarlaları adını vermiştim. En önemlisi, bu kuytu köşede kendim için, direklerle çevrili bir ha-vuzun ortasına mermer bir adacık, özel bir sığınak yaptırmış-tım; burası kıyıyla bağlantıyı, ya da daha doğrusu, ayrılığı sağ-layan, tek elimle yivleri üzerinde kaydırabileceğim, hafif bir döner köprüsü olan, her şeyin dışında tek başına kalabileceğim bir yerdi. Bu yaz kulübesine, birkaç sevdiğim heykeli ve dost ol-duğumuz sıralarda Suetonius'un bana vermiş olduğu Augustus'-ün çocukken yapılmış bir büstünü taşıttım; öğleden sonra, uyku-saatinde, oraya uyumaya, düşünmeye ya da okumaya gitme alış-kanlığı edinmiştim. Köpeğim kapının önüne artık sertleşmiş pen-çeleriyle uzanarak yayılacak; yansımalar mermer yüzeyde gidip-gelecek; Diotimos, serinlemek için yanağını bir çömleğin pürüz-süz yüzeyine dayayacaktı; ve yerimi alacak insanı düşünüyor-olacaktım.

Çocuğum yok ve pişman da değilim. Zayıf ve yorgun anlarım-da, insan inançlarının verdiği yüreklilikten yoksunken, zaman zaman yerime geçecek bir oğlan çocuk yapmak için gerekli ön-lemeleri almamış olduğum için kendi kendime söylenmişimdir. An-

HADRIANUS'UN ANILARI

cak, böylesine boş bir pişmanlık ikisi de kuşku götürecektir varsayım-lara dayanır; birincisi oğlan çocuğun bizden uzun yaşayacağı, ikincisiyse iyinin ve kötünün garip karışımının ve insanı belirleyen o küçük ve garip özellikler yığınının sürüp gitmesinin yararlı olup olmayacağıdır. Erdemlerimi elimden geldiğince kullanmaya çalıştım, aynı biçimde, kötü eğilimlerimden de yararlandım, ancak, kendimi bir başkasına miras bırakmaya özel bir ilgi duymuyorum. Aslında, insanın gerçek sürekliliği kanla belirlenemez; İskender'in dolaysız verisi bir Asya kalesinde çelimsiz Persli prensesten doğan bebek değil, Sezar'dır; çocuksuz ölen Epaminondas, çocuk yapmak yerine zaferler kazandığını söyleyerek övündüğü zaman haklıydı. Tarihte yeri olan insanların pek çoğunun sıradan ya da daha beter çocukları olmuştur; kendi içlerinde bir ırkın tüm kaynaklarını tüketiyor gibidirler. Bir babanın sevgisi, her zaman bir yöneticinin çıkarlarıyla çelişkilidir. Aksi takdirde, imparatoroğlu, gelecekteki prens için en kötü okul olan, prenslik eğitiminin olumsuz etkisi altında ezilir gider. Allaha, bizim Devletimiz, imparatorun yerini alacak insan için bir kural getirebilmiş, evlat edinme kuralını biçimlendirmiştir; bu konuda Roma'nın bilgeliğini görebiliyorum. Seçim yapmanın tehlikelerini ve yanlışlık olasılıklarını da görebiliyorum; ana ve baba sevgisinin insanları kör eden tek suç olmadığını da biliyorum; aklın egemen olduğu ya da hiç olmazsa rol oynadığı her karar, benim için her zaman, şans ve düşüncesizliğin belli belirsiz isteklerinden üstündür. İktidar ona yaraşanıdır! Dünya olaylarını yönetmekte becerisini saptamış olan bir insanın kendisinin yerine geçecek olanı seçmesi böylesine ciddi sonuçlar doğuracak bir kararın onun, son ayrıcalığını, Devlete yaptığı yardımların sonuncusunu oluşturması iyi bir şeydir ve uygundur. Ancak bu önemli seçim bana her kararımdan güç gelmiştir.

Konu hakkında kararımı ancak ölüm yatağında verebildiği, beni evlat edinmeyi kabul etmeden önce sorundan yirmi yıl kadar kaçındığı için Trayan'a acı serzenişte bulunmuşumdur. İktidara geçtiğimden bu yana hemen hemen on sekiz yıl geçmiş olmasına, serüven dolu tehlikeli bir yaşama karşın, ben de kendi yönümden yerime geçeceğin seçimini son ana bıraktım. Hemen hemen tümü yanlış olan yüzlerce söylenti dolaştı; sayısız varsayımlar yakıştırıldı; gizli olduğu sanılan kararım yalnızca durak-sama ve kendi kuşkularımdı. Çevrem iyi memurlarla dolup taşı-

DISCIPLINA AUGUSTA

yordu ama hiçbirisinde gerekli yeteneği göremiyordum. Marcius Turbo'nun kırk yıllık dürüstlüğü aday olabileceğini gösteriyordu, eski günlerdeki dostum, yoldaşım, Praetoria Muhafızları'nın eşi bulunmaz başkanıydı; ancak, aynı yaştaydık, yani çok yaşlıydı. Julius Severus, olağanüstü bir general ve Britanya için iyi bir yöneticiydi ama Doğu'nun karmaşık işlerini iyi bilmiyordu; Arrianos, devlet adamından beklenebilecek niteliklerin tümünü kanıtlamıştı ama Yunanlıydı ve Roma önyargılarının tepesine bir Yunanlı imparatoru yerleştirecek zaman henüz gelmemişti.

Servianus, hâlâ yaşıyordu; böylesine uzun bir yaşam onun yönünden bilinçli bir hesaplama, inatçı bir bekleyiş görüntüsü veriyordu. Altmış yıl beklemişti. Nerva döneminde Trayan'ın evlat edilmesinden sonra hem düş kırıklığına uğramış hem de özendirilmişti; daha büyük beklentileri vardı ama kendisini tüm anlamıyla orduya vermiş olan bu kuzenin iktidara yükselişi, Devlet'de önemli bir yer alacağı hiç olmazsa ikinci yere ulaşacağı umudunu yaratmıştı. O konuda da yanılmıştı çünkü onurlardan payına düşen boş şeylerdi. Moselle boylarında, bir kavak ağacı korusunda, kölelerine tuzak kurdurarak bana saldıracakları zamana kadar beklemişti; genç adamla elli yaşındaki adam arasında o sabah başlayan ölüm düellosu yirmi yıl sürdü; kaçamaklarımı abartarak, en küçük yanlışlarımı büyüterek, imparatoru bana karşı çıkarmıştı. Böylesine bir düşman çok iyi eğitici-dir: Servianus bana çok şey öğretti, özellikle açık gözlü olmayı. İktidara geçişimden sonra, kaçınılmazı kabul etmiş görünecek kadar kurnazdı; dört komplocu konsülle her türlü ilişkiyi yadsıdı, ben de parmaklarında hâlâ görünen izlere değinmemeyi yeğledim. Kendisini fısıltılı karşı koymalarla sınırladı, yalnız özel konuşmalarda, hareketlerimin çirkinliğini dile getirebildi. Senatoda ufak ama güçlü bir grubu oluşturan, reformlarımı engelleyen değişmez tutucuların desteğini sağlayarak, saltanatımın sessiz eleştiricisi rolünde kendine yer yapmıştı. Yavaş yavaş kız kardeşim Paulina'yı bana yabancılaştırmıştı. Bir tek kız çocukları olmuştu, yüksek sınıftan, Salinator adında birisiyle evlenmişti ve kocasını konsül yapmıştım ama genç yaşta veremden öldü. Yeğenim de ondan kısa bir süre sonra öldü ve onların tek çocukları, Fuscus, zararlı büyükbabasının etkisiyle bana karşı tavır aldı.

Aramızdaki nefretin belirli sınırları vardı: Servianus'un kamu etkinliklerine aldırmıyordum ama ilerlemiş yaşından ötürü im-

HADRIANUS'UN ANILARI

paratordan önce geleceği için törenlerde arkasında durmamaya özen gösteriyordum. Roma'ya her dönüşümde, görünüşü bozmamak için insanın çok dikkatli davrandığı o aile yemeklerinden bir tanesine katılmayı kabul ediyordum; mektuplaşıyorduk; onun mektuplarında da zekâ pırıltıları vardı. Eninde sonunda bu sıkıcı gösterişlerden nefret etmeye başladım; maskeyi, her açıdan çıkarıp atmanın yaşanmanın tek tük yararlarından birisi olduğunu anlıyorum; Paulina'nın cenazesinde bulunmayı reddetmişim. Betar kampında, fiziksel sıkıntıların, korkuların doruğunda Servianus'un amacına yaklaşmakta olduğunu ve bu amaçların benim yanlışlarım yüzünden gerçekleşebileceğini düşündükçe en büyük acıyı çekmişim; gücünü öylesine cimrice harcayan seksenlik adam, elli yedi yaşında bir hastadan daha çok yaşamayı başaracaktı, vasiyet bırakmadan ölecek olursam, hem benden memnun olmayanların hem de kayınbiraderimi seçerek bana bağlılıklarını göstereceklerin onaylarını almayı başaracaktı; yapmış olduklarımı el altından bozmak için zayıf akrabalığımdan yararlanacaktı. Korkularımı yatıştırmak için, kendi kendime, imparatorluğun daha beter efendiler de bulabileceğini yineleyip duruyordum; vurdumduymaz Fuscus bile belki bir gün saltanata geçecek değer de olacaktı. Bu yalanı reddetmek için tüm enerjimi toplamışım ve hiç olmazsa o engerek yılanının başını ezmek için yaşamak istiyordum.

Roma'ya geri döndükten sonra, Lucius'u yeniden sık sık görmeye başladım. Ona, genellikle insanların tutmak için sıkıntıya girmeyecekleri türden sözler vermişim ama ben bu sözleri de tuttum. Ancak, ona imparatorluk morunu söz vermiş olduğum doğru değil; böyle şeyler yapılmaz. On beş yıl borçlarını ödedim, ke-pazeliklerini örtbas ettim, mektuplarını geciktirmeden yanıtladım; çok güzel mektuplardı ama sonunda hep ya kendisi ya da dostları için para istiyordu. İsteseydim de yaşamımdan dışlayamayacağım kadar içine girmişti ama böyle bir şeyi de zaten istemiyordum. Konuşmaları çok pırıltılıydı; herkesin yüzeysel bulduğu bu genç adam, bu tür yapıtları meslek edinmiş yazarlardan çok daha fazla ve akıllıca okuyordu. İster insanlar, nesneler, davranışlar, ister bir Yunan şiirinin mısralarını vezinlere ayırmak olsun, her şeyde çok ince zevki vardı. Becerikliliği kabul edilmiş olan Senato'da konuşmacı olarak ün yaptı; konuşmaları hem keskin, kısa, hem de süslüydü ve anında söz söyleme profesörlerine örnek

oluyordu. Önce yüksek hakimliğe sonra da konsüllüğe getirdim onu; etkinliklerini çok iyi yerine getirdi. Birkaç yıl önce de saltanatımın başlangıcında idam edilen konsüllerden birisinin, Nigrinus'un kızıyla evlenmesini ayarladım; bu evlilik benim uzlaşma politikamın simgesi olmuştu. Şöyle böyle başarılı bir evlilikti; genç kadın boşlanmaktan yakınıyordu ama aralarında bir tane sinin oğlan olduğu üç çocuğu oldu ondan. Karısının bitmez tükenmez yakınmalarına, soğuk bir kibarlıkla, insanın ailesi için evlendiği, böylesine ağır bir anlaşmanın aşkın uçarı oyunlarına uygun olmadığı biçiminde yanıt veriyordu. Karmakarışık düzeyinde göstermelik metresler ve duyumsal zevkleri için istekli köleler gerekiyordu. Zevk peşinde koşacağım diye kendisini öldürüyordu ama başyapıtını tamamlamaya çalışan bir sanatçının kendisini yok etmesine benziyordu; bu konuda onu ayıplamak bana düşmez.

Yaşamasını izledim: Hakkındaki fikirlerim sürekli değişiyordu ve bu ancak insanın çok yakın bağı olduğu kişiler için böyledir; başkaları hakkında daha genel ve bir seferde karar veririz. Zaman zaman dalgınca bir kabalık ya da sertlik, soğukça yüzeysel bir söz canımı sıkabiliyordu ama genellikle çabuk ve uyanık zekâsına kendimi kapıp koyuyordum; aldanmaz bir yorum, geleceğin devlet adamını anında ortaya çıkarıyordu; Praetor valisi olarak yorucu gününü tamamlayıp her akşam günün olaylarını benimle konuşup zar atmaya gelen Marcius Turbo'ya tüm bunlardan söz ettim; birlikte, en ince ayrıntılarına kadar Lucius'un imparatorluk mesleğine uygun olup olmadığını ve nasıl yerine getirebileceğini yeniden inceledik. Dostlarım çekingenliğime çok şaşıyorlardı; bazıları omuzlarını silkerek, istediğim kararı almamı öneriyorlardı; bu tür insanlar, insanın dünyanın yarısını, yazlık evini bir dostuna bırakır gibi bırakabileceğini sanırlar. Geceleri konuyu yeniden düşünüyordum; Lucius otuzuna girmemişti bile; Sezar otuz yaşındayken borca batmış, kepezeliklerle lekelenmiş genç bir soy-ludan başka neydi ki? Antakya'da, kötü günlerde, Trayan'ın beni evlat edinmesinden önceki gibi, hiçbir şeyin insanın gerçek doğumundan daha yavaş olamayacağını acıyla düşündüm: Pannonia seferi iktidar sorumluluklarına gözünü açmadan önce otuz yaşımı aşmıştım; zaman zaman Lucius bana kendimin o yaşlarda olduğumdan daha başarılı görünüyordu. Yitirecek zamanım olmadığına karşı beni uyaran öbürlerinden daha ciddi bir boğulma

nöbetinden sonra hemen karar verdim.

Aelius Sezar adını alan Lucius'u evlat edindim. Her zaman her şeyi elde etmeye alışık olduğu için hırsında bile kaygısızdı, istekliydi ama kavrayamıyordu; kararımı yüzeysel bir rahatlıkla kabullendi. Açık renk saçlı prensin morlara büründüğü zaman çok yakışıklı olacağını söylemek basiretsizliğinde bulunmuştum; kötü niyetliler, hemen, imparatorluğu eski günlerin şehvetli bir yakınlığına karşılık olarak verdiğimi söylemeğe başladılar. Böylesine bir sav, bir yöneticinin kafasının nasıl işlediğinin hiç anlaşılmadığını gösterir. (Görevinden ve ünvanından bir dereceye kadar yararlandığı doğru olsa bile). Bu tür nedenler kararına yol açmış olsaydı, Lucius tek seçeneğim olmazdı.

Karım, sonuna kadar Tibur'a yeğlediği Palatine'de, küçük bir grup dostu ve onlardan başka kimseyi sevmediği İspanyol akrabalarıyla birlikte yaşadığı evinde henüz ölmüştü. Aramızdaki kibar kaçınmalar, terbiye, anlayış göstermek için çelimsiz çabalar sona ermiş, ortada yalnız karşılıklı zıtlasmalar, öfkeler, kinler ve onun açısından nefret kalmıştı. Son günlerinde ona bir kez uğradım; hastalık abus ve ekşi görünümünü daha da acılaştırmıştı; görüşmemiz şiddetli yakınmalarına fırsat sağlamıştı; böylece rahatlamış oluyordu ama tanıklar önünde konuşmakla düşüncesizlik etmişti. Çocuksuz ölmekte olduğu için kendisini kutladı; oğullarım olsaydı hiç kuşkusuz bana benzeyeceklerdi ve o da babalarından nasıl öğreniyorsa onlardan da öyle öğrenecekti. Yüreğine dert olan böylesine bir açıklama bana o ana kadar göstermiş olduğu sevginin tek kanıtıydı. Benim Sabinam: Geriye dönüp bakmak sıkıntısına katlandığımız insanlarla aramızda kalmış birkaç iyi sayılabilecek anıyı araştırmaya çalıştım: Bir kavgadan sonra, yaş günümde yollamış olduğu bir sepet yemişi anımsadım; Tibur kasabasının dar sokaklarından, bir zamanlar kayınvaldemin olan küçük bir yaz evinin önünden tahtıranavımla geçerken, uzun yıllar önce, bu genç, çok sert ve soğuk gelinde boşu boşuna sevgi duyguları yaratmaya çalıştığım yaz gecelerini düşündüm acıyla. Karımın ölümü, aynı kış, ateşi yükselerek ölen Villa'nın kâhyası Arete'ye karşı duyduğum üzüntüden daha az sarsmıştı beni. İmparatoriçenin yenik düştüğü hastalığa doktorların kötü teşhis koymuş olmaları ve sonuna doğru ona bağışsık sancıları çektiirdiği için kendisini zehirlemekle suçlanmışım ve bu çılgın söylentiye hemen inanılmıştı. Böylesine aptalca bir su-

DISCIPLINA AUGUSTA

çun bana hiçbir zaman çekici gelemeyeceğini söylemek bile gereksiz.

Belki de Sabina'nın ölümü Servianus'un her şeyi tehlikeye atmasına neden oldu: Sabina'nın Roma'daki etkinliği onun eîindeydi: Ölümüyle, Servianus'un en saygıdeğer desteği kalkmıştı. Ayrıca, doksan yaşına girmişti; benim gibi onun da yitirecek zamanı kalmamıştı. Birkaç aydan bu yana Praetoria Muhafızları arasından küçük bir subaylar grubunu çevresinde toplamaya çalışıyordu. Son zamanlarda, hoş gitmeyen bir kurum olduğunu itiraf etmem gereken ama bu olayda yararını kanıtlamış olan gizli askeri polisleri pekiştirmiştim. Yaşlı Ursus'un torununa komplo kurma sanatını öğretmekte olduğu o sözde gizli topluluklara ilişkin her şeyi biliyordum. Lucius'un adaylığı yaşlı adamı şaşırtmadı; konudaki kararsızlığımı uzun bir süredir iyi gizlenmiş bir karar kabul ediyordu; yasal evlat edinmenin Roma'da tartışmalara yol açtığı anı, harekete geçmek için fırsat bildi. Kırk yıl süren bağlılıktan bıkmış ve hakkını hiç alamamış olan yazmanı Crecens, tasarımı, saldırının tarihini ve komplocuların adlarını açıkladı. Düşmanlarım kafalarını yormamışlardı ve çok önceleri Kictus ve Nigrinus'un düşünmüş oldukları tasarımı olduğu gibi kopya etmişlerdi; Kapitol'da dini bir tören sırasında vurulacaktım, evlat edinmiş olduğum oğlum da benimle birlikte öldürülecekti. Hemen o gece önlemlerimi aldım; düşmanımız gereğinden çok yaşamıştı; Lucius'a tehlikelerden arınmış bir miras bırakacaktım. Şubat ayının gri bir şafak vaktinde, on ikinci saate doğru, Servianus ve torunu için ölüm buyruğunu taşıyan bir tribün, kayınbiraderime gitti; buyruk yerine getirilinceye kadar sahanlıkta bekleyecekti. Servianus doktorunu çağırttı ve her şey temiz bir biçimde yapıldı. Ölmeden önce, kendisi gibi kısa sürecek bir acıyla ölmememi, onanmaz bir hastalığın uzun sürecektikenceleri altında yok olmamı dilediğini açıkladı. Duaları şimdiden kabul edilmişse benzer.

Bu çifte idama iç rahatlığıyla karar vermemiştim ama sonradan hiçbir pişmanlık hatta hiç vicdan azabı çekmedim. Eski bir borç ödenmişti; olup olacağı buydu. Yaş, benim için, hiçbir zaman kötü niyetin özürü olamazdı; böylesine kötü bir niyet için ilerlemiş yaşların daha az özürlü olabileceğine inanmak eğilimindeydim. Akıba ve dinsel yardımcılarına ölüm cezası vermek beni daha çok duraksatmıştı; iki yaşlı adamdan bağnazını yine de

HADRIANUS'UN ANILARI

komplocuya yeğlerim. Fuscus'a gelince, ne denli sıradan bir insan olsa, ne denli iğrenç büyükbabası onu benden yabancılaştırmış olsa da Paulina'nın torunuydu. Ancak, kan bağları, ne denli tersi söylenirse söylensin, sevgiyle pekiştirilmedikçe çok güçlü değildir; bu gerçek, en ufak bir miras sorununda her ailede ortaya çıkar. Fuscus'un çok genç oluşu bende üzüntü yarattı çünkü henüz on sekizine basmıştı. Devletin çıkarları, yaşlı Ursus'un kendi isteğiyle kaçınılmaz kabul ettiği bu sonucu gerektiriyordu. O andan sonra, kendi ölümüm çok yakınlaştığı için bu iki sona ilişkin fazla düşünecek zaman bulamadım.

Birkaç gün için Marcus Turbo, uyanıklığını iki katına çıkardı; Servianus'un dostları intikam almak isteyebilirlerdi. Ama hiçbir şey olmadı, ne bir başkaldırı; hatta yakınma bile olmadı. Konsül rütbesinde dört kişinin idamından sonra kamu oyunu kendi tarafıma çekmeye çalışan genç yönetici dağıldım artık; on dokuz yıl süren haksever bir yönetim benim yararına hâkimlik ediyordu; düşmanlarımı lanetlenmiş bir grupta ve kalabalıklar hainden kurtulduğum için beni alkışlıyorlardı. Fuscus'un suçlu olduğu kabul edilmiş ama ona acınmıştı. Üyelerinden birisine bir kez daha darbe indirmiş olduğum için bağışlanmayacağımı biliyordum ama Senato susmayı yeğledi; ben ölünceye kadar da suskun kalacaktı. Önceden olduğu gibi, olaylara eklenen bir af, şiddetin tatsızlığını hemen yatıştırdı; Servianus'un partizanlarından hiçbirisinin huzuru kaçmamıştı. Tek istisna, kayınbiraderimin sırlarını taşıyan ve onunla birlikte ortadan yok olan, kötü niyetli Apollodoros olmuştu. O çok yetenekli adam benden önceki imparatorun en çok tuttuğu mimardı; Trayan dikili taşlarını, o büyük taş blokları sanatla üst üste yığmıştı. Birbirimizi pek sevmezdik; eskiden beri beceriksiz resimlerim, titizlikle yaptığım su kabağı ve kabak ölü doğalarını onun alay konusu olmuştu; ben de kendi yönümden, genç bir adamın haddini bilmezliğiyle, onun yapıtlarını eleştirmiştım. Sonradan beni küçültmeye çalıştı; Yunan sanatının o en güzel dönemine ilişkin hiçbir şey bilmiyordu; o her şeyi harfi harfine yerine getiren kafa, beni, tapınaklarımızı, bir gün canlanacak olurlarsa sığınaklarının kemerlerine alınlarını çarpacak dev heykellerle doldurmakla suçladı. Tanrılar canlanmaz; ne bizi uyarmak, korumak, ne de ödüllendirip cezalandırmak için canlanırlar. Ne de o gece Apollodoros'u kurtarmak için canlandılar.

DISCIPLINA AUGUSTA

Bahara doğru Lucius'un sağlığı beni ciddi ciddi endişelen-dirmeye başladı. Bir sabah, Tibur'da hamamdan çıkıp Celer'in başka gençlerle antreman yaptığı güreş yerine gittik; içlerinden birisi, herkesin kalkan ve mızrağıyla koştugu yarışmalardan birisinin yapılmasını önerdi. Lucius, her zaman olduğu gibi yarış-maya katılmayı sıyırtabildi ama sonunda takılmalarımıza boyun eğdi; kendisini donatırken bronz kalkanın ağır oluşundan yakındı; Celer'in sert güzelliği ile karşılaştırdınca o ince beden çelimsiz görünüyordu. Birkaç adımdan sonra soluğu kesilerek yere düştü ve ağzından kan geldi. Olay yinelenmedi ve güçlük çekmeden toparlandı; ama ben endişelenmiştim. Hastalığının bu ilk belirtilerine, uzun süre dinçliğini korumuş bir insanın aptalca güvenliği, bedenlerin gerektiği biçimde etkinliklerini sürdürecekleri ve gençliğin kaynaklarının tükenmezliğine inanç içinde karşı koydum. Kendisinin de yanılmış olduğu doğrudur; hafif bir alev onu ayakta tutuyordu; canlılığı bizi kandırdığı gibi onu da kandırmıştı. Benim en iyi yıllarım gezilerde, kamplarda ya da cep-helerde geçmişti; sert bir yaşamın, don ya da çöl bölgelerinin sağlıklı etkilerinin yararını ilk elden öğrenmiştim. Yönetimde ilk deneyimlerimi elde etmiş olduğum Pannonia'ya Lucius'u vali atamaya karar verdim. O cephedeki durum, eskisine oranla az tehlikeliydi; görevi, sivil yönetimin barışçı çalışmaları ve sıradan askeri denetlemelerle sınırlanacaktı. Güç topraklar, Roma'nın kolaylığından sonra onu canlandıracaktı; Kent'in yönettiği ve yaşamını sürdürmek için bağımlı olduğu o büyük dünyayla daha iyi tanışacaktı. O uzak ülkelerden korkuyordu ve yaşamın Roma dışında da hoşla gidebileceğini anlayamıyordu. Ama her zaman beni sevindirmek için yaptığı gibi görevi uysallıkla kabul etti.

Yaz boyunca hem onun resmi raporlarını hem de onu gözetmesi için birlikte yazman olarak yolladığım, muhbirim, Domitius Rogatus'un gizli yazışmalarını dikkatle okudum. Haberler beni memnun etmişti; Lucius, Pannonia'da ondan beklediğim ciddiyeti göstermişti ama benim ölümünden sonra daha gevşek davranabilirdi. İleri karakollarda bir dizi süvari birlikleri çatışmalarında çok parlak sonuçlar almıştı. Her yerde olduğu gibi eyaletlerde de çevresindeki insanları büyülemişti; kuru ve az çok buyurucu davranışı da yararlı olmuştu; hiç olmazsa yanındaki yaltaklanan takımın egemenliği altında kolay yönetilen bir prens olmayacaktı.

HADRIANUS'UN ANILARI

Ama sonbaharın başlamasıyla üşüttü. Kısa bir sürede iyileştiği sanıldı ama öksürüğü nüksetti ve ateşi düşmeksizin sürdü. Ertesi bahar, geçici bir iyileşmeyi ani bir hastalık izledi. Doktorların raporları beni afallattı; geniş topraklar üstünde kamu posta hizmetleri için yerleştirmiş olduğum yedek atlar ve arabalar, her sabah, bana, hastadan hemen haber getirmek istercesine çalışıyorlardı. Çok düşkünlük göstermek ya da öyle görünmek korkusuyla ona karşı insanlık dışı davranmış olmamdan ötürü kendimi bağışlayamıyordum. Yola çıkacak kadar iyileşir iyileşmez İtalya'ya geri getirttim.

Verem uzmanı, Efesli Rufus'la birlikte, Baiæ limanına ince, çelimsiz Aelius Sezar'ımı beklemeye gittim. Tibur'un iklimi her ne kadar Roma'dan daha iyiye de, hasta ciğerler için yeterince yumuşak değildir; Sonbaharın son günlerini daha güvenilir bölgede geçirmesine karar vermiştim. Gemi körfezin ortasında demir attı; hafif bir kayık, hasta adamı ve doktorunu karaya çıkardı. Bana benzemek umuduyla bırakmış olduğu sakalının kenarından bitkin yüzü daha da ince görünüyordu. Gözleri sert ateşini, değerli taş benzeri pırıltısını korumuştur. İlk söylediği sözler, benim buyruğum üzerine gelmiş olduğunu bana anımsatmaktı; yönetimi hiçbir yakınmaya neden olmamıştı; her konuda sözümü dinlemişti. Gününü nasıl geçirmiş olduğunu haklı çıkarmaya çalışan bir okul çocuğu gibi konuşuyordu. On sekiz yaşındayken, birlikte bir mevsim geçirmiş olduğumuz Cicero'nun villasına yerleştirdim onu. O günlerin hiç sözünü etmemek kibarlığını gösterdi.

İlk birkaç gün hastalık karşısında zafer kazanılmış gibiydi; İtalya'ya dönüş bile kendi başına tedaviydi; yılın o günlerinde, kırlar şarap kırmızısı rengindeydi. Ama yağmurlar başladı; dalgali denizden nemli bir rüzgâr esiyordu; Cumhuriyet döneminde yapılmış olan eski evde Tibur'daki Villa'nın rahatlıkları yoktu; Lucius'u, yüzüklerle bezenmiş ince parmaklarını keyfi kaçık bir biçimde mangalda ısıtırken seyrettim. Hermogenes, ilaçlarını yenilemek ve geliştirmek için yollamış olduğum Doğu'dan henüz dönmüştü; güçlü mineral tuzlarla dolu bir çamurun etkilerini Lucius'ta denedi; bu uygulamaların her şeyi tedavi edebilecekleri sanılıyordu. Ama nasıl benim damarlarıma yararlı olmadırsa onun ciğerlerine de yararları dokunmadı.

Hastalık, o sert ve uçarı yapısının en kötü unsurlarını dışa

vurdu; karısı görmeye geldi; her zaman olduğu görüşüme acı sözlerle sonuçlandı; bir daha geri gelmedi. Yedi yaşlarında, dişlerin döküldüğü çağda, güzel bir çocuk olan oğlu neşeyle ve gülererek babasını görmeye getirildi; Lucius ilgisizce onu kucakladı. Devlet adamıansa bir kumarbaza yakışır biçimde Roma'dan gelen siyasal haberleri istekle sordu. Bu tür hoppalıklar, onun açısından yürekliliğin bir başka biçimiydi; acı ve uyusuklukla geçen uzun öğle üstlerinden kalkıp, eski günlerinin pırıltılı konuşmalarına verebiliyordu kendisini; kan ter içindeki yüzü hâlâ unutmamıştı; doktorunu karşılamak için zayıf bedenini bir incelelikle doğrultuyordu. Sonuna kadar fildişi ve altından yapılma bir prens olarak kalmasını bildi.

Geceleri uyku tutmuyor ve hastanın odasında nöbet yerimi alıyordum; Lucius'u hiç sevmeyen ama benim sevdiğim insanlara titizlikle bakacak kadar bana bağlı olan Celer, benimle nöbeti paylaşmayı kabul etti. Örtülerin altından hışırdayan solumalar geliyordu. Denizler kadar derin, acı bir duyguya kapıldım; beni hiçbir zaman sevmemişti; ilişkimiz hemencecik mirasyedi oğlanla düşün baba ilişkisine dönüşmüştü; yaşamı büyük umutlar, ciddi düşünceler, hırslı istekler bilmeksizin geçip gitmişti; bir savurganın altın paraları, saçmasına benzer biçimde yıllarını boşa harcamıştı. Dinlenmek için yıkıntı bir duvara yaslanmışım; askerlere dağıtılan o üç yüz milyon sesterce, evlat edinilmesi için harcanan o büyük para; tümünü öfkeyle aklımdan geçirdim. Acı da olsa, bir anlamda, şansımı yaver gitmişti; eski bir isteğimi yerine getirmiş, Lucius'a verilebilecek her şeyi vermiştim, ama artık Devlet onun yüzünden acı çekmeyecekti; yapmış olduğum seçimden ötürü onurumu yitirme tehlikesini atlatmışım. Varlığımın derinliklerinde iyileşebileceğini düşündükçe korkuyordum; bir şans eseri birkaç yıl daha sürünseydi imparatorluğu böylesine bir gölgeye bırakamazdım.

Soru sormaksızın bu konuda düşüncelerimin içine dalıyor gibiydi; en ufak bir hareketimi, gözleri endişeyle izliyordu. İkinci kez onu konsül yapmışım; görevin etkinliklerini yerine getiremeyeceği için endişeliydi; beni memnun edememek korkusu durumunu daha da kötüleştiriyordu. TU MARCELLUS ERİS... Virgilius'un, iktidara geçmesi beklenen ama ölümün yolunu engellemiş olduğu Augustus'un yeğeni için yazılmış satırlarını kendi kendime yineledim. MANIBUS DATE LILIA PLENIS... PURPU-

HADRIANUS'UN ANILARI

REOS SPARGAN FLORES... Çiçekseverler benden yalnız boş cenaze çelenkleri alacaklardı.

Daha iyi olduğuna inanıyordu ve Roma'ya dönmek istiyordu. Aralarında artık yalnız ne kadar daha yaşayacağından başka bir şey tartışmayan doktorlar, istediğini yapmamı önerdiler; yavaş yavaş Villa'ya götürdüm onu. Yeni yıldan sonraki ilk oturumda, Senato'da, imparatorluğun varisi olarak resmen sunuşu yapılacaktı. Gelenekler uyarınca bana teşekkür eden bir konuşma yapması gerekiyordu; bu söylev onu aylarca uğraştırmıştı ve güç bölümlerini birlikte düzeltmiştik. Ocak ayının ilk gününün sabahında ani bir kanama geçirdiği zaman da ona çalışıyordu; bayıldı ve gözlerini kapatarak iskemlesinin arkasına yaslandı. Bu uçarı yaratık için ölüm bir baş dönmesinden öteye bir şey değildi. Yılbaşıydı; kamu ve özel şölenlerin engellenmemesi için ölüm haberinin hemen açıklanmasını yasakladım; ertesi güne kadar resmi açıklama yapılmadı. Aile topraklarına sessizce gömüldü. Törenden bir gece önce Senato bana, baş sağlığı dileyen, imparatorun oğlu olarak Lucius'un hakkı olan ilahileştirme onurunun verilmesini öneren bir delegasyon yolladı. Ama reddettim; bu olay aslında Devlete çok pahalıya mal olmuştu. Birkaç cenaze tapınağı yaptırmak ve yaşamış olduğu değişik yerlere heykellerini dikirmekle yetindim; bu zavallı Lucius tanrı değildi.

Artık her dakikanın önemi vardı. Hastanın yatağının başucunda düşünmek için bol zamanım olmuştu; tasarılarım hazırlanmıştı. Senato'da, taşralı bir aileden gelen ve uzaktan Plotina ile akrabalığı olan elli yaşlarında Antoninus adında birisi dikkatimi çekmişti. Yanında oturan, yaşlı ve kısmen felçli kayınpederine göstermiş olduğu saygılı ama sevecen yardım beni etkilemişti. Bu yalın adamın, kendim uyguladığım zaman bile bugüne dek üzerinde fazla durmadığım bir erdemi, sevecenliği vardı. Her akıllı adamda görülebilecek ufak tefek yanlışları onun da vardı; günlük işleri titizlikle uygulamak için aklını kullanırken gelecekte çok şimdiki zamanla daha çok ilgili; yaşam deneyimleri erdemleri ile sınırlanmış; başarıyla yerine getirmiş olsa bile gezileri resmi görev gezileriyle sınırlanmış. Sanat konusunda fazla bilgisi yok. Yeniliklere istemeyerek boyun eğiyor; örneğin, benim açımdan, eyaletlerin gelişmemiz için sağladıklarına her zaman inanmış olduğum büyük olanakların farkında değil; benim yapmış olduklarımı genişletmekten çok sürdürmekle yetinecek ama.

DISCIPLINA AUGUSTA

bu işi iyi yapacak; Devlet için iyi bir yardımcı, iyi bir efendi olacak.

Sorun dünyanın güvenliğini korumak sorunu olduğu için bir kuşaklık bir dönem bana kısa görünüyordu; olanaklar elverirse, evlat edinme çizgisini akıllıca uzatmak, imparatorluğa, gelecek zaman içinde yedekler hazırlamak istiyordum. Roma'ya her dönüşümde, benim gibi İspanyol olan, üst düzey hakimler arasında en liberali, eski dostum Verus ve ailesini hep yoklamışımdır. Benim isteğimle, şimdi kendine Marcus Aurelius adını takmış olduğun, genç Annius Verus, seni beşikteki zamanlarından bu yana tanıdım. Pantheon'un yapımına rastlayan yaşamımın en parlak yıllarından birisinde, ailene karşı duyduğum dostluktan ötürü, imparatorun başkanlık ettiği ve eski Roma dinsel geleneklerimizi ciddiyetle sürdüren kutsal Arval Biraderler okuluna seçtirttim seni. Tiber yakasında kurban verildiği gün, seni elinden tuttum, o zamanlar ancak beş yaşındaydın ve çocuksu yüzünde kesilen domuzun haykırıışlarının yarattığı korkuyu, korkuyla birlikte büyüklelerinin ağırbaşlı görünüşlerine öykünerek gösterdiğin yürekli çabayı zevkle seyrettim. Bu hemen hemen çok ciddi çocuğun eğitimiyle ilgilendim ve en iyi eğitimcileri seçmesi için babana yardım ettim. İnsanların en Doğrusu, Verus; adınla oynuyordum; sen belki de bana hiçbir zaman yalan söylememiş olan tek insansın.

Düşünürlerin yazılarını hırsla okuduğunu, kaba yünlüler giydiğini, çıplak yerde yattığını, zayıf sayılabilecek bedenini stoacıların her türlü çilesine zorlandığını gördüm. Tümünde aşırılık vardı ama aşırılık on yedi yaşındaki bir insan için erdemdir. Arada bir şu senin bilgeliğinin hangi tuzığa düşeceğini soruyorum kendi kendime. Saf yürekliğin yakalandıkları eş ya da erkek evlat tuzaklarına mı düşeceksin; yoksa yaş, hastalık, yorgunluk ya da her şeyin boş olduğunu ve onun için de erdemlerin de boş olduğunu söyleyen düş kırıklığı tuzığına mı? Çocuksu, içten yüzünün yerinde yaşlı bir adamın görüntüsünü düşünebiliyorum. Titizlikle edinmiş olduğun şiddetin altında bir tatlılığın, belki de bir zayıflığın yattığını farkındayım; bir devlet adamında olması gerekenin dışında bir dehan olduğunu sezinliyorum; bu tür nitelekler en yüksek yetkiyle bir arada etkinlik göstermeye başlayınca dünya çok şey kazanmış olacak. Antoninus'un seni evlat edinmesi için gerekenleri hazırladım; yeni adın altında imparator olacak-

HADRIANUS'UN ANILARI

lar listesine gireceksin ve bu andan sonra benim torunumsun. İnsanlık alemine Platon'un düşlerini gerçekleştirmek şansı tanıdığımı, arı yürekli bir düşünürün insanları yönetmesine fırsat tanımış olduğuma inanıyorum.

Bu onurları küçümsemeyle kabul ettin; rütben sarayda yaşamı zorunlu kılıyor; sonuna kadar yaşam kapsamına giren tüm zevkleri topladığım bu yer, Tibur, senin körpe erdemlerini rahat-sız ediyor. Seni, güller kaplı patikalarda ciddi ciddi dolaşırken, yoluna çıkan güzel şeylerin çekiciliğine kapılmanı seyredip gülümseyorum; Veronica ile Theodoros arasında tatlı tatlı tereddüt ediyorsun, sonra ansızın ağırbaşlı bir sadelik uğruna ikisinden de vazgeçiyorsun. Kısa ömürlü debedebelere, ölümünden sonra dağılacak olan bu saraya karşı duyduğun hüznü hoş görüyü benden gizleyemedin. Beni pek sevmezsin; baba sevgisini Antoninus'a duyuyorsun daha çok; bende, eğitimcilerinin sana öğretmiş olduklarına ters düşen bir bilgelik görüyorsun, kendimi duyguların yaşamına terkedişimde kendi sert yaşam biçiminin karşısını sezinliyorsun ama ikisi de birbirlerine koşut. Boş ver: Beni anlam gerekmez. Bir çok tür bilgelik vardır ve tümü de dünya için gereklidir; biri gider, öteki gelir; ve böyle olmak belki de daha iyidir.

Lucius'un ölümünden sekiz gün sonra, tahtırananla Senato'ya götürülmemi istedim; konsey odasına bu biçimde girmek için izin aldım ve konuşmamı yaparken yastık yığınlarıma yaslandım. Konuşmak beni yoruyor; sesimi yükseltmek zorunda kalmamak için senatörlerin çevreme yaklaşmalarını istedim. Lucius'un övgüsünü resmen açıkladım; bu birkaç satır aynı gün vermesi tasarlanmış olan oturum gündemindeki konuşmanın yerini aldı. Sonra kararımı açıkladım; Antoninus'un adaylığını koydum ve senin de adını açıkladım. Oy çoğunluğu benim olacak diye hesaplamıştım ve öyle oldu. Diğerleri gibi onaylanan son bir istekte daha bulundum; Antoninus'tan, senin de kardeşin olacak Lucius'un oğlunu evlat edinmesini istedim; ikiniz birlikte yöneteceksiniz ve sen daha büyük olduğum için ona bakacağına inanıyorum. Devletin Lucius'a ait bir şeyleri korumasını istiyorum.

Eve dönerken, uzun zamandan bu yana ilk kez gülümseyebildim. Oyunumu çok güzel oynamıştım. Yönetimime düşmanlık besleyen tutucular, Servianus'u izleyenler teslim olmamışlardı; bu büyük, eski ama yıpranmış senatörler organına göstermiş ol-

DISCIPLINA AUGUSTA

duğum saygı onlara vurmuş olduğum iki ya da üç darbenin yerini alamamıştı. Hiç kuşkusuz, ölüm anımı fırsat bilerek yapmış olduklarımı ortadan kaldırmayı deneyeceklerdi. Ama en kötü düşmanlarım, en dürüst temsilcilerini, hem de en saygı değer üyelerinin oğlunu reddetmek yürekliliğini göstermeyeceklerdi. Kamu görevlerim tamamlanmıştı, artık hastalık denen o kuytu köşeye çekilebilirdim. Geriye kalan günlerimin tadını çıkarmak ve bir hayaletle yarıda kalmış olan konuşmalarımı barış içinde sürdürmek için Tibur'a geri dönebilirdim. İmparatorluk mirasım, sadık Antoninus ile ağırbaşlı Marcus Aurelius'un ellerinde güvenli içindeydi; Lucius'un oğlu yaşamını sürdürecekti. Tüm bunlar pek de kötü ayarlanmamıştı.

PATIENTIA

Arrianos bana aşağıdakileri yazdı:

Almış olduğum buyruklara uygun olarak Karadeniz'i gemiyle çepeçevre gezinmeyi tamamladım. Dolaşmamızı limanının genişletilip onarılması için birkaç yıl önce sizin denetiminizin altında başlatılan çalışmaların sonuçlanması karşısında insanların size minnettar kaldıkları Sinop'ta bitirdik... Söz açılmışken: Onurunuza size çok benzemeyen ve yeterince güzel olmayan bir heykel dikmişler; lütfen onlara beyaz mermerden bir tane daha yollayın... Sinop'ta, eski zamanlarda Ksenofon'umuzun ve kısa bir süre önce de sizin tepelerden bakmış olduğunuz denize baktığım zaman uygulanmış olduğumu itiraf etmeliyim...

Kıyı garnizonlarını denetledim; kusursuz sıkıdüzenleri eğitim için uyguladıkları en yeni yöntemler ve mühendislik işlerinin niteliğinden ötürü kumandanları en yüksek düzeyde övgüyü hak etmişlerdir... Henüz fazla bilgimiz olmayan sarp kıyıların derinliklerini ölçtürdüm ve gereken yerlerde önceki denizcilik bulgularını düzelttirdim... Kolkhis'in eteklerinden geçtik. Eski ozanların öykülerine karşı duymuş olduğunuz ilgiyi bildiğim için, oraların yerlilerine Medea'nın coşkunculukları, Iason'un yığıtlıkları konusunda neler bildiklerini sordum ama bu öykülere ilişkin hiçbir şey bilmiyor gibiydiler...

Konuk sevmeyen o denizin kuzey kıyılarında, efsanede çok önemli bir yeri olan Achilleus adasına uğradık. Bildiğiniz gibi Thetislin; oğlunu yetiştirmek için sisle örtülü bu adaya gelmiş

HADRIANUS'UN ANILARI

olduğu söylenir; her akşam denizin derinliklerinden yükselerek çocuğu ile konuşmaya gelirmiş. Şimdilerde oraları kimsecikler yok; birkaç keçi otlamaya geliyor o kadar. Bir Achilleus tapınağı var. Deniz kırlangıçları, martılar, yelkovan kuşları ve her tür deniz kuşu bu dinsel yerde konaklıyor ve balkonu, deniz suyuyla ıslak kanatlarının sürekli çırpıntılarından serinliyor. Ancak, bu Achilleus adası, gerektiği gibi, aynı zamanda Patroklos adası ve tapınak duvarlarını süsleyen sayısız adaklar zaman zaman Achilleus'a zaman zaman da Achilleus'u sevenlerin anısına saygı duydukları ve aziz tuttıkları Patroklos'a adanmış. Achilleus bu yörelerde gezinen denizcilerin düşlerine giriyor; Başka yerlerde Kastor ve Polloks gibi o da denizcileri koruyor ve denizin tehlikeleri konusunda bilgi veriyor. Patroklos'un gölgesi Achilleus'un yanında görünüyor.

Bütün bunları sana anlatmamın nedeni, bunların bilinmeye değer şeyler olması bir de bana anlatanların, bunları kendi deneyimlerinden ya da sözüne güvenilir kişilerden öğrenmiş olmaları... Adilleus bana; yürekliliği, dayanıklılığı, genç yoldaşına duymuş olduğu hırslı sevgisi, bedensel becerisi ile baş başa giden bilgisiyle, sırasında en yüce insan gibi görünmüştür. Sevgilisini yitirdikten sonra ölüm özlemi ve yaşamdan nefret etmesine yol açan üzüntüsü kadar hiçbir şey soylu olamaz.

Küçük Ermenistan valisi, filo amiralinin kalın raporunu bir yana bıraktım. Her zaman olduğu gibi Arrianos iyi iş yapmıştı. Ama bu sefer her zamankinden fazlasını yapmıştı; rahat ölebilmem için bana gereksinmem olan bir armağan veriyordu; olmasını istediğim biçimde yaşamımın resmini yolluyordu. Arrinos önemli olanın resmi yaşam öykülerinde, mezar taşlarında yazılanlar olmadığını biliyordu; geçen zamanın üzüntüye yalnızca bir şaşkınlık daha eklediğini de bilirdi. Onun açısından, benim yaşamımın serüveni, bir şiirdeki gibi, anlama ve biçime ulaşır; o özgün sevgi, duman ya da toz bulutundan kurtulmuşçasına kendisini pişmanlık, sabırsızlık ve boş tutkulardan kurtarır; üzüntü süzülür, umutsuzluk arı bir biçimde akar. Arrianos bana yititkilerin, dostlukların göklerdeki en yüksek katmanlarını açıyor ve beni onlara değer buluyordu. Villa'da bir havuzun ortasına yapılmış olan gizli çalışma odam, sığınak olacak kadar içedönük değil; bu yaşlanmış bedeni oraya sürüklüyorum ve orada acı çeki-

PATIENTIA

yorum. Hiç kuşkusuz geçmiş yaşamım, şimdiki yazgılarımın hiç olmazsa bir bölümünü gidermem için bana bazı sığınaklar sağlıyor; Tuna boylarındaki kar altındaki düzlük, Nikomedia'nın bahçeleri, çiçek açmış safranların toplandığı zaman, altın rengine dönüşen Claudiopolis, hangi sokağı olursa olsun çamurlu suyun üzerinde nilüferlerin dalgalandığı bir vaha olan Atina, Osroes'in kampından döndükten sonra yıldızlı gece altında Suriye çölleri... Bu sevdiğim yerler, genellikle yalnız benim bildiğim bazı yanlışlara, düş kırıklıklarına, başarısızlıklara yol açmış birtakım ana nedenlere bağlı kötü anlarımda, başarı yollarımın tümü yalnız Mısır'a, Baiae'de bir hasta odasına ya da Filistin'e çıkıyor. Daha da kötüsü bedenimin yorgunluğu anılarıma geçiyor; bahçedeki basamakları çıkarken, soluk soluğa kalan bir adam için Acropolis'in merdivenlerini düşünmek dayanılır şey değil; Lambaesis'in sabah izli tarlalarını düşünmek, sanki orada güneşin altındaymışım gibi boğuyor beni. Arrianos bana daha güzel bir şey veriyor. Burada, Tibur'da, Mayıs'ın tüm sıcaklığı altında, Achilleus'un adasına, kumsalda, dalgaların yavaş yakınlıklarını dinliyorum; serin ve temiz havayı içime çekiyorum; denizin taze serpintisiyle yıkanmış tapınak terasında çaba harcamaksızın dolaşıyorum; Patroklos'un görüntüsünü yakalıyorum... Hiçbir zaman göremeyeceğim o yer, gizli bir saray, son sığınağım olmaya başlıyor. Hiç kuşkusuz, ölüm anımda orada olacağım.

Geçmişte, düşünür Euphrates'e canına kıyması için izin vermiştim. Bundan daha kolay bir şey olamazdı; insan hayatının yararlı olmaktan çıktığı an hakkında karar vermekte haklıdır. O zamanlar ölümün, kör bir hırsın amacı, aşk benzeri bir açlık olabileceğini bilmiyordum. Hançerimi kınından çekmeden önce, bir kez daha düşünebilmek için onu kayışıma dolayacağım geceler olabileceğini öngörmemiştim. Var olmanın verdiği tiksintiye boşluğa, kısırlığa, yorgunluğa karşı sürdürülen ve sonunda ölüm isteğine varan bu savaşın gizini yalnız Arrianos sezebilmişti. Bundan kurtulmanın yolu yok; o eski ateş beni kaç kez yere serdi; hasta bir adamın yakınlaşan titreme nöbetini hissettiği anki ürpermelerini andıran ürpermelere tutuluyordum. Gece savaşımımları ertelemek için herşeye başvurdum; çalışmak gün ağarınca kadar şiddetle sürdürülen konuşmalar, okşamalar, kitaplar herşey. Devlete ilişkin nedenler zorlamadıkça bir imparator canına kıymaz diye bilinir; Marcus Antonius'un bile savaşı yitir-

HADRIANUS'UN ANILARI

mek gibi bir özürü vardı. Mısır'dan getirdiğim bu umutsuzlukla baş edememiş olsaydım benim sert Arrianos'un bu umutsuzluğu mu böylesine yüceltmezdi. Bilge insanlara mubah saydığım bu gönüllü gezintiyi, yine kendi yasalarım uyarınca askerlerime yasaklıyorum, herhangi bir asker gibi benim de kaçmak özgürlüğüm yoktu. Ama düğüm düğüm olmuş bir ipi ya da bıçağın keskin tarafını okşamanın ne demek olduğunu biliyorum.

Yavaş yavaş bu ürkütücü isteğimi kendi kendini savunan bir kale duvarına dönüştürdüm; yakamı bırakmayan intihar düşüncesi, aynen uykusuzluk çeken bir insanın yanındaki uyuşturucu gibi, yaşamıma daha çok sabırla katlanmama yardımcı oluyordu. Hastalık belirtileri bu tek düşüncemden beni uzaklaştırdığı zaman bir iç çelişkiyle ölüm tutkusu sona erdi; beni terk etmekte olan bu yaşamla yeniden ilgilenmeye başladım; Sidon'un bahçelerinde birkaç yıl daha bedenimin zevklerini tadmaya karşı büyük bir istek doğdu.

İnsan ölmeyi ister ama boğulmayı istemez; hastalık ölüm nefretimizi uyandırır, iyileşmek isteriz; bu da bir tür yaşamak isteğidir. Zayıflık, acı çekmek, çok taraflı bedensel sıkıntılarla birlikte hastanın iyileşme çabalarında yürekliliğini kırar; tuzaktan başka bir şey olmayan o ertelemelerden, sendeleyen gücünden, kısa kesilen isteklerden, yeni bir nöbeti beklemek üzere durmaksızın yatıp uzanmalardan bıkar usanır. Kendimi kurnazca gözetliyordum; göğsümdeki sıkıcı ağrı çabuk yenmiş bir yemeğin sonucu geçici bir rahatsızlık mıydı yoksa bu kez geri püskürtemeyeceğim düşmanlarımın bir saldırısını mı beklemeliydim? Senato'ya her girişimde, Sezar gibi beni de eli bıçaklı elli komplocunun bekliyor olabileceğini, belki de kapının son kez arkamdan kapandığını kendi kendime yinelemeden edemiyordum. Tibur'da akşam yemeklerinde, ansızın sofradan kalkıp içeriye çekilerek konuklarıma saygısızlık etmek ve üzmetten korkuyordum; yıkanırken ya da genç kolların kucaklamış olduğu bir anda ölmekten korkuyordum. Eskiden kolay, hatta hoşça giden etkinlikler çok yorucu olmaya başladıkları için aşağılatıcıydılar; insan her sabah incelemesi için doktora verilen gümüş kaptan yoruluyor. Asıl hastalık, beraberinde bir dizi ikinci derecede belaları da getiriyor; artık eskisi kadar iyi duyamıyorum; daha dün Phlegon'un tüm bir satırı yinelemesini istemek zorunda kaldım; hiç bir suç bana bundan büyük utanç veremezdi.

PATIENTIA

Antoninus'u evlat edinmemi izleyen aylar çok kötü geçmişti; Baiae'de kalışım, Roma'ya dönüş ve onunla birlikte yapılan görüşmeler, kalan gücümü de alıp götürmüştü. Ölüm tutkusu yeniden yapıştı, ama bu kez nedenleri göze görülecek ve anlatılacak kadar açıktı; en kötü düşmanım bile umutsuzluğum karşısında gülümsemek için neden bulamazdı; insanlar, tüm Devlet işlerini yoluna koyduktan sonra kır evine çekilmiş olan imparatorun, sonunu kolaylaştırmak için gerekli önlemleri almış olduğunu anlayacaklardı. Ancak, dostlarımla kuruntusu sürekli denetime yol açıyor; her hasta bir tutukludur. Bir zamanlar sol göğsümün altına kırmızı mürekkeple işaretlenmiş yerin tam üstüne hançerimi saplamak için gerekli gücüm de yok artık; var olan hastalıklara bir de sargı bezlerinin, kanlı süngerlerin tiksindirici karışımını ve yatağımın ayak ucunda cerrahların tartışmalarını eklemiş olacağım. İntiharımı hazırlamak için bir katilin suçunu tasarlaması gibi önlemler almam gerekiyordu.

İlkönce, yıllardır beni bir kurt köpeği bağlılığıyla izlemiş olan o yarı yaban Sarmat'ı yakışıklı Mastor'u, avcımı düşündüm. Zaman zaman kapımın önünde nöbet tutması için ona güveniliyordu. Bir anlık yalnızlıktan yararlanarak, içeri çağırdım ve ne istediğimi anlattım; başlangıçta anlamadı. Sonra ne söylemek istediğim kafasına dank etti, taranmamış saçları altındaki barbar yüzü dehşetle kırıştı. Benim ölümsüz olduğumu sanıyor; inancı sarsılmaksızın sabah akşam doktorların odama girişlerini görüyor, her iğneden sonra homurdanmalarımı duyuyor; ona göre tanrıların efendisi kendisini kandırmak amacıyla Olympos'tan inerek ölüm darbesi için yalvarıyordu. Elinden çekip aldığım kılıcı kaptı, uluyarak kaçtı. O gece, parkın içlerinde kendi dilinde garip anlaşılmaz sözler mırıldanırken buldular onu. Dehşet içindeki yaratığı yatıştırabildiklerince yatıştırdılar; sonradan kimse bana bu olaydan söz etmedi. Ama, ertesi sabah, yatağımın yanındaki yazı masasından Celer'in metal kalemi alıp yerine kamıştan bir kalem koyduğunu farkettim.

Daha iyi bir müttefik arıyordum. Geçen yaz Hermogenes'in yokken yerini alması için seçmiş olduğu İskenderiyeli genç doktora tam güvenim vardı. Sık sık konuşuyorduk; hem onunla birlikte nesnelerin başlangıcı, doğaları konusunda varsayımlar geliştirmekten, yürekli ama düşsel zekâsından, hem de o derine batmış gözlerinin kara ateşinden hoşlanıyordum. Çok zaman

HADRIANUS'UN ANILARI

önce Kleopatra'nın kimyacıları tarafından olağan üstü incelikte hazırlanmış zehirlerin alaşımını İskenderiye'de saray arşivlerinde bulmuş olduğunu biliyordum. Birkaç saat Hermogenes'den kurtulmak için bir özür buldum; Odeon'da henüz kurmuş olduğum tıp kürsüsüne geçecek adayları incelemesi gerekiyordu; Iollas'la gizli konuşabilecek fırsat çıkmıştı. Beni hemen anladı; bana acıdı; haklı olduğumu kabul etmekten başka yapacağı bir şey yoktu; ama hangi nedenle olursa olsun Hipokrat andı, bir hastaya zararlı ilaç vermesini yasaklıyordu; meslek onuruna inatla bağlı olarak reddetti. Direttim; mutlak istekte bulundum; ona kendimi acındırmak ya da aldatmak için elimden gelen her şeyi yaptım; yalvarmam gerekseydi sanırım en son yalvaracağım insan o olurdu. Sonunda boyun eğerek, zehirin miktarını gidip araştırmak için söz verdi. Akşama kadar boşuna bekledim. Gecenin geç saatlerinde, laboratuvarında elinde küçük bir cam şişeyle ölü bulunduğunu dehşetle öğrendim. Tüm uzlaşmalardan arı yüreği, bana hiçbir şeyi reddetmeden andına sadık kalma yolunu bulmuştu.

Ertesi gün Antoninus'un geldiği bildirildi; bu gerçek dost göz yaşlarını tutamıyordu. Sevdigi ve bir baba gibi saygı duymaya başladığı bir adamın ölümü arayacak kadar acı çekmekte olduğu fikrine dayanamamıştı; iyi bir evlat olarak sorumluluklarında başarısızlığa uğradığı kanısına kapılmıştı. Bana bakmak, acılarımı gidermek, yaşamımı sonuna kadar yumuşatıp kolaylaştırmak belki de beni iyileştirmek için kendi çabalarını çevremdekilere ekleyeceğine söz verdi. Ona öncülük etmem ve eğitmem için çok uzun zamana greksinimi vardı; geri kalan günlerimde kendisini tüm imparatorluğa karşı sorumlu buluyordu.

Bu zavallı karşı koymaların, saf söz vermelerin ne kadar değeri olduğunu bilirim; yine de beni bir parça rahatlatıyorlar. Antoninus'un yalın sözleri beni kandırdı; ölmeden önce yine kendime geliyorum. Doktor olarak görevine bağlı olan Iollas'ın ölümü, imparator olarak mesleğimin özelliklerine sonuna kadar uymamı uyarıyor bana. PATIENTIA: Darphanenin başına getirilmiş olan ve yeni bir para basmakla görevlendirilen, Domitius Rogatus'u gördüm, dün; son parolam olacak bu destanı seçtim onun için. Ölümüm, en kişisel kararlarımdan birisi olarak görünmüştü bana, özgür bir insan olarak en üst tabyam; yanılmıştım. Milyonlarca Mastorlar'ın inançları sarsılmamalıydı, başka Iollaslar bu tür acı deneyimlerden geçmemeliydi. Canına kıyma-

PATIENTIA

nın, çevremdeki küçük dostlar grubuna umursamazlık ya da saygısızlık olacağını anlamıştım; onlara acıyla yıkılmış, bir işken- ceye daha dayanamayacak bir insanın korkunç görüntüsünü mi- ras bırakmak istemiyordum.

Iollas'ın ölümünü izleyen gecede başka şeyler de aklıma gel- di; yaşam bana çok şey vermişti ya da ben ondan çok şey al- masını bilmiştim; tümünden karşıt nedenler için de olsa, mutluluk anımda olduğu gibi, bu anımda da yaşamın bana verebileceği daha fazla hiçbir şey yok; ancak, daha başka şeyler öğrenemeye- ceğim konusunda emin değilim. Sonuna kadar gizli öğretilerini dinleyeceğim. Yaşamın boyunca bedenimin aklına güvendim; bu dostum bana sağlamış olduğu çeşitli duygulardan keyiflenmeyi ve aralarındaki farkı anlamaya uğraştım; kendi davranışlarım- dan ortaya çıkmış yaşadığım süre içinde eylemlerimle yavaş ya- vaş hazırladığım, belki de bir atamdan miras edinmiş olduğum, damarlarımda yavaş yavaş gelişmekte olan sonumun hazırladığı ölüm acısını artık reddetmiyorum. Sabırsızlık anı artık geçti; şu anda bulunduğum noktada umutsuzluk umut kadar kötü. Ölü- mümü çabuklaştırmaya son verdim.

Daha yapılacak çok şey var. Kaynanam Matidia'dan miras kalan Afrika'daki topraklarım tarımsal kalkınma için örnek olma- lı; Trakya'da iyi bir atın anısı için kurulmuş olan Borysthenes kö- yünde yaşayanlara sert bir kıştan sonra yardım gerekiyor; öte yandan, imparatorun kuruntularından her an yararlanmaya hazır olan Nil vadisinin varsıl ekicilerine destek sağlamamak gereki- yor. Eğitim baş memuru Julius Vestinus, bana kamu ilkokulları- nın açılışına ilişkin raporunu gönderiyor; Palmyra'nın ticaret yasalarını düzeltmeyi henüz tamamlamadım; karavanların giriş ücretlerinden, hayat kadınlarının vergisine kadar her şeyi kap- samına alıyor. Şu anda, bitip tükenmek bilmeyen yasal kavgalara bir son vermek için gebeliğin en çok ne kadar sürebileceğine iliş- kin karar almak üzere doktorlar ve yargıçlardan kurulu bir kong- re topluyoruz. Eski askerlerin yerleşmiş oldukları yerlerde iki eşli- lerin dava sayısı artıyor; onların evlenmelerine izin veren yeni yasaları kötüye kullanmamaları için bu insanları elimden geldi- gince inandırmaya çalışıyorum ve bir seferinde birden fazla karı almaktan akıllıca çekinmelerini söylüyorum. Atina'da, Roma'da- ki Pantheon'u örnek alan bir Pantheon'un yapımı sürüyor; du- varlarına yerleştirilecek yazıyı hazırlıyorum; üzerine Yunan kent-

HADRIANUS'UN ANILARI

leri ve barbar halklar için yapmış olduğum her şeyi bir bir sayarak, gelecek için örnekler, sorumluluklar bırakacağım; Roma'ya yapılmış olan hizmetler de hiç kuşkusuz önemli.

Hukuksal gücün kabaca kötü kullanılmasına karşı savaşım sürüyor; bir insanı cezalandırmak için yalın bir ölüm ve ondan kurtulmak yetmezmişçesine, bölgesindeki davar hırsızlarını işkence ederek idam etmeye kendi kendine karar veren Klikyä valisini cezalandırmak zorunda kaldım. Devlet de belediyeler de para harcamadan işçi bulabilmek için yetkilerini kötüye kullanarak insanları zorla çalışmaya mahkum ediyorlardı; hem özgür insanlara hem de çalışmak zorunda olan kölelere uygulanmasını yasakladım; ancak, bu nefret uyandıran düzenin başka bir ad altında yeniden kurulmasını önlemek için çok dikkatle izlenmesi gerekiyor. Eski Kartaca topraklarının belirli bölümlerinde çocukların kurban edilmeleri hâlâ sürüyor; Baal rahiplerinin ateşlerini besleme zevkini yasaklayacak yollar bulunması gerekiyor. Küçük Asya'da eski krallara karşı önyargıları sürüp duran, sivil tribünlerimizce Seleukoslar'ın mirasçılarının hakları utanç verici bir biçimde ellerinden alınıyor; uzun süren bu haksızlığı onardım. Yunanistan'da Herodes ve Attikos'un yargılanmaları hâlâ sürüyor. Phlegon'un, içinde sünger taşından silgiler ve kırmızı mum sopalar bulunan mektup kutusu sonuna kadar yanımda kalacak.

Mutluluk günlerimde olduğu gibi insanlar benim tanrı olduğumu sanıyorlar; İmparatorun yeniden sağlığına kavuşması için gökyüzüne kurbanlar vermekte olmalarına karşın bana ünvanlar yağdırmalarını sürdürüyorlar. Onlar için yararlı olan, böylesine bir inancın, nedenlerinin bana niçin saçma gelmediğini sana daha önceden de söylemiştim. Yaşlı bir kör kadın, yürüyerek, Pannonia'dan gelmiş, gözlerine dokunmam için o yorucu yolculuğa katlanmıştı; bu uğraşıyla ummuş olduğu gibi, görme duygusunu benim ellerimden kazanmıştı; Tanrı-İmparatora inancı bu mucizeyi açıklıyor. Başka mucizeler de oldu; Epudauros'a giden hacılar nasıl Aeskilepios'un görüntüsüne rastlıyorlarsa, hastalar beni düşlerinde gördüklerini söylüyorlar; tedavi edilmiş ya da daha iyileşmiş olarak uyandıklarını iddia ediyorlar. Bir yandan kendi hastalığım öte yandan mucizeler elde etmek gücüm karşısında gülümsemiyorum; bu yeni ayrıcalıklarımı ciddiyetle kabul ediyorum. Barbar bir bölgenin ta içlerinden çıkıp imparatora kadar

gelen yaşlı bir kör kadın benim için önceleri Tarragona neyse onun gibi, hem yönettiğim hem de hizmet ettiğim imparatorluğun nüfusunun simgesi olmuştu. Bana gösterdikleri büyük güven, gerçekten bana uygun olan yirmi yıllık çalışmamın karşılığıydı.

Son zamanlarda, Phlegon, bana, insanüstü güçler veren İskenderiyeli bir Yahudi'nin mısralarını okudu; dünyanın tüm yollarında ileri geri dolaşan, madenlerin hazinelerine inen, toprağın verimli gücünü yeniden canlandıran, her yerde barış ve bolluğu kuran yaşlı prensin tanımlanmasını alay etmeksizin kabul ettim; tüm ırkların tapınaklarını onarmayı başlatan, gözbağcılığı sanatları uzmanı, bir genci göklere çıkaran ulu kâhin. Senatör ve Prokonsüllerden çok bu coşkulu Yahudi anlamış olabilirdi beni; şimdi düşmanım olan bu adam bana neredeyse Arrianos'un baktığı gibi bakıyordu; aslında olmak istediğim kişiliği kazanmış olmamı insanların anlaması beni şaşırtıyor; bu harikayı gerçekleştirmek için çok da uğraşmamıştım.

Yaşlılık ve ölüm yaklaştıkça, görkemlerini bu saygınlığa eklemeye başlarlar; insanlar saygıyla yolumda çekiliyorlar; bir zamanlar yapmış oldukları gibi beni artık dingin ve pırıltılı Zeus'la karşılaştırmak yerine, uzun seferlerin sofu ve sıkıdüzen tanrısı Mars Oradivus ya da tanrılardan esinlenmiş ağırbaşlı Numa ile karşılaşıyorlar. Son zamanlarda, bu soluk, içine çekilmiş görüntü, bu durağan gözler ve isteğin gücüyle dik durabilen bu uzun beden, gölgelerin tanrısı Pluto'yu anımsatıyor onlara. Yalnız birkaç yakın, birkaç denenmiş ve yüceltilmiş dost, böylesine korkunç bir saygı salgınından kaçınabiliyor. Geleceğin barış yargıcı, senin saltanatının iyi yardımcılarından birisi olacağı kuşkusuz olan, genç avukat Fronto, Senato'da yapacağı bir konuşmayı tartışmak üzere bana geldi; sesi titriyordu ve yüzünde korkuyla karışık aynı saygıyı okudum. İnsan dostluğunun dingin keyifleri benim için yok artık; insanlar beni artık sevmeyecek kadar beğeniyor ve saygı duyuyorlar.

Belirli bahçıvanlarınkine benzer mutlu bir yazgım oldu; insanın imgeleme gücüne ekmek istediğim her şey kök verdi. Yalnız beni ilgilendiren bir hüznün taşması olan Antinous mezhebi yaptıklarım içinde en çılgınıydı. Ama çağımız tanrılara açık bir çağ; en hırslı, en hüznümlü ilahları, yaşamın şarabıyla mezarın ardındaki acı balı karıştıranları yeğliyor. Delphoi'de, genç adam, gölgelere giden geçitin efendisi, eşiği koruyan Hermes oldu. Yaşı

HADRIANUS'UN ANILARI

ve yabancı olmasından ötürü başlangıçta benimle birlikte mezhebe girmesini önleyen Eleusis, şimdi onu, duygularla ruh arasında yatan sınır bölgelerinin prensi, gizli ayinlerin genç Bakhos'u yapıyor. Atalarının Arkadia'sı onu ağaçlıkların tanrıları Pan ve Diana ile bir tutuyor; Tibur'un köylüleri onu arıların kralı, ince Aristaeus'la özdeşleştiriyor. Asya'da ona tapanlar, yaz sıcaklığının yuttuğu ya da sonbahar fırtınalarının kırdığı ince tanrılarına benzetiyorlar. Çok uzaklarda, barbar toprakların ucunda, avlarımın ve gezilerimin yoldaşı, ayışığında cesetlerin arasında dolaşıp ölümlerin ruhlarını harmanisinin kıvrımlarında taşıyıp götüren gizemli görüntü, Trakyalı Binici unsuruna büründü.

Bunların tümü, resmi mezhebin doğa dışı çoğalmasa, bir tür kamu gönül okşaması ya da rahiplerin para yardımı oburluklarının yaltaklanması olabilirdi. Ama genç yüz, daha yalın yüreklerin umutlarını yanıtlamak için benden kaçıyor; nesnelerin doğasında bulunan bu denge değişmesiyle o ağırbaşlı ama çok güzel genç, zayıfların ve yoksulların desteği, ölmüş çocukların rahatlatıcısı biçiminde halkın bağlılığında yerini alıyor. Bithynia paraları üzerindeki görüntüsü, onbeş yaşında saçının kıvrımları uçuşan, öylesine kısa bir süre için koruyabilmiş olduğu sevinçli ve gerçek gülümsemesiyle muska yerine yeni doğan bebeklerin boyuna asılıyor; aynı biçimde köy mezarlığının küçük mezar taşları üzerine çivileniyor. Son yıllarda, kendi ölümümü düşündüğüm zamanlar, kendisini umursamayan ama geminin yolcuları ve yükü için endişe duyan bir kaptan gibi kendi kendime acı acı bu anının benimle birlikte batacağını düşünmüştümdür; anılarımın derinliklerinde öylesine titizlikle mumyalanmış olan genç yaratık ikinci kez yok olmaya zorlanıyor gibiydi. Haklı olan o korku, kısmen yatıştı; bu zamansız ölümün elimden geldiğince karşılığını alabildim; bir görüntü, bir yansıma, çelimsiz bir yankı, hiç olmazsa, bir kaç yüzyıl yaşamını sürdürecektir. Sonsuzluğa ilişkin daha fazla şey yapılamaz.

Sarmizegethusa'daki yeni görevine giderken, Antinoopolis valisi, Fidus Aquila'yı yine gördüm. Kuzeyden ve güneyden binlerce hacının duaları, tahıl ve bira sunularıyla ölü tanrının onuruna şimdi Nil yakasına gelip nasıl yıllık kut töreni kutlamalarını yaptıklarını anlattı; her üç yılda bir Antinoopolis'te, İskenderiye'de, Mantinea'da ve benim sevgili Atina'da oyunlar düzenleniyor. Üç yılda bir yapılan bu şöenler bu sonbaharda yinelenecek

PATIENTIA

ama Athyr ayının dokuzuncu dönüşünü görebileceğimi sanmıyorum. Onun için bu tür dinsel törenlerin her ayrıntısının önceden belirlenmesi çok önemli. Ölü gencin kehaneti, kendim yeniden onarmış olduğum eski Mısır tapınağının gizli odasında etkinliğini gösteriyor; rahipler, insan umudunun ya da kederinin her tür sorusu için önceden hazırlanmış yanıtların her gün yüzlercesini dağıtıyorlar. Bu yanıtların birkaçını ben kendim hazırlamış olduğum için ayıplandım. Bunu yaparken amacım ne tanrıma karşı saygısızlık göstermek ne de Filistin'deki garnizondan kocasının geri dönüp dönmeyeceğini soran askerin karısına, rahatlamak açlığı içindeki hastaya, Kızıl Deniz'in dalgalarında inip çıkan gemilerin tüccarına, oğlan çocukları olmasını isteyen çifte sevgisizlik göstermekti; olsa olsa, arada sırada birlikte oynamış olduğumuz sözcükleri anlatan işaret ya da şiirli bilmece oyununu bu biçimde sürdürmekti. Mısır'da, Canopus'ta mezhebi nasıl sürdürülüyorsa Villa'da da, adımı taşıdığı İskenderiye varoşlarındakilere benzer zevk odaları yaptırmış, konuklarıma bu eğlencelerden ve kolaylıklardan yararlanmalarını sağlamış ve zaman zaman kendim de onlara katılmış olduğum için burada da benzer yorumlar yapıldı. Öyle şeylere alıştım. İnsan yavaş yavaş yaşamın tekdüzeliklerine dönmeksizin kendisini yıllarca özgün bir düşünceye kapataamaz.

Söylenen her şeyi yaptım. Bekledim ve zaman zaman dua ettim. AUDIVI VOCES DIVINAS... Sersemlemiş Julia Balbilla, gün doğarken Memnon'un gizemli sesini duyduğunu sanmıştı; gecenin belli belirsiz seslerini dinledim. Gölgeleeri çeken dinsel coşku uyandıran yağları, güllerin esansını kullandım; daha önceden yaşamış olduklarını kanıtlayan varlıklar için bir çanak süt, bir tutam tuz bir damla kan ortaya koydum. Küçük kutsal yerin mermer döşemesine uzandım; yıldızların ışığı duvar çatlaklarından sızarak, orada burada, garip soluk pırıltılarla yansımalar ortaya çıkardılar, Rahiplerin ölümün kulağına fısıldadığı buyrukları, mezarın üzerine yazılan yol çizelgesini kendi kendime yinledim: VE O YOLU TANIYACAK... VE EŞİĞİN KORUYUCULARI GEÇMESİNE İZİN VERECEKLER... VE MİLYONLARCA YIL KENDİSİNİ SEVENLERİN YANINA GİDİP GELECEK... Zaman zaman, uzun aralardan sonra, bir yaklaşmanın hafif kıpırdanışını, kırpıkların dokunmasına benzer, elin içi kadar sıcak, hafif bir teması duydum. VE PATROKLOS'UN GÖLGESİ ACHİLLEUS'UN YANI-

HADRIANUS'UN ANILARI

BAŞINDA GÖRÜNÜR... O sıcaklığın o hoşluğun, yalnız benim içimden gelen bir şey, yalnızlık ve gecenin soğuşuna karşı savaşım veren bir insanın son çabaları olup olmadığını hiçbir zaman bilemeyeceğim. Ama yaşayan sevgilerimizde bile ortaya çıkan sorular artık beni ilgilendirmiyor; kendim için yaratmış olduğum hayaletlerin anılarımın zindanlarından mı yoksa başka bir dünyadan mı geldikleri önemli değil. Eğer varsa, ruhun da hayallerle aynı malzemeden yapılmış; şişmiş elleri, bereli tırnaklarıyla, hemen hemen yok olmuş bu üzücü kitle, bu hastalıklar, düşler ve istenceler çuvalı, bir gölgeden daha katı ya da uyumlu değil. Yalnız bir kaç dakika daha fazla boğulabilme yeteneğimle ölümlerden farklılaşıyorum; bir anlamda, onların varlığı benim kendi varlığımdan daha güvenli. Antinous ve Plotina hiç olmazsa benim kadar gerçek.

Ölümü düşünmek insana nasıl öleceğini öğretmez; ayrılığı da kolaylaştırmaz ama benim aradığım artık kolaylık değil. Sevgili oğlan, öylesine istekli, öylesine arpacık kumrusu gibi, senin kurban edilmen benim yaşamımı değil ama ölümümü zenginleştirdi. Ölümün yaklaşışı, ikimiz arasında, bir tür suç ortaklığını yeniden kuruyor; çevremdeki canlı yaratıklar, bana bağlı, zaman zaman da sıkıcı uşaklar, artık dünyanın ikimizi ne denli az ilgilendirdiğini hiç bir zaman bilemeyecekler. Mısır mezarlarının o hüznü simgelerini nefretle düşünüyorum; sert bokböceği, katı mumya, sonsuz doğurganlığı belirleyen kurbağa. Rahiplere inanmak için, bir insanın başka başka unsurlarının yıpranmış bir giysi gibi gerilerek parçalandığı yerde, olmuşun, olacağın ve neyin sonuza kadar var olduğu uğursuz yol kavşağında bıraktım seni. Eninde sonunda bu tür fikirler doğru olabilir; ölümün de yaşam gibi aynı karmaşık ve değişik maddeden yapılmış olduğu düşünülebilir. Ancak, ölümsüzlüğe ilişkin bu kuramların hiçbirisi bana güven vermiyor. Karar vermenin güçlüklerini farkında olan bir yargıcı, ceza ya da ödüllendirme düzeni fazla etkilemez. Öte yandan, tam karşıt çözüm, hemen hemen hiçe indirgeme, Epikouros'un hor gören gülümsemesinin sesinin çınladığı anlamsız boşluk bana çok basit geliyor.

Şimdi kendi ölümümü gözlemeye çalışıyorum; kendi üzerimde yürüttüğüm bu deneyler dizisi Satyros'un kliniğinde başlamış olan uzun incelemelerle sürüyor. Şimdiye kadar ortaya çıkan değişiklikler, zaman ve fırtınalı havaların, mimarisini ve temel mal-

PATIENTIA

zemesini değiştirmeksizin etkiledikledi anıtlardaki gibi yūzeysel bir değişiklikten ibaret. Zaman zaman, çatlakların, arasından, o bozulmaz temeli, o ölümsüz kayayı gördüğümü ve onlara dokunduğumu sanıyorum. Eskiden ne idiysem şimdi de oyum: Temel bir değişiklik olmaksızın ölüyorum. Cenaze ateşinden geçtikten sonra, ben nasıl silinip yok olacaksam, ilk bakışta İspanya bahçelerindeki gürbüz çocuk da, çadırına girerken omuzlarındaki kar taneciklerini silkeleyen hırslı subay da, tümünden silinip ortadan kalkacaklar; ama onlar hâlâ orada ve ben sıkı sıkıya bağlıyım onlara, ayrılamam. Bir ölünün gövdesi üstünde hıçkırın adam varlığının bir köşesinde ağlamasını sürdürüyor. Şimdiden ulaştığı ve insanı ařtıķça insandan uzaklaşan ve insanlığı unutan sessizliğe karşın sürdürüyor ağlamasını ve tüm bu insanlar benden başkası değil. Sonsuza dek oturduğu yere çakılmaya mahkūm edilen hastanın içine hapsedilmiş olan yolcunun ölüme ilgi duymasının nedeni ölümün onun gözünde, bir yol hazırlığı olmasından ileri gelmektedir. Bir zamanlar ta kendim olan o gücün, hâlâ dünyaları ayaklandırmaya ve birkaç yaşamı biçimlendirmeye hali var gibi me geliyor. Bir mucize olup da, geriye kalan řu birkaç günlük ömrüme ansızın birkaç yüzyıl eklenilmiş olsaydı, aynı şeyleri, hatta aynı hataları yapardım, aynı Olymposlar'ı aynı Infernolar'ı ziyaret ederdim. Buna benzer bir algılamamanın ölümün faydasına ilişkin en iyi kanıt oluşturduğunu biliyorum, ancak yeterliliği konusunda kuşkularım var. Yaşamımın belirli dönemlerinde düşlerimi kağıda geçirdim. Anlamlarını rahipler, düşünürler ve astrologlarla tartıştım. Yıllardır ortadan kalkmış olan düş görme yetim, can çekiştiğim řu son aylarda yeniden ortaya çıktı; uyanık saatlerimin olayları daha gerçek dışı, zaman zaman da düşlerimden daha az bıktırıcı. Saçmalık ve bayağlılık karmaşasını bu dünyaya oranla çok daha etkin olduğu o hayaletler ve kıpır kıpır böcekler dünyası bize, ruhun bedenden ayrılmasının koşullarını armağan ediyorsa eęer, herhalde ben ebediyetimi, yitirdiğim duyularımın o güzelim uyumuna ve insan aklının yeniden canlanmasının ileriye yönelik umutlarına hayıflanarak geçireceğim.

Yine de, belirli bir rahatlık içinde düşlerin o elle tutulmaz bölgelerine kayıyorum; orada, hemen kaçıp giden gizler, bir an için benim oluyor; kutsal pınarlardan içiyorum. Geçen gün, aslan avından sonra, ikinci vaktinde, Ammon vahasındaıydım. Çok iyi duygular içindeydim, her şey eski gücümün olduğu günlerdeki

HADRIANUS'UN ANILARI

gibi geçti: yaralı aslan yere düştü ve sonradan yine ayaklandı! Son darbeyi vurmak için ilerlemeye çalıştım. Ancak bu kez, gerilemekte olan atım beni sırtından devirdi; o korkunç, kan içindeki canavar kitlesi üzerimden yuvarlandı ve pençeleri göğsümü parçaladı; yardım için bağıırken, Tibur'daki odamda kendime geldim. Daha sonra, düşlerime çok az giren, babamı gördüm. Ölümünden sonra hiç gitmemiş olduğum Italica'daki evimizde, bir odada hasta yatağında yatıyordu. Masasında uyuşturucu dolu küçük bir şişe vardı; onu bana vermesi için yalvardım. Yanıt vermesine zaman kalmadan uyandım. Düşlerinde ölümlerle konuşmaya can atan insanların hayaletlerden onca korkmalarına şaşırmışımıdır hep.

Giderek, ileride olacakları önceden görmeye başladım; bundan sonra artık her şey bir haber, bir belirti gibi. Biraz önce yüzüğümün kaşındaki o değerli taşı düşürüp kırdım; üzerinde Yunanlı bir zenaatçının kazıdığı yandan görünümüm vardı. Falcılar, kuşlara bakıp ciddi ciddi başlarını sallıyorlar ama ben o arı başyapıtı yitirdiğim için hayıflanıyorum. Arada sırada, kendimden söz ederken geçmiş zaman kullanıyorum; Senato'da Lucius'un ölümünden sonra ortaya çıkan bazı olayları tartışırken, bir de baktım dilim sürçüyor; olup bitenleri sanki ölümümünden sonra anlatıyormuşum gibi konuşuyorum. Birkaç ay önce, yaş günümde, Kapitol'un basamaklarını tahtıranavimla çıkarken, yas tutan bir adamla yüzyüze geldim; üstelik ağlıyordu ve iyi yürekli Khabrias'ımın yüzünün sarardığını gördüm.

O sıralarda, hâlâ, yüksek rahip Arval Birader olarak görevimi kendim yerine getirebiliyordum ve eninde sonunda yabancı mezheplerin çoğuna yeğlediğim Roma dininin eski ayinlerini kendim kutluyordum. Bir gün, alevi yakmak için hazır bir durumda, kürsüdeydim; tanrılara Antoninus için kurban adıyordum. Birden kıvrımı alnımı örten ehramını kayıp omuzuma düştü ve çıplak kafam ortaya çıktı; böylece kurbanı adayan olmaktan çıkmış kurbanın kendisi olmuştum. Gerçekten de sıra bende artık.

Sabırım meyve vermeye başladı; daha az acı çekiyorum ve yaşam yeniden hoş olmaya başladı. Doktorlarla kavga etmekten vazgeçtim; saçma sapan çareleri öldürdü beni ama haddini bilmezlikleri iki yüzlü bilgiçlik taslamaları bizim eserimiz acıdan bunca korkmasaydık daha az yalan söyleyeceklerdi. Eşkisi gibi öfkelenecek gücüm yok; güvenilir bir kaynaktan öğrendiğime

PATIENTIA

göre, çok sevdiğim Platorius Nepos, aramızda söylenmiş olanlardan yararlandı; ne kanıtı yüzüne vurup onu utandırmaya çalıştım ne de cezalandırdım. Dünyanın geleceği artık endişelendirmiyor beni; Roma'da barışın ne kadar kısa ya da ne kadar uzun sürebileceğini eskiden olduğu gibi endişeyle hesaplamıyorum artık; o işi tanrılara bırakıyorum. Bizimkine benzemeyen hakseverliklerine daha çok güvendiğimden ya da insan bilgeliğine inancımın değil; bunun tersi de doğru. Yaşam acımasız, biliyoruz bunu insanlığın durumundan çok az şey beklediğim için, mutluluk dönemleri, kısmi ilerlemeler, yeniden başlama ve sürdürme çabaları, bunların tümü bana kötülüklerin, başarısızlıkların, umursamazlık ve yanlışların dev yığınına karşı koyup, onları dengeleyen mucizeler gibi geliyor. Bela ve yıkıntı gelecek; düzensizlik zafere ulaşacak ama zaman zaman düzen de başarıya ulaşacak. İki savaş dönemi arasında yeniden barış kurulacak; İNSANLIK - ÖZGÜRLÜK - HAKSEVERLİK sözcükleri onlara vermek istediğimiz anlama orada burada yeniden kavuşacaklar. Kitaplarımızın tümü yok olmayacak, heykellerimizin de; kırılışlar da onarılacaklar; kubbelerimizden ve alınlıklarımızdan başka kubbeler ve alınlıklar yükselecek; birkaç insan daha bizim düşünmüş olduğumuz gibi düşünecek, çalışacak ve duyacak; yüzyılların arasına düzensiz olarak serpiştirilmiş ve arada sırada rastlanan bu tür ölümsüzlüğe güveniyorum.

Barbarlar dünyayı ele geçirecek olurlarsa bazı yöntemlerimizi kabul etmek zorunda kalacaklar; sonunda bize benzeyecekler. Khabrias, Mithra'nın pastophorunun ya da İsa'nın piskoposunun bir gün bizim dinsel reisimizin yerine kendisini Roma'ya yerleştirmesinden korkuyor. Kötü yazgı sonucu, o gün gelecek olursa, Tiber boylarında, papalık alanlarında, resmi görevini yürütmekte olan, yerine geçecek kişi, bir güruhun ya da mezhepçiler takımının reisi olmaktan çıkıp, kendisi de evrensel yetkileri olan kişilerden birisi olacak. Saraylarımız, arşivlerimiz ona miras kalacak ve bizim gibi yöneticilerden insanın sandığından daha az farklı olacak. Sonsuz Roma'nın bu değişikliklerini dinginlikle kabul ediyorum.

İlaçların artık üstümde hiçbir etkisi yok; kol ve bacaklarım her zamankinden daha şiş; uzanmak yerine oturarak uyuyorum. Ölümün bir yararı da insanın yeniden yatağına uzanabilmesi. Antoninus'u avutmak sırası şimdi bende. Ona, ölümün benim

HADRIANUS'UN ANILARI

sorunuma en uygun çözüm olduğunu söylüyorum; her zaman olduğu gibi isteklerim sonunda yerine geliyor, ancak, beklediğimden daha yavaş ve dolaylı bir biçimde. Hastalığın sonuna kadar aklımı başımdan almamış olduğuna sevinebilirim ve yaşlılığın sınavlarından, sertleştirmesinden, yavanlaştırıp istekten acı bir biçimde yoksun kılmasından kaçınabilmiş olmaktan mutluluk duymalıyım. Hesaplarım doğruysa, annem de hemen hemen benim yaşlarımda ölmüş; kırk yaşında ölen babamın yaşından yarı yarıya daha fazla yaşamış durumdayım. Her şey hazırlandı; imparatorun ruhunu tanrılara taşıyacak olan kartal, cenaze töreni için bir köşede saklanıyor. Şu anda çatısına, göğe doğru sıyah bir piramit halinde yükselmeleri tasarlanan serviler diktikleri kabrim küllerim sıcaklıklarını yitirmeden tamamlanmış olacak. Sonradan Sabina'nın da oraya taşınmasını Antoninus'tan rica ettim; öldüğü zaman, hakkı olan ilahi onurları vermemiştim ona; onu da unutmamış olacağım böylelikle iyi olacak. Aelius Caesar'ın artıklarının da yanıma konmasını istiyorum.

Beni Baiae'ye getirdiler; Temmuz sıcağında o yolları tepmek çok sıkıntı verdi ama şimdi denize yakın daha iyi soluk alıyorum. Kıyıda dalgalar, hışırdayan ipek kumaşlar, akşamların fısıltıları gibi. Uzun akşamların pembe rengine baktıkça hâlâ keyifleniyorum. Titremesini durduramadığım ellerimin titremesi dursun diye tutuyorum ilaçlarımı avucumda. Antoninus'u çağırttım; bir haberci tüm hızıyla Roma'ya doğru yola çıktı. Borysthenese'in nallarının sesi, Trakyalı Binicinin dörtlüğü.....

Yakınlarımdan birkaç kişi yatağımın çevresinden ayrılmıyorlar. Khabrias beni üzüyor; gözyaşları, ilerlemiş yaştan kırışıklıklarına yakışmıyor. Celer'in yakışıklı yüzü her zaman olduğu gibi garip bir biçimde dingin bir hastanın endişesini ya da yorgunluğunu artıracak hiçbir şeyi bana göstermeksizin sürekli bir biçimde bakımları yapıyor. Ama, Diotimos kafasını yastıklara gömmüş hiçkırıyor. Geleceğini güvenlik altına aldım; İtalya'yı sevmiyor; bir dostuyla birlikte iyi söz söyleme okulu açmak istediği Gadara'ya dönüp düşlerini gerçekleştirebilecek, ölümümle yitireceği hiçbir şey yok. Oysa ince omuzlar giysisinin kıvrımları altında çırpınıyor; yine de parmaklarımda o sevecen gözyaşlarını duyuyorum. Hadrianus sonuna kadar insanca sevilmiş olmaktadır.

Küçümen ruh, narin ve oynak bedenimin yoldaşı ve konuğu

PATIENTIA

olan ruh, artık o soluk ve cırılçıplak yerlerin altına yerleşeceksin; orada, eski günlerinin oyunlarından vazgeçeceksin. Az daha bekle, hiç kuşkusuz artık bir daha göremeyeceğimiz bu nesnelere, bu tanıdık kıyıları bir kez daha bakalım. Ölüme gözlerimizi açık tutarak girmeyi deneyelim.....

PARTH FATİHİ
NERVA'NIN TORUNU
BÜYÜK RAHİP
TRİBÜN YETKİLERİYLE
XXII KEZ ONURLANDIRILMIŞ
ÜÇ KEZ KONSÜL SEÇİLEN
İKİ KEZ ZAFERLE SELAMLANAN
ÜLKENİN BABASI
TANRILAŞTIRILMIŞ AUGUSTUS HADRIANUS'A

VE
TANRILAŞMIŞ KARISI SABINA'YA
OĞULLARI ANTONINUS
TANRILAŞMIŞ HADRIANUS'UN OĞLU
İKİ KEZ KONSÜL SEÇİLEN
LUCIUS AELIUS CAESAR'A

KAYNAKÇAYA İLİŞKİN BİLGİLER

Tarihsel bir kişiliği zamanının dünyasıyla birlikte yeniden canlandırmak ve bunu, onun ağzından, birinci şahıs kullanarak gerçekleştirmek, roman, sırasında şiir alanın sınırlarına dayanır; bundan ötürü de tarihsel gerçeklere ilişkin birtakım kanıtlardan vazgeçebilir. Bununla birlikte, kişiliğin insan olarak taşıdığı anlam ve önem, gerçek olaylara sıkı bir bağlılıkla belirlenebilir ancak. Yazarın buradaki baş amacı, belgelerin verilerini inceleyip mümkünse iç gerçeğe yaklaşmak olduğundan, eldeki cildin boyutlarını aşabilecek tam bir bibliyografya vermekten, kullanılan esas malzeme konusundaki düşüncelerin bir bölümünün okura sunulmasının daha iyi olacağını düşündük. Tarihin bize söylemiş olduklarına yeni bir aydınlık getiren ya da titizlikle değiştiren ikinci derecede önemli birkaç değişikliğin de kısa açıklamaları yapılacaktır.

Okur, ilk elden kaynaklara bakmak isterse, Hadrianus'a ilişkin temel metinlerin nerede olduklarını bulamayacaktır; hatta nerede bulunduklarını bile bilemeyecektir, çünkü, bunların çoğu, bize, çok az okunan klasik çağdan kalma ve ancak uzmanlarca bilinmekte. Bellibaşlı iki yetkiliden biri: Dio Cassius; ötekisiyse Spartianus adıyla tanınan Latin tarih kayıtcısı. Hadrianus'un ölümünden aşağı yukarı kırk yıl sonra yazılmış olan ve bugün, ne yazık ki kısaltılmış biçimiyle elimizde bulunan Dio Cassius'un *Roma Tarihi*'nin bir bölümü imparatora ayrılmış. Dio'dan bir yüzyıl kadar sonra, —anlaşıldığına göre kendisinden önce gelen tarihçilerden bağımsız olarak

HADRIANUS'UN ANILARI

yazan— Spartianus, *Augusta Tarihi*'nin en önemli metinlerinden olan, *Hadrianus'un Yaşamı*'nı, ve daha az önem taşıyan *Aelius Caesar'ın Yaşamı*'nı yazmış. İkinci yaşam öyküsü, Hadrianus'un evlat edindiği oğluna pek çok benziyor; yüzeysel oluşu, konu gereği bize kalırsa. Bu iki yazar, bugün artık kaybolmuş olan iki belgeyi, Hadrianus'un azad ettiği köle Phlegon'un adıyla yayınlamış olduğu kendi yaşam öyküsünü, aynı Phlegon tarafından toplanmış imparatorun mektuplarını da ele geçirmişlerdi. Ne diyor ne de Spartianus büyük tarihçi, ya da yaşamöyküsü yazarı; ama sanatçılıktan yoksun oluşları ve düzensizlikleri gerçeğe yakın olmalarını sağlıyor. Çağdan araştırmalar onların söylediklerini çarpıcı bir biçimde doğrulamış durumda. Eldeki yorum onların bölük pörçük toplamış oldukları gerçeklere dayanıyor.

Kapsamlı bir dizelge vermeyi bir yana bırakarak, *Augusta Tarihi Yaşam Öyküleri*, ve özellikle Julius Capitolinus tarafından yazılan Antinous ve Marcus Aurelius'un yaşam öykülerine değinebiliriz. Aurelius Victor'un *Caesar'lar Kitabı*'ndan, ve yazarı tam olarak bilinmeyen ancak yine Aurelius Victor tarafından yazılmış olduğu tahmin edilen *Epitome*'den de alıntılar yaptık. Spartianus'tan sadece yarım yüzyıl kadar sonra yaşamış olan bu «iki yazar» Hadrianus'un yaşamını efsaneleştiriyorlar; ancak söz söyleme sanatında gösterdikleri ustalık, onları apayrı bir bölüm içinde değerlendirmemizi gerektiriyor. Dördüncü yüzyılın yarısına doğru yaşamış olan tarihçi Eutropius ve Amianus Marcellinus, kendilerinden önce yaşamış olan yazarların verdikleri bilgilere yeni bilgiler ekliyorlar. Onuncu yüzyıl Bizans bilgini Suidas'ın *Lexicon* adlı yapıtında imparatora ilişkin sözleri ve onikinci yüzyılda, Zonaras'ın imparatora ayırdığı birkaç sayfa, Dio'nun vermiş olduğu bilgileri yinelemekten öte bir değer taşıyor; ancak Suidas'tan Hadrianus'un yaşamına ilişkin iki bilgi ediniyoruz: Bunlardan birincisi, *Avunç*'un düşünür Numehies tarafından Hadrianus'a söylenmiş olması; ikincisi de, saray müzisyeni Mesomedes tarafından Antinous'un cenazesi için bestelenmesi.

Doğruluğu konusunda hiç kuşku duyulmayan, Hadrianus'un kendisi tarafından bırakılmış birkaç yapıt var elimizde: Resmi yaşam öyküsünde yönetime ilişkin mektupları, Lambaesis'teki birliklere verdiği söylev gibi, genellikle yazıtlarda kalmış olan haber ya da söylev bölümleri ve hukukçaların ilettikleri yasama

KAYNAKÇAYA İLİŞKİN BİLGİLER

kararları var. Kişisel yaşamından bize kalan, zamanının yazarlarının sözünü ettikleri, ANIMULA VAGULA BLANDULA gibi ünlü şiirleri, ya da Thepsia tapınağı duvarında bulunan, Uranya Afroditi ve Eros için yazmış olduğu adak şiir yazıtları var. (G. Kaibel, Epigr. Gr. 811) Hadrianus tarafından yazılmış olduğu söylenen üç mektup konusunda (MATIDIA'YA MEKTUP, SERVIANUS'A MEKTUP, ÖLMEKTE OLAN İMPARATORUN ANTI NONUS'A YAZMIŞ OLDUĞU MEKTUPLAR) hiçbir kuşku yok, bunlar gerçekten de Hadrianus tarafından yazılmış. Bunlar, Vopiscus'un VİTA SATURNİNİ'sinde, Dositheus'un koleksiyonunda dır. Bu belgelerden başlıcası, Arrianos'un İmparator Hadrianus'a ve Grenfell ve Hunt'ın Fayum papirüsleri konusunda çıkardıkları kitapta bulunabilir. (*Fayum Towns ana Their Papyri*, 1900). Bu mektupların kesinlikle Hadrianus'a ait oldukları bilindiğinden üçü de bu kitapta kullanıldı.

Hadrianus'un çevresindeki insanlara ilişkin sözler, ikinci ve üçüncü yüzyıl yazarlarında dağınık olarak da olsa bulunabilir; verdikleri tarihler söylenenleri tamamlamaya ve boşlukları doldurmaya yarar. Birkaç örnek verecek olursak, Libya'daki avın öyküsü, Pankrates'in, *Hadrianus'un Avcı ve Antinous* adlı şiirin bir bölümünden alınma; şiir 1911 yılında Mısır'da bulundu ve *Oxyrhynchus Papyri*, VIII, No. 1085'de yayımlandı; Athenaeus, Aulus Gellius ve Philostratus, sofistler ve saray şairlerine ilişkin ayrıntılarda kullanıldılar. Hadrianus iki dostu, Vocius ve Licinius Sura'konusunda, Trayan tarihçilerinin eksik bırakmış oldukları bilgiler, Genç Pliny ve Martial aracılığıyla kapatılmaya çalışıldı. Antinous'un ölümü karşısında Hadrianus'un duyduğu üzüntü, imparatorluğun tarihçilerinin yazdıklarından ve bu tür sapmaları onaylamamalarına karşın, konuyu eğilirken her zaman ki üstü kapalı düşüncelerinden vazgeçerek, daha çok ayrıntılara yer veren Kilise Pederleri'nin bazı bölümlerinden alındı. Bu Anılar'a doğrudan doğruya aktarılan imparatorun dostu Arrianos'un yazmış olduğu metinlerdeki üzüntü bahsi, her ne kadar bazı bilginlerce soru işaretiyle karşılanıyorsa da birkaç önemsiz uydurma dışında söylenenlerin gerçek olduğu düşüncesi doğmaktadır. Bu belgelerden başlıcası, *Arrianos'un, İmparator Hadrianus'a Karadeniz'i Çepeçevre Dolaşmak Konusunda Yazmış Olduğu Mektup*'tur. Filistin'deki savaş konusunda, yoğun bir efsane mal-

zemesi olan Talmud'dan çıkarılan ayrıntıların tarihle uyum sağladıkları bilinmektedir. Eusebius'un *Kilise Tarihi*'ndeki savaşa ilişkin ana bilgilere yardımcı bilgiler olarak katılmıştır bunlar. Favorinus'un sürgün edilişine dair ayrıntılar, Vatikan Kitaplığı'nın 1931 yılında yayımlamış olduğu belgelerdeki bir bölümden alınmıştır. (M. Norsa ve G. Vitelli, *IL PAIRO VATICANO GRECO II — STUDI E TESTI*, LIID).. Gözü kör edilen yazmanın korkunç öyküsü, Marcus Aurelius'un doktoru Galen'in bilimsel yapıtında anlatılmaktadır. Ölüm döşegindeki Hadrianus'un görüntüsü, Marcus Aurelius'un yakın dostu Fronto'nun İmparatorun son yıllarına ilişkin verdiği ciddi tanıma dayanmaktadır.

Heykeller, kabartmalar, yazıtlar ve paralar zamanın yazarlarının kaydetmedikleri birtakım gerçeklerin ayrıntılarını sağlamışlardır. Dacia ve Sarmat savaşlarının, tutukluların kendilerini canlı canlı yaktıklarına, Kral Decebulus'un danışmanlarının yakalanmadan önceki gece kendilerini zehirlemiş olduklarına ilişkin yabancı görüntüleri Trayan Dikilitaşı'nın üzerindeki sahnelerden elde edilmiştir. (W. Froehner, *La Colonne Trajane*, 1865; I.A. Richmona, *Trajan's Army on Trajan's Column, Papers of the British School at Rome*, XIII, 1935). Belirli yazıtlar, bu yapıt-taki bazı öykülerin çıkış noktasını oluşturmuşlardır. Memnon'un büyük Heykeli'nin bacaklarına yazılmış olan Julia Babilla'nın üç şiiri ve aynı heykel üzerinde Hadrianus'un adının da yazılı bulunması Thebes gezisini yaratmaya yardımcı olmuştur. (J.A. Letronne, *Receuil des Inscriptions et latins de l'Egypte*, II, 1848, ve R. Cagnat, *Inscr. Graec. ad res Rom. pert.*, I, 1186-7). Antinous'un yılın hangi gününde doğduğu, Lanuvium'da 133 yılında, yeni tanrıyı kendilerine efendi ve koruyucu seçen işçiler ve köleler biraderliğinin yazıtından alınmadır. (Corp. Inscr. Lat. XIV, 2112). Doğum gününe ilişkin bu kesinlik Memmsen tarafından soru işaretiyle karşılanmış ancak sonradan kendisinden daha az eleştirci olan bilginlerce doğru olarak kabul edilmiştir. Bu *Anılar*'da, gözdenin mezarına yazılmış gibi gösterilen birkaç deyim, Roma'daki Pincio dikilitaşının üzerindedir ve Antinous'un ölümünün anlatan, bu mezhebin dinsel törenlerinin ayrıntılarını veren uzun hiyeroglif metinden alınmadır. (A. Erman, *Obeliskens Römischer Zeit*, Mitt. d. Deutch. arch. Inst., Röm. Abt., XI, 1896, O Marucchi, *Gli Obelischi Egiziani di Roma*, 1898). İmparatorluk sikkeleri betimlenen gezilerin birçoğunun kaynağını oluşturmuştur. Bu paralar

KAYNAKÇAYA İLİŞKİN BİLGİLER

üzerindeki efsaneler bu kitabın bölüm başlıkları olmuştur. (İkisi farklıdır ve birisi Aurelius Victor'dan alınmıştır); bunlar genellikle Hadrianus'un düşüncelerinin anahtarı olmuşlardır.

Hadrianus döneminin çağdaş yazarlarca incelenmesinin kısa bir tartışmasını yapacak olursak, Tillemont'dan Gibon'a kadar tüm tarihçilerin, daha On yedinci ve On sekizinci yüzyıllarda bu imparatora ve çağına değinmiş olduklarına işaret etmek gerekecektir; ancak bu çalışmaların temelsel değerlerinin yanında Tarih'in tarihi olduklarını gözden kaçırmamak gerekiyor. (Örneğin Bayle'in Dictionnaire'indeki Hadriauns'a ilişkin yazıya can veren eleştirel düşünce kendi içinde rakipsizdir). Zamanımıza daha yakın olan Renan'ın L'Eglise Chrétienne'nin birinci bölümündeki parlak görüntü de aynı biçimde geçmişin damgasını taşır. Açıkça söylemek gerekirse okurun hiçbir sorunla karşılaşmadan okuyabileceği tek bir yaşam öyküsü bile yoktur. Hadrianus hakkında. Bu türde en eski yapıt, 1851 yıllarında yayımlanmış olan ve 1884 yılında yeniden gözden geçirilerek basılan Gregorovius'un çalışmasıdır; canlı ve renkli olmasına karşın Hadrianus'un yöneticiliği ve prensliğine ilişkin tüm noktalarda zayıftır bu yapıt; son yarım yüzyılda yapılan araştırmalardan sonra da geçerliliğini yitirmiştir. Daha yöntemli bir çalışma olan, O. TH. Schulz'un *Leben des Kaisers Hadrian, Leipzig, 1904* adlı yapıtı Gregorovius'un imparatorun insani tarafı hakkında verdiği geniş bilgilerden yoksundur ve o da geçerliliğini yitirmiştir. Daha sonra, 1923 yıllarında yayımlanmış olan B. W. Henderson'un yazmış olduğu yaşamöyküsü, *The Life and Principate of the Emperor Hadrian, A.D. 76-138*, uzun olmakla birlikte, eldeki kaynaklardan gereğince yararlanmamış, Hadrianus'un düşüncelerine ve zamanının düşünsel akımlarına çok az yer vermiştir.

Tüm bunlara karşın çok sayıda uzmanlaşmış incelemeler vardır; çağdaş bilimsellik birçok açıdan, Hadrianus'un saltanat ve yönetiminin tarihine ışık tutmuştur. Kolaylıkla bulunabilen bu tür incelemelerden göreceli olarak yeni sayılabilecek birkaç tanesini sayalım: İngilizce'de, M. Rostovtzeff'in Hadrianus'un toplumsal ve mali reformlarına ayrılmış olduğu üstün yapıtı, *Social and Economic History of the Roman Empire, 1926*; R. H. Lacey'in *The Equestrian Officials of Trajan and Hadrian; Their Careers, with some Notes on Hadrian's Reforms, Princeton, 1917* sı; Paul Alexander'ın, *Letters and speeches of the Emperor Had-*

HADRIANUS'UN ANILARI

rian, Harv. Stud. in Class. Phil. XLIX, 1938'ü; W. D. Gray'in, *A Study of the Life of Hadrian Prior to His Accession*, Smith Coll. Stud. in Hist., 1919'u; F. Pringsheim'in, *The Legal Policy and Reforms of Hadrian*, Journ. of Rom Stud. XXIV, 1934'ü; R. G. Collingwood ve J. N. L. Myres'in *Roman Britain and the English Settlements*, 2'inci basım, 1937'si. Bunlardan sonuncusu Hadrianus'un Britanya adalarına gezisi konusunda kusursuz bir bölümü içermektedir. Jocelyn Toynbee'nin *Roman Empire and Modern Europe*, Dublin Review, Jan., 1945 yapıtında Hadrianus'un liberal ve barışçı politikalarına ilişkin değerli bir yorum vardır. Fransızca bilimsel incelemeler arasında Leon Homo'nun 1933 yılında yayınlanmış olduğu *Le Haut-Empire Romain*'de Hadrianus'a ayrılmış bölümler, 1936 da E. Albertini'nin *L. Empire Romain*'i; bu *Anılar*'da Pers Seferleri için çok yakından izlenen Rene Grousset, Cilt I, 1921, *Histoire de L'Asie'sinde* Trayan'ın Pers Seferleri'nin ve Hadrianus'un barış politikasının incelenmesi; 1944 yılında yayınlanan, Henri Bardon'un *Les Empereurs et les Lettres Latines*'de Hadrianus'un yazınsal üretimlerinin incelenmesi; Paul Graindor'un, *Athènes sous Hadrien*, 1934, Cairo'su, Louis Perret'in *La Titulature impériale d'Hadrien*, 1929'uf, Bernard d'Orgeval'in, *L'Empereur Hadrien, son oeuvre législative et administrative*, 1950'si sayılabilir. Ancak Hadrianus ve tarihi için en kapsamlı incelemeler hâlâ Alman ekolünde rastlananlardır; J. Dürr'ün, *Die Reisen des Kaisers Hadrian*, Vienna, 1881'i; J. Plew'ün, *Gellenuntersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrian*, Strassburg, 1890'i; E. Kornemann'in, *Kaiser Hadrian und der letzte grosse Historiker von Rom*, Leipzig, 1905'i; ve özellikle Wilhelm Weber'in çok güzel kısa yapıtı, *Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrianus*, Leipzig, 1907'si. Aynı Weber'in İngilizce olarak yayınlanmış *Cambridge Ancient History*, XI (*The Imperial Peace*), 1936, s. 294-324'te *Hadrian* başlığı altında çok çarpıcı bir yazısı vardır. Aşağıda Antinous'un inceleneyecek olan sikkeleri dışında Hadrianus'un sikkelerinin saltanatının olaylarına ilişkin incelemesi için bakınız; H. Mattingly ve E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, 1926; ve *Untersuchungen zur römischen Reichspragung des zweiten jahrhunderts. II*, Stuttgart, 1933.

Hadrianus'a ilişkin pek çok malzeme, beraberindekilere ilişkin incelemelerden ve Filistin savaşına yol açan ya da savaşı iz-

KAYNAKÇAYA İLİŞKİN BİLGİLER

leyen sorunlardan elde edilmektedir. Trayan'ın saltanatı ve özellikle savaşları için yukarda adı geçen Grousset'nin metninden başka bakınız: R. Paribeni, *Optimus Princeps Messina* (1927); M. Durry, *Le règne de de Trajan d'après les monnaies*, Revue Hist., LVII, 1932; R. P. Longden, *Nerva and Trajan*, ve *The Wars of Trajan*, *Cambridge Ancient History*, XI, 1939'daki bölümler; Wilhelm Weber, *Trajan und Hadrian*, *Meister der Politik* 12, Stuttgart, 1923'e. Aelius Caesar için, A. S. L. Farguharson, *On the Names of Aelius Caesar*, *Class. quar.* II, 1908, ve J. Carcopino, *L'Hérédité dynastique chez les Antonius*, 1950 (ancak metinlerin daha temele dayanan yorumlarından sonra kuramları inandırıcı olmadığı gerekçesiyle bir yana bırakılmıştır. Dört konsüller olayı için özellikle bakınız, A. von Premierstein, *Das Attentat der Konsulare auf Hadrian in Jahre 118*, *Klio* 1908; J. Carcopino, *Lusius Quiëtus, l'homme de Qwrnyn, Istros*, 1934. Hadrianus'un çevresindeki Yunanlılar için özellikle bakınız A. von Premierstein, *C. Julius quadratus Bassus*, *Sitz Bayr. Akad. d. Wiss.*, 1934; *Un Milliardaire antique: Hérode Atticus et sa famille*, Cairo, 1930; A. Boulanger, *Aelius Aristide et la sophistique dans la province d'Asie au II siècle de notre ère*, *Bib. des Ec. Fr. d'Athènes et de Rome*, 1923; K. Horna, *Die Hymnen des Mesomedes*, Leipzig 1928; G. Martellotti, *Mesomede*, *Scuola di Filol. Class.*, Rome, 1929; H.C. Puech, *Numénius d'Apamée, Mélanges Bidez*, Brussels, 1934. Yahudi savaşı için İngilizce incelemelere özellikle bakınız: A. L. Sachar, *A History of the Jews*, 1950; S. Liberman, *Greek in Jewish Palestine*, 1924; ve W. D. Gray'in makaleleri, *The Founding of Aelia Capitolina and the Chronology of the Jewish War under Hadrian*, ve *New Light From Egypt on the Early Reign of Hadrian*, *Amer. Journ. of Semit. Lang. and Lit.*, 1923; R. Harris, *Hadrian's Decree of Expulsion of the Jews from Jerusalem*, *Harv. Theol. Rev.* XIX, 1926, W. Stinespring, *Hadrian in Palestine*, *Amer. Orient. Soc.* LIX, 1939. Daha önceden adı geçen Almanca yapıtların dışında bakınız: A. von Permerstein, *Alexandrinische und jüdische Gesandte vor Kaiser Hadrian*, *Hermes*, LVII, 1922. Fransızca'da Renan'ın *L'Eglise Chéienne, 1879'unda Hadrianus'un Filistin savaşına ilişkin anlattıkları* hâlâ çok önemli. İsrail arkeologları bu savaşın tarihi ve topografyası konusundaki sınırlı bilgilerimize sürekli yeni katkılarda bulunuyorlar.

Antinous ve ölümünden sonra çevresinde geliştirilen mez-

HADRIANUS'UN ANILARI

hep konusunda bildiklerimiz, hem yazınsal hem tarihsel çoğu kısa ve bazılarının *Bilgiler*'de sözü edilmiş olan sınırlı sayıda eski metinlerden gelmektedir; bunlardan başka, daha önceden de değinmiş olduğumuz Pinico dikili taşındaki çok önemli bir metin, bir kaç yazıt, sayısız heykeller, yarı kabartmalar ve bize kadar gelmiş olan Bithynia'lı gözdenin sikkeleri vardır. Yani, tarih, resim (ikonografi) ve estetik değerlendirme birbirinden ayrılmaz. Rönesans dönemine kadar Hristiyan geleneğin tanrılaşmış Antinous'u aşağılamış olması, anısının canlılığını korumasına yardımcı olmuştur; onaltıncı yüzyıldan sonra Roma bağlarında açığa çıkan heykeller, ve sonradan yapılan sahteleri prenslik ve papalık koleksiyonlarının Antinous'un imgesiyle zenginleşmesini sağlamıştır. 1764 te Winckelmann'ın, zamanında Roma'daki Antinous heykellerine dayanan incelemesi *Geschichte der Kunst des Alterthums* Antinous'un portresinin ilk kapsamlı çalışmasıdır. Bu örneği on dokuzuncu yüzyıl boyunca tarihi bilimsellik ve estetik alanında sayısız yazılar izlemiştir; eşsiz değerdeki bu incelemeler zamanlarının zevk, ahlak örf ve geleneklerini açıklamak bakımından önemlidirler. Bunların arasında L. Dietrichson'un *Antinous'u* (Christiania, 1884) biraz karmaşık bir ülkücülüğe dayanıyor olmasına ve resim (ikonografi) araştırmaları açısından geçerliliğini yitirmiş olmasına karşın, o zamanlarda Antinous hakkında bilinen tüm eski metinleri ve yazıtları tutkulu bir titizlikle ard arda sıraladığı için özellikle dikkate alınmalıdır. F. Laban'ın incelemesi, *Der Gemütsausdruck des Antinous*, Berlin, 1891, Winckelmann'dan ondokuzuncu yüzyılın sonuna kadar Antinous'un portresini tartışan Alman estetik incelemelerinin farklı tepkilerini bir bir sayar ama, asıl portreye ve Hadrianus'un gözdesinin tarihine hemen hemen hiç değinmez. J. Addington Symonds'un *Sketches in Italy and Greece*, 1900, adlı yapıtında Antinous'a ilişkin yazı özellikle etkileyici olmakla birlikte anlatış biçiminin artık modası geçmiştir ve son araştırmalar bazı noktalarının geçerli olmadığını ortaya çıkarmıştır; Laban'dan farklı olarak, yazınsal ve sanatsal belgeler aracılığıyla genç Bithynia'lıyı yaşayan bir gerçek olarak ele almaya çalışan Symonds, Hadrianus'un Yunan erotik geleneğini bilinçli bir biçimde yeniden canlandırmış olduğuna değinen ilk eleştirmendir (Not 4, s. 21, *A Problem in Greek Ethics*, özel basım, 1883, yeni basımlar 1901, 1908). 1923 yılında Pirro Marconi'

KAYNAKÇAYA İLİŞKİN BİLGİLER

nin yayınlamış olduğu önemli inceleme, *Antinous, Saggio sull'Arte dell'Età Adrianea*, Mon. Ant. R. Accad. Lincei, XXIX, o zamana kadar bu gözdeye ilişkin tüm heykellerin, yarı kabartmaların iyi fotoğraf örnekleriyle eksiksiz bir dizelgesini sağlar; estetik değerlerin tartışılmasında yetersiz olmasına karşın, bugün hâlâ tam anlanmamış olan resim (ikonografi) açısından büyük bir ilerlemedir. Marconi'nin dikkatli araştırması ve heykelleri tek tek karşılaştırması Antinous'un tarihine ilişkin bilgilerimize yeni boyutlar kazandırır ve romantik eleştirmenlerin gene ilişkin puslu düşlerine bir son verir. E. Holm'un kısa incelemesi, *Das Bildnis des Antinous*, Leipzig, 1933, resim sanatının (ikonografi) Ruh bilim ve tarihten farklı tutulduğu dar görüşlü uzmanlık tezlerinin tipik bir örneğidir. Robert West'in *Römische Portrat-Plastik*, Münich, 1941'in ikinci cildi, (bugün hâlâ araştırmaya açık olan bazı noktalarda peşin hükümlü olmakla birlikte) Hadrianus'un gözdesine ilişkin bilinen en iyi heykel ve kabartmaların fotoğrafları eşliğinde Antinous'un yaşamı ve portrelerine ilişkin bilgi verir. G. Blum'un uzun yazısı, *Numismatique d'Antinous*, Journ. Int. d'arch. Numismatique, XVI, Athens, 1914, zamanımıza kadar yapılmış inceleme ve sınıflandırmaların en iyisi olan bu çalışma Antinous sikkelerine ilişkin vazgeçilmez bir incelemedir. Küçük Asya'da basılmış olan Antinous sikkeleri için bakınız, W.H. Waddington, E. Babelon ve Th. Reinach, *Recueil general des Monnaies Grecques d'Asie-Mineure*, I-IV, 1904-12, ve 1,2 inci basım, 1925; İskenderiye sikkeleri için J. Vogt, *Die Alexandrinischen Münzen*, I-II, Stuttgart, 1924; Yunanistan'daki bazı sikkeler için C. Seltman, *Greek Sculpture and Some Festival Coins*, *Hesperia*, Journ. Amer. School of Class. Stud. at Athens, XVII, 1948.

Adrianik sanatının genel değerlendirmesinde Antinous portreciliğinin tartışılmasına girişmeden önce genç Bithynia'nının yeni bulunmuş ya da özdeşleştirilmiş, ya da yeni değerlendirilmiş portrelerinin tanımını kapsayan kitaplar, makaleler arkeolojik bilgilerin sayılarının çokluğunu belirtmeliyiz: Örneğin, R. Lanciani ve C.L. Visconti, *Delle Scoperte...* Bulletino Comunale di Roma, XIV, 1886, s. 189-90, 208-14; G. Rizzo, Antinoo-Silvano, Turbo, Meles Agrippa, Castoras, üçü de tarihi kişilerdir ancak Ausonia, III, 1908; P. Gauckler, *Le Sanctuaire syrien du Janicule*, 1912.; R. Bartoccini, *Le Terme di Lepcis* (Leptis Magna) Africa

HADRIANUS'UN ANILARI

İtaliana, 1929; S. Reinach, *Les têtes des médaillons de L'Arc de Constantin*, Rev. Arch., Série 4, XV, 1910; H. Bulle, *Ein Jagddenkmal des Kaisers Hadrian*, Jahr. d. arch. Inst., XXXIV, 1919; E. Buscher, *Die Hadrianischen Jagdbilder*, Mitt. d. deutsch. arch. Inst., Röm. Abt. XXXVIII-IX, 1923-24; H. Kähler, *Hadrian und seine Villa bei Tivoli* Berlin, 1950, not 151, s. 177-9; C. Seltman, *Approach to Greek Art*, 1948. Resim sanatı (ikonografi) ya da sikke ilmine ilişkin yeni araştırmalar Antinous mezhebinin belirli unsurlarının hatta o kısa yaşamın belirli tarihlerinin saptanmasına olanak tanımıştır.

Antinous'un ölümünü çevreleyen dinsel hava için özellikle bakınız W. Weber, *Drei Untersuchungen zur aegyptisch-griechischen Religion*, Heidelberg, 1911; aynı biçimde Hadrianus konusunda önceden sözünü etmiş olduğumuz uzmanlık incelemelerinden, P. Graindor, *Athènes sous Hadrien*, s. 13. C. Hülsen'in, *Das Grab des Antinous*, Mitt. d. deutsch. arch. Inst. Röm. Abt. XI, 1896 daki iddiaları ve sözü dah aönceden edilmiş olan yapıtında Kähler'in (not 158, s. 179) bu konudaki karşıt görüşüne karşın Antinous'un mezarının kesin yeri hakkında ortaya çıkan sorun henüz çözümlenmemiştir. Son olarak Peder A.J. Festugière'in değerli yapıtına da değinmek gerekiyor; *La Valeur religieuse des papyrus magique*, özellikle, *L'ideal religieux des Grecs et l'Evangile*, 1932 yapıtında kurbanın sonuçta ilahi düzeye ulaşması için batarak ölüm *Esies* incelemesi; Hadrianus'un gözdesinin öyküsüne doğrudan bir yaklaşım olmamakla birlikte, çok eskimiş yazınsal geleneklerden edinebildiğimiz bilgilere ışık tutar ve böylece «isteyerek kurban olma» efsanesini tozlu depolardan çıkarıp bir tür doğaüstü geleneğin çerçevesindeki öz yerine oturtur. Greko-Romen ve Yunan sanatının genel konularına ilişkin kitapların çoğu Adrianik adı verilen bir sanata geniş yer verirler. Elde bulunan yapıtların yalnız önemli olanlarına yer veriyoruz burada; bu yapıtlar Antinous'un resimlerinin çağdaş değerlendirmesini de içeriyor: H. B. Walters, *The Art of the Romans*, 1911 2 inci basım 1928; Eugenie Strong Bölüm XV *Art in Ancient Rome'da*, *Golden Age of Hadrian*, II, 1929; G. Rodenwaldt, *Die Kunst der Antike (Hellas und Rom)*, *Propyläen-Kunstgeschichte*, III, 2, Berlin, 1930; *Art From Nero to Antonines*, *Cambridge Ancient History*, XI, 1936'da. Jocelyn Toynbee'nin yapıtı, *The Hadrianic School: A Chapter in the History of Greek*

KAYNAKÇAYA İLİŞKİN BİLGİLER

Art, 1934. Sikkeler ve kabartmalardaki Adrianik motifler ve bu motiflerden çıkan kültürel ve siyasal anlamlar açısından çok önemlidir bu yapıtlar. Genel olarak Adrianik portreler için, yukarıda sözü edilmiş olan West'in kitabına ek olarak öbürleri arasından P. Graindor'un yapıtı, *Bustes et Statues Portraits de l'egypte Romaine* (tarihsiz), F. Poulsen'in *Greek and Roman Portraits in English Country House*, 1923'ü sayılabilir. Bu kısaltılmış dizelgeyi Hadrianus'un mimari yapıtlarına ilişkin bir kaç incelemeye yer vererek tamamlamak gerekiyor: Yunanistan'daki yapılar için yukarıda sözü edilmiş olan P. Graindor'un, *Athènes sous Hadrian*, askeri mimari için J. C. Bruce'un *Handbook to the Roman Wall* ed. Ian A. Richmond, 10 uncu basım, 1947 ve Hadrianus'a ilişkin uzmanlık incelemeleri arasında adı geçen R. G. Collingwood'un *Roman Britain*'i; Villa Adriana için Gaston Boissier'nin, *Promenades archéologiques, Rome et Pompei*, 1886 ve Pierre Gusman'ın *La Villa impériale de Tibur*, 1904'ü hâlâ temel yapıtlardır; daha yeni yapıtlar R. Pariben'i'nin *La Villa dell'Imperatore Adriano a Tivoli*, Milan (1927) ve H. Kähler'in yukarıda Antinous konusunda adı geçen, *Hadrian und seine Villa bei Tivoli* adlı yapıtıdır.

Antinoöpolis'e gelince; kentin görünüşünü on yedinci ve on sekizinci yüzyıl gezginlerinin anlatmış olduklarından öğreniyoruz (Sieur Paul Lucas'ın 1714 te yıkıntıları tanımlayan *Voyage au Levant* yapıtından bir satır bu kitaba aktarılmıştır); ancak ayrıntılı bilgiler. Mısır seferi sırasında Napolyon'un buyruğuyla başlatılan Edmé Jomard'ın anıtsal *Description de L'Egypte*, Vol IV, Paris 1817 sindeki kusursuz çizimlerden alınmadır. O zamandan bu yana tümüyle yıkılmış olan kentin çok duyulandırıncı bir tanımını vermektedir Jomard. 1860 yılı sıralarında, komşu bir Arap kentinde fabrika ya da başka şeyler yapmak üzere zafer kemeri, sütunlar ve tiyatronun eski malzemeleri sökülüp kullanılmıştır. Geçen yüzyılın sonunda, Fransız arkeolog Albert Gayet, Antinoöpolis'in bulunduğu yerde ilk kazıları yapmıştır; birçok bulgular arasında cenaze malzemesi yanında Antinous mezhebinin görevli memurlarının mumyaları da vardır ancak ortaya çıkanlardan hiç birisinde kentin Hadrianus tarafından kurulduğu gerçek zamana ilişkin bir ize rastlanmamıştır. Düzenli olmasa da Guimet Müzesinin *Annales*'lerinde, XXVI, 3. 1897, yayınlanan Gayet'nin *Exploration des Ruines d'Antinoé*

HADRIANUS'UN ANILARI

ve aynı konuda yine *Annales*'de yayınlanan başka bilgiler sitin incelenmesi için yapılmış olan temel araştırmalardır. Antinoöpolis ve aynı bölgedeki Oxyrhynchus papirusları 1898 den sonra arda arda yayınlanmış ancak Hadrianus kentinin mimarisi ya da gözdesinin oradaki mezhebine ilişkin yeni ayrıntılar vermemişlerdir; ancak Eluisia ayinlerinin ve mezhebe ilişkin düşüncelerin Hadrianus'un etkisinde geliştikleri konusunda tartışmalara son veren dinsel ve yönetim bölümlerinin tam bir dizelgesini sağladılar. Başka iki incelemeyle birlikte, daha önceden sözü edilmiş olan Weber, *Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrianus*, ve Graindor, *Athènes sous Hadrien*, bu dizelgenin bir tartışmasını verirler. M. J. Johnson'un, kısa makalesinde *Antinoe and its Papyri*, Journ. of Egypt. Arch., I, 1914 eski kentin topografyasının kusursuz bir özeti vardır. İtalyan arkeolog Evariste Breccia da Antinoöpolis sitini incelemiş ve bu konuda *Enciclopedia Italiana (1928)*'ya çok yararlı bir bibliyografya ile birlikte bir makale yazmıştır.

Mesleği tarihçilik olanlarca izlenmese bile tarihin bazı kuralları vardır; şiirin de kendi yasaları vardır. İkisi uzlaşmaz diye birşey yoktur. Bu anlatım için seçilen yol, yinelemeleri, oyalanmaları ya da yalnız eğitici açıklamaların giderebileceği karışıklıkları ortadan kaldırmak için belirli yalınlaştırmalar, değiştirmelerle birlikte ayrıntıları yeniden bir düzene sokmayı gerektirmiştir. Tümünün de çok küçük noktalarda yapıldığı bu ayarlamalar olayı ya da söz konusu gerçeğin ruhunu ve önemini değiştirmemeliydi. Bazı yerlerde, Hadrianus'un yaşamına ilişkin birtakım öykülerde sağlıklı ayrıntıların olmayışı, yazarı — bu boşlukları akıllıca doldurmak için aynı zamanın deneyimlerini ya da olaylarını ele alan — başka bir çağa ve başka metinlerine başvurmaya yöneltmiştir. bu birleştirmeler asgariye indirgemeye çalışılmıştır. Son olarak, Hadrianus'u yalnız olduğu gibi değil aynı zamanda kendi çağdaşlarının onu gördükleri gibi, zaman zaman da düşledikleri gibi canlandırmaya çalışan bu çalışma, belki de zamanının insanlarının kendisinin kişiliği konusundaki düşüncelerine bağlı kalmak istediğinden olacak efsaneye ilişkin malzemeyi titizlikle kullanabilmeyi amaç edindi. *Bilgilerin* sonunda bu tür değişikliklerin ve eklerin yapılmasında yürütülen yöntemi belirli örneklerle açıklamak yerinde olacak.

KAYNAKÇAYA İLİŞKİN BİLGİLER

Marullinus'un karakteri Hadrianus'un atalarından birinin adına, ve gelecekteki imparatorun amcasının (büyük babasının değil) oğlanın gelecekte ne olacağına ilişkin söylediği geleneksel sözlerle dayandırılmıştır; yaşlı adamın portresi ve ölümüne ilişkin durum düşseldir. Gallus, kitapta anlatılan rolü oynamış olan tarihi Gallus'a dayandırılmıştır ancak son bozgununun ayrıntıları Hadrianus'un sık sık söz konusu edilen acı pişmanlığını vurgulamak için yaratılmıştır. Mitrani mezhebine giriş sahnesi de yaratılmıştır; o zamanlar bu mezhep ordu içinde geçerliydi ve Hadrianus'un genç bir subayken bu mezhebe girmek istemiş olması; ancak bu kanıtlanmamıştır. Aynı şekilde Antinous'un Palmyra'da dinsel kan banyosuna izin vermiş olması da bir olasılıktır; Turbo, Meles Agrippa, Castoras, üçü de tarihi kişilerdir ancak bu mezhebe girişteki rolleri yaratılmıştır. Hadrianus'un Cinnosofistlerle buluşması tarihsel değildir; birinci ve ikinci yüzyıl metinlerine dayanarak ortaya çıkarılmıştır. Attianus'a ilişkin tüm ayrıntılar gerçektir; ancak kişisel yaşamına ilişkin hiçbir şey bilinmediği için bu konudaki bir iki değinme bunların dışındadır. Metreslerine ilişkin bölüm Spartianus'un bu konudaki iki satırına dayandırılmıştır (XI, 7-8); genel çizgiler içinde kalmaya ve gerekli yerlerde birkaç şey yaratarak tamamlamaya çalışılmıştır.

Pompeius Proculus gerçekten Bithynia valisiydi ancak imparatorun buraya geldiği 123-24 yıllarında kuşkusuz orada değildi. Erotik bir ozan ve *Greek Anthology*'nin onikinci kitabını derleyen Sardis'li Strate, Hadrianus'un zamanında yaşamış olabilir; imparatoru görmüş olduğuna ilişkin hiç bir kanıt yok ancak bu iki insanın birbirleriyle karşılaştırma fikrine karşı koyamadık. 130 yılında Lucius'un İskenderiye'ye gidişi, sık sık tartışmalara yol açmış olan bir metinden, yukarda sözü edilmiş olan *Servianus'a Mektup*'tan alınmadır. (Gregorovius da daha önceden bunu yapmıştır). Bu mektubun Lucius'a ilişkin bölümünün bu tür bir yorumu gerektirmediği açıktır. Onun için, o sırada Mısır'da olup olmadığını bilemiyoruz ama bu dönemde Lucius'a ilişkin hemen hemen tüm ayrıntılar Spartianus'un yazmış olduğu yaşamöyküsünden alınmadır. Antinous'un kurban edilişinin öyküsü gelenekselidir (Dio LXIX, II.; Spartianus XIV, 7); büyü töreninin ayrıntıları Mısırlıların büyü üzerine papiruslarında verilen reçetelerden alınmıştır ama Canopus'taki gecenin olayları

HADRIANUS'UN ANILARI

yaratılmıştır. *Anılar*'da yer alan, Hadrianus'un Philae'de konakladığı gün, bir ziyafet sırasında bir çocuğun balkondan düşmesi sahnesi, *Oxyrhynchus Papyri*'deki bilgilerden alınmıştır ama gerçekte Hadrianus'un Mısır'a gidişinden yaklaşık kırk yıl kadar sonra cereyan etmiştir. Son yıllarında imparatorun gerçekleştirmiş olduğu mucizelere ilişkin iki örnek Spartianus'un yazdıklarından alınmadır ve bir araya getirmiştir. Apolodorus'un Servianus komplosuna katılmış olduğu bir varsayımdır; ancak belki de savunulabilecek bir varsayımdır.

Khabrias, Celer, Diotimos'tan Marcus Aurelius birkaç kez söz eder ama onların yalnızca adlarını verip Hadrianus olan tutkulu bağlılıklarından söz eder. Buraya alınmalarının nedeni, saltanatın son yıllarında Tibur sarayının görünümünü canlandırabilmek içindir; Khabrias, imparatorun çevresindeki Platocu ve stoacık düşünceleri temsil eder; askeri unsur Celer'ce temsil edilir (Philostratus ve Aristides'in sözünü ettikleri Yunanlı yazmanla karıştırılmamalıdır); Diotimus imparatorluk «éroménoi» sini temsil eder (bu deyim geleneksel olarak, ne zamandır genç gözdeleler için kullanılan bir deyimdir). İmparatorun bereberinde olanlardan üç gerçek ad, çoğunlukla yaratılmış sayılabilecek üç kişi için çıkmış noktası olmuştur. Öte yandan, doktor Iollas, gerçek bir kişi olmasına karşın adı bilinmemektedir; başlangıçta İskenderiye'den gelip gelmediğini de bilmiyoruz. Kölelikten azad edilen Onesimus, Hadrianus'un yardımcısıydı, ancak Hadrianus'a arabuluculuk rolü yapıp yapmadığını bilmiyoruz; Servianus'un yazmanı olarak Crescens'in adı bir yazıtta saptanmıştır, ancak tarih bize efendisine ihanet etmiş olduğunu söylemez. Opramoas, Hadrianus döneminin büyük bir taciriydi ve Hadrianus'a ve ordusuna yardım etmişti ama Hadrianus'a Fırat'a kadar eşlik ettiğine ilişkin hiç bir kanıt yoktur. Hadrianus'un karısını yazıtlardan biliyoruz ama burada Hadrianus'un sözünü etmiş olduğu gibi «gururlu ve şık» olup olmadığını bilmiyoruz. Köle Euph Orion, Olympus ve Bathyllus gibi oyuncular, doktor Leotychides, genç Britanyalı tribün, kılavuz Assar gibi geri plan karakterleri tamamiyle yaratılmıştır. Britanya Adasının ve Canopus'un iki büyücüsü, Hadrianus'un çevresine toplamaktan hoşlandığı falcılar ve doğa üstü bilimlerle uğraşanlar aleminin genel havasını vermek için yaratılmışlardır. Kadın adı «Arete» Hadrianus'un gerçek bir şiirinden alınmadır (Inscr.

KAYNAKÇAYA İLİŞKİN BİLGİLER

Graec., XIV, 1089) ancak burada Villa'nın kâhyasına rastgele bu ad verilmiştir; haberci Menecrates'in adı *Letter of the King Fermès to the Emperor Hadrian* (H. Osmont, Bilbliothèque de l'Ecole des Chartres, cilt 74, 1913) alınmış olup, metnin, tümü efsane olan içeriği bize bir ortaçağ yazmasından kalmaz; ancak aslında tarih açısından hiç bir yararı yoktur; yine de *Mektup* bu belirli adı şimdi ortadan olmayan belgelerden ödünç almış olabilir. Genç Marcus Aurelius'la ilişkin bölümlerdeki «Veronica» ve «Theodoros» adları kısmen ses uyumu için *Meditations of Marcus Aurelius* 1, XVII, 7 deki Benedicta ve Theodotus adlarından değiştirilerek alınmadır.

Antinous'un ailesine ilişkin kısa taslak, tarihi olmamakla birlikte o dönemde Bithynia'da egemen olan toplumsal durumu göstermek için çizilmiştir. Suetonius'un zorunlu emekliye ayrılışının nedeni; Antinous'un nereden geldiği; köle mi yoksa özgür bir insan mı olduğu; Hadrianus'un Filistin savaşına etkin olarak katılıp katılmadığı Sabina'nın sonsuz kılınması, Aelius Caesar'ın Castel Sant Angelo'da gömülüş tarihleri gibi çelişkili noktalar da tarihçilerin varsayımları arasında seçim yapmak zorunluluğu doğmuştur ancak yapılan seçimin mantıksal olmasına özen gösterilmiştir. Başka yerlerde, Hadrianus'un Trayan tarafından evlat edilmesi ve Antinous'un ölümü gibi, konularda yazar, belirsizliği sürdürmeyi yeğlemiştir çünkü bu belirsizlik tarihe geçmeden önce herhalde yaşamın kendisinde de vardı.

HADRIANUS'ÜN ANILARI'NIN YAZILMASI
ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

G. F'ye

Bu kitabın tüm olarak, kısım kısım, ya da çeşitli biçimlerde ilk yazılışı 1924 ile 1929 yıllarına, benim yirmi ilâ yirmi beş yaşlarıma rastlar. O zaman yazdıklarımın tümünü yok ettim.

Flaubert'in mektuplarına cildin sayfalarını karıştırırken, 1927 yılına doğru çok okuyup altını birçok kez çizmiş olduğum beğendiğim bir cümle yeniden karşıma çıktı: «Tarihte, İsa'nın henüz ortaya çıkmadığı, tanrıların varlıklarının sona erdiği, Cice-ro'yla Marcus Aurelius dönemleri arasında, insanın tek başına direndiği benzersiz bir an vardır.» Hayatımın büyük bir bölümü, öbür varlıklarla sıkı bağlar içinde bulunduğu halde tek başına var olabilen bu insanı tanımlayıp resmini çizmekle geçecekti artık.

Kitaba ilişkin çalışmalarına 1934 yılında yeniden başladım; uzun süren araştırmalardan sonra yapıtın, bana son biçimini almış gibi görünen son on beş sayfası tamamlanmıştı. Tasarı, daha sonra, 1934 ve 1937 yılları arasında, birkaç kez daha ele alınmak suretiyle bir yana bırakıldı.

Uzun bir süre, yapıtı, o dönemin tüm seslerinin duyulabileceği bir dizi konuşmayla biçimlendirmeyi düşündüm. Ancak ne

HADRIANUS'UN ANILARI

yaparsam yapayım, ayrıntılar gereksiz önem kazanıyordu; bölümler tümün dengesini bozacak gibiydi, Hadrianus'un sesi öbür sesler arasında boğuluyordu. İnsanın görüp algıladığı dünyayı yeniden canlandırma çabasında başarılı olamıyordum.

1934'teki yazılışından yalnız tek cümle kaldı: «Ölümümün yandan görünüşünü kavramaya başlıyorum.» Resmedeceği manzarayı seçtiği halde sehпасını durmadan bir sağa bir sola çeviren ressam gibi, sonunda, kitaba hangi noktadan başlayacağını bulmuştum işte.

Tarih içinde sabitleşmiş, kaydedilmiş, bilinen bir yaşam kesiti alalım; öyle bir yaşam kesiti alalım ki, tek bir bakışta tüm süreci algılanabilsin; daha da önemlisi, bu kesit içinde öyle bir nokta, öyle bir an yakalayalım ki, bu hayatı yaşamış olan insan, hayatını ölçüp biçip incelemiş, yaşamı hakkında yargı yetisine ulaşabilmiş olsun. Öyle ki, biz bu yaşama bakarken hangi açı içinde bulunuyorsak, o da kendi yaşamı karşısında aynı açı içinde bulunsun.

Villa Adriana'da geçirdiğim o sabah vakitlerini anımsıyorum; Olympeion'un çevresindeki kahvelerde geçirdiğim sayısız akşamları; sonra Yunan denizlerine yaptığım yoculuklar; Küçük Asya yolları. Anılarımdan tam anlamıyla yararlanabilmek için, ilk önce, benden İkinci Yüzyıl'a kadar uzaklaşması gerekiyordu tüm bunların,

Zamanla başa çıkmak kolay mı?: On sekiz gün, on sekiz ay, on sekiz yıl; ya da on sekiz yüzyıl. Louvre'daki «Mondragona Antinous» ünün başı gibi heykellerin hareketsiz yaşamlarını sürdürmeleri, geçmiş bir zamanda, ölmüş olan bir zamanda yaşamalarından kaynaklanıyor. Zaman sorunu insan nesilleri biçiminde çözümlendi: Buruşuk elleriyle, birbirlerine bir zincir biçiminde kenetlenmiş yirmi beş kadar yaşlı adam, Hadrianus'la aramızda kırılmaz bir bağ kurmak için yeterli olabilirdi.

ANILAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

1937 yılında A.B.D.'ye ilk gidişimde, bu kitap için, Yale kütüphanelerinde bazı şeyler okudum; doktora gidişini ve bedensel idmanlardan vazgeçişini anlatan bölümleri yazdım. Sonradan üzerinden geçtiğim bu bölümleri yapıta katmış bulunuyorum.

Bu iş için çok gençtim. İnsanın kırk yaşını aşmadıkça yazmaya kalkışmaması gereken kitaplar vardır. Önceden, insandan insana, yüzyıldan yüzyıla gelişen insanlık aleminin sonsuz çeşitliliğini bölen doğal sınırları anlamamak tehlikesi vardır; ya da insanla insan arasında yükselen gümrük kapıları ve gözcü kulübelerini gerektiğinden çok önemseme tehlikesi. İmparatorla aramdaki uzaklığı ölçmek yıllarımı aldı.

Paris'teki birkaç gün dışında, 1937-39 yılları arasında çalışmalarım son verdim.

T.E. Lawrence'ın bazı sözlerinden, Küçük Asya'daki yollarının bir kaç Hadrianus'unkilerle kesişmiş olduğunu **çıkardım**. Ancak Hadrianus'un gerisinde kalan topraklar çöl değil, Atina tepeleriydi. Bu iki adam hakkındaki düşüncelerimi geliştirdikçe; yaşamını ve her şeyden önce kendisini reddeden Lawrence'ın serüveni bende, Hadrianus aracılığıyla, her deneyimi kabul etmek, ya da birini kabul ederken öbürünü reddetmeyi öngören görüşü anlatmak isteğini yarattı. Birinin çileciliğiyle öbürünün hazzıcılığının yer yer kesiştiğini bilmem ayrıca söylemeye gerek var mı?

1939 yılı Ekim'inde notların ve yazmaların büyük bir bölümü Avrupa'da kaldı. A. B. D.'ne giderken, Yale Kütüphanesi'nde okuduklarımın özetlerini ve yıllarca yanımda taşımış olduğum Trajan'ın öldüğü zamana ilişkin Roma İmparatorluğu'nun haritasını beraberimde götürmeyi ihmal etmedim yine de. 1926 yılında Floransa Arkeoloji Müzesi'nden almış olduğum Antinous'un o ciddi ve hoş profilini de götürdüm yanımda.

HADRIANUS'UN ANILARI

1939'dan 1948'e kadar tasarı, bütünüyle bir yana bırakıldı. Zaman zaman gerçekleşmesi olanaksız bir şey düşünür gibi, cesaretsizlik ve umursamazlıkla aklıma getiriyordum tasarımı. Sık sık, böyle zor bir işe kalkıştığımdan ötürü utanç duyuyordum.

Kendimi tembelliğe kaptırdığım kederli anlarda, teselli bulmak için Hartford'un güzel müzesine gidiyordum: Genç bir ikindi vaktinin mavi göğünde, altın sarısı ve kahverengiye çalan Parthenon'u gösteren, Canaletto'nun Roma tablosunu seyrediyordum; her seferinde rahatlamış ve huzur bulmuş olarak ayrılıyordum müzeden.

1941 yılına doğru. New York'ta resim malzemeleri satan bir dükkânda şans eseri dört Piranes gravürü buldum; G... ile birlikte satın aldık. İçlerinden bir tanesi daha önceden hiç görmemiş olduğum. *Hadrianus'un villa'sının görüntüsü* Canopus tapınağının içiydi; sonradan. On yedinci yüzyılda. Mısır stilindeki Antinous ve yanındaki rahibelerin bazalt heykelleri Vatikan'a taşınmışlardı. Ön kısımdaki, patlamış bir kafatasına benzeyen yuvarlak yapının üzerinden saç tellerini andıran yıkılmış ağaçlar, çalılar sallanıyordu, belli belirsiz. Piranesi'nin dehası gerçekten de bir hayal ögesi oluşturuyordu yapıda. Uzun zamandan beri sürgelen yas ayinlerini ve bir iç dünyanın trajik mimarisini kavramış olduğu anlaşıyordu. Eski girişimimden bütün bütüne vazgeçtiğimi zannettiğimden olacak birkaç yıl boyunca hemen hemen her gün baktım bu çizime. Kayıtsızlığın işte böyle garip sapmaları olur bazen.

1947 baharında bazı kâğıtları düzene sokarken. Yale'de almış olduğum notları yaktım; artık yararsız olduklarını sanıyordum.

Ancak tüm bunlara karşın, 1943'lerde, savaş yıllarında yazmış olduğum ve Roger Cailliosis'nın Buenos Aires'te, «Les Lettres Françaises» dergisinde yayınladığı Yunan Mitolojisi hakkındaki makalemde, Hadrianus'a ilişkin birtakım şeyler yazdım. Sonra

ANILAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

1945 yılında, ciddi bir hastalığın başlangıcından hemen önce yazmış olduğum, «Canticle of the Soul ana its True Freedom» adlı bitirmedığım bir denemede, Unutkanlık Irmağının akıntısında, Antinous'un boğulmuş görüntüsüyle karşılaştım yeniden.

Burada söylediğim her şeyin, söylemediklerimin dışında kaldığı unutulmamalıdır. Bu notlar sadece bir boşluğu doldurma amacı güdüyor. Örneğin o güç yıllarda yaptıklarına, düşündüklerime, çalışmalarına, üzüntü ve endişelerime, hatta sevinçlerime ilişkin herhangi bir şey yok burada. Dış olayların büyük tepkisine, insanın kendisini gerçeğin bileyi taşında bilemesine de yer verilmemiştir. Hastalık deneyimlerimi ve beraberinde getirdiği daha derin izler bırakmış olan öbür deneyimleri de geçiyorum; sevginin varlığı, ya da sevgi için giriştiğim arayışları deşmek istemiyorum.

Boş verin. Süreklilikteki o kesinti, o dönemde pek çok kişinin benden daha trajik ve daha kesin olarak yaşadığı deneyimler, —(aslında herkesin kendine göre yaşamış olduğu birtakım deneyimler)— belki de beni Hadrianus'tan ayıran uzaklığa köprü kurmaya, daha da önemlisi, beni gerçek kişiliğimden ayıran uzaklığı kapatmaya zorladı.

İnsanın ard düşünceye kapılmadan, kendine pay çıkarmaya çalışmadan yaptığı her şey sonunda değer kazanır. O yıllarda, zamanımı, tanımadığım bir ülkede antik çağın yazılarını okumakla geçirdim, kırmızı ya da yeşil kapaklı Loeb-Heinemann yayınlarının ciltleri benim için birer ülke olmuştı. Bir insanın düşünce biçimini yeniden oluşturmanın en iyi yolu, onun kitaplığını yeniden kurmaktır.

Farkında bile olmadan Tibur'daki kitap raflarını düzenlemeye başlamıştım çalışırken. Bundan böyle, hasta adamın buruşuk ellerinde tuttuğu el yazmalarını hayal etmekten başka bir şey kalmıyordu yapılacak.

HADRIANUS'UN ANILARI

On dokuzuncu yüzyıl arkeologlarının dıştan yaptıkları «bir araya getirme» işlemini içten yapmak.

1948 yılının aralık ayında, savaş yıllarında İsviçre'de bırakmış olduğu, içinde ailemde ilişkin kâğıtlar ve on yıllık mektuplar bulunan sandığım elime geçti. Ateşin karşısına oturarak, bir ölümün ardından demirbaş dizelgesi çıkarır gibi elimdeki yığını karıştırıp bir şeyler bulmaya çalıştım. Desteleri bir bir açıp unutmuş olduğum insanların, ya da beni unutmuş olan insanların yazdıklarını son satırına kadar tüketinceye dek gözden geçirerek tek başıma kaldım birkaç gece. Bazı sayfaların tarihleri bir önceki nesle aitti; isimlerini bile anımsamadığım insanlar vardı aralarında. Uzun zamandır gözden yitirdiğim bir Marie, bir François, bir Paul'le birlikte geride bıraktıkları ölü düşünceleri, kâğıtların katlarını açıp bir biri ardına ateşe fırlatırken, dakti-loyla yazılmış dört beş kadar sarı sayfaya rastladım. Mektubun başlangıcı pek bir şey demiyordu bana: «Sevgili Marc...» Marc... Hangi dost, hangi sevgili, hangi akrabaydı bu? Çıkaramadım bir türlü. Bu Marc'ın, Marcus Aurelius olduğunu ve elimde yitirdiğim yazmaların bir bölümünü tutmakta olduğumu anlayınca-ya kadar epeyce zaman geçti. O andan itibaren ne bahasına olursa olsun, bu kitabın yeniden ele alınıp yazılması gerekiyordu artık.

Aynı gece, büyük bir bölümünün yitmiş olduğu bu kitaplığın artıklarından bana gönderilen iki cildi yeniden açtım. Ciltlerden birisi, Henri Estienne'in o güzelim baskıyla çıkarttığı Dio Cassius, öbürüyse, Historia Augusta'nın sıradan bir basımıydı. Bunlar kitabı yazmayı düşündüğüm zamanlarda satın alınmış, Hadrianus'un yaşamına ilişkin iki temel kaynaaktı. Geçen zaman içinde, dünyanın ve benim başımdan geçen her şey şimdi, geride kalmış bir tarihsel dönemin kayıtlarını zenginleştirmeye, imparatorun yaşamına başka gölgeler düşürmeye, başka ışıklar tutmaya yarıyordu. Eskiden Hadrianus'u daha çok bir ilim adamı, bir gezgin, bir şair ve bir sevgili olarak düşünmüştüm. Bu niteliklerinin tümü yerli yerinde duruyordu ama, şimdi onun bu değişik suretlerinin arasında beliren en resmi ve en gizli biçimi, impara-

ANILAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

torluğu vardı karşımda. Çevremizde tepetaklak olan bir dünyada yaşamış olmak gerçeği Prens'in önemini öğretmişti bana.

Bilge diye nitelendirebileceğimiz bu adamın portresini durmadan çizmek tutkusuna kapıldım.

Düşüncelerimi aynı biçimde çelen bir tarihsel sima daha var; o da Ömer Hayyam, şair ve astronom Ömer Hayyam. Ancak Hayyam'ın yaşamı, eylem dünyasını pek önemsemeyken, arı bir düşünürün, ağırbaşlı bir kuşkucunun yaşamı. Ayrıca İran'ı ve dilini bilmiyorum.

Gerçekten olanaksız bir başka şey de, bir kadını, örneğin Plotina'yı alıp olayları onun çevresinde geliştirmek, Hadrianus'un yerine onu, öykünün eksenini yapmaktır. Kadınların yaşamı ya çok gizli ya da çok sınırlıdır. Bir kadın kendi hayatını anlatmaya kalkışırsa, hemen, kadınlık niteliklerinden uzaklaşmakla suçlanır. Bir erkeğin ağzından çıkanlara bile gerçek unsuru sağlamak başlıbaşına bir sorundur.

Kitaba yeniden başlamak için New Mexico'ya, Taos'a hareket ettim; yanımda boş kağıtlarım vardı. Karşı kıyıya ulaşımaya çalıştım; kestiremeyen bir yüzücü gibi.) Bir Mısır mezarının bir metre küplük boyutlarına sıkışır gibi kapandım kompartmanıma. New-York ile Chicago arasında gecenin geç saatlerine kadar çalıştım. Kar ve fırtına yüzünden geciken bir treni beklerken ertesi günün tümünü Chicago istasyonundaki bir lokantada çalışarak geçirdim. Sonra Santa Fe limitedin gözlem vagonunda Colorado dağlarının siyah sivri tepeleri, yıldızların sonsuz biçimleriyle çevrili gecede yalnız başıma gün doğana kadar çalışmamı sürdürdüm. Böylece, aşk, uyku, yemek ve insanı anlamaya ilişkin bölümler bir çırpıda yazılmış oldu. O günden daha heyecanlı bir gün, o gecedan daha aydınlık bir gece anımsayamıyorum.

HADRIANUS'UN ANILARI

Yalnız uzmanların ilgisini çekebilecek üç yıllık bir araştırmayı, yalnız çılgınları, ilgilendirebilecek olan yöntemin geliştirilmesini geçiyorum. Bu yöntem, kontrol altında sürdürülen bir hezeyandı. Yine de bu «hezeyan» deyimini romantik çalınıyor kulağa. İsterseniz buna, geçmişin olabildiğince farkına varabilme, geçmişe sürekli katılma, diyelim.

Bir yandan bilimsellik, öbür yandan büyü sanatları; ya da daha belirgin bir biçimden benzetme yapmadan söylemek gerekiyorsa şöyle diyelim: insanın, bir başkasının beden ve ruhuyla bütünleşmesini sağlayan *tılsımlı duygudaşlık*.

Bir sesin portresi. *Hadrianus'un Anıları*'nı, birinci şahısla yazmayı seçmiş olmamın nedeni, her aracıyı, kendim bile olsam herhangi bir aracıyı ortadan kaldırmak. Hadrianus, kendi yaşamı hakkında, benden daha etkin ve daha ince bir biçimde konuşurdu elbet.

Tarihsel romanları apayrı bir sınıfa koyanlar, yazarın, dönemin sağladığı tekniklerle, bazı geçmiş olayları yorumlamaktan başka bir şey yapmadığını unutuyorlar. Yazarın bilinçli ya da bilinçsiz olarak ortaya koyduğu anılar, ister kişisel, ister başka türlü olsun Tarih'le aynı malzemedan dokunmuştur. Proust'un yapıtı, tıpkı *Savaş ve Barış*'ta da olduğu gibi yitmiş bir zamanın yeniden bir araya getirilmesidir.

1930 tarihsel romanlarının, melodrama, pelerinli hançerli aşk masallarına meyilli oldukları doğrudur, ancak Balzac'ın o görkemli «Laneais Düşesi»nden, ya da o çarpıcı «Altın Gözlü Kız»ından daha fazla olduğu söylenemez bu meyilin. Flaubert, yüzlerce küçük ayrıntıyla doldurduğu betimlemesiyle Kartaca Sarayı'nı yeniden ortaya çıkarırken, kendi döneminin, Normandy'sini, Yonville'ini anlatırkenki yöntemi yineliyordu sadece. İç dönüşün egemen olduğu günümüz yazın biçimlerinde, tarihsel roman, ya da kolay oluyor diye öyle adlandırılan romanlar, yeniden yakalanan zamana dalmak zorundadırlar; bunu yaparken bir iç dünyadaki yerlerini almak zorundadırlar.

ANILAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Zamanın tek başına, olayla hiçbir ilişkisi yoktur. Uzak konusunda beyliklerini açıkça ilan etmiş olan çağdaşlarımızın, insanın istediğinde yüzyıllar arasındaki uzaklığı daraltabileceğinin farkında olmayışları hep şaşırtmıştır beni.

Her şeyin, herkesin hatta kendimizin bile izini yitiriyoruz. Babamın yaşamındaki olayları Hadrianus'un yaşamındakilerden daha az biliyorum. Kendi yaşamımı yazacak olsam, başkasının yaşamıymış gibi yazardım. Belirli olmayan noktaları ortaya çıkarmak için, benim dışımdaki şeylerden başlardım araştırmaya, başkalarının anılarına, başkalarının mektuplarına dönmek zorunda kalırdım. Geri kalan, un ufak olmuş duvarlar ya da gölge yığınlarından başka nedir ki? Metinde Hadrianus'un yaşamına ilişkin boşlukların, onun tarafından da unutulmuş olabileceğini anlamamız gerekir.

Bu, sık sık söylediği gibi, tarihsel gerçeğin hiçbir biçimde yeniden elde edilemeyeceği anlamına gelmemelidir. Tüm gerçekleri olduğu gibi bu gerçeğin sorunu da aynıdır; İnsan az ya çok yanılır.

Oyunun kuralları: Her şeyi öğren, her şeyi oku, her şeyi araştır, aynı anda Loyola'lı Ignatius'un *Ruhsal Deneyimlerini*, ya da Hintli sofuların yöntemini benimse; kapalı göz kapaklarının ardında yarattıkları görüntüleri daha iyi görebilmek için tükeninceye dek çalış. Kartlara yazılan yüzlerce notun içinde, her bir olayı ortaya çıktığı zamana kadar izle; yalnız taş üzerinde görebildiğimiz o yüzlere yeniden hareket ve incelik vermeye çalış. İki metin, iki iddia, ya da belki iki fikir çelişkiyise, birini seçip ötekin atmaktansa, uzlaştırmaya çalış; onları, tek bir gerçeğin iki ayrı yüzü, ya da birbirini izleyen safhaları olarak algıla; gerçeğin karmaşık olduğunu ve bundan ötürü zorunlu olarak inandırıcı nitelikler taşıdığını bil. İkinci yüzyılın bir metnini, ikinci yüzyılın gözleri, ruhu ve duygularıyla okumaya çalış; o zamanın sağlayabileceği ana çözümler içinde demlendirmeye bırak; o insanlarla aramızda birikmiş olan inanç ve duygu yığın-

HADRIANUS'UN ANILARI

larını eğer mümkünse bir yana bırak; ön çalışmalar yaparak, bizi elimizdeki metinden, zamanın insanlarından ve gerçeklerinden ayıran olayları ve görüşleri karşılaştı, birbirlerini doğrulamaları için tüm olanaklardan yararlan; zaman içindeki belirli bir noktaya geri dönebilmek için mihenk taşı yap bunları. Gölgeni resmin üzerine düşürme; aynayı soluğunun buharından uzak tut; içimizde sürekli ve temselsel olan ne varsa onu al; bizim gibi zeytin yemiş, sarap içmiş, ya da parmakları bala batıp yapışkanlaşmış, acı rüzgârlara ve köreltici yağmurlara karşı savşmış ya da yazın kavak ağacının gölgesini aramış, zevkleri, düşünceleri olmuş o insanlarla kesişen noktalarımızı yakalamaya çalış.

Birkaç kez, Hadrianus'un hastalığına ilişkin bölümleri yazmak için doktorlara teşhis koydurdum. Belirtiler, Balzac'ın son günlerindeki klinik raporlarındakinden çok farklı değildi.

Hadrianus'un hastalığını daha iyi anlamak için kalp hastalığının ilk belirtilerinden iyi yararlan.

Ağır ağır gezinen oyuncu, trajik kraliçenin ardından ağlar-ken Hamlet, «Hecuba'dan ona ne?» diye sorar. Böylelikle, Danimarka Prensi, babasına yapılmış olan kötülükleri yeterince hissedememiş olmaktan ötürü intikamını almakta güçlük çekmekte ve içten gözyaşları döken bu oyuncunun üçbin yıl önce ölmüş bir kadınla, kendisinin babasıyla olan ilişkilerinden daha derin ilişkiler içinde bulunduğunu itiraf etmektedir.

İnsan malzemesi ve yapısı pek değişmez; bir topuğun eğiminden, bir ökçe sinirinin konumundan, bir ayak parmağının biçiminden daha bozulmaz bir şey olamaz. Ancak ayakkabının ayağı başka zamanlara oranla daha az bozduğu dönemler vardır. Sözümlü ettiğim yüzyılda, çıplak ayağın gizlenmemiş, özgürlüğüne daha yakınız.

ANILAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Hadrianus'da bir peygamber sezgisi bulunduğunu söylerken tüm olasılıkları saptamak istiyorum. Bu tür teşhisler, belirsiz ve genel anlamda geçerliliklerini korurlar. İnsan olaylarının tarafsız inceleyicisi, bu olayların eninde sonunda alacağı biçim konusunda genellikle az yanılır ama olayların kesin olarak nasıl oluşacakları, dönüm noktaları ve ayrıntıları konusunda ciddi yanlışlara düşebilir. Napolyen, Saint Helena'da, ölümünden yüz yıl sonra Avrupa'nın ya ihtilalci olacağını ya da kazakların eline geçeceğini söylemişti; sorunun her iki yönünü de iyi belirtmişti ama birbirlerinin üstüne yerleşeceklerini pek kestirememişti. Aslında, genellikle, gururumuz, büyük bilgisizliğimiz ya da yürekli olmayışımızdan ötürü geleceğin bellibaşlı çizgilerini görmeyi reddederiz. Eski dünyanın bilge adamları hiçbir dinsel inançla bağlı olmadıklarından, bizim gibi tüm evrene uyguladıklarını, fiziksel ya da daha doğrusu fizyolojik anlamda düşünüyorlardı; insanın sonunu ve kürenin ölümünü öngörmüşlerdi. Plutarkhos da Marcus Aurelius da tanrıların ve uygarlıkların gelip geçici olduklarını, öleceklerini biliyorlardı. Amansız bir geleceğe bakan ilk bizler değiliz.

İmparatora bir başkasının düşüncelerini okuma yetkisi vermem, «Sybilline Versus» de, Aelius Aristides'in yazılarına, ya da Fronto'nun çizmiş olduğu yaşlı Hadrianus portresinde görülen kişiliğindeki Faust benzeri unsurları ortaya çıkarmaktan öteye bir şey değildir. Doğru ya da yanlış, ölmekte olan bu adamın çağdaşları ona, insanüstü güce benzer şeyler mal etmişlerdir.

Bu adam, dünyama barışı sağlayıp ülkesinin ekonomisini canlandırmış olmasaydı, kişisel şans, ya da şanssızlığı beni daha az duygulandıracaktı.

İnsanın metinler arasındaki ilişkileri yutarcasına incelemeye zamanı yoktur. Thespiae'de, «Narsisus Irmağının yanında Heli-con tepelerinde» Aşk Tanrısı ve Urania Venüsü için adanmış av zaferi şiirinin tarihi olarak 124 yılının sonbaharı belirlenebilir; bu zamanda imparator Mantinea'dan geçmişti ve Pausanius'a bir

HADRIANUS'UN ANILARI

şiiir yazmıştı. Mantinea yazıtı şimdi yitirilmiş ama Hadrianus'un diktirdiği yazıt, ancak Plutarkhos'un «Ahlaklar» ında, Epaninondas'ın, yanı başında, vurulan iki genç dostu arasında gömülü olduğunu anlattığı bölümün ışığında anlaşılabilir. İmparator ve Antinous'un karşılaşma tarihi olarak, İmparatorun Küçük Asya'da geçirdiği 123-124 yıllarını kabul edecek olursak, —ki bu tarih en akla yatkın tarih olup en iyi ikonograf kanıtlarıyla da desteklenmektedir— O zaman bu iki şiir Antinous dönemi diye adlandırabileceğimiz kısmın bir parçasını oluşturur; ikisi de, gözdenin ölümünden sonra, genci Patroklos'la kıyaslayan Arrianos'un daha sonradan söz ettiği kahraman aşıklar Yunanistan'ından esinlenmiştir.

Portrelerinin geliştirilmesi gereken birkaç kişi vardır: Plotina, Sabina, Arrianos, Suetonius. Hadrianus onların yalnız bir bölümlerini görebiliyordu; kendi bulunduğu yerdeki görüş açısından, görebileceği kadarını görüyordu sadece. Antinous, imparatorun anılarından, yansıma yoluyla çıkmalıdır ortaya; titiz ayrıntıların kırılmasıyla belirginleşmelidir.

Antinous'un davranışına ilişkin söylenebilecek her şey, her hangi bir benzeri için yazılmış olanlarda görülebilir: «İstekli ve kayıtsız sevecenlik, somurtkan kadınsallık». Shelley bir ozan açık sözlülüğüyle, önemli olanı altı sözcükte dile getiriyor; ondokuzuncu yüzyıl sanat eleştirmenlerinin ve tarihçilerinin çoğu, konuyu iyi söz söyleme uğruna ya dağıtıyorlar ya da belirsizlik ve ikiyüzlülükle yüceltiyorlardı.

Antinous portreleri açısından zenginiz; nitelik olarak sıradanından, eşsiz olanına kadar birçok portre var elimizde. Yontu ustalarının becerilerinden, Antinous'un yaşından kaynaklanan değişkenliklerden, ya da canlıyken yapılmış portrelerle, ölümünden sonra anmak için yapılanlar arasındaki farklılıklara karşın yüzünün akıl almaz gerçekliğini algılayabiliyoruz. Farklı yorumlar arasında dahi, hemen tanınabilir. Bir devlet adamı ya da bir düşünür değil de, sadece sevilmiş bir insan olarak yaşamını sür-

ANILAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

dürmesi açısından klasik çağın özgün örnekleridir bunlar; çarpıcı ve duygulandırıcıdır. Bu portreler içinde en güzel ikisi en az bilinenleri: içlerinde yalnız bu ikisi yontu ustalarının adlarını da bize ulaştırıyorlar. Bir tanesi Afrodisiyalı Antonianos'un imzasını taşıyan bir yarı kabartma, elli yıl önce bilimsel tarım enstitüsü Fundi Rustici'nin topraklarında bulunmuş ve şimdi bu kuruluşun kurul odasına yerleştirilmiş. Roma'ya ilişkin hiç bir rehber kitabı, heykellerle dolu kentte bu yapıttan söz etmediği için turistler bu yapıtın varlığını bilmezler. Antinous'un bu heykeli, İtalyan mermerinden yontulmuş olduğu için, kesinlikle İtalya'da ve hiç kuşkusuz Roma'da yapılmış olacak; ya sanatçı o zamanlarda başkente yerleşmişti ya da imparator gezilerinin birisinde onu da beraberinde getirmişti. Olağanüstü bir inceliği var. Düşünceli bir biçimde eğilmiş genç başı, asma filizlerinin birbirine dolandığı ince arabesk biçiminde bir çerçeve içerisinde; ister istemez yaşamın kısalığı akla geliyor, kurban salkımı ve sonbahar akşamının meyve kokulu havası. Ne yazık ki, son savaş yıllarında bir mahzene kapatılmış olan mermer biraz bozulmuş; beyazlığı geçici olarak bulanıklaşmış ve toprak lekeleri var ve sol elin üç parmağı kırılmış Tanrılar insanların ahmaklığını böyle öderler.

* (Yukarıdaki paragraf ilk kez kitabın altı yıl önceki basımında yer aldı; bu arada, yarı kabartmayı, Stendhal ya da Balzac'ın düş gücünü çelebilecek nitelikte garip bir adam olan Romalı banker, Arturo Osio ele geçirdi. Sinyor Osio, Roma ucundaki mülkünde doğal durumlarında özgürce hareket eden hayvanlarına ve Orbetello'daki kıyı malikanesinde yetiştirdiği binlerce ağaca gösterdiği titizliği bu güzel nesneye de gösteriyor. Ağaç yetiştirmek az rastlanan erdemlerden birisi; Stendhal daha 1828'de «İtalyanlar ağaçlardan nefret ederler», diye yazmıştı; bugün emlakçıların Roma'ya giderek daha çok dev apartmanlar sıkıştırmak için kentin şemsiye çamlarını koruyucu yasaları aldatmak için kullandıklarını görse ne derdi acaba? Yöntemleri çok yalın; sıcak su şırınga ederek ağaçları öldürüyorlar. Hayvanları avlamak yerine gerçek bir Cennet bahçesi yaratmak amacı güden bu toprak sahibinin **korular ve hayvanların özgürce** dolaşabildiği kırlar yaratması birçok zengin insanın hoşuna gidebilecek az

* 1958'de eklendi.

HADRIANUS'UN ANILARI

rastlanan gösterişlerden birisi. Çok dayanıklıymış gibi görünen ama çok çabuk bozulabilen o huzur verici nesneleri, klasik antik çağın o heykellerini sevmek, geçmişten ve gelecekten kopmuş huzursuz zamanlarımızın özel koleksiyoncularında pek görülmeyen bir tutku. Antonianos'un yarı kabartmasının yeni sahibi, bilirkişilerin önerilerine uyarak onu bir uzmana temizletti ve elle, yavaş yavaş silinen mermerin pasları ve nem lekeleri geçerek su mermeri ya da fildişini andıran yumuşak pırıltısına kavuştu yeniden.1

İkinci başyapıt, şimdi dağılmış bulunan ama bir zamanlar, bir ailenin koleksiyonunda bulunduğu için Marlborough Mücevheri adı verilen ünlü tabakalı akik taşıdır. Otuz yıldan uzun bir süre, bu üzeri oymalı değerli taşın kaybolmuş olabileceği ya da saklandığı zannedildi ama 1952 yılının Ocak ayında Londra'da bir açık artırmada ortaya çıktı. Büyük kolleksiyoncu Giorgio Sangiorgi'nin bilgili zevki sayesinde yeniden Roma'ya geldi. Bu özgün ve değerli taşı görüp ellemek fırsatını bana tanıdığı için kendisine gönül borçluyum. Taşın ucuna doğru yarı yarıya okunabilen bir imza var. Yarı kabartmanın yontucusunun Afrodisiyas'lı Antonianos olduğu sanılıyor. Usta yontucu o kusursuz yandan görünüşünü öylesine bir beceriyle tabakalı akik taşının dar çevresine oturtmuş ki. Bu bir parçacık taş ortadan kalkmış bir sanatın eşsiz bir kanıtı; bir heykel ya da bir kabartma gibi. Bizans döneminde bir ara, altın külçe içine yerleştirilen bu değerli taş Venediğe gelinceye kadar adlarını bilmediğimiz koleksiyoncuların ellerinde dolaşmış; Venedik'te büyük bir Onyedinci yüzyıl koleksiyonunun parçası olarak adı geçiyor. Ondan sonrakı yüzyılda, ünlü antikacı Gavin Hamilton tarafından satın alınıp İngiltere'ye götürülüyor ve şimdi yine oradan, başlangıç noktası olan Roma'ya geri geliyor. Bugün yeryüzünde Hadrianus'un tutmuş olduğu tek şey bu taştır, diyebeeliriz.

İnsanın en yalın şeyleri ortaya çıkarabilmek için bir konunun en kuytu köşelerine kadar inmesi gerekir. Yazınsal alanda genellikle bu hep böyle olur. Hadrianus'un yazmanı Phlegon'u incelerken, Goethe'nin baladının ve Anatole France'ın

ANILAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

«Korent Dügünü»nün esin kaynağını, o ağır başlı ve şehvetli «Korentli Gelin» yazarına borçlu olduğumuzu ve öykünün ünlü hayalet öykülerinin ilki ve en iyisi olduğunu öğrendim. Ancak Phlegon'un sıradan deneyimlerin ötesine geçmek çabasıyla, o açık ve eleştiriden uzak merakıyla iki kafalı canavarlara, çocukları olan hermafroditlere ilişkin saçma sapan öyküler yazdığını da unutmamalıyız. İmparatorluk masasında en azından arada sırada böyle şeyler de konuşuluyordu hiç olmazsa.

Hadrianus'un *Anıları* yerine *Günlüğü*'nü yeğleyecek olanlar, eylem adamının günlük tutmaya pek vakti olmadığını unutmuş olacaklar; genellikle sonradan, yaşlılık dönemlerinde, elden ayaktan düşünce toplarlar anılarını bir araya; notlar alır ve sık sık yaşamlarının aldığı yola kendileri de şaşırmaya başlarlar.

Diğer belgeler olmayıp da bir tek, «Karadenizin Çepeçevre Dolaşılmasına İlişkin Arrian Os'un İmparator Hadrianus'a Mektubu» olsaydı; bu, imparatorun geniş anlamda çizgilerini yeniden yaratmak için yeterli olurdu: Tüm ayrıntıları bilmek isteyen devlet başkanının titiz kesinliği; hem barış hem savaş konusundaki işlere ilişkin ilgisi; heykellerin iyi benzerler olmasına ilişkin endişesi ve iyi yapılmalarını istemesi; eski günlerin şiirleri ve efsanelerine tutkusu... Marcus Aurelius'tan sonra ortadan tamamen yo kolacak ama hangi dönemden olursa olsun az rastlanacak bir toplum; Marcus Aurelius ise, saygısı ve uyumu ince bir gölgede altında olmasına karşın, hâlâ prensi dostum diye adlandırabilen bilgili bir bilim adam, bir yönetici. Herşey bu belgede: Eski Yunan'a ve ülkelerine duyulan özlem, yitik bir aşka ilişkin akıllı imalar ve yaşamaya devam eden kederli sevgilinin büyülerde teselli arayışı; bilinmeyen toprakların, barbar iklimlerin büyüleyici çekiciliği. Yalnız deniz kuşlarının bulunduğu çöl ıssızlığının romantik bir ruha olan çağrısı, Villa Hadriana'da bulunan ve şimdi Roma'daki Terme müzesinde sergilenen kusursuz vazoyu getiriyor insanın aklına; mermer tozlarının kar taneleri gibi serpiştiği alanın üstünde yabancı balıkçıl sürüsü, mutlak bir yalnızlık içinde, kanatlarını açarak uçmaya hazırlanıyor.

HADRIANUS'UN ANILARI

1949 da yazılmış bir not: Tam bir portre çizmeye ne kadar uğraşırsam o kadar herkesin hoşlanabileceği bir adamdan ve kiptan uzaklaşıyorum. Yalnız birkaç insan yazgısı öğrencisi anlayabilecek bunları.

Zamanımızda, roman tüm öteki biçimleri yiyip yutuyor; anlatım aracı olarak insan sadece roman biçimini kullanmaya zorlanıyor. Hadrianus adındaki adamın yazgısını inceleyen bu yapıt On yedinci yüzyılda yazılmış olsaydı tragedya biçiminde olurdu, ya da Rönesans döneminde yazılmış olsaydı belki bir makale olurdu.

Bu kitap yalnız kendim için bir araya getirmiş olduğum geniş bir çalışmanın kısaltılmışıdır. Her akşam, otomatik bir biçimde, zaman içinde başka bir döneme kendimi yakınlaştırarak elde ettiğim sonuçları yazmak alışkanlığı edindim. En küçük bir sözcük, ufak bir hareket, fark edilmesi güç bir dolaylı anlatım, her şey kaydediliyordu; şimdi kitapta bir ya da iki satırla özetlenmiş olan sahneler yavaş hareket edermişçesine en ufak ayrıntılarına kadar önümden geçtiler. Tümü bir araya getirilseydi bu cildin binlerce sayfa tutabileceği malzemeyi oluşturacaklardı; ancak her sabah bir gece önceki çalışmaları yaktım. Bu biçimde gerçekten anlaşılması güç birçok düşünce ve ayıp sınırına yaklaşan bir kaç betimleme yazdım.

Hırsla gerçeği arayan, ya da hiç olmazsa doğruyu bulmaya çalışan, Pilate gibi genellikle gerçeğin mutlak ya da arı olmadığını anlayabilecek kişidir. Böylece, daha tutucu bir kafanın gösteremeyeceği, en dolaysız saptamalara karışmış duraksamalar, sapmalar ve saklamalar buluruz. Az da olsa, belirli anlarda bana imparator yalan bile söylüyormuş gibi geldi. Böyle durumlarda herkes gibi ben de yalanıyla başbaşa bıraktım onu.

«Hadrianus'un kendini kastediyorsun,» diyenlerin büyük ahmaklığı, zamana ve alana böylesine uzak bir konuyu insanın

ANILAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

neden seçtiğine şaşanlarınkı kadar kabadır. Gölgeleri uyandır-
madan önce kendi baş parmağını kesen büyücü, kanını yalaya-
bilmek için çağrısına yanıt vereceklerini bilir. Kendisiyle konu-
şacak seslerin kendi gürültülü çılgınlıklarından daha akıllı ve dik-
kate değer olduğunu bilir ya da bilmesi gerekir.

Çok büyük bir adamın yaşamına girmiş olduğumu anlamak
uzun sürmedi. O andan sonra, gerçeğe daha büyük bir saygı,
daha yakın bir ilgi ve kendi açımdan daha büyük bir sessizlik-
le yönelmem gerekti.

Bir anlamda yeniden anlatılan her yaşam örnek olarak orta-
ya sürülür; evrenin bir görüşünü savunmak ya da ona karşı koy-
mak, kendimizin olan davranış düzenini belirtmek için yazarız.
Ancak her yaşam öyküsü yazarının konusunu fazla ölküleştire-
rek ya da bazı ayrıntıları bilinçli olarak abartarak diğerlerini
de dikkatlice ortadan silerek, kendisini dışladığı doğrudur. An-
laşılması ve anlatılması gereken adamın yerini, keyfi olarak
yaratılmış bir insan alır. Kim ne derse desin insan yaşamının
grafığı, birincisi insanın kendisini nasıl gördüğünü belirten, ikin-
cisiye nasıl olmak istediğini gösteren iki dikey çizgi ve aslının
ne olduğunu anlatan bir yatay çizgiyle çizilemez; çizginin üç
eğik çizgisi olmalıdır ve bu eğriler sonsuza uzanırken hem bir
araya gelebilmeli hem de bir noktadan itibaren birbirlerinden
ayrılabilmelidirler.

İnsan ne yaparsa yapsın anıtı kendi bildiği gibi yeniden di-
ker. Ama başlangıçtaki taşları kullanmış olmak bile bir kazanç-
tır.

Yaşama serüvenini geçirmiş herkes kendimdir.

İkinci Yüzyıl bana çok çekici geliyor uzun bir süre, insanın
tüm bir özgürlük içerisinde düşünüp kendisini anlatabildiği son
yüzyıldı. Bize gelince belki de o zamanlardan çok uzağız şimdi.

HADRIANUS'UN ANILARI

1950 yılının Aralık ayının 26 ıncı günü, Atlantik kıyısı ötesinde, Mount Desert Adasının, o kutupsal sessizliği içinde dondurucu soğukta bir akşam, 138 yılında Baiae'de bunaltıcı bir Temmuz sıcaklığı gününde yorgun ve ağır adaleler üzerinde bir çarşafın ağırlığını anlamaya, yaklaşmakta olan ölümü gibi başka seslerin mırıltısına tüm dikkatini vermiş bir adamın gelgitsiz denizin zaman zaman duyulabilecek sesini nasıl işittiğini yakalamaya çalışıyordum. Son yudumladığı su damlasına, acının son nöbetine, kafasındaki son görüntüye kadar algılamaya çalıştım. Artık imparator ölmeliydi.

Bu kitap hiç kimseye adanmadı. G. F... ye adanması gerekirdi, adanacaktı, ama kişiyi silmeye çalıştığım yerde kişisel bir yazı koymak uygunsuz olabilirdi. Böyle olağanüstü bir dostluğu onurlandırmak için yazılacak uzun bir ithaf yazısı bile çok kısa kaçacaktı. Yıllardır benim olan bu değerli tanımlamaya çalışırken, böylesine bir ayrıcalığın ne kadar az rastlanırsa rastlansın benzersiz olmadığına inanıyorum; bir kitabı başarıyla sonuçlandırma serüveni içinde, ya da bazı şanslı yazarların yaşamlarında, zaman zaman, geride, belki de yorgunluktan «Aman kalsın», demek eğiliminde olduğumuz zayıf ya da doğru olmayan bir satıra izin vermeyen birisi vardır; gerekirse sorunlu bir sayfayı bizimle yirminci kez yeniden okuyan birisi; yararlı bir şey bulacağımız sanısıyla kitaplık raflarından ağır ciltleri indiren birisi; yorgunluk bizi vazgeçme raddesine getirirken ısrarla okumayı sürdürmemizi söyleyen birisi; yürekliliğimizi destekleyen, fikirlerimizi zaman zaman onaylayıp zaman zaman bizimle tartışan birisi; bizimle eş düzeyde, hiç kolay olmayan ama hiç de sıkıcı olmayan, ikisi de zorunlu sonsuz bir iş olan sanat ve yaşama keyfini paylaşan; ne bizim gölgemiz, ne yansımamız ne de bütünleyicimiz olan, yalnızca kendisi olan birisi; bizi tam özgür kılan ama bizi tam anlamıyla kendimiz olmamıza zorlayan birisi, HOSPES COMESQUE.

Yapıtlarından çok yararlanmış olduğum, iki kişinin, 1951 yılı Aralık ayında Alman tarihçi Wilhelm Weber'in ve 1952 yılı

ANILAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Nisan ayında bilgin Paul Graindor'un ölüm haberlerini aldım. Roma'da Villa'nın farklı bölümlerini çizerken oymacı Pierre Gusman'ı tanımış olan G. B... ve J.F... le bir kaç gün önce konuştum. GENS AELIA'dan olmanın verdiği duygu, büyük adama yardım etmiş yazmanlar kalabalığından olmak, her büyük anı çevresinde şairler ve beşeri ilimlerle uğraşanlarla birlikte imparatorluk muhafızlarının değişen nöbetlerine katılmak. Böylece, hiç kuşkusuz Napolyon'u inceleyen uzmanlar ya da Dante'yi sevenler gibi çağlar içinde, aynı ilgiden ve beğeniden, ya da aynı sorunlarla uğraşmaktan kaynaklanan bir akrabalığın üyesi olmak.

Güldürünün burnu büyükleri, Vadius ve Blazius hâlâ yaşıyorlar ve şişman kuzenleri Basil de ortalıklarda. Ancak bir kez o hakaret ve kaba takılmalarla karşı karşıya kaldım; Cümlelerimize söylemek istemediklerini söyletmek için budanıp karalanmış ya da beceriyle biçimleri bozulmuş bölümler; kaynaklara bakacak zamanı ya da isteği olmayan akademik tuzaklara saygılı okuyucuların aldatıcı iddialarına dayandırılmış, belirsiz ve sözde tartışma kabul etmez öneriler. Tüm bunlar Allahtan çok az rastlanan bir türün nitelikleri. Bunun tam karşıtı, aşırı uzmanlaşma çağımızda, geçmişten yeniden biraraya getirmeye uğraşan herhangi bir yazın uğraşını kendi alanlarına girmek açısından açıkça aşağı göreceksen, çok sayıda bilgin içten iyi niyet göstermiştir.... Bir çokları gönül alırcasına, basılması tamamlanmış bazı yanlışları düzeltmek sıkıntısına katlanmışlar ya da bir ayrıntıyı doğrulamışlar, bir varsayımı desteklemişler, yeni araştırmalar göndermişlerdir. Bu tür iyi niyetli okurlara burada şükran borcumu belirtirim. Yeniden basımı yapılan her kitap, onu okuyarak farketmiş olan kişilere birşeyler borçludur.

Elinden gelenin en iyisini yap. Yeniden yap. Az da olsa yine de geliştir. Düzeltmelerinden söz eden ozan Yeats, «Yeniden yaptığım, kendimim», demişti.

HADRIANUS'UN ANILARI

Dün, Villa'da, Hadrianus'dan zamanımıza kadar birbirini izleyen bitkilerini andıran düşünceden yoksun yabanıl hayvanlarını andıran ve sinsilik ve sessizliği bürümüş o binlerce yaşamı düşündüm; Piranesi gününün çingeneleri, yıkıntılarının yağmacıları; dilenciler, keçi sürüleri, bir moloz yığını köşesinde iyi kötü barınacak bir yer bulan köylüler. Bir zeytinliğin ucunda, kısmen temizlenmiş eski bir geçitte, G... ile birlikte, bir çobanın sazdan yatağına ve iki Roma taşı arasında kendince yaratmış olduğu giysi askısına, ve henüz soğumamış ateşinin küllerine rastladık. Louver'da kapanış saatinden sonra heykeller arasında koruyucuların yatakları ortaya çıktığı zaman, alçak gönüllü, sıradan şeylere duyulan yakıcılık gibi.

(1958 de yukarıdaki bölümden hiçbir şey değiştirmek gerekmedi; çobanın yatağı artık orada değil ama giysi askısı yerli yerinde. G... ile birlikte, insanların yanbaşımızda bugün her şeyi tehdit etmelerine karşın, yılın herşeyi yeniden başlattığı o kısal anında, menekşeler arasında Tempe Ovasının çimenlerine oturduk dinlenmek için Ancak, Villa öldürücü bir değişiklik geçirdi. Hiç kuşkusuz tümü değil; yüzyılların yavaş yavaş yıktığı ama sonra yine biçimlendirdiği bir bütün öyle çabuk değişmez. İtalya'da çok az rastlanan bir yanlışlık, eseri, kazıları ve gerekli onarımları kuşku yaratan «süslemeler» izledi. Göze batacak bir park yeri yapmak için zeytinlik kesilmiş ve sergi yerlerine özgü bir dükkan ve tezgahla tamamlanarak Poecilium'un soylu yalnızlığı kent alanına dönüştürülmüştü, konuklar, eskinin öykünmesi çimento bir çeşmenin alçıdan yapılma maskesinden su içebilecekler; daha anlamsız bir başka alçı maske, bir ördek filosofunun gezindiği havuzun duvarını süslüyor. Daha çok alçı da Kanal'ı güzelleştiriyor; son kazılarda buralarda bulunan heykellerin dökmeleri, iki yaka boyunca rastgele bir biçimde sehpa üzerine oturtulmuşlar; orijinalleri sıradan bir Greko-Romen işçiliğinin eseri olan bu heykeller ne böylesine göze çarpıcı onurlandırma konumunu hak ediyorlar ne korkunç bir malzemeye kopya edilmeyi; ne de dayanıksız bir biçimde kendilerine gösteren saygısızlığı. Yeni dekor, bir zamanların hüznü Canopus'una, «İmparatorluk Romasında Yaşam» film için hazırlanmış stüdyo havası veriyor.

Güzel yerlerin dengesi kadar kolay bozulabilecek bir şey yoktur. Bir metin, saçma yorumlarımıza aldırmaksızın bütünlü-

ANILAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

günü korur; anlatımlarımızla başedebilir; ancak taş üstünde yapılan en küçük bir akılsızlık, yüzyıllarca otların barış içinde yetiştiği bir tarladan geçirilen taş kırıntılarıyla döşenmiş yol, sonu olmayan, onarımı ve geri dönüşü olmayan şeyleri yıkar Güzellik gider, onun gibi tarihsel uyum da yok olur.)

İnsanların yaşamak için seçtikleri yerler, zamanın akışının dışında kendileri için yapmış oldukları görünmez oturma yerleri vardır. Tibur'da yaşadım ve belki de Hadrianus'un Achilleus'un adasında yapmış olduğu gibi orada öleceğim.

Hayır. Villa'ya bir kez daha gittim; dinlenmek ve yalnız kalmak için yapılmış bahçe pavyonlarına, debdebeden uzak gösteriş izlerine, olabileceğince imparatorluktan uzak, varlıklı bir zevk uzmanının sanat ile kırsal yaşamın güzelliklerini bir araya toplamağa çalıştığı yere gittim. Pantheon'da 21 Nisan sabahı güneşin vuracağı kesin noktayı gözlemlemeye imparatorun son günlerinde dostları Khabrias, Diotimos ve Celer'in sık sık yürüdükleri kabrinin salonlarında, cenaze yolunu yeniden çizmeye çalıştım. Ancak, o insanların o andaki varlıklarını, o olayların yaşayan gerçeklerini duymayı sona erdirdim; hâlâ yanımdalar, ama artık kendi yaşamımın anıları gibi geçmişe aitler. Başkalarıyla alış verişimiz uzun sürmez; doyuma ulaşıncı, ders öğrenilince, yardım edilince, kitap tamamlanınca sona erer. Söyliye-bileceklerim söylendi; öğrenebileceklerim öğrenildi. Şimdi kalan zamanımızda başka işler yapmaya bakalım.

İÇİNDEKİLER

ANIMULA VAGULA BLANDULA	9
VARIUS MULTIPLEX MULTIFORMIS	29
TELLUS STABILITA	77
SAECULUM AUERIUM	123
DISCIPLINA AUGUSTA	169
PATIENTIA	215
KAYNAKÇAYA İLİŞKİN BİLGİLER	235
HADRIANUS'UN ANILARI'NIN YAZILMASI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	253

Dizgi - Baskı : Özdem Kardeşler Matbaası
Kapak Baskı : Mas Matbaası

Marguerite Yourcenar

HADRIANUS'UN ANILARI

roman

"Dünyanın ögle vaktinde, kendine hükmü geçen bir 'dünya efendisi', dünyayı düzenleme yetisi olan, zevk ve güçlerini, acı ve zayıflıklarını bir bir tanımlayıp sayabilen insan: İşte Hadrianus Efsanesi."

— Jean Blot

Bu sözler bir efsanenin içyüzünün tanımını veriyor bize. Yourcenar, Hadrianus'la başlayıp Hadrianus'la biten çağı ölümsüzlüğün tarihsel sürecine güzel bir fresk gibi yerleştirirken ünlü Roma imparatorunun kişiliğinde simgeleşen eşsiz bir yapıtı yaratıyor. "Ölümümün yandan görünüşünü kavramaya başlıyorum." demiş olan bu soylu kişinin çağıyla birlikte ölmüş olabileceğini düşünmek çok zor. Yourcenar, kahramanını en küçük ayrıntısına kadar deşerken bu zorluğu aşıyor ve onun ölümünün yandan görünüşünü gene onun ağzından anlatarak efsanenin efsanesini dile getiriyor. Sözün sözünü söylemek, yazının yazısını yazmak zor iştir. İşte bu zorluğu aşıyor Yourcenar, **Hadrianus'un Anıları**'yla.

Yourcenar 1904'te Belçika'nın Brüksel kentinde doğdu. Amerika'ya yerleşmiş olan yazar ünlü Fransız Akademisi'nin tek kadın üyesidir. Kavafis'ten Henry James'e, Virginia Woolf'dan "Negro Sprituals"a kadar birçok çevirileriyle de tanınan romancı, şair, eleştirmen Yourcenar'ın yirmi kadar yapıtı arasında **Pindare** (1932), **Nouvelles Orientales** (1938), **Coup de Grâce** (1939), **Charités d'Alcippe** (1956), **Souvenirs Pieux** (1974) ve **Archives du Nord**'u (1977) sayabiliriz.

